

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**ROZVOJ A ŽIDOVSKÉ ZPRÁVY
VE 30. LETECH 20. STOLETÍ**

Vedoucí práce: Mgr. Martina Halamová, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Ilona Vávrová

Studijní obor: Učitelství českého jazyka a literatury a dějepisu pro SŠ

Ročník: 2.

2016

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci na téma *Rozvoj a Židovské zprávy ve 30. letech 20. století* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Boskovice, 2. května 2016

.....
Ilona Vávrová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala paní Mgr. Martině Halamové, Ph.D. za poskytnuté konzultace, cenné rady a strávený čas.

Anotace

Jádrum předložené diplomové práce je analýza dvou oblíbených židovských týdeníků z období 30. let minulého století. Jedná se o sionisticky orientované *Židovské zprávy* a časopis *Rozvoj* reprezentující ideově protichůdné českožidovské hnutí. Práce bude sledovat nejenom způsob reflexe a interpretace dobových politických událostí, ale zaměří se také na vzájemný vztah mezi stoupenci obou směrů a na jejich postoj k Československé republice a jejím politickým reprezentantům. Pozornost bude taktéž věnována kulturní a literární profilaci obou týdeníků, přičemž v této oblasti budou analýze podrobeny nejenom *Židovské zprávy* a *Rozvoj*, ale také každoročně vycházející kulturně-literární přílohy *Židovský kalendář* a *Kalendář česko-židovský*. Cílem práce je postihnout dobovou řeč periodik, jež jsou formovány svými ideologiemi, a odhalit tak jejich strategie a vnímání světa.

Annotation

The core of this thesis is to analyze two popular Jewish periodicals on 30th last century. One of this periodical is called *Židovské zprávy* (Jewish News) which is Zionist oriented. Second one is a magazine called *Rozvoj* (Progress) which is representing Czech-Jewish assimilation movement and which is opposed to Zionist ideology. The work is going to follow not only the way of reflection and interpretation of historical political events, but also it is going to focus on the relationship between supporters of the two directions and their attitude to the Czechoslovak Republic and its political representatives. Attention will also be paid to cultural and literary profiling of both periodicals. Subject of the analysis will be also cultural and literary annually based supplements called *Židovský kalendář* (Jewish Calendar) and *Kalendář česko-židovský* (Czech Jewish Almanac). The aim of this thesis is to capture a historical speech of periodicals which are defined by their ideologies so we can reveal their strategy and perception of the world.

Obsah

Úvod	8
I. Reprezentace a identita	12
II. Vzájemný vztah mezi sionisty a Čechožidy	17
1. <i>Boje o pražskou židovskou náboženskou obec</i>	23
1. 1 Volby do pražské židovské náboženské obce v roce 1930	24
1. 2 Volby do pražské židovské náboženské obce v roce 1934	38
2. <i>Jazyková otázka</i>	40
2. 1 Českožidovští asimilanti bojují proti němčení	42
2. 2 Českoslovenští sionisté a jejich oficiální příklon k českému jazyku	47
2. 3 Hebrejský jazyk a židovské školství	49
3. <i>Židé prchající před nacismem</i>	55
III. Sionisté, Čechožidé a jejich postoj k Československé republice	61
1. <i>Českoslovenští Židé ve službách státu</i>	63
1. 1 Projevy „loyality“ a oddanosti k republice a jejím politickým reprezentantům	64
1. 2 Cesta k Mnichovu a druhá republika	66
2. <i>Sčítání lidu v roce 1930</i>	71
3. <i>Aktivní politický život</i>	75
3. 1 Komunální volby v roce 1931	78
3. 2 Parlamentní volby v roce 1935	79
4. <i>Prezident Masaryk na stránkách Židovských zpráv a Rozvoje</i>	81
4. 1 Prezidentovo jubileum v roce 1935	83
4. 2 Abdikace T. G. Masaryka a volba jeho nástupce	88
4. 3 Úmrtí T. G. Masaryka	91
IV. Zahraniční události očima Židovských zpráv a Rozvoje	97
1. <i>Německo ve 30. letech 20. století</i>	98
1. 1 Vzestup politické moci národně socialistické strany Adolfa Hitlera	99
1. 2 Volby roku 1932 a jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem	102
1. 3 Židé pod diktátem nacistického režimu	105
2. <i>Palestina ... země zaslíbená?</i>	111
2. 1 Bílá kniha z roku 1930 a její revize	121

2. 2 Arabské bouře z roku 1936.....	124
2. 3 Rozdělení Palestiny jako možné východisko.....	129
V. Literární ukázky na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje a reflexe kulturních a sportovních událostí.....	133
1. <i>Literární ukázky</i>	133
1. 1 Literární příspěvky Židovských zpráv a Rozvoje.....	133
1. 2 Židovský kalendář a Kalendář česko-židovský	139
2. <i>Významné události z oblasti kultury</i>	144
2. 1 Jubilea a úmrtí na stránkách Židovských zpráv a Rozvoje.....	146
2. 2 Oslavy 100. výročí československé státní hymny	151
3. <i>Židovský sport a významné sportovní události</i>	153
3. 1 Rok 1932, rok významných sportovních událostí	156
3. 2 Olympijské hry ve znamení hákového kříže.....	160
Závěr	164
Použité zdroje	171
Prameny	171
Literatura.....	171
Internetové zdroje	174
Obrazové přílohy	175

Úvod

Židovské obyvatelstvo žijící na území Československé republiky v období mezi dvěma světovými válkami se tradičně na základě vnímání národní identity rozděluje do tří hlavních směrů. První dva proudy reprezentuje idea asimilace, jež spočívá v začlenění židovské komunity do českého či německého národa. Židé příklánějící se k asimilačnímu hnutí sami sebe vnímali jako přirozenou součást daného národa a usilovali tak o co nejbližší sepětí s jeho tradicemi a kulturou. Třetí, naprosto odlišný směr zastupují stoupenci sionistického hnutí, jehož základem se staly myšlenky nacionalismu a obrody židovské národní domoviny. Sionisté se tak naopak hlásili k národnosti židovské, kterou mohli díky vstřícné menšinové politice československé vlády při sčítání lidu uvést zcela legálně a oficiálně. Problematika identity židovské populace nebyla ovšem tak jednoduchá, jak se na první pohled může zdát. Uvnitř židovské komunity totiž existovala i řada dalších variant. Příkladem mohou být židovští občané angažující se v komunistickém hnutí či početné zastoupení ortodoxních Židů, žijících především na východě republiky. Předmětem našeho zkoumání se nicméně staly dva nejčtenější židovské týdeníky z období 30. let 20. století, které se staly oficiálním reprezentantem českožidovského a sionistického hnutí, a proto v předložené práci zaměříme svoji pozornost pouze na tyto dva směry.

Židovské zprávy byly český psaným, sionistickým periodikem, které v letech 1918–1939 vydával Ústřední svaz sionistický pro ČSR a jejichž zakladatelem byl Emil Waldstein. Zpočátku se jednalo o oblíbený kulturně-politický čtrnáctideník, ale již koncem roku 1918 začaly noviny vycházet jedenkrát týdně. Poslední výtisk Židovských zpráv byl vydán 10. března 1939, čili těsně před nacistickou okupací zbytku Čech a Moravy. Svým nákladem pak Židovské zprávy několikanásobně převyšovaly vydávání týdeníku s názvem Rozvoj¹, který byl naopak oficiální tiskovou platformou Svazu Čechů-židů, hlavního politického orgánu českožidovských asimilantů během meziválečného období. Původní časopis Rozvoj vznikl již počátkem 20. století, ovšem v roce 1907 došlo k jeho sloučení se staršími Českožidovskými listy a vznikl nový Rozvoj, u jehož zrodu stál Viktor Vohryzek. Na rozdíl od Židovských zpráv bylo poslední číslo Rozvoje vydáno

¹ Kateřina ČAPKOVÁ, *Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech*, in: POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRAVNÍKOVÁ, M. (eds.), *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*, Praha 2004, s. 65.

až po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, v hlavičce tedy nese datum 17. března 1939.

Po celou dobu 30. let vycházely oba týdeníky současně každý pátek, vždy se stejným datem. Výjimkou se stala pouze některá mimořádná vydání ať už Židovských zpráv či Rozvoje a také červencová a srpnová čísla českožidovského listu, neboť během letních prázdnin vycházel Rozvoj vždy jako čtrnáctideník. Jestliže se zaměříme na strukturu obou periodik, zjistíme, že oba týdeníky jsou si dosti podobné. Oba totiž obsahují významnou složku zpravodajskou i publicistickou zaměřující se nejen na aktuální politické, hospodářské a společenské problémy doby, ale také na otázky filozofické, náboženské, jazykové, národnostní či sociologické. U obou listů také nalezneme významnou složku kulturně-literární a stranou samozřejmě nezůstává ani oblast sportu. Redakce obou týdeníků, jakožto ideově orientovaného tisku, bezprostředně vázaného na sionistické či českožidovské hnutí, věnují též velký prostor vnitrostranickému dění a přináší podrobné informace o spolkovém životě. V neposlední řadě se v obou listech vyskytuje také četný podíl inzerce a reklamy.

Jak již bylo zmíněno, sionistické a českožidovské hnutí představují dva polární principy, jež se z ideologického hlediska navzájem vylučují. Není proto divu, že mezi stoupenci obou směrů nezřídka panovala velice napjatá atmosféra, která negativně ovlivňovala jejich vzájemný vztah a jež se také mnohokrát stala rozbuškou k malicherným i ostrým výměnám názorů. Neustálé polemiky, které byly v období 30. let minulého století prostřednictvím Židovských zpráv a Rozvoje mezi oběma stranami z různých příčin vedeny, se tak stanou jádrem celé jedné kapitoly naší práce. Další celek se bude věnovat postavení a aktivitám sionistů a Čechožidů v období první a druhé republiky, jejich obecným postojem k československému státu a jeho předním politickým reprezentantům. Předposlední část práce bude obsahovat analýzu významných zahraničních událostí s akcentem na aktuální dění a protižidovská opatření v nacisty ovládaném Německu a na politický i společenský vývoj ve vzdálenější Palestině, jež se stala vyvolanou zemí pro budování židovské národní domoviny.

V poslední kapitole práce se pak naše pozornost zaměří na literární a kulturní profilaci obou týdeníků a na reflexi vybraných sportovních událostí. U literárních textů, jež představují nedílnou součást sionistického i českožidovského listu, si primárně budeme všimnout jejich tematiky a funkce. Analýze zároveň podrobíme nejenom umělecké příspěvky objevující se v Židovských zprávách a v Rozvoji, ale také texty obsažené

v samostatných kulturně-literárních přílohách s názvem *Židovský kalendář* a *Kalendář česko-židovský*, které byly vždy jedenkrát ročně pod záštitou obou hnutí publikovány. *Židovský kalendář* nejprve v letech 1920–1924 vydával Spolek židovských akademiků Theodor Herzl, později jeho vydávání převzalo nakladatelství *Židovských zpráv*, pod jehož hlavičkou vycházel v letech 1924–1939. Počátky *Kalendáře česko-židovského* naopak spadají již do 80. let 19. století, kdy představoval vůbec první oficiální periodikum českožidovských asimilantů. Jeho vydávání se od samého zrodu v roce 1881 až do sklonku 30. let 20. století chopil Spolek českých akademiků židů. Stejně jako u *Židovských zpráv* i *Rozvoje* bude naše analýza i v případě *Židovského kalendáře* a *Kalendáře česko-židovského* zaměřena na všechna vydání spadající do období 30. let minulého století.

Jako metodologické východisko nám poslouží dva základní pojmy, s nimiž budeme při analýze periodik neustále pracovat. Prvním je pojem reprezentace, druhým pak pojem identita, především ve smyslu národním. Stoupenci sionistického a českožidovského hnutí se předně ze samotné podstaty obou směrů od sebe navzájem odlišovali ve vnímání vlastní národní identity. Jejich postoje, ideje a nazírání na svět jsou pak prezentovány na stránkách oficiálního tisku, jež zastupují právě sionistické *Židovské zprávy* a českožidovský *Rozvoj*. Ideologie obou hnutí tak formují strukturu týdeníků, a proto předpokládáme, že se promítnou nejen do způsobu interpretace a preference dobových politických událostí, nýbrž také do výběru i tematiky literární části tisku. Důkladnou analýzou a komparací se tak budeme snažit dospět k dobové řeči obou týdeníků, odhalit jejich strategie a vnímání světa a pochopit základní otázky, ve kterých se stoupenci obou hnutí názorově rozcházel.

Mimoto bychom se ještě na úvod chtěli dotknout několika záležitostí, s nimiž se budeme v práci taktéž častokrát setkávat. Předně je to otázka psaní slova „Žid“ s velkým či malým počátečním písmenem. Platná *Pravidla českého pravopisu* dovolují užívat obou variant psaní, nicméně rozdíl je patrný ve významu. Zatímco označení „Žid“ se váže na příslušníka určitého národa či etnické skupiny, varianta „žid“ označuje pouze vyznavače náboženského směru.² Zastánci sionistického hnutí tak sami sebe výhradně nazývají jako „Židé“, příslušníci asimilačního směru naopak důsledně užívají variantu „židé“. Pro lepší přehlednost jsme se ale v naší práci rozhodli ve všech případech využívat možnost

² *Pravidla českého pravopisu*, Olomouc 2005, s. 517.

s velkým počátečním písmenem. Pouze v oficiálních názvech či doslovných citacích zachováme variantu druhou.

V původních textech citovaných přímo z dobového tisku zároveň ponecháváme také všechny pravopisné, gramatické a interpunkční odlišnosti, chyby či překlepy. Kupříkladu za jedno ze specifik, jež každého upoutá na první pohled, můžeme považovat psaní místního jména „Palestýna“ a z něj odvozených adjektiv. Důsledné užívání dnes nepřijatelné varianty s „ý“ uprostřed slova nalezneme pouze v příspěvcích objevujících se v Židovských zprávách a v Židovském kalendáři. V českožidovském Rozvoji i v Kalendáři česko-židovském naopak ve všech případech narazíme na způsob zápisu „Palestina“.

V neposlední řadě bychom chtěli také zmínit, že u citovaných příspěvků z dobového tisku se vždy budeme snažit uvádět nejen jejich název a patřičné identifikační údaje, ale také celé jméno jejich autora. Ovšem u řady článků, s nimiž budeme v práci pracovat, není buď možné autora dohledat vůbec, nebo vystupuje pod zkratkou či pseudonymem. U takových textů tak budeme citovat pouze příslušné iniciály, přezdívkou nebo uvedeme jen samotný název příspěvku.

I. Reprezentace a identita

Pojem reprezentace pochází z latinského slova *repraesentatio* s významem zobrazení či zastoupení.³ Reprezentaci můžeme definovat jako „proces konstituování smyslu, během něhož hrají mimořádnou roli prvky reference a performance. Vytvářejí totiž víceznačnost a něco nového. (...) Jako zprostředkující proces, který funguje na základě odkazování a „zastupování“, je r. integrální součástí jazyka/jazyků a znakových systémů v umění a hudbě.“⁴ Jak sama definice napovídá, s pojmem reprezentace také souvisí pojmy jako reference a performance. Reference „označuje vztah mezi znakem a objektem, který je tímto znakem označován; často však také označuje předmět či „referenta“ samého, k němuž se vztahuje.“⁵ Teorie performance zpočátku souvisela pouze s prostředím divadla, neboť zde docházelo ke zkoumání inscenace a její psané předlohy. Ovšem postupně překročila divadelní rámec a zaměřila se také na nová média, jako je film či televizní vysílání. V tomto smyslu pak můžeme za performativní považovat vše, „co je divadelnické a inscenované, a lze tak označit i inscenování politiky nebo životního stylu.“⁶

Podle profesora Petra A. Bílka je v dnešní době termín reprezentace hojně využíván a v průběhu doby se tak stal „jedním z nejfrekventovanějších výrazů užívaných v psaní a mluvení o literatuře.“⁷ Dále však své tvrzení specifikuje a uvádí, že pojem reprezentace je produktivní nejen při nahlížení na „vysokou“ literaturu, ale lze jej využít v podstatě při interpretaci všech forem umění a kultury, kam můžeme zařadit například malířství, film, rozhlas nebo tisk. Své zastoupení má tak nejen v literárních textech uměleckého rázu, ale obecně ve všech textech narativního charakteru. A takovým příkladem mohou být i texty Židovských zpráv a Rozvoje, které jsou předmětem našeho zkoumání.

Petr A. Bílek ve své studii dále zmiňuje, že reprezentace představuje prostředek komunikace, a v této souvislosti cituje amerického profesora W. J. T. Mitchella. V jeho pojetí pak pojem reprezentace zastupuje následující vzorec: něco/někdo reprezentuje

³ Ansgar NÜNNING (ed.), *Lexikon teorie literatury a kultury*, Brno 2006, s. 670.

⁴ Tamtéž, s. 670.

⁵ Tamtéž s. 665.

⁶ Tamtéž, s. 591.

⁷ Petr A. BÍLEK, *Reprezentace: metafora, pojem či koncept?*, in: PAPOUŠEK, V. – BÍLEK, P. A., *Cosmogonia. Alegorické reprezentace "všeho"*, České Budějovice 2011, s. 28.

něco/někoho a pro někoho, přičemž reprezentovány nemusí být pouze konkrétní jevy či předměty, nýbrž i koncepty, myšlenky a ideologie. Čili tvůrci novin na stránkách vlastních periodik prezentují své ideje a názory, a tím utváří dobové myšlení a snaží se ovlivnit mínění a postoje čtenářů. Sami pak rozhodují o tom, co budou v novinách z aktuálního světa zobrazovat, co naopak potlačovat, eliminovat, a tím vytváří vlastní obraz světa, který předkládají svým čtenářům. V tomto procesu se tak úzce propojuje tvůrce a recipient, který zároveň musí pochopit obsah sdělovaného, v mnoha případech si musí i domýšlet a být schopen číst mezi řádky.

Aby mohli tvůrci textů ovlivňovat přesvědčení a názory svých čtenářů, musí při práci využívat nejrůznější strategie, pomocí nichž samotné texty vytvářejí. Každý text je tedy vystaven s určitým záměrem a každé periodikum tak reprezentuje danou ideologii. V našem případě se jedná o dva týdeníky, které svými idejemi a svým obsahem stojí navzájem v opozici. U Židovských zpráv se setkáváme s myšlenkami židovského nacionalismu. Naopak Rozvoj, jako oficiální tisk českožidovských asimilantů, ve svých textech zdůrazňuje cestu splynutí s českým, resp. československým národem. Jejich strategie se samozřejmě promítají jak do výběru, tak i do interpretace jednotlivých historických událostí. Přirozeně pak dochází k tomu, že určité události jsou v jednom periodiku zdůrazňovány a v druhém naopak úplně potlačovány. Zároveň se také můžeme setkat s faktem, že jedna a ta samá skutečnost či událost může být interpretována různým způsobem, neboť autoři obou periodik, jak už jsme si nastínili, hovoří různým jazykem, využívají odlišné strategie a snaží se přesvědčit čtenáře o správnosti své ideologie.

Podle studie profesora Vladimíra Papouška můžeme ve 20. století vysledovat dva odlišné typy strategií. První skupinu zastupují strategie subverzivních reprezentací a druhou skupinu pak tvoří tzv. absorpční strategie založené na dvou základních prvcích – návratu a progresu. „Návrat představuje volání po reintegraci kdysi jednotného světa, po návratu ke skutečné morálce, skutečné víře, ale i rasové čistotě, národní jednotě. Element progresu pak představuje koncepty nejrychlejšího dosažení původní ideální jednoty.“⁸ Vladimír Papoušek dále uvádí, že absorpční strategie jsou spojovány především s totalitní mocí 20. století, zejm. s německým nacionálním socialismem a komunismem, ovšem patrné jsou například i v reklamě. Vždy se snaží vytvořit dojem jednoty, hodnoty a stability, pečují o jedince, snaží se mu přiblížit, starají se o jeho budoucnost a odkazují

⁸ Vladimír PAPOUŠEK, *Strategie reprezentací v literárních textech*, in: PAPOUŠEK, V. – BÍLEK, P. A., *Cosmogonia. Alegorická reprezentace „všeho“*, České Budějovice 2011, s. 46.

k minulosti i tradici. Více jak psaný text pak využívají prostředky vizuální, které představují pro příjemce jednodušší formu sdělení, nevyžadují velkou dávku fantazie a jsou zacíleny přímo na něj.

Domníváme se, že jisté postupy absorpčních strategií můžeme vysledovat i v našem případě, i když není samozřejmě možné je připodobňovat k totalitním diktaturám. Nicméně v obou proudech, jak v sionismu, tak i v českožidovské asimilaci, jsou zdůrazňovány hodnoty jednoty, historické tradice a lepší budoucnosti. Obě periodika přirozeně ke své propagaci primárně využívají psaný text, ovšem výjimkou nejsou ani fotografie, které se na stránkách obou týdeníků objevují také. Jejich cílem je ve čtenáři probudit emoce, v některých případech doplňují psaný text, ale v některých naopak samotný text přímo zastupují.

V souvislosti s pojmem reprezentace také úzce souvisí pojem identita, pocházející z latinského *idem* ve významu tentýž.⁹ *Lexikon teorie literatury a kultury* rozlišuje identitu osobní a kolektivní. Pojem osobní či individuální identita je zde chápána jako „celostní a řád utvářející integrace různorodých zkušeností se sebou a se světem, vlastních i cizích rozvrhů, očekávání a kulturních rolí, jež ústí do relativně statické a harmonické instance.“¹⁰ Osobní identita není pevně daná, není vrozená, nýbrž je tvořena dlouhotrvajícími procesy identifikace, které zahrnují jak vnitřní, tak i vnější síly. Osobnost člověka je utvářena nejenom jím samotným, ale také společenským a kulturním prostředím, sociální interakcí s naším okolím. Člověk se tak vymezuje vůči okolnímu světu, poznává sám sebe a díky tomu si uvědomuje svoji vlastní individualitu, svoji identitu. Naproti tomu kolektivní identita „je spjatá s vytvářením kulturních forem specifických pro určité skupiny.“¹¹ Je s individuální identitou propojena, ale neustále se snaží „dokázat vlastní převahu, a proto vyžaduje, aby byla vnitřně posilována kulturní paměť v podobě rituálů, pevných jednotících symbolů a mýtů, ale i stigmatizujícím konstruktem kolektivní alterity.“¹²

Osobní identita člověka mnohdy bývá propojena s různými náboženskými, ideologickými, politickými, sexuálními, volnočasovými či jinými skupinami, s nimiž člověk sdílí stejné hodnoty, názory, aktivity apod. Dostává se tak do roviny kolektivní identity, jejíž se cítí být součástí a která dává jeho životu určitý smysl a směr. Vedle těchto

⁹ A. NÜNNING, *Lexikon*, s. 329.

¹⁰ Tamtéž, s. 329.

¹¹ Tamtéž, s. 329.

¹² Tamtéž, s. 329.

skupin, jež si člověk většinou vybírá v průběhu svého života sám, ale existuje jedna základní, a tou je příslušnost k určitému národu, k určitému etniku. Každý člověk se narodí na nějakém místě jako občan určitého národa, s nímž zpravidla sdílí stejný jazyk, teritorium, historii, zvyky apod. Příslušnost člověka ke svému národu nazýváme jako národní identita, jež bývá chápána jako jistý druh kolektivní identity a kterou můžeme definovat jako vztah jedince ke svému národu, přičemž je možné připustit i možnost plurality.

Příslušníci židovského etnika měli při hledání své národní identity situaci ztíženou, neboť nemluvili stejným jazykem, ani neobývali stejné teritorium. Jejich pocit vzájemného spojení byl založen výhradně na náboženství, na specifickém způsobu života a na společné historické zkušenosti. Od dob středověku byli Židé ze společnosti vylučováni, díky čemuž si každý Žid svoji odlišnou identitu jasně uvědomoval. Ovšem od 19. století docházelo k jejich postupné emancipaci, Židé byli zrovnoprávněni s ostatním obyvatelstvem, avšak důsledkem nebylo jejich národní uvědomění, nýbrž naopak snaha o asimilaci s okolní společností. Teprve až koncem 19. století, kdy se ve většině evropských zemí šířila vlna antisemitismu, vzniklo sionistické hnutí, které ve svém programu zdůrazňovalo právě národní charakter židovství. Vedle sebe tak existovaly dva protichůdně orientované koncepty, mezi nimiž po dobu trvání první i druhé Československé republiky panovaly neshody a rozbroje, postřehnutelné mimo jiné také na stránkách ústředních periodik obou hnutí.

V případě židovského etnika se ale dostáváme též do problematiky národnostních menšin. Jak již bylo zmíněno, jejich historickým údělem byla skutečnost, že nežili společně na jednom místě, v jednom státě. V námi zkoumaném období, čili ve 30. letech minulého století, ještě neexistoval samostatný židovský stát Izrael. Židé tak žili roztroušeni v různých zemích světa, a všude tudíž jako jejich občané tvořili pouze národnostní/náboženskou menšinu.

Existuje mnoho možností, jak můžeme etnickou či národnostní menšinu definovat. Jedna z definic říká, že národnostní menšina je „skupina početně slabší než zbytek obyvatelstva státu, nacházející se v nedominantním postavení, jejíž příslušníci – coby občané daného státního útvaru – mají etnické, náboženské nebo jazykové rysy, kterými se odlišují od zbytku obyvatelstva.“¹³ Ústava první Československé republiky

¹³ Leoš ŠATAVA, *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*, Praha 2009, s. 32. dle Francesco CAPOTORTI, *Study of the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, New York 1979, s. 96.

zaručovala všem národnostním, náboženským a rasovým menšinám rovnost a svobodu. Židé, ať už sionisté či asimilanti, tak mohli svobodně prosazovat své cíle a realizovat je prostřednictvím židovských spolků a vlastních politických stran. Docházelo tak k všestrannému rozvoji židovského společenského a kulturního života, což vedlo k všeobecnému obohacování celé tehdejší společnosti. Oficiálně též byla v Československu, jako v jediné zemi tehdejší Evropy, uznaná židovská národnost, k níž se mohli Židé přihlásit zcela legálně a svobodně. Přihlášení k židovské národnosti navíc nebylo podmíněno ani znalostí „židovského“ jazyka (hebrejštiny či jidiš), ani členstvím v židovské náboženské obci. Mohl se k ní tak přihlásit kdokoliv. Záleželo pouze na vlastním přesvědčení, na subjektivním prožívání identity.

Jak již bylo výše poznamenáno, za jeden z hlavních znaků národní identity bývá považován jazyk. Nicméně znalost příslušného jazyka nemusí být vždy nutně provázaná s přihlášením se k danému etniku. Židé, jakožto národ žijící v nejrůznějších zemích světa, vždy většinou přebírali jazyk toho daného společenství. Toto tvrzení nám dokazuje i případ židovských obyvatel žijících v meziválečném období na území Československé republiky. Hebrejštiny byla jazykem pouze náboženským, a proto většina židovské populace hovořila jazykem českým, nebo německým. Přesto ale pro identitu národnostní menšiny hraje jazyk, potažmo i jiné identifikační znaky a symboly velkou roli v rovině emoční, neboť pomáhají utvářet společnou paměť daného národa. Úsilí o jejich rozvoj ale vždy musí vycházet přímo ze snahy dané etnické skupiny. Zároveň je třeba, aby též existovala fundovaná a pro věc zapálená skupina těch, kteří o jazyk a kulturu té určité menšiny budou aktivně pečovat. Židé, zejm. sionisté, v meziválečném období poměrně výrazně dbali o zachování a rozvoj svého náboženství, tradic, židovského školství a také usilovali o znovuoživení hebrejštiny, a to např. pořádáním kurzů či přednášek, jež na stránkách svého tisku vehementně propagovali. Jejich úsilí se nakonec vyplatilo, neboť v období mezi dvěma světovými válkami v Palestině postupně docházelo k renesanci moderní hebrejštiny, která se nakonec stala úředním jazykem v nově vyhlášeném židovském státě Izrael.

II. Vzájemný vztah mezi sionisty a Čechožidy

Pro pochopení vzájemného vztahu mezi sionisty a Čechožidy je nutné se alespoň rámcově orientovat v historických souvislostech dané problematiky, a proto bude úvod této kapitoly ve stručnosti věnován dějinám českožidovského i sionistického hnutí. První ozvuky českožidovské asimilace lze spatřovat od 40. let 19. století a jsou spjaty s emancipací židovského obyvatelstva. V této době se začínají objevovat hlasy kritizující přílišnou germanizaci Židů žijících v českých zemích, která v zemi převládala již od éry reformů císaře Josefa II. Počátky organizované českožidovské spolkové činnosti jsou ale kladeny až do 70. let 19. století. Prvním hnutím, jehož úkolem bylo „šířit lásku k české vlasti a českému mateřskému jazyku“¹⁴, se stal Spolek českých akademiků židů, vzniklý v roce 1876. Jeho ústředním a vlastně i prvním českožidovským periodikem vůbec se stal *Kalendář česko-židovský*. Vedle Spolku českých akademiků židů byla založena též Národní jednota českožidovská, reprezentovaná *Českožidovskými listy*, či politicky orientovaná Politická jednota českožidovská, jejímž ústředním periodikem se stal časopis *Rozhled*. Do konce 19. století tak bylo hnutí českožidovské asimilace organizačně i programově ukotveno. Za zmínku jistě také stojí, že jedním ze specifíků tohoto myšlenkového směru byla skutečnost, že národ, k němuž se Čechožidé rozhodli asimilovat, byl v rámci monarchie národem utlačovaným.

Na počátku 20. století ale došlo uvnitř českožidovského hnutí k názorovým rozporům. Hlavní příčinou těchto neshod se stala jejich politická orientace na Národní stranu svobodomyšlnou, tzv. mladočeskou, která se ale na sklonku 19. století přiklonila ke všeobecné vlně antisemitismu. Další podpora mladočeské strany se tak stala zejm. pro mladou generaci českožidovských asimilantů, v jejímž čele stál především Viktor Vohryzek, Bohdan Klineberger, Jindřich Kohn či Max a Eduard Ledererové, nemyslitelná. V roce 1904 tak inicioval Viktor Vohryzek vznik nového časopisu s názvem *Rozvoj*, který se stal jejich publikační platformou. V roce 1907 pak došlo ke sloučení *Rozvoje* se staršími *Českožidovskými listy* a vznikl tak nový *Rozvoj*, jenž se stal předmětem našeho zkoumání. Současně se vznikem nového *Rozvoje* byl také založen Svaz českých pokrokových židů prosazující spojení češství s židovstvím, které by vedlo

¹⁴ Ctibor RYBÁR, *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře. Průvodce památkami*, Praha 1991, s. 112.

k „obohacení jak Židů, tak české společnosti.“¹⁵ Před první světovou válkou se hlavní náplní českožidovského hnutí stal boj za prosazení českého jazyka při bohoslužbách a zrušení německého židovského školství. Čechožidé se také jako jediní již za války postavili proti zachování Rakousko-Uherské monarchie a podporovali vznik samostatného českého, resp. československého státu.¹⁶

Právem se tedy domnívali, že se vznikem Československé republiky na podzim roku 1918 dojde k posílení jejich pozic a že se z českožidovského hnutí stane vůdčí směr pro židovské obyvatelstvo nově vzniklého státu. Opak se ale stal pravou a českožidovské hnutí se paradoxně ocitlo v hluboké krizi. Po vzniku samostatného československého státu byly klíčové požadavky českožidovských asimilantů více méně naplněny. Český jazyk se stal jazykem úředním, prosazoval se jako bohoslužebný jazyk v synagogách a postupně docházelo také ke zrušení židovských německých škol.¹⁷ V prvních poválečných letech se navíc v české společnosti šířila vlna antisemitismu, která znamenala pro českožidovské asimilanty velké zklamání, neboť se nedokázali smířit s faktem, že česká společnost nerozlišovala mezi „dobrymi českými židy a Židy indiferentními či německými.“¹⁸ Českožidovské hnutí se nedokázalo s nově nastolenými politickými a společenskými poměry vyrovnat a muselo se tak potýkat s vnitřní krizí. Docházelo k úpadku jejich spolkové činnosti a úbytku členů, neboť řada Židů hlásících se k české národnosti necítila potřebu se v českožidovských spolcích nikterak angažovat.¹⁹ Některé spolky svoji aktivitu úplně ukončily, jiné byly slučovány dohromady. Výsledkem sloučení Svazu českých pokrokových židů s Politickou jednotou českožidovskou v roce 1919 byl vznik Svazu Čechů-židů, který představoval nejdůležitější českožidovský spolek první republiky. Programově byl orientovaný na úplnou asimilaci s českým etnikem neboli „asimilaci usque ad finem“²⁰ a jeho ústředním periodikem se stal právě týdeník Rozvoj.

Svaz Čechů-židů reprezentoval českožidovské asimilanty zejména na poli politickém, nicméně ve srovnání se sionisty byla jejich pozice výrazně slabší. Počátky organizované spolkové činnosti českých sionistů jsou kladeny až na sklonek 19. století.

¹⁵ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918–1938*, Praha – Litomyšl 2005, s. 122.

¹⁶ Tamtéž, s. 106.

¹⁷ K. ČAPKOVÁ, *Židé v Čechách za první republiky*, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2001*, Brno 2001, s. 27.

¹⁸ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 114.

¹⁹ K. ČAPKOVÁ, *Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech*, s. 65.

²⁰ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 134.

První sionistický spolek v Čechách se jmenoval Maccabea a byl založen roku 1893, ovšem jeho činnost nebyla výrazná, a proto v průběhu následujících let docházelo k jeho reorganizaci, až nakonec v roce 1900 vznikl spolek Bar Kochba, který již plně podporoval myšlenky sionismu. Za myšlenkového otce sionismu je tradičně považován Theodor Herzl, jemuž se jako prvnímu podařilo prosadit ideje židovského nacionalismu mezi širokou veřejností. Ústřední myšlenkou sionismu se stal boj za vytvoření vlastního židovského státu na území Palestiny. Touto základní ideou tak stojí v opozici k hnutí českožidovských asimilantů.

K rozvoji sionistického hnutí v Čechách paradoxně výrazně přispěly také významné osobnosti, které se zprvu řadily mezi zastánce českožidovské asimilace, ovšem po vlně antisemitských projevů ze strany mladočechů se řada z nich přiklonila k myšlence židovského nacionalismu. Mezi tyto významné osobnosti patří např. Alfréd Löwy, první předseda spolku Bar Kochba, Ludvík Singer, jeden z nejvýznamnějších židovských politiků první republiky, nebo Emil Waldstein, zakladatel a redaktor *Židovských zpráv*, které vycházely od roku 1918 a zastávaly úlohu ústředního, česky psaného listu československých sionistů.

Před vypuknutím první světové války existovaly v českých zemích také další sionistické spolky, avšak Bar Kochba z nich byla nejvlivnější. Myšlenkově byla ovlivněna tzv. kulturním sionismem, za jehož zakladatele je považován Achad Haam a průkopníka Martin Buber. Ti chápali židovský nacionalismus jako prostředek rozvoje židovské kultury a tradice.²¹ Podstata kulturního sionismu pak vycházela z přesvědčení, že je třeba nejenom vytvořit vlastní domovinu na území Palestiny jako hlavní kulturní centrum, ale také zachovat a rozvíjet kulturu a život Židů po celém světě. Kulturní sionisté nezavrhovali život diaspoře, neboť nepředpokládali přesídlení všech Židů do Palestiny.²² Tyto myšlenky tak určovaly ráz sionismu v Čechách před první světovou válkou i v meziválečném období a podle Kateřiny Čapkové také vysvětlují skutečnost, proč „sionisté z Čech opouštěli (oproti sionistům z ostatních částí republiky) československý stát až v okamžiku osobního ohrožení na konci třicátých let.“²³

Po ukončení první světové války nastal pro sionistické hnutí v Čechách radikální zlom, jelikož jeho zástupci získali hlavní slovo při vyjednávání s politickou reprezentací nově vzniklého státu a jejich spolková i politická činnost zažívala obrovský rozkvět.

²¹ Tamtéž, s. 188.

²² Tamtéž, s. 188.

²³ K. ČAPKOVÁ, *Židé v Čechách za první republiky*, s. 32.

Během trvání první republiky vzniklo velké množství sionistických sdružení a organizací nejrůznějšího zaměření. Oproti českožidovským asimilantům se českoslovenští sionisté mohli pyšnit svojí vlastní politickou stranou, která vznikla již v roce 1919. Sionistické hnutí bylo pozitivně přijímáno také významnými osobnostmi z řad politiků a inteligence. Do jisté míry tedy potlačilo a zastínilo hnutí českožidovských asimilantů, kteří se museli s novou skutečností vypořádat. Často se proto uchylovali na stránkách svého tisku k negativní propagandě a mezi oběma stranami, hájícími odlišný pohled na židovskou identitu, tak nezdědka docházelo k výměnám názorů.

A právě tyto názorové střety, které můžeme na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje po dobu třicátých let pozorovat a jež jsou podle tvrzení Kateřiny Čapkové typické pro celé meziválečné období,²⁴ tvoří jádro první kapitoly našeho bádání. Napříč celým námi zkoumaným obdobím je možné sledovat nejrůznější narážky a poznámky k aktivitám či názorům jedné i druhé strany. Je zřejmé, že obě redakce velmi bedlivě sledovaly obsah druhého tisku a na každý sebemenší podnět či nedůslednost náležitě reagovaly a upozorňovaly. Tyto komentáře a glosy, kterých se samozřejmě neubránila ani jedna ze stran, pak leckdy vedly na stránkách obou listů ke kratším slovním přestřelkám i k delším a myšlenkově hlubším polemikám. Ani sionisté, ani Čechožidé si nenechali od druhé strany nic líbit a jakmile se naskytla vhodná příležitost, patřičně ji dokázali využít a nenechali, jak se říká, na svém „soupeři“ nit suchou. V mnoha případech se z našeho pohledu může jednat o opravdové malichernosti, nad kterými se můžeme jen pousmát, ovšem i ty nám spolu se závažnějšími spory výborně dokreslují celou situaci a dokládají nám, jak vyhocený byl jejich vzájemný vztah.

Příkladem takové neškodné výměny názorů, založené spíše na snaze druhou stranu zesměšnit, může být drobná série příspěvků, jež se na stránkách obou týdeníků objevují v prosinci roku 1932. Redakce Židovských zpráv ve svém čísle z 2. prosince publikuje k 70. narozeninám českožidovského spisovatele Vojtěcha Rakouse článek, v němž uvádí, že jeho rodištěm byla obec Stará Brázdím na Čáslavsku. Redakce Rozvoje ihned na tento příspěvek ve svém následujícím čísle reaguje glosou s názvem „Ou!“ . S jistou dávkou škodolibosti v ní upozorňuje, že Vojtěch Rakous se narodil v obci Starý Brázdím, nikoli Stará Brázdím, a upřesňuje, že se toto místo nachází mezi Kostelcem n. Labem a Brandýsem n. Labem, tedy nikoli na Čáslavsku. V sionistickém tisku z 16. prosince pak nalezneme další reakci, ve které autor konstatuje, že zhodnocení jejich

²⁴ Tamtéž, s. 35.

článku o Vojtěchu Rakousovi českožidovskými asimilanty nedopadlo nejhůře, nicméně vzápětí přikládá další polínko do ohně, tentokrát ale z jiného soudku, neboť upozorňuje, že v minulém vydání Rozvoje se v některém z jejich příspěvků objevilo nesprávné slovo „dětsko“. Na tento nedostatek poukazuje nejenom proto, aby redakci Rozvoje laickými slovy „vrátil úder“, ale především také proto, že sionisté byli českožidovskými stoupenci často obviňováni z upřednostňování němčiny a nepěstování českého jazyka. Autor doslova ve svém příspěvku píše: „Nu, jsme alespoň rádi, že dutka „Rozvoje“ za článek na oslavu starého českožidovského stoupence v našem listě uveřejněná nedopadla pro nás hůře. Ale už kdyby raději tento list zametal před svým prahem. Čtete v „Rozvoji“ do písmene: „Takto s Vaším dětskem to neskončí...“ Kdyby to stálo u nás, psal by „Rozvoj“ o „neslýchaném prznění českého jazyka a že je dobře vidět, jaká je pravá mateřština sionistů“. Doporučujeme tedy redakci „Rozvoje“ toliko, aby si raději hleděla gramatiky a pravopisu ve svých sloupcích než v našich.“²⁵ Citovaný komentář Židovských zpráv pak redakci Rozvoje zřejmě uzemnil, neboť v dalších číslech žádné další poznámky k této záležitosti nenalezneme.

Uvedený příklad představuje pouze jeden z mnoha. Na stránkách obou týdeníků se podobných nevýznamných útoků na jednu či druhou stranu objevuje velké množství. Jak již bylo zmíněno, ani jeden tábor si nenechal ujít žádnou příležitost, kdy mohl svého protivníka zesměšnit, upozornit na jeho chyby a ukázat tak svoji převahu. Kromě případů, kdy jsou publikované připomínky na místě, ale můžeme občas postřehnout i příspěvky, které nevyplývají z žádného kontextu a představují pouze jistý způsob provokace. Při bližším zkoumání a srovnávání pak vyjde najevo, že českožidovští asimilanti se k takovým denunziacím na stránkách svého tisku uchylují častěji. Reprezentativním příkladem může být „anekdota“ otištěná v Rozvoji 21. března 1930: „Otázku, co je »sionista«, zodpovídá »Dobrý den« takto: Sionista je žid, který vybírá od druhého žida peníze, aby mohl třetího žida poslat do Palestiny. Opravdu: tahle vtípná definice není nepravdivá!“²⁶ Leckdy také můžeme být svědky, že se v českožidovském listě s velkou dávkou senzacechtivosti objevují kompromitující protisionistické informace, které se ale později ukážou jako nepravdivé. Ostudu si v takových situacích utrhnou nikoli sionisté, ale redakce Rozvoje, která je nucena svůj omyl veřejně přiznat, což nepochybně nevrhá na českožidovský týdeník dobré světlo a podlamuje jeho důvěryhodnost. Židovské zprávy

²⁵ P., *Českožidovské „dětsko“*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 50, s. 3.

²⁶ *Otázku, co je »sionista«*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 12, s. 5.

pak Čechožidům samozřejmě nic nedarují a na jejich poklesky a nekalé praktiky s radostí na svých stránkách upozorňují.

Vedle těchto malicherných slovních přestřelek i zákeřnějších útoků lze ale také nalézt několik momentů, při kterých se vzájemné polemiky mezi sionisty a Čechožidy podstatně vyostřují a jejichž podstata je založena na samotném ideovém základu obou hnutí. Jedná se především o politicky či kulturně významné situace, při nichž jde o propagaci a obhajobu vlastních idejí, přesvědčování občanů o jejich správnosti či získání převahy a určitého politického vlivu. Následující stránky tak budou zaměřeny na důkladnou analýzu vybraných událostí a otázek, které se po dobu 30. let staly v boji mezi sionisty a asimilanty klíčové a jež na stránkách obou periodik zřetelně rezonují.

Ovšem dříve než k oněm analýzám přistoupíme, bylo by jistě vhodné také zmínit, že mezi sionisty a Čechožidy nedocházelo během první republiky pouze k vzájemným střetům. Přestože tyto potyčky v rámci jejich vztahu převládají, můžeme ale také čas od času postřehnout i situace, při kterých obě skupiny hledají ve svých ideologiích jistý konsenzus a dochází k jejich oboustranné spolupráci, a to zejm. v oblasti sociální pomoci svým souvěrcům. Jako příklad lze uvést společnou akci na pomoc židovskému obyvatelstvu na Podkarpatské Rusi, kde nepanovaly zrovna ideální životní podmínky. Židovské zprávy i Rozvoj na stránkách svého tisku přinášejí téměř rok co rok informace o bídě zdejších obyvatel, vyzývají své čtenáře k solidaritě a apelují na ně, aby se zapojili do veřejných sbírek, které mají podkarpatoruským Židům pomoci. Zároveň obě periodika zdůrazňují, že se jedná o akci pořádanou a podporovanou všemi složkami židovstva v Československu. Například v Rozvoji ze 4. března 1932 se píše: „Pracují v nich a pro ni naši čeští lidé, Němci i sionisté. Je to jedině správně. Neboť tam, kde jde o záchranu, přestávají rozdíly politické a názorové!“²⁷

Když se podíváme blíže na sbírku pořádanou právě v roce 1932, zjistíme, že ačkoliv se jedná o totožnou akci, na kterou prostřednictvím svého tisku upozorňují jak sionisté, tak Čechožidé, můžeme v charakteru příspěvků ale pozorovat určité rozdíly. Odpověď na otázku, proč jsou sionisté při její propagaci aktivnější, může být pravděpodobně ukryta ve skutečnosti, že šlo o počin realizovaný na základě podnětu sionisticky orientované Židovské strany. Na první pohled je tak zřejmé, že redakce Židovských zpráv je ve svých prosbách naléhavější, více útočí na city svých čtenářů, sbírce věnují také větší prostor a k její propagaci využívají působivější hesla

²⁷ *Pomozte!*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 10, s. 1.

i typografické prostředky. Příkladem jejich naléhavosti mohou být následující slova: „Tisíce židovských rodin jest nemilosrdně postiženo: jsou zasvěceni zániku – smrti hladem –, jestliže se nedostaví okamžitá pomoc. Byla-li bída židovského proletariátu na Podkarpatské Rusi za normálních dob veliká, stala se nyní nesnesitelnou. Děti mrznou ve vlhkých sklepeních! Rodiče nemají pro ně chleba! Musíme pomoci! Rychle a vydatně! Pomoci z lidskosti a z lásky k bližnímu! Pomoci ze solidarity!“²⁸ Zároveň také přináší podrobnější informace o průběhu a výsledcích sbírky, o angažovaných osobách i místech, kam mohou čtenáři své dary nosit či posílat.

Po přečtení příslušných příspěvků v Rozvoji můžeme konstatovat, že přestože českožidovským asimilantům zajisté taktéž velmi záleželo na pomoci svým podkarpatoruským souvěrcům, jejich propagace této akce je ale daleko skromnější a svým způsobem i vlažnější. Ke svým čtenářům sice hovoří s velkými prosbami, nicméně při svých výzvách berou také na zřetel současnou ekonomickou situaci v celé zemi. Důsledky celosvětové hospodářské krize se samozřejmě odrazily rovněž na československém hospodářství a negativně zasáhly do životů všech obyvatel republiky. Toho si je redakce Rozvoje dobře vědoma, a proto apeluje na všechny, kteří jen trochu mohou, aby se do sbírky zapojili: „I u nás není tak, jak by mělo býti. Všude se ozývá stesk a stíznosti. Hospodářská tíseň sevřela i nás do svých ocelových nůžek. Ale ač i u nás není tak, jak by mělo býti, ač i u nás nutno mnoho a stále počítat, není přece tou měrou zle, aby nemohlo být pomozeno tam, kde bída dosahuje nejvyšších lidských představ.“²⁹

1. Boje o pražskou židovskou náboženskou obec

Významným momentem, na němž můžeme ve 30. letech 20. století sledovat vyostřený vztah a neustálé rozepře mezi sionisty a českožidovskými asimilanty, se staly politické boje o vedoucí pozice v pražské židovské náboženské obci, kterých se účastnily všechny místní židovské proudy. Židovská náboženská obec v Praze představovala největší a samozřejmě také nejdůležitější obec v republice, a proto není divu, že zde mezi jednotlivými skupinami panovala silná rivalita. Volební klání konané vždy jedenkrát za čtyři roky se tak odehrávalo v duchu tuhých předvolebních agitací. První volby do reprezentace pražské židovské náboženské obce proběhly v roce 1921, druhé v roce 1925

²⁸ *Proti bídě a hladu*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 8, s. 1.

²⁹ *Pomozte!*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 10, s. 1.

a třetí pak v roce 1929. Ovšem jak si níže ještě podrobněji ukážeme, ony třetí volby byly z důvodu údajných podvodů prohlášeny za neplatné, a proto došlo k vyhlášení nových voleb, které se uskutečnily na jaře roku 1930. Další volby plánované na květen roku 1934 byly po jednáních reprezentace nakonec z důvodu nepříznivého vývoje vnějších událostí odloženy a do konce 30. let se pak již další volební klání nekonalo.

1. 1 Volby do pražské židovské náboženské obce v roce 1930

Příspěvky reflektující volby do pražské židovské náboženské obce v roce 1930 se na stránkách obou periodik objevují nejvýrazněji od dubna zhruba do konce června, ovšem ukončením volebního klání a zvolením nové reprezentace celá událost ještě zdaleka neskončila. Jak si dále ukážeme, tato velice vyhrocená a složitá kauza, jejíž průběh byl postupně prošetřován několika různými právními instancemi, se vlekla bezmála tři roky a znamenala pro obě strany opravdu zásadní okamžik, z něhož jedna vyšla jako pomyslný vítěz a druhá jako poražený. První krátkou zprávu, že se volby budou konat, můžeme nalézt již počátkem dubna a to jak v Židovských zprávách, tak i v paralelním vydání Rozvoje. Ač se jedná pouze o stručná sdělení, můžeme již zde sledovat rozporuplné postoje obou stran a také si můžeme učinit obrázek o tom, jakou váhu v tuto chvíli obě strany této události přikládají. Na první pohled je patrné umístění zmíněných článků. V Rozvoji nalezneme samostatný článek o konání voleb hned na titulní straně, avšak v Židovských zprávách se toto oznámení objevuje až na straně čtvrté v rubrice *Židé v ČSR*. Po přečtení obou příspěvků pak čtenáři jistě neunikne, že nastávající volby budou pro obě strany klíčové.

Rozvoj ve zmíněné zprávě s patrným ironickým podtextem uvádí datum konání voleb a upřesňuje okolnosti, za nichž byly volby vyhlášeny. „Jde o opakování voleb do reprezentace pražské žid. radnice, jejichž datum stanovila nedočkavost a umíněnost sionistů, Němců a zástupců strany ortodoxů – »středostavovské« – na 4. května.“³⁰ Dozvídáme se, že dle Čechožidů byly volby vyhlášeny narychlo a bez řádného prošetření neplatnosti voleb předešlých. Kritizují především velké finanční náklady, jež by mohly být, v případě rozhodnutí Zemského úřadu o platnosti voleb z listopadu 1929, vynaloženy zbytečně. V závěru článku se pak objevuje dodatek, že byl skutečně podán návrh na odložení voleb až na dobu, kdy bude záležitost s předešlými volbami vyřešena. Ovšem

³⁰ Er., *Budou – nebudou*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 14, s. 1.

hned v tomtéž vydání na čtvrté straně nalezneme další zprávu o tom, že podaný návrh byl sionisty a německými Židy přehlasován, a volby se tak budou konat ve stanoveném termínu.

Naopak Židovské zprávy informují o této události s jistou dávkou radosti a naděje. Uvádí, že se jim podařilo prosadit, aby byly nové volby vyhlášeny, a upozorňují na předchozí volby, které podle nich proběhly nelegálně a podvodem. Na tomto místě by bylo zajisté vhodné alespoň ve stručnosti objasnit okolnosti, za nichž byly volby konané v listopadu předešlého roku prohlášeny za neplatné, resp. došlo k šetření jejich průběhu. Českožidovští asimilanti byli svými protivníky po zmíněných volbách nařknuti z údajné koupě 863 hlasovacích lístků. Volby tak byly prohlášeny za neplatné, avšak Svaz Čechů-židů, který při nich získal oproti stávající situaci o dva mandáty navíc, čili celkem osm, se domníval, že se je sionisté, němečtí Židé a zástupci ortodoxní stany snaží připravit o vítězství. Podal proto stížnost k Zemskému úřadu, aby celou záležitost prošetřil. Nicméně v dubnu roku 1930, kdy byly nové volby vyhlášeny, celá situace ještě uzavřena nebyla, a proto se asimilanti postavili proti konání nových voleb.

A právě údajné nelegální praktiky a zastrašující metody českožidovských asimilantů se staly ústředním bodem předvolebního boje sionistů. Příspěvky, jež se věnují volbám, nalezneme v Židovských zprávách v průběhu celého měsíce dubna. Ovšem ve srovnání s Rozvojem, u kterého je problematika nových voleb řešena převážně na titulních stranách, můžeme konstatovat, že se volby pro Židovské zprávy nestaly jediným ústředním tématem měsíce. Ale i přesto redakce Židovských zpráv věnovala této události velký prostor. Vedle uveřejnění volebního programu a přesvědčování svých voličů a voliček, aby volili Stranu národně židovskou vedenou Ludvíkem Singrem, zde můžeme zaznamenat právě probíhající souboj mezi oběma stranami. Z dnešního pohledu se nejedná o nic výjimečného. Jedna strana se snaží na svého konkurenta nalézt kompromitující informace, aby u svých voličů získala větší podporu a utvrdila je tak o správnosti jejich volby. Noviny proto upozorňují na nekalé praktiky svých odpůrců a na lži, které úmyslně šíří, aby druhou stranu poškodili. Součástí předvolebního klání jsou také nejrůznější hesla a slogany. Sionisté neustále upozorňují na podvody s hlasovacími lístky při předešlých volbách, na českožidovskou negativní agitaci, která je mimo jiné prezentována i v nežidovském tisku a jež může podněcovat ke vzrůstu antisemitismu, na jejich údajné spolčování s německými Židy i přes to, že ve svém programu hlásají počestřování radnice apod. Naopak vyzdvihují své kvality a zájem o židovské záležitosti.

Ve vydání z 11. dubna se také objevuje zpráva, že se sionistům podařilo prosadit změnu voličského seznamu, ze kterého byli vyškrtnuti neoprávnění voliči.

Stejnou předvolební strategii ale zvolili také českožidovští asimilanti, kteří na stránkách Rozvoje nejenom apelovali na své voliče, aby jim pomohli obhájit výsledky z listopadových voleb a volili tak Svaz Čechů-židů vedený Augustem Steinem, ale také neustále zdůrazňovali uspěchanost nových voleb a jejich velké finanční náklady. „Byli-li nám proti naší vůli vnucen tento nový volební boj, který bude vyžadovati největšího vypětí naší energie a mimořádných finančních obětí, je naší povinností a povinností všech skutečně národně česky smýšlejících židů, abychom do něho zasáhli s nadšením a s pevnou vůlí zvítěziti!“³¹ Snažili se pošpinit své protivníky a využívali k tomu také nejrůznějšího materiálu. Příkladem může být zveřejnění prohlášení polské akademické mládeže, které se objevuje ve vydání z 25. dubna a jež je namířeno právě proti sionistům. Redakce Rozvoje hned v úvodu uvádí, že se s prohlášením polské mládeže plně ztotožňuje. Jedná se o kritiku sionistického hnutí jako takového, jejich působení v Polsku a hlavně v Palestině, kde v předchozím roce docházelo ke krvavým střetům mezi příchozími Židy a arabským obyvatelstvem, za což polská mládež viní právě sionisty. Na první pohled je zřejmé, že pro Čechožidy byly nastávající volby velmi důležité. Nasvědčuje tomu nejenom již zmíněný prostor, jenž byl volbám vyhrazen, ale také jejich pozice, neboť jak sami na stránkách svého tisku uváděli, cítili se být nastalou situací ukřivdění a jejich stěžejním cílem se tak stala obhajoba výsledků voleb předešlých.

O tom, že se snažili na svoje čtenáře a případné voliče působit různými způsoby a prostředky, svědčí také báseň, jež byla otištěna v rubrice *Besídka* ve vydání z 18. dubna 1930. Její verše jsou výrazně agitační, nicméně velice trefně popisují situaci a postavení Čechožidů před volbami, a proto je na místě ji, i přes její rozsáhlost, uvést v plném znění. Výstižný je již samotný název *Pražská Hagada z roku 1930*, neboť slovo hagada představuje hebrejské označení pro vyprávění. V užším slova smyslu pak označuje přímo rituální knihu, ve které je uveden řád domácích bohoslužeb při židovském svátku Pesach.³²

³¹ *Naším stoupencům a českožidovským voličům!*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 16, s. 1.

³² Ja'akov NEWMAN – Gavri'el SIVAN, *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*, Praha 1992, s. 40.

„Pražská Hagada z roku 1930

Co jest jedna? Hádej! Povím.

Jedna číslo kandidátky
Čechů židů v nových volbách.
Česky kdo mluví a cítí
jedničku jen volit musí.
Jedna číslo Čechů židů.

A co dvě jsou? Hádej! Povím.

Dvě volby za krátkou dobu
židé v Praze míti budou.
Z nutnosti? Ne. Z nenávisti,
ze zloby na české židy.
Druhá volba z nenávisti.

A co tři jsou? Hádej! Povím.

Tři strany: němečtí židé,
ortodoxi, sionisté
vezdy v šik se staví dravý
proti šesti Čechům židům...
Tři jsou Čechů nepřátelé.

Co jsou čtyři? Hádej! Povím.

Čtyři... datum voleb nových.
Čtvrtý květen svědkem bude
na vzdor zlobě, jedu, štvání
vítězství zas Čechů židů.
Čtvrtý květen – datum voleb!

A co pět jest? Hádej! Povím.

Květen, měsíc lásky, květů,
pátý měsíc v kalendáři.

Místo květů, lásky letos
boj zaplane o radnici.
Pátý měsíc – doba boje!

A co šest jest? Hádej! Povím.
Šest zástupců Čechů židů
tuhé boje léta vedlo
na radnici chrabře, směle.
Budiž čest jich udatnosti! –
Šest hrdinných českých lidí!

Co jest sedm? Hádej! Povím.
Sedm stran zápolit bude
o hlasy a o mandáty.
Vnucen-li boj Čechům židům,
Vyjdou jako vítězové...!
Sedm front a zápolení.

Co jest osm? Hádej! Povím.
Osm mandátů to bylo,
krev jež pily nepřátelům
zavilým a závistivým,
vítězných tak Čechů židů...
Osm mandátů krev pilo.

Co jest devět? Hádej! Povím.
Devátý rok Češi židé
pracují již na radnici.
Vykonal dílo dobré
pro věc českou, pro židovství!
Devět let poctivé služby!

Co jest deset? Hádej! Povím.
Deset mandátů buď heslem
při volbách čtvrtého května!
Ne již osm – ale deset...!
Bojujte a zvítězíme!!
Deset mandátů buď heslem!
Devět let poctivé práce.
Osm mandátů krev pilo.
Sedm front a zápolení.
Šest hrdinných českých lidí.
Pátý měsíc – měsíc boje.
Čtvrtý květen datum voleb.
Tři jsou hlavní nepřátelé.
Druhá volba z nenávisti.
! Jedna – číslo Čechů židů!³³

S volebními výsledky čtenáře obou periodik pak seznamují vydání z 9. května 1930. Ihned při zběžném prohlédnutí obou čísel nás na první pohled zaujme výtisk Židovských zpráv. Jeho titulní strana je plná tučně vytištěných hesel, která ve zkratce informují o výsledcích voleb. Jsou zaměřena především na „porážku“ Svazů Čechů-židů, avšak mohou na čtenáře působit značně bulvárním dojmem, např. „Historický význam těchto voleb: židovská veřejnost českožidovský teror v nežidovských listech neohroženě a rázně odmítla. – Židovské obyvatelstvo krajně rozhořčeno na českožidovské volební metody. – Svaz Čechů-židů klesá na třetí místo. – Sionisté z nejslabší skupiny postupují počtem hlasů na místo druhé, počtem mandátů na roveň straně nejsilnější.“³⁴ Nicméně níže nám redakce Židovských zpráv přehledně předkládá výsledky všech stran a porovnává je s výsledky z roku 1921 a 1929. Dozvídáme se, že sionisté ve volbách získali celkem sedm mandátů, což považují za svoje vítězství. Děkují svým voličům, odvolávají se na boj za židovský národ a nezapomínají také zdůraznit, že jejich výhra symbolicky připadla na dny, kdy si připomínají 70. narozeniny jejich zesnulého zakladatele a ideového vůdce Theodora Herzla. Uvádí, že jejich radost je o to více

³³ Era., *Pražská Hagada z roku 1930*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 16, s. 3.

³⁴ *Vítězné volby do náboženské obce*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 19, s. 1.

umocněna tím, za jakých okolností byly volby konány. Opět připomínají negativní kampaň Čechožidů, jejich údajné kupování volebních lístků, zveřejňování protisionistických článků v nežidovském tisku apod. Pro dokreslení situace lze uvést citát: „Jest neslýchané a skoro nevypsitelné a nemůže zůstat jen při kritice tímto článkem, jakými metodami pracovali nepřátelští agitátoři. Kupování hlasů a teror byly hlavními jejich zbraněmi.“³⁵

Naopak titulní strana Rozvoje je uvedena pouze jedním výstižným titulkem informujícím čtenáře o volebním výsledku českožidovských asimilantů. Poté pak následuje obšírný komentář, jenž tyto výsledky analyzuje. Dozvídáme se, že Svaz Čechů-židů získal celkem šest mandátů, což představuje stejný počet jako v roce 1921, ale oproti listopadovým volbám v roce 1929 přišli Čechožidé o mandáty dva. Jako příčinu toho označují spiknutí opozičních stran, vymyšlené „báchorky“ o koupených hlasech, zrušení předešlé volby, ale také přepracovaný voličský seznam, jenž byl upraven na popud sionistické strany. Uvádí, že podle něj přišlo bezdůvodně o možnost volit mnoho židovských občanů, a apelují na ty, kterých se to týká, aby se ozvaly a společně podali stížnost. Nicméně výsledky voleb hodnotí obstojně, s ohledem na uvedené podmínky jsou s nimi spokojeni a konstatují, že se pro ně v podstatě nic nemění.

Ozvuky uplynulých voleb v podobě delších či kratších příspěvků můžeme až téměř do konce června pozorovat také v následujících číslech, a to především na stránkách Rozvoje. Tato skutečnost nám může napovídat, že českožidovští asimilanti se s výsledky voleb hůře smířovali, a proto měli větší potřebu se k nim i nadále vracet a jakkoli jejich průběh analyzovat. Na účet sionistů se leckdy vyjadřují poměrně nevybíravým způsobem a užívají dosti expresivních slovních obrátů. Příkladem může být citát z článku uveřejněného 16. května 1930: „Sionistický tisk užívá tohoto argumentu³⁶ nyní ve svém úvodníku (!) proti nám a nadouvá se vůbec až komicky svou volební morálkou a volebním puritanismem jako holub bublák na střeše.“³⁷ Vedle patřičných a na problém orientovaných komentářů se ale v několika případech redakce Rozvoje uchýlila také k příspěvkům, jež působí dojmem neseriózním, nezaloženým na ověřených faktech a nevztahujících se přímo k problematice voleb. Jako příklad lze uvést glosu Otty Koženého, která se taktéž objevuje uvnitř vydání z 16. května. Autor v ní volby hodnotí velmi dobře, ale zmiňuje, že podle něj Čechožidům nejvíce uškodila letáková kampaň

³⁵ *Význam těchto voleb*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 19, s. 1.

³⁶ Pozn.: argumentu o údajném kupování volebních hlasů

³⁷ *Poznámky k volbám*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 20, s. 1.

sionistů, kteří se v den voleb chlubil svými zásluhami na otevření košer³⁸ restaurace. Tuto skutečnost se snaží zesměšnit a obviňuje některé sionisty z pokrytectví: „Nechci pány sion. štábu podezřívát všechny, ale co vím, to vím. Viděl jsem, že jim velmi chutnají párečky naší domácí „treife“³⁹ produkce a že se olizují u Lipperta po všech těch hříšných pokrmech, které v košer-restaurantu v Beth-Hamu nejsou na jídelním lístku. Tak se mě zdá, že je to právě takové jako s tím známým vtípem. Kdo jest to sionista? Košer restaurant je ten, kam jedni židé posílají ty druhé židy za jejich peníze jíst a sami jdou k Lippertovi.“⁴⁰

V Židovských zprávách se rozsáhlejší analýzy volebních výsledků již v takové míře nevyskytují. Nasvědčuje tomu nejenom fakt, že sionisté byli s výsledky voleb spokojeni, ale také skutečnost, že v této době byly britskou vládou projednávány otázky přistěhovalectví do Palestiny, což pro ně znamenalo bezpochyby důležitější téma. Nicméně i přesto si jistých dozvuků na téma květnové volby můžeme povšimnout. Příkladem je článek z 23. května 1930 upozorňující na vlnu antisemitismu, která prolétla nežidovským tiskem. Redakce Židovských zpráv s politováním konstatuje, že strůjci protizidovských nálad vedených především proti sionistům jsou sami Židé, konkrétně českožidovští asimilanti, kteří jsou na stránkách jim spřízněných periodik velebeni a jimž dali k napsání protisionistických článků popud. Reakce Rozvoje pak na sebe nenechala dlouho čekat a hned v dalším vydání z 30. května se k obvinění Židovských zpráv vyjadřuje následujícími slovy: „Sionistický tisk má jednu jedinou snahu: pošpinit a pokálit naše hnutí. Je v této snaze nevybíravý a ve všem, co se o židech napíše, o každé řádce, která se na nás a naši práci dívá s uznáním nebo sympaticky, vidí naši vlastní inspiraci. (...) Jinak vděčíme sion. tisku, že nás upozornil na pěkný článek o českožid. hnutí v » Osvětov. rozhledech«. Byli bychom jej určitě přehlédli. (...) Sion. tisk ovšem vidí v něm reklamní stať, psanou českým assimilantem, ač mohl přece poznati, že by český assimilant nepsal důsledně slovo » žid« s velkým Ž.“⁴¹

Stížnosti, které Čechožidé k průběhu a organizaci květnových voleb podali, byly nakonec veřejnou komisí zamítnuty. Rozhodnutí komise výsledky voleb potvrdilo a posledním úkolem se tedy stala volba nového předsedy náboženské obce. O veřejných jednáních a samotné volbě čtenáře informují příspěvky obou periodik z 20. června.

³⁸ Košer označuje pokrmy rituálně čisté, nezávadné.

³⁹ Treife nebo též trejfe znamená opak košer, čili označuje pokrmy nečisté, nevhodné, zakázané.

⁴⁰ Otto KOŽENÝ, *Restaurace u modré hvězdy Davidovi*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 20, s. 3.

⁴¹ *Sionistický tisk*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 22, s. 4.

Dozvídáme se, že novým prezidentem pražské židovské náboženské obce byl zvolen lídr Strany národně židovské dr. Ludvík Singer. Židovské zprávy o této skutečnosti přirozeně informují s velkou radostí. Vnímají ji jako svoje vítězství nad Čechožidy a zdůrazňují, že zástupce sionistů byl zvolen poprvé v historii. „Boj proti nám veden se končí volbou sionisty na předsednické místo náboženské obce, které svaz Čechů-židů ztrácí. Ukázalo se, že je to boj marný a že je veden nezpůsobitelnými prostředky. Marný proto, že sionistickou ideu a její živý ohlas v našem lidu nelze prostě udusit vůbec (...).“⁴² Českožidovští asimilanti naopak za volbou dr. Ludvíka Singra opět vidí komplot sionistů a německých židů. Tvrdí, že byli předem domluveni, aby nedošlo k volbě kandidáta Svazu Čechů-židů. „Hlavní režie spočívala tentokrát v rukou Němců (...) Jejich námluvy se sionisty začaly se již při projednávání jazykové otázky, vykvetly v událostech po listopadových volbách a plodem této sňatkové aliance je nyní volba dra Ludvíka Singra.“⁴³ Nově nastolená situace v náboženské obci zřejmě pro Čechožidy znamenala pomyslný poslední hřebíček do rakve a ještě dlouhou dobu se s ní nedokázali smířit.

Volbou dr. Ludvíka Singra novým předsedou pražské židovské náboženské obce ale celá záležitost ohledně voleb ještě zdaleka neskončila. Právě naopak. Dne 17. října 1930 oba týdeníky přinášejí informaci, že Zemský úřad zrušil rozhodnutí komise o neplatnosti voleb z listopadu 1929, čímž se rozjel kolotoč stížností a jednání. Důvodem k tomuto rozhodnutí se stala údajná předpojatost a diskutabilní nestrannost komise. Zemský úřad celou kauzu, jejímž ústředním bodem se stalo údajné obchodování s volebními hlasy, označil za zmatečnou a nezákonnou a uznal stížnost českožidovských asimilantů. Podle zákona se tak měla do čela židovské náboženské obce vrátit reprezentace, která úřad vedla před listopadovými volbami.

Ovšem proti tomuto rozhodnutí Zemského úřadu se naopak postavila stále ještě úřadující reprezentace vedená dr. Ludvíkem Singrem a podala žádost o prošetření k Nejvyššímu správnímu soudu. Zároveň se také na Zemský úřad obrátila s prosbou, aby do konečného rozhodnutí o platnosti či neplatnosti listopadových voleb ponechal na radnici stávající reprezentaci. Jako hlavní důvod uváděli zachování kontinuity práce a nevytváření zbytečného zmatku.

Dne 30. ledna 1931 se ale na stránkách Rozvoje i Židovských zpráv dočítáme, že Zemský úřad tuto žádost zamítl. Rozvoj tak s nadšením referuje, že do úřadu se musí

⁴² *K této volbě*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 25, s. 1.

⁴³ *Předsedou pražské náboženské obce židovské není osoba české národnosti!*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 24/25, s. 1.

vrátit zpět reprezentace z předlistopadového období. To znamená, že staronovým předsedou se měl stát opět zástupce českožidovských asimilantů dr. August Stein. Ovšem stávající reprezentace se podle všeho svého úřadu nechtěla jen tak vzdát, a proto si v Rozvoji můžeme přečíst řadu agresivně a sarkasticky laděných příspěvků. V jednom, ve vydání z 6. února 1931, se píše: „Fašistické metody zavádějí na židovskou radnici Dr. Singer a Dr. Popper. Ačkoliv byli již po druhé státními úřady vyzváni, aby odevzdali úřadování Dru August Steinovi, neučinili tak a drží se svých úřadů jako klíště. Nepřilnuli ke svým funkcím z lásky k náboženské obci, nýbrž nechtějí připustiti, aby se židovská veřejnost dověděla, jakým způsobem se blamovali. (...) Zemský úřad jistě nebude již dlouho tuto neposlušnost trpěti a nařídí výkonným orgánům, aby odevzdání provedl. To pak ovšem bude vrchol ostudy.“⁴⁴ V následujícím čísle z 13. února si poznámku podobného rázu můžeme přečíst taktéž: „Na pražské židovské radnici se stále nic neděje. Páni ještě stále otálejí a nechce se jim zjevně sebrati své nádobíčko a rozloučit se s židovskou radnicí. Pánům – ať se kroutí jak chtějí – nezbude, než aby si objednali stěhovací vůz... A on přijede...“⁴⁵

Ale ani rozhodnutím Zemského úřadu o navrácení předchozí reprezentace není celá záležitost ještě zdaleka vyřešena, neboť další čísla novin přinášejí informace, že se proti tomuto nařízení zvedla mezi židovským obyvatelstvem nevole. Kritizován byl především zásah do autonomie obce. Stávající reprezentace židovské náboženské obce proto s řádným odůvodněním podala stížnost tentokrát na Ministerstvo školství a národní osvěty. Ve vydáních z 27. února se objevuje zpráva, že ministerstvo této stížnosti objektivně a s ohledem na veřejné zájmy vyhovělo a rozhodlo, že až do definitivního výnosu Nejvyššího správního soudu v otázce platnosti či neplatnosti voleb z 10. listopadu 1929 v úřadě židovské náboženské obce zůstane reprezentace zvolená po květnových volbách. Na pozici předsedy tak i nadále setrval dr. Ludvík Singer. Židovské zprávy rozhodnutí ministerstva hodnotí pozitivně a na konec zmíněného článku pak dodávají, že „vítězné články českožidovské a jízlivé poznámky byly tedy poněkud předčasné.“⁴⁶ Čechožidé ale toto nařízení nehodlají respektovat a tvrdí, že Ministerstvo školství a národní osvěty nemá právo se k volebním záležitostem vyjadřovat. Na stránkách svého tisku pak vydávají prohlášení, že „právní existence této reprezentace a platnosti jejich

⁴⁴ *Fašistické metody*, Rozvoj, roč. 38, 1931, č. 6, s. 3.

⁴⁵ *Na pražské židovské radnici*, Rozvoj, roč. 38, 1931, č. 7, s. 4.

⁴⁶ *Ministerstvo rozhodlo, že nynější reprezentace pražské obce zůstane v úřadě*, Židovské zprávy, roč. 14, 1931, č. 9, s. 4.

usnesení neuznáváme a že účastníci se jejich schůzí, vyhrazujeme si naprostou volnost postupu vůči jejím poradám a usnesením.“⁴⁷

V červenci toho roku ale do celé záležitosti zasáhla nečekaná událost. Dne 23. července 1931 náhle zemřel předseda dr. Ludvík Singer. Zásadní otázkou se tedy stalo, kdo ho v jeho funkci nahradí. Týdeník *Rozvoj své čtenáře* 14. srpna informuje, že z úcty k zesnulému zůstane jeho místo prozatím prázdné, ale zároveň upozorňuje, že zákulisní jednání jsou již v plném proudu. Vydání obou periodik z 23. října pak přináší zprávu, že novým předsedou pražské židovské náboženské obce byl zvolen zástupce strany demokratické dr. Bohumil Stein. *Rozvoj* na tuto událost reaguje následovně: „Epilog této nové radniční komedie dokazuje opět to, co jsme již tolikrát řekli a v „*Rozvoji*“ napsali. Němci a sionisté, kteří při obecních volbách stáli proti sobě v nejprudším boji (...), dovedli se nyní, kdy se jednalo o osobu českého presidenta, dojemně smířit a podati si bratrsky ruku.“⁴⁸ V článku je dále zdůrazněno, že úřadování stávající reprezentace není právně podloženo, neboť do této chvíle ještě nebylo vydáno rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ve věci listopadových voleb. Redakce *Rozvoje* proto v závěru dodává, že „boj o radnici není ještě dobojován a dříve nebo později nadejde určitě hodina sčítování.“⁴⁹

Volba dr. Bohumila Steina je na stránkách obou periodik rozebírána i v dalších číslech. Po relativně klidném mezidobí, kdy se příspěvky týkající se voleb do židovské náboženské obce objevovaly méně, tak mezi oběma stranami opět došlo k ostré výměně názorů. Redakce *Rozvoje* ve svých příspěvcích neustále naráží na fakt, že zvolením Bohumila Steina se do čela radnice dostal německý zástupce. Odsuzuje praktiky sionistů, jejich spolčování s německou stranou a snaží se čtenáře přesvědčit, že sionisté svými postupy zrazují český národ. Doslova píše: „divíme se sionistům, kteří na papíře a ústy velmi okázale mluví o loyaltě k českému národu. Kde zůstala tedy tato loyaltita dne 19. t. m.? Nebo jakým jiným způsobem chtějí ve skutečnosti, dokazovati svou loyaltitu, ne-li pochopením, že v české Praze, v hlavě státu, má v popředí židovské radnice býti osoba česká?“⁵⁰ Židovské zprávy naopak jejich nařčení zcela odmítají a tvrdí, že se výroky českožidovských asimilantů nezakládají na pravdě. Také sionisté odsuzují českožidovské agresivní metody a útočné články. V příspěvku z 30. října 1931 si pak kladou otázku, kdo

⁴⁷ *Schůze reprezentace pražské náboženské obce židovské*, *Rozvoj*, roč. 38, 1931, č. 10, s. 2.

⁴⁸ *Předsedou židovské náboženské obce v Praze zvolen Němec dr. B. Stein*, *Rozvoj*, roč. 38, 1931, č. 43, s. 1.

⁴⁹ Tamtéž, s. 1.

⁵⁰ *Na předsednické místo v pražské radnici*, *Rozvoj*, roč. 38, 1931, č. 44, s. 4.

představuje pro Čechožidy vhodného kandidáta a kdo je podle nich tím správným českým zástupcem, který by měl náboženskou obec vést. Ironicky pak dodávají, že jedině ten, kdo má českožidovskou legitimaci.

O složitosti a závažnosti celé kauzy hovoří také fakt, že datum líčení Nejvyššího správního soudu ve věci zrušení voleb z roku 1929 bylo stanoveno až na 4. března roku 1932. Obě periodika samozřejmě vývoj celé situace i průběh soudního jednání na svých stránkách bedlivě sledují a informují čtenáře o každé nové skutečnosti. Při bližším srovnání ovšem můžeme říci, že redakce Rozvoje této záležitosti věnuje více prostoru, což je ale pochopitelné, neboť právě českožidovští asimilanti se cítili být celým případem poškozeni a neustále upozorňovali na protiprávnost jednání stávající reprezentace náboženské obce. Rozhodnutím Nejvyššího správního soudu, které potvrzovalo dřívější stanovisko Zemského úřadu, že složení původní komise prošetřující průběh listopadových voleb nebylo správné, se celý spor mezi oběma skupinami znovu ostře rozhořel. Obě periodika pak jeho znění publikují ve svých vydáních z 6. května 1932.

Je zajímavé, že zmíněné příspěvky Rozvoje i Židovských zpráv se ve svých interpretacích výnosu Nejvyššího správního soudu ztelně liší. Redakce Rozvoje tuto zprávu přináší hned na titulní straně a rozhodnutí soudu považuje za své obrovské vítězství. Doslova píše, že „prohra, které se v pátek 29. dubna 1932 německo-sionistická většina dožila, jest nám všem zadostiučiněním a budiž i zadostiučiněním panu dr. Augustovi Steinovi, ke kterému se pražské židovstvo zachovalo bezpříkladně nevděčně.“⁵¹ Čechožidé nezapomínají zdůraznit, že přesně takové stanovisko, jaké bylo usnesením soudu vyřčeno, po celou dobu hájili, a poukazují na konečné vítězství spravedlnosti. Z příspěvku vyplývá, že celá kauza je tímto rozhodnutím ukončena, neboť redakce konstatuje, že „právní stránka celého případu jest vyřešena. Neotiskujeme rozsudek proto, že rozsudek jest vlastně potvrzením usnesení Zemského úřadu, kteréžto usnesení jsme svého času v „Rozvoji“ publikovali.“⁵²

Nicméně po přečtení obdobného článku uvnitř sionistického tisku zjistíme, že výnosem soudu se celá záležitost jenom posouvá dále. Židovské zprávy ve svém příspěvku poukazují na skutečnost, že rozsudek soudu je pouze formální a svým charakterem tedy stanovuje další postupy, které k definitivnímu ukončení celé kauzy teprve povedou. Čtenářům tak objasňují, že bude ustavena nová komise, jejímž úkolem

⁵¹ *Rozhodnutí nejvyššího správního soudu. Vítězství spravedlivé věci*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 19, s. 1.

⁵² Tamtéž, s. 1.

bude znovu celý průběh voleb prošetřit, a na základě jejího vyšetřování pak dojde k rozhodnutí, zda jsou volby z 10. listopadu 1929 platné či nikoli. Redakce Židovských zpráv je ale stále optimistická, ve vývoji situace si nepřipouští nějaký zásadní zvrát a dodává, že nové šetření nemůže dopadnout jinak, neboť „materiál o volebních nepřistojnostech je tak obsáhlý, doložený a nepochybný, že si ani nedovedeme představit, aby úsudek nového orgánu a původní reprezentace mohl býti jiný než si utvořila bývalá komise a celá židovská veřejnost.“⁵³

O dalším postupu Rozvoj své čtenáře informuje až v kratším příspěvku následujícího čísla, kde předně komentuje, že sionistický tisk reagoval na rozsudek soudu velmi suše a zamlkle, a ironicky dodává: „Jaký by to byl halas a jaký by byly zapěly slavnostní paian, kdyby byl Nejvyšší správní soud schválil jejich stížnosti!“⁵⁴ Až poté redakce osvětluje, že Magistrát hlavního města Prahy určí, která reprezentace bude prošetřováním listopadových voleb prověřena. I v následujících číslech Rozvoje si pak můžeme povšimnout kratších uštěpačných komentářů a glos na účet sionistického tisku a současného vedení náboženské obce. Židovské zprávy se již k této záležitosti na svých stránkách nevrací a na drobné provokace českožidovských asimilantů nereagují.

Nicméně magistrát se ve věci náboženské obce vyjádřil značně diplomaticky, neboť rozhodl, že nechce zasahovat do její autonomie, a určení reprezentace, která novou komisi pověří, nechal zcela na spravedlivém hlasování jejích zástupců. O mimořádné schůzi židovské náboženské obce, kde právě toto hlasování probíhalo, nás informují Židovské zprávy ve svém článku z 8. července 1932. Výsledkem projednávání pak bylo stanoveno, že úkolem bude pověřena reprezentace stávající, vedená dr. Bohumilem Steinem. Jelikož se nacházíme v letním čase, kdy Rozvoj vycházel jako čtrnáctideník, reakci na tuto skutečnost se v něm objevuje až o týden později, čili 15. července. Na titulní straně Rozvoje nalezneme plné znění otevřeného listu adresovaného pražskému primátorovi dr. Karlu Baxovi, ve kterém si Čechožidé stěžují na postup magistrátu, označují ho za protizákonný a obviňují magistrát z nadřování současné německo-sionistické reprezentaci. Nicméně jejich otevřený dopis zůstal bez odezvy a stížnosti jim tak nebyly nic platné, neboť stávající reprezentací byla určena nová vyšetřující komise v čele s dr. Václavem Boučkem, který se ihned do studia všech materiálů pustil.

⁵³ B. K., *Volební nepřistojnosti ještě jednou na pořadu*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 19, s. 3.

⁵⁴ *Sionistický tisk*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 20, s. 2.

Definitivní tečku za celou komplikovanou kauzou, která se táhla téměř tři roky a na níž jsme mohli vypjaté vztahy mezi oběma skupinami velmi pěkně pozorovat, pak představují výsledky vyšetřování JUDr. Václava Boučka, zveřejněné na titulní straně Židovských zpráv ze 14. října. Ve zprávě je podrobně popsán průběh i závěry jeho práce, které byly židovskou náboženskou obcí přijaty na schůzi dne 20. října 1932. Ve zmíněném článku Židovských zpráv se objevuje verdikt, že na základě jeho důkladného šetření bylo opravdu zjištěno, že při listopadových volbách roku 1929 došlo k machinacím s hlasovacími lístky, a tudíž že svým prohlášením potvrzuje rozhodnutí předchozí komise o anulaci výsledků voleb. Redakce Židovských zpráv tak vítězoslavně konstatuje, že „bylo nyní vysloveno poslední slovo, vyřknut soud, který jest zdrcující. O správnosti tohoto soudu nelze vůbec pochybovati. Doufáme proto, že alespoň nyní, kdy všechno leží na bílé dni, přestanou konečně čeští asimilanti rušivě zasahovati do prací representace.“⁵⁵

Českožidovští asimilanti se na stránkách svého tisku vyjadřují k vyšetřování dr. Boučka velmi skepticky, kritizují jeho postup a zejména fakt, že jeho závěry byly učiněny na základě materiálů zpracovaných předchozí, předpojatou komisí, což samozřejmě pokládají za nerelevantní a neuznávají je. Je pochopitelné, že takové vyvrcholení sporu Čechožidé vnímali jako tvrdou prohru a že celé jejich téměř tříleté snažení bylo ukončeno velice hořkou tečkou. V Rozvoji z 28. října 1932 se dokonce k celé záležitosti mimo jiné vyjadřují také prostřednictvím ironicky laděné básně. Komentování určité situace nebo důležité události pomocí veršů zřejmě českožidovští asimilanti považovali za vhodný prostředek k vyjádření svého postoje či názoru, neboť se na stránkách jejich tisku objevují, jak jsme se již mohli přesvědčit a jak si hlavně ještě ukážeme, za vícero okolností. V níže citované básni vystupují jako ústřední postavy hlavní zúčastněné osoby celého sporu na straně sionistů. Těm navíc autor vkládá do úst německé výrazy, čímž se snaží navíc upozornit na přílišné němčení pražských sionistů, které jim bylo Čechožidy neustále vytýkáno a jež asimilanti využívali jako zásadní prostředek své protisionistické propagace.

⁵⁵ Zpráva o podvodných volbách z roku 1929, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 41, s. 1.

„Čtyřlístek“

Šel doktor Lasch bledých líček,
šel jest šel na jetelíček,
hledal, vzdychal, časem hek,
až pak našel čtyřlístek.
„Gott sei Dank“ dí ret dra Lasche
„z českých židů bude kaše“
a k dru Goldsteinovi v plesu:
„Schauen Sie, co tady nesu!“
To je mazl ... to je štěstí,
konec českých židů věští
ten čtyřlístek ... cenná věc.
Výsledek jím voleb zvolán,
čtyřlístek, hle: Šubrt, Toman,
Plešinger a Našinec ...⁵⁶

Epilogem celé záležitosti je pak jejich prohlášení, jež se objevuje v tomtéž vydání: „Čeští zástupci prohlašují proto, že nemohou se účastniti práce se společností, která k udržení své moci použila a používá prostředků tak nezákonných, a že se proto práce v reprezentaci nábož. obce židovské dotud nezúčastní, dokud nynější nezákonná reprezentace bude svůj úřad zastávati.“⁵⁷

1. 2 Volby do pražské židovské náboženské obce v roce 1934

O vyhlášení dalších, v pořadí již pátých voleb do reprezentace pražské židovské náboženské obce se dozvídáme ze stránek našeho tisku již od dubna roku 1934. Je to především redakce Rozvoje, která své čtenáře o nových volbách plánovaných na konec měsíce května informuje podrobněji. Připomíná okolnosti, za kterých se do funkce dostala stávající reprezentace vedená dr. Bohumilem Steinem, a objasňuje, že „dosavadní

⁵⁶ Čtyřlístek, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 43, s. 3.

⁵⁷ Čeští židé opouštějí pražskou židovskou radnici, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 43, s. 1.

absence našich českých zástupců na úradách reprezentace nebyla také ničím jiným než demonstrací proti neprávem zvolené reprezentaci v květnu 1930.⁵⁸

Ovšem jak již bylo výše nastíněno, mezi soupeřícími stranami nakonec došlo ke kompromisu a po dlouhých jednáních bylo dohodnuto, že s ohledem na nepříznivou situaci a uplynulé události, kdy „protižidovské nálady derou se na povrch,⁵⁹ budou nové volby o dva roky odloženy. Je až k neuvěření, že zástupci sionistů a českožidovských asimilantů, čili strany krajně zneprátelené a neschopné jakéhokoli konsensu na poli politickém, dokázali společně nalézt řešení a vyjednat dohodu, která by byla pro všechny přijatelná. Výjimečností tohoto okamžiku si byla zřejmě vědoma také redakce Rozvoje, neboť v článku, jenž je zmíněnému kompromisu věnován, autor vyjadřuje myšlenku, že „lze pak radniční dohodu uvítati jako první krok k politické spolupráci naší se sionisty!⁶⁰

O ujednaném postupu svým čtenářům poskytují Židovské zprávy i Rozvoj informace ve vydání z 11. května 1934. Na titulních stranách zmíněných čísel nalezneme příspěvky, ve kterých obě redakce vyjednaný kompromis rozebírají a sdělují jeho obsah. Dozvídáme se, že díky politické dohodě a ústupkům všech vedoucích stran byla obnovena celistvost reprezentace. Do jejího složení se zpět vrátí zástupci českožidovských asimilantů, kteří tímto krokem odvolají všechny své námitky, jež proti reprezentaci a jejímu zvolení vznášeli. Na oplátku dojde k odstoupení dr. Bohumila Steina z funkce starosty obce a novým předsedou bude tentokrát zvolen zástupce z řad českožidovských. Sionisté naopak získají již dlouho požadovanou změnu volebního řádu, která bude spočívat na nahrazení neosobní, nepřímé volby pomocí hlasovacích lístků za demokratický princip založený na osobním, přímém hlasování.

O zvolení dr. Maxima Reinera novým prezidentem pražské židovské náboženské obce se pak čtenáři mohou dočíst z titulní strany Rozvoje ze dne 13. července 1934. Redakce tisku ve zmíněném příspěvku ve stručnosti přibližuje jeho polickou kariéru a připomíná jeho zásluhy v oblasti českožidovského boje za prosazení českého jazyka. Volbu svého představitele samozřejmě českožidovští asimilanti považují za prospěšnou a s radostí vyzdvihují, že „v čelo největší československé židovské náboženské obce dostává se člověk v národnostních a jazykových otázkách nekompromisní.⁶¹ Naopak Židovské zprávy přinášejí informaci o změně na postu předsedy pražské židovské radnice

⁵⁸ *K volbám do reprezentace pražské žid. nábož. obce*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 16, s. 1.

⁵⁹ František GOTTLIEB, *Volební kompromis*, Židovské zprávy, roč. 17, 1934, č. 19, s. 1.

⁶⁰ Otta STROSS, *Dohoda o pražské židovské radnici*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 19, s. 1.

⁶¹ *Dr. Maxim Reiner starostou židovské nábož. obce pražské*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 27, s. 1.

pouze v krátké, nevýrazné poznámce o šesti řádcích ve svém vydání o týden dříve, čili z 6. července.

Jak již bylo zmíněno v úvodu této podkapitoly, do konce 30. let se již další volby do pražské židovské náboženské obce nekonaly. Ovšem pro dokreslení celé situace považujeme za vhodné, alespoň zmínit, že v únoru roku 1937 zemřel předseda pražské židovské radnice dr. Maxmilian Reiner. O jeho smrti pak oba týdeníky samozřejmě své čtenáře informují. Není třeba zdůrazňovat, že jakožto stoupenec českožidovského hnutí byl na stránkách Rozvoje veleben a vychválen. Jeho profesionální přístup k politickým záležitostem ale dokázala ocenit také redakce Židovských zpráv, která konstatovala, že „byl starostou skutečně všech stran, pojímal svůj úkol s hlubokou vážností, dovedl rozlišiti velmi rozhodně mezi svojí stranickou příslušností a funkcí starosty. Činnosti v obci se věnoval příkladným a obětavým způsobem. Náboženská obce ztrácí úmrtím dr. Reinera vynikajícího starostu.“⁶² Vydání obou listů z 9. dubna 1937 pak přináší oznámení, že novým starostou pražské židovské náboženské obce byl jednomyslně zvolen českožidovský stoupenec JUDr. Emil Kafka, který v této funkci na stránkách našeho tisku figuroval až do roku 1939.

2. Jazyková otázka

Pro pochopení jazykového vývoje židovského obyvatelstva v našich zemích je nutné se alespoň ve stručnosti vrátit do 19. století. Důvodem, proč se naprostá většina Židů v Čechách v této době přiklání k německé kultuře a za svůj komunikační jazyk volila němčinu, byly především reformy císaře Josefa II., uskutečněné v druhé polovině 18. století. Nová nařízení podmiňovala výkon řady profesí, rabínské nevyjímaje, zkouškou z německého jazyka, ukládala Židům povinnost vést svoji administrativu pouze v němčině a určovala, že se na židovských školách bude vyučovat výhradně německy. Zároveň ale Josef II. svými reformami také výrazně zlepšil právní a sociální postavení židovského obyvatelstva v habsburské monarchii, za což mu samozřejmě Židé byli velice vděční, a proto bez problému přijímali jeho germanizační politiku. Dalším faktorem, který rozhodnutí pro příklon k německému jazyku ovlivnil, se také stala oblíbenost ideologie židovského osvícenství, tzv. *haskaly*, podporující výuku v němčině a naopak

⁶² Z. L., *K úmrtí dr. Maxima Reinera*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 9, s. 2.

pohrdající tradičním židovským jazykem jidiš. A nakonec nemalou roli sehrál zajisté také fakt, že se spisovný český jazyk v první polovině 19. století teprve utvářel.⁶³

K rozšíření českého jazyka mezi širší společenskou elitu a vzdělance docházelo především od poslední třetiny 19. století, kdy byla dobudována početnější síť českých středních a vysokých škol. Výrazný rozvoj v tomto období zažívala také česká kultura. Řada židovských občanů proto začala svůj vztah vůči českému jazyku přehodnocovat, měnit a postupně si ho osvojovat. A není také náhodou, že právě do této doby jsou kladeny počátky organizovaného českožidovského hnutí, u jehož zrodu stáli absolventi prvních českých gymnázií.⁶⁴ Židovské obyvatelstvo z českých zemí se tak začalo diferencovat do dvou proti sobě stojících táborů asimilantů, ke kterým se na sklonku 19. století přidal ještě třetí proud reprezentovaný židovským nacionalismem.⁶⁵ U německých Židů i Čechožidů byla jejich volba jazyka jednoznačná, ovšem pro sionisty nehrála jazyková otázka zásadní roli. Pohled sionistů na jazykový problém nám může blíže osvětlit také citát z Židovských zpráv: „Světové hnutí sionistické stojí na stanovisku, že Židé jsou jedním a jednotným národem. Jazyk není pro národnost Židů kritériem, leč jazyk hebrejský, o jehož obrodu a šíření sionismus s úspěchem usiluje. Sionismus proto nemůže mít zájem na tom, aby beztak složitou otázku židovské diaspory komplikoval ještě problémem jazykovým, bojovným postojem pro nebo proti některému jazyku evropských národů.“⁶⁶

Toto stanovisko zastávali sionisté i po vzniku Československé republiky. I přestože zaujímal k nově vzniklému státu po celou dobu loajální postoj a aktivně se zapojovali do jeho politického a společenského dění, nevyvozovali z této skutečnosti žádnou jazykovou povinnost. Většina židovského obyvatelstva v Československu byla vesměs bilingvní, a proto sionisté nechávali rozhodnutí, jaký jazyk budou jejich stoupenci preferovat, na svobodné volbě každého. Od počátku 30. let ale můžeme pozorovat všeobecný příklon židovské populace k češtině, popř. slovenštině a rusínštině, na úkor němčiny a maďarštiny. Vedle toho se sionisté navíc také dlouhodobě pokoušeli o renesanci hebrejského jazyka, hebrejského školství a kultury obecně, a to zejm. v oblasti Podkarpatské Rusi, kde vedle obecných škol fungovalo také hebrejské gymnázium. Rozhodné stanovisko k česko-německému jazykovému dilematu pak byli sionisté nuceni

⁶³ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 54–57.

⁶⁴ Tamtéž, s. 57.

⁶⁵ C. RYBÁR, *Židovská Praha*, s. 109.

⁶⁶ *Sionisté a český jazyk*, Židovské zprávy, roč. 17, 1933, č. 15, s. 1.

zaujmout především po roce 1933, kdy se v sousedním Německu dostal se svojí agresivní protizidovskou politikou k moci Adolf Hitler a z němčiny se tak stal jazyk značně nepopulární.⁶⁷

2. 1 Českožidovští asimilanti bojují proti němčení

Všeobecný trend československého židovstva přiklánět se, zejm. ve 30. letech, spíše k jazyku českému byl patrný i na oficiální úrovni. Do sklonku 20. let panovala v pražské židovské náboženské obci česko-německá dvojjazyčnost, ovšem v září roku 1929 došlo ke schválení češtiny jako jediného úředního a jednacího jazyka židovské radnice.⁶⁸ Jak stránky obou týdeníků ale napovídají, situace v pražské židovské náboženské obci byla značně komplikovaná. Mezi jednotlivými členy, reprezentujícími různé směry a hnutí, panovala veliká rivalita. O tom jsme se ostatně mohli přesvědčit již v souvislosti s kauzou ohledně voleb z roku 1929, resp. 1930. Neshody uvnitř obce nepanovaly ale pouze v kontextu politické moci, nýbrž ožehavým tématem se stala právě také otázka jazyková.

Na stránkách Rozvoje můžeme často postřehnout různé narážky a poznámky mířené k údajnému němčení, čili záměrnému užívání a preferování německého jazyka, které podle jejich tvrzení probíhalo i ze strany některých sionistů. Českožidovští asimilanti upozorňovali na tuto skutečnost nejenom v souvislosti s židovskou radnicí, ale také ve spojení s veřejným životem obecně. Jednání těchto jedinců považovali za zbytečnou provokaci probouzející v lidech protizidovské nálady. Samozřejmě pak tuto skutečnost používali proti svým soupeřům jako hlavní útočnou zbraň, a to především po nástupu nacistické moci v Německu, kdy se jejich výzvy proti němčení Židů stávají naléhavějšími. Příkladem může být oficiální prohlášení Svazu Čechů-židů ze 7. dubna 1933: „Padesátiletá práce českožidovského hnutí, která se může honositi jedinečným v dějinách odvratem židů od německých zvyklostí výchovných, jest sama o sobě zárukou, že českožidovské hnutí užije jasné mluvy dnešních událostí, aby vyburcovalo svědomí a vědomí židů, kteří se dopouštějí bezmyšlenkovité germanisace.“⁶⁹

⁶⁷ David BOREK, *Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938*, Moderní dějiny, 11, 2003, s. 132.

⁶⁸ Tamtéž, s. 133.

⁶⁹ *K německým událostem*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 14, s. 1.

Ještě než přistoupíme ke konkrétním situacím, které mezi sionisty a Čechožidy opět odstartovaly názorový souboj, je nutné zdůraznit, že českožidovští asimilanti nezbrojili proti německým Židům, jež německví přijali za svoji národní identitu a přirozeně tak užívali i německého jazyka. Trnem v oku jim byli především někteří zástupci z řad sionistů, kteří ačkoliv zvládali český jazyk na výborné úrovni, záměrně při veřejné komunikaci volili jazyk německý. Můžeme být proto svědky, že takové chování pak nejednou rozpoutalo na stránkách tisku opět sáhodlouhé a poměrně bouřlivé debaty.

Zprávy o nešvaru němčení, které se údajně v jistých kruzích židovstva stále více rozmáhalo, se v Rozvoji objevují již v dřívějších vydáních, nicméně opravdovou rozbuškou se stal článek s názvem *Neodpovědná hra*, uveřejněný na stránkách českožidovského listu 1. července 1932. Redakce Rozvoje v něm na němčení některých stoupců sionismu poukazuje a zdůrazňuje, že nehodlá dále přihlížet tomu, jak si jistí nezodpovědní jedinci svým chováním zahrávají s ohněm a rozdmýchávají tím ve společnosti antisemitské nálady, na které jsou nuceni doplácet všichni. Zároveň také uvádí, že jejich útoky a výzvy nejsou namířeny proti Židům, kteří německví považují za svoji kulturní a osobní identitu. Jak sami poměrně ostrým způsobem vyjadřují, jejich naléhavý apel je směřován na tu „část židovstva, která svojí národnostní bezpáteřností je jakýmsi reprezentantem nikoli německého židovstva, ale jenom němčícího židovstva. Tito bezpáteřní jednotlivci, jímž se nyní velmi pohodlně žije pod deštníkem československého sionismu, jsou největším nebezpečím židů v celé republice bez rozdílu orientace.“⁷⁰

Sionisté ovšem s tzv. filologickým antisemitismem, jak názor českožidovských asimilantů označují, nesouhlasí a tvrdí, že němčení Židů, které mimochodem na stránkách svého tisku přímo nepopírají, představuje pouze jednu ze záminek protižidovských nálad, a nikoliv jejich příčinu. Naopak nemilosrdně odsuzují českožidovské asimilanty, kteří svými útočnými příspěvky antisemitům a protižidovsky orientovanému, zejm. pravicovému tisku tuto záminku jednoduše poskytují, a uvádí příklady článků, v nichž se autoři na českožidovský Rozvoj odvolávají: „Varujeme již poněkolkáté českožidovské stoupence, aby od antisemitů nedali ze sebe dělati předmět, jímž antisemité ospravedlňují své štvance.“⁷¹ Nakonec také zdůrazňují, že představa Čechožidů založená na myšlence „přestane-li němčení, vymytí se antisemitismus“, je velice naivní a bohužel nepravdivá.

⁷⁰ *Neodpovědná hra*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 27, s. 1.

⁷¹ *Nedávejte materiál antisemitům*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 27, s. 1.

Jak uveřejněné články v Rozvoji vypovídají, českožidovští asimilanti se nehodlali smířit s odmítnutím filologického antisemitismu a s neochotou sionistů pomoci jim v jejich boji proti němčení. Vyjadřují se, že sionistické hnutí před tímto problémem schválně zavírá oči, neboť „kdyby chtělo viděti, musilo by po stránce jazykové jít s námi a působiti na své stoupence, aby neprovokovali němčinou v českém prostředí.“⁷² O jejich odhodlání svědčí i článek s názvem *Příkaz doby* uveřejněný ve vydání z 16. září 1932. Také tento článek, obdobně jako příspěvek *Neodpovědná hra*, vyvolal mezi oběma stranami debatu, která se nakonec netočila jen kolem jazykové otázky, nýbrž řešila též podstatu obou hnutí a jejich vzájemné rozdílnosti i podobnosti.

Autorem zmíněného článku *Příkaz doby* je samotný odpovědný redaktor Rozvoje Rudolf Ekštejn-Rada píšící pod zkratkou Era. Ten v něm opět upozorňuje na problém němčení a skutečnost, že sionisté nečiní nic, co by tento nešvar účinně zastavilo. V duchu optimismu také navrhuje vzájemnou spolupráci pro dobrou věc a domnívá se, že by určitě vedla k obecnému zlepšení jejich napjatých vztahů: „Sionistický tisk nechce nám dosud po stránce jazykové rozuměti. Nechce rozuměti, proč veřejně vytýkáme svým souvěrcům, že němčí. (...) Zde se právě naše cesty se sionisty naprosto rozcházejí. Nám je lhostejno, je-li ten či onen žid sionistou a politickým národním židem, ale není nám lhostejno, když němčí. Sionisté kladou důraz na jeho národnostní příslušnost a je pro ně podřadné, jakým jazykem hovoří. (...) Kdyby nám sionisté v tomto velmi palčivém a ožehavém problému podali ruku a působili s námi společně, byl by zaručeně docílen úspěch. A věříme, že by se i touto spoluprací překlenula propast mezi nimi a námi ke klidnému životu vedle sebe...“⁷³

Reakce Židovských zpráv na tuto výzvu, resp. nabídku vzájemné spolupráce si můžeme povšimnout až o měsíc později, ve vydání z 21. října 1932. Na titulní straně dr. František Friedmann, významný politik a zastánce sionistického hnutí, komentuje výroky Rozvoje a především uvádí důvody, proč sionisté nemůžou a očividně ani nechtějí v jazykových otázkách s Čechožidy spolupracovat. Argumentuje především jejich štvavými a útočnými provokacemi a šovinismem vůči sionistům. Zdůrazňuje, že svoji práci v otázkách jazykových chtějí sionisté dělat pozitivními metodami, a nikoliv na základě podlých taktik tak, jak to dělají Čechožidé. Dále autor také poukazuje na výsledky jejich práce v oblasti podpory českého jazyka, a to zejm. mezi mládeží, a poznamenává,

⁷² *Náš článek „Neodpovědná hra“*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 28/29, s. 5.

⁷³ *Era., Příkaz doby*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 37, s. 1.

že sionisté toho učinili „neskonale více, než jak by českožidovství kdy vůbec mohlo dokázat. A proto jsou naše cesty naprosto rozličné.“⁷⁴ Na závěr pak ještě přilévá olej do ohně, když konstatuje, že „nelze nám kráčet s nimi v ruku v ruce po těchto cestách, zvláště, nelze-li se ubránit dojmu, že svou ruku vztahují jen proto, vidouce jak bezpečně kráčíme vpřed, zatím co jim se pod nohama půda zřejmě propadá a hrozí pohřbítí je v zapomnění ve stínu trvalých pomníků, výsledku to našich snah.“⁷⁵

Odpověď Rozvoje na sebe nenechala dlouho čekat, neboť se objevuje hned v dalším vydání ze 4. listopadu 1934. V úvodu si autor neodpustil jízlivou poznámku, že „sionistický tisk potřeboval dlouhé doby celého měsíce, než odpověděl ústy dra Friedmanna na můj článek v „Rozvoji“. Bylo to určitě kyselé jablíčko, do něhož se nechtělo dlouho kousnouti, ale zdravé a také i dravé zuby dra Friedmanna se do něho přece zahryzly.“⁷⁶ Celý článek je pak protkán ironickými komentáři na účet výroků dr. Friedmanna. Autor v něm také upozorňuje, že odpověď Židovských zpráv byla, jak se říká, mimo mísu, neboť jejich údajně vyřešený jazykový program nemá nic společného s faktem, že se někteří Židé uchylují k němčení, kterým zbytečně pobuřují českou veřejnost. Na závěr pak autor upřímně doznává: „kaji se ze svého článku „Příkaz doby“. Kaji se z něho, poněvadž, ač jsem již dosti starý kozák, nebyl jsem dobou a zkušenostmi ještě stále vyhojen ze svého optimismu. Věřil jsem, že i v Dlouhé třídě⁷⁷ slyší a vidí, co se koleme nich děje a že poctivost splatí poctivostí! Ale v Dlouhé třídě mají sluch ucpaný hatikvou⁷⁸ a jejich oči trpí halucinacemi, v nichž se jim zjevují neeksistující pomníky, „výsledky to sionistických snah“.“⁷⁹

František Friedmann ovšem svůj následující článek, publikovaný v Židovských zprávách 11. listopadu 1934, pojal trochu z jiného soudku. V pozitivně laděném příspěvku s názvem *Co je nám společné* se neuchyluje k další kritice a ostrým útokům proti svým soupeřům, nýbrž v něm volně navazuje na svůj předchozí článek a naopak se snaží najít průsečíky obou hnutí. Především zdůrazňuje jejich společnou minulost, ale také současnost, v níž musí všichni Židé bez rozdílu své politické či národní orientace čelit útokům antisemitů. Jejich společný úděl a židovské kolektivní vědomí se pak odráží

⁷⁴ František FRIEDMANN, *Co nás dělí?*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 42, s. 1.

⁷⁵ Tamtéž, s. 2.

⁷⁶ Era., *Příkaz doby*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 44, s. 1.

⁷⁷ Pozn.: pražská ulice, v níž sídlila hlavní redakce Židovských zpráv.

⁷⁸ Hatikva, neboli z hebrejského překladu „naděje“, byla původně nacionalisticky orientovaná báseň, která později získala hudební zpracování. Mezi sionisty se stala tak oblíbenou, že v roce 1933 byla přijata za oficiální hymnu sionistického hnutí, poté i za státní hymnu Izraele.

⁷⁹ Era., *Příkaz doby*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 44, s. 1.

na poli zejm. sociálním a kulturním, kde se podle něj může jejich vzájemná spolupráce rozvíjet nejvíce. Svými ústy žádá od asimilantů pochopení a toleranci a dodává, že „skutečně se nutno pozastavit nad tím a vysvětlovat si, proč přes tolik styčných bodů proti sobě stojí dva nepřátelské tábory, z nichž jeden na druhý, když nemůže vrhat bomby smrtelné, vrhá aspoň střely zahalené pomluvou, špínou a nenávisí.“⁸⁰

Svoje úvahy pak František Friedmann zakončuje v následujícím čísle v článku *Proč s nemůžeme shodnouti*, v němž zdůrazňuje, že s většinou českožidovsky orientovaných Židů udržují sionisté přátelské vztahy a spolupracují s nimi v neutrálních organizacích zaměřených na sociální pomoc a kulturní rozvoj židovství. Poukazuje, že neshody a vzájemná nevráživost panuje pouze s politickou reprezentací českožidovských asimilantů, čili s představiteli Svazu Čechů-židů, a to zejména kvůli jejich útokům, pomluvám a nečestným taktikám, které ostatně podle něj nevrhají dobrý stín nejen na českožidovské hnutí, ale škodí všem židovským obyvatelům v republice.

Je pravdou, že se František Friedmann svými příspěvky poměrně vzdálil původnímu tématu o problému němčení pražských Židů. Možná také proto Rozvoj na jeho poslední dva články na svých stránkách už nereaguje. Krátkou zprávu, v níž Rudolf Ekštejn-Rada informuje čtenáře, že upouští od další polemiky s Židovskými zprávami, resp. s panem Friedmannem, nalezneme ve vydání z 25. listopadu 1932. Jako hlavní důvod uvádí, že tato diskuze je podle něj neplodná a nevede k žádnému výsledku. Suše pak konstatuje, že „jsem nečetl v sionistickém tisku dosud ani jedenkrátě přímé a otevřené výzvy k pražským židům, aby zbytečně neněmčili. Nečetl jsem ji a po zkušenostech, které mám i z diskuse s p. drem Friedmannem vím, že ji nikdy číst nebudu...“⁸¹

O tom, že otázka němčení a celkové situace na pražské židovské radnici ale v obou táborech doutnala i nadále, svědčí pak oznámení Židovských zpráv z 30. prosince 1932, že byla vydána brožura s názvem *Pravda o pražské židovské radnici*, v níž dr. František Friedmann podle tvrzení redakce jasně a přehledně osvětluje vývoj jazykové otázky. Autor doslova píše, že „jako údery kladivem řadí vedle sebe fakta, usvědčující protisionistickou štvanici s prolhaností. Je to nejen politická, ale i dokumentární publikace, která svým jasným a nadmíru poutavým slohem přispěje k řádnému a důkladnému poznání několikaleté českožidovské propagandy proti našim stoupencům v Praze a na venkově.“⁸² K politickému a jazykovému vývoji v pražské židovské

⁸⁰ F. FRIEDMANN, *Co je nám společné*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 45, s. 2.

⁸¹ Era., *Příkaz doby*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 47, s. 3.

⁸² „*Pravda o pražské židovské radnici*“, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 52, s. 4.

náboženské obci se pak redakce Židovských zpráv vrací také ve vydání svého listu ze 17. února 1933. Rozsáhlý příspěvek čtenářům alespoň ve zkratce objasňuje rozvrstvení politické moci ve 20. letech, kdy spolu koalici tvořili českožidovští asimilanti a němečtí Židé, a okolnosti, za nichž bylo přijato nařízení, určující češtinu jako jednacím jazyk. Vrací se také k případu zrušených voleb z listopadu 1929, protože právě tehdy prý začali Čechožidé se svojí útočnou kampaní proti němčení některých sionistů. Na závěr dodávají, že podrobně celý tento vývoj dokumentuje nově vydaná brožura, která „neměla by chyběti ani v jediné sionistické knihovně, tím spíše, že není jen pomůckou propagační a obrannou, ale i četbou nadmíru svižnou a poutavou.“⁸³

Reakci na tento článek sice můžeme postřehnout ve vydání Rozvoje z 24. února 1933, nicméně nejedná se o odpověď, která by se konstruktivním způsobem snažila vyvracet argumenty a tvrzení Židovských zpráv o vývoji na židovské radnici, dokazující nečestné a prospěchářské jednání českožidovských asimilantů. Jedná se o kratší útočný příspěvek, v němž autor vydanou brožuru kritizuje a tvrdí, že František Friedmann „udělal z toho galimatyášek, pro potěchu a radost sionistických dušiček.“⁸⁴

2. 2 Českoslovenští sionisté a jejich oficiální příklon k českému jazyku

Záležitost jazykové otázky československých sionistů, kteří se k údajnému němčení některých svých stoupenců stavěli spíše chladně a nezaujatě, se ale začala proměňovat po nástupu nacistické moci v sousedním Německu. Představitelé československého sionismu si zřejmě uvědomili, že k celé této problematice musí zaujmout jasné stanovisko. První rozsáhlejší příspěvek objasňující čtenářům postoj sionistů k českému jazyku se objevuje na titulní straně Židovských zpráv ze 14. dubna 1933. Zdůrazňují v něm, že sionistické hnutí v Československu vydává v českém jazyce periodika, almanachy a knihy, překládá do češtiny básně, v nejdůležitějších organizacích užívá češtiny jako jednacím jazyka a rozvíjí a podporuje české školství. Svůj oficiální názor pak sionisté formulují slovy: „Zdejší sionismus takto do důsledků zachovává linii a princip světového sionismu, pokud nejde o hebrejštinu, zejména v Palestýně: Židé mluví jazykem svého prostředí! S tohoto stanoviska dává se logicky a jasně poměr sionistů k produktu a přežitku rakouské germanisace, tedy k německému jazyku mezi Židy

⁸³ *Jejich hra na schovávanou čili o „jazykovém boji“ na židovské radnici v Praze*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 7, s. 3.

⁸⁴ *Česky psaný sionistický týdeník*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 8, s. 4.

v Praze a v českých krajích. Židům v českém kraji jest užívati jazyka českého a spolupůsobiti v kulturním životě českého prostředí.“⁸⁵

Jasný příklon sionistů k českému jazyku především také dokládá projev poslance a zástupce Židovské strany dr. Angela Goldsteina, který se k jazykové otázce přímo vyjádřil ve své oficiální řeči přednesené na půdě československého parlamentu v dubnu roku 1933. Mimo jiné v ní konstatuje, že „pro Židy v českých krajinách zčásti již před válkou, obzvláště ale v době převratu, nastal důvod pro novou orientaci jazykovou i kulturní, a v tomto směru není žádného důvodu, abychom tento vývoj nepodporovali a aby nenastal onen ideální stav, aby Židé v českých krajích používali jazyka českého a v něm našli klíč ke kulturním statkům tohoto národa. Tomuto snažení ze stanoviska židovského nestojí nic v cestě. (...) Jest možno a žádoucí, abych s porozuměním a láskou ke svému českému prostředí sdružoval věrnost a lásku k svému vlastnímu národu židovskému, zajisté se nenalezne poctivý Čech, který by byl s to, činiti tomuto stanovisku nějakou výtku.“⁸⁶

Oficiálně zveřejněné prohlášení, v němž se sionisté negativně staví proti němčení některých Židů pak například nalezneme ve vydání Židovských zpráv z 19. října 1934: „Jsme proti němčení co nejrozhodněji. Nemáme naprosto žádného zájmu na udržování umělých enklav německých židovským obyvatelstvem. Pokládáme jen za spravedlivé, aby Židé v českých krajích užívali přirozeně jen českého jazyka a přilnuli k české kultuře. Jazykový rozpor pokládáme za zcela neúčinnou, zbytečnou a nežádoucí komplikaci beztak složité otázky židovské. Právě my, kteří máme tolik obtíží, jsme na tom interesováni, abychom sami sobě obtíže nečinili. Co nejdokonalejší identifikace s jazykem prostředí – což není na překážku naší snaze o hebrejštinu – plyne přímo ze sionistické ideologie.“⁸⁷

Tato sionistická proklamace samozřejmě nezůstala českožidovským Rozvojem bez odezvy. Reakci na článek Židovských zpráv tak můžeme postřehnout ihned v následujícím vydání Rozvoje, čili z 26. října 1934. Autorem příspěvku je nám již známý Era., který v něm předně oceňuje konečné stanovisko sionistů a konstatuje, že „přichází sice trochu pozdě, ale přichází přece, což je nám velmi vítáno.“⁸⁸ Dále také nezapomíná zdůraznit, že českožidovští asimilanti nekompromisně bojovali a stále bojují proti

⁸⁵ *Sionisté a český jazyk*, Židovské zprávy, roč. 17, 1933, č. 15, s. 1.

⁸⁶ *Projev posl. dra Goldsteina v parlamentě*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 17, s. 2.

⁸⁷ *Proti němčení*, Židovské zprávy, roč. 17, 1934, č. 42, s. 2.

⁸⁸ Era., *Proti němčení*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 38, s. 2.

němčení od samého počátku vzniku svého hnutí, a opět jménem Svazu Čechů-židů navrhuje sionistům možnou spolupráci: „Otázka němčení je takové důležitosti, že by měla býti skutečně vyjmuta ze sféry nenávisti a alespoň na úkol, o němž pracujeme již téměř šest desetiletí, měli by s námi pracovati všichni židé dobré vůle. Chtějí-li nám tedy sionisté pomáhati k odstranění tohoto nepřirozeného, nezdravého a nebezpečného nešvaru a vyjmou-li tuto spolupráci s námi ze sféry nenávisti – budeme určitě tento krok kvitovati jen s upřímným povděkem.“⁸⁹ Ovšem ani tentokrát zřejmě nebyla nabídka vzájemné kooperace československými sionisty vyslyšena, neboť na stránkách Židovských zpráv se žádné vyjádření již neobjevuje.

Nicméně rozhodné stanovisko sionistů proti němčení spolu s vyřešením celé situace ohledně pražské židovské náboženské obce v roce 1934 zřejmě vedlo k částečnému uklidnění vzájemných vztahů mezi sionistickým hnutím a českožidovskými asimilanty. Dokladem stabilizace poměrů a přehodnocení postojů je například veřejný projev českožidovského předsedy dr. Otty Strosse, který se na valném sjezdu Svazu Čechů-židů konaném počátkem roku 1935 ke zlepšení českožidovského vztahu k sionistům oficiálně vyjádřil, a prohlásil, že tento obrat vidí nejen v „získání předsednického místa v židovské pražské radnici, nýbrž i ve společném postupu se sionisty proti němčení.“⁹⁰

2. 3 Hebrejský jazyk a židovské školství

Vzdělávání a četba knih hrály a stále hrají v životě Židů velkou roli a představují jednu ze základních hodnot judaismu. Až do sklonku 18. století probíhalo vzdělávání Židů výhradně v tradičních židovských náboženských školách. Primární studium Tóry a základy židovského náboženství i hebrejštiny žákům poskytovala obecní škola zvaná cheder, další vzdělání pak studentům nabízely vyšší školy zvané ješiva a midraš, které vedly ke studiu a interpretaci Tóry, Talmudu a židovského náboženského práva. Velká změna v židovském vzdělávání nastala po reformách Josefa II., který Židům povolil navštěvovat veřejné školy všech úrovní, včetně univerzit. Součástí nových nařízení, jak už jsme se zmínili, byla též povinnost vyučovat na židovských školách v německém jazyce. Po zásazích císaře Josefa II. začaly také vznikat normální, sekularizované

⁸⁹ Tamtéž, s. 2.

⁹⁰ *Valný sjezd Svazu Čechů-židů v ČSR*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 5, s. 1.

židovské školy, do jejichž osnov byly zahrnuty pouze základy náboženství a důraz byl kladen převážně na světské vzdělání. Tyto školy tak postupně nahrazovaly tradiční, nábožensky orientované formy výuky.⁹¹

Josefova reorganizace židovského školského systému nakonec zapříčinila příklon převážné většiny židovského obyvatelstva českých zemí k německému jazyku a kultuře. V důsledku postupné sekularizace židovského obyvatelstva a s postupujícím procesem asimilace ale většina Židů začala pro vzdělání svých dětí preferovat veřejné školy. Na přelomu 19. a 20. století tak došlo ke zrušení většiny německých židovských škol a židovské děti začaly navštěvovat veřejné, nekonfesijní české nebo německé školy, na kterých byla výuka náboženství zajišťována pro každé vyznání odděleně. Jak již víme, do období poslední třetiny 19. století jsou kladeny počátky českožidovského asimilačního hnutí. A právě zastánci českožidovské asimilace se stali velkými propagátory českého školství a doporučovali rodičům z především českých oblastí, aby posílali své ratolesti výhradně do českých ústavů.⁹²

Nastavený trend pokračoval také po vzniku Československé republiky. Drtivá většina židovských dětí se vzdělávala na českých a německých veřejných školách, ovšem s velkým přispěním československých sionistů jistou renesancí zažívalo také soukromé židovské školství, a to především na východě našeho státu. Vedle řady obecných židovských škol, existovalo na území celé Československé republiky také vyšší vzdělávání reprezentované reálným židovským gymnáziem v Brně či hebrejskými gymnázii v podkarpatoruském Mukačevě a Užhorodu. V průběhu meziválečného období vznikla dokonce na Podkarpatské Rusi též židovská mateřská školka.

Jak již bylo řečeno, podpora židovského školství a obecně hebrejského jazyka i kultury byla především záležitostí sionistů, kteří k propagaci využívali také stránky Židovských zpráv. Čtenáři tak byli pravidelně informováni o dění na židovských školách a chystaných i uplynulých akcích, jejichž úkolem bylo hebrejský jazyk židovskému obyvatelstvu přiblížit a přesvědčit je o významu jeho rozvoje a studia. Sionisté proto prostřednictvím svého tisku neustále upozorňovali na nejrůznější jazykové kurzy, přednášky, kulturní program v podobě divadel či koncertů, na nově vydávané hebrejské knihy, učebnice a slovníky. Ve svých příspěvcích zdůrazňovali posvátnou hodnotu a

⁹¹ Arno PAŘÍK, *Z historie židovského vzdělávání*. Maskil. Věstník židovské liberální komunity Bejt Simcha, roč. 6, 2006/5767, č. 3, s. 6–7.

⁹² Zábaj HORÁK, *Židovské školy*, in: *Církev a české školství: právní zajištění působení církve a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha 2011, s. 40–41.

historický význam hebrejštiny, která představuje nositelku nejenom společné minulosti, ale především také budoucnosti.

Snaha o ovlivnění čtenářů a propagace hebrejského jazyka je patrná také z veršů všeobecně známého židovského spisovatele a zastávce sionistických myšlenek Maxe Broda, které se objevují ve vydání sionistického listu ze 17. dubna 1935. Autor v básni s názvem *Hebrejská lekce* líčí, jaké pocity se v něm začaly mísit ve chvíli, kdy se teprve ve třiceti letech začal učit hebrejskému jazyku. Verše tak mají čtenáře zřejmě přesvědčit, aby se studiem hebrejštiny neotáleli a nemuseli tak později litovat, stejně jako Max Brod, že se jazyku svého národa nezačali učit dříve.

„Hebrejská lekce

Bylo mi třicet let, když jsem se začal učit
jazyku svého národa.

A tu jsem věděl: byl jsem třicet roků hluchý.

A nyní hřímaly, tak dlouho vězněny,
že propuštěny jako blesk rozčísly vzduch,
teď zahřměly v můj sluch ty staré hlásky,

jež by mě byly kolébaly v spánku
a provázely chlapecké mé kroky,
mou první lásku, první mužný čin.

Tak pozdní ukolébavka teď sladce nezněla,
ne, byla hněvivá, že tolik zmeškala,
a v křeči zmatené se přihnala jako blesk,

a náhlé dlouhé burácení hromu.
Hlava se před ní sklonila však ráda,
jak nasloucháme matce rozhorlené,

a zlobou třeskla poušť, sběhly se zástupy,

varovný zazněl hvizd, zvuk rohů v dálce slábl
a Bůh, náš starý Bůh zavolal s pohoří.⁹³

Od roku 1934 také můžeme pozorovat výraznější propagaci organizace Tarbut, jejíž osvětové i praktické činnosti dokonce redakce Židovských zpráv vyčlenila zvláštní rubriku. Ze stránek sionistického listu se čtenáři mohou dozvědět, že organizace Tarbut „vzala si za úkol získati široký kruh židovského obyvatelstva v Československu pro židovskou výchovu, rozšířiti hebrejštinu do všech míst v republice a podporovati hebrejské školství.“⁹⁴ Dále se také dozvídáme, že práce organizace Tarbut směřuje jednak k větší informovanosti židovské veřejnosti o významu hebrejského jazyka, a jednak na praktickou pomoc všem zájemcům, kteří se chtějí hebrejskému jazyku naučit. Vedle výuky a pořádání seminářů konaných v mnoha československých městech, se sdružení Tarbut stalo také organizátorem každoroční letní hebrejské školy, jejíž první ročník se uskutečnil právě v letních měsících roku 1934. Židovské zprávy pak samozřejmě každý rok této akci dělají na svých stránkách velkou reklamu, lákají možné zájemce a po jejím skončení také přinášejí reportáž o průběhu a programu.

Českožidovští asimilanti se přirozeně do podpory židovského školství a hebrejského hnutí nezapojovali. Ti naopak na stránkách svého tisku soustavně přesvědčovali židovské rodiče, aby své děti hlásili do ryze českých škol a odmítali „se vši energií agitaci všech těch, kdož se budou snažit, aby naverbovali vaše dítě do židovské školy.“⁹⁵ Tvrdili, že jedině přihlášením dítěte do české školy v nich podníti zájem o český jazyk, českou historii, tradice a kulturu. Českožidovští asimilanti spatřovali v hebrejských školách prostředek zbytečné separace od nežidovského prostředí, která podle nich židovským dětem nepomůže, ba naopak jim do budoucna situaci v životě ztíží: „Židovská škola snad zbavuje své žactvo pocitu méněcennosti, jež by mohl vyvolat projev spolužáka nebo snad ojediněle i učitele v židovském žáku slabé povahy. Zabezpečíme však židovskou mládež pro životní boj lépe, když ji vychováme ve skleníku vzduchoprázdného separatismu židovské školy, abychom ji pak ve skutečném praktickém životě vystavili nárazům antisemitismu, jež na ni dolehnou tím bolestněji, čím méně naň bude připravena?“⁹⁶

⁹³ Max BROD, *Hebrejská lekce*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 15/16, s. 4.

⁹⁴ Dov BIEGUN, *Úkoly organizace Tarbut v Československu*, Židovské zprávy, roč. 17, 1934, č. 14, s. 3.

⁹⁵ *Školní rok se chýlí ke konci*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 23, s. 3.

⁹⁶ O. STROSS, *Předsjezdová bilance*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 4, s. 1.

Na účet podkarpatoruské židovské školské soustavy se například kriticky a odmítavě vyjádřil také Eduard Lederer, který ve svém článku otištěném na titulní straně *Rozvoje* z 5. ledna 1934 konstatuje, že „naši sionisté chtějí však ze židů podkarpatských udělat hotovou rezervaci. Chtějí jej odlišit trvale od jeho okolí hebrejskými školami. Hrdě se chvástají mukačevským hebrejským gymnasiem a několika hebrejskými školami obecními, jež tam založili. Kdyby tyto hebrejské školy sloužily jen emigrantům do Palestiny, řekl bych, že jsou pro ně dobrou přípravou. Ale kde kdo ví, že na emigraci do Palestiny není pomýšlení. Tak tedy těmito školami se jen zvyšují přehradu mezi tamními židy a jejich prostředím.“⁹⁷

Jak již bylo výše nastíněno, židovské školství za první republiky nepatřilo do státěm financované soustavy škol, a proto muselo být udržováno ze soukromých zdrojů. V roce 1937 ale ministerský předseda Milan Hodža vydal prohlášení, v němž bylo deklarováno, že československá vláda přistoupí k úpravě národnostní politiky. Ze stránek *Židovských zpráv* z 5. března 1937 se tak můžeme dočíst, že zástupci židovské menšiny vnesli k vládě své požadavky z kulturní, hospodářské a sociální oblasti, mezi nimiž byla mimo jiné i žádost na zestátnění hebrejského školství na Podkarpatské Rusi. V obširném článku na titulní straně, jehož autorem je Zdeněk Landes, jsou všechny požadavky nejenom formulovány, ale především také argumentačně obhajovány. Jako klíčový důkaz pro potřebu zestátnění hebrejského školství na východě republiky pak autor užívá zejména statistická čísla, jimiž se snaží dokázat nutnost a legitimnost jejich hlavního požadavku: „Na podkarpatské Rusi je sedm hebrejských škol se šestnácti třídami. Jsou to jediné školy v zemi, vydržované ze soukromých prostředků, a jediné, na nichž se platí školné. V zemi žije 14.803 Němců. Mají sedmnáct státních škol a dvaadvacet tříd. Židů jest 103.634 a nemají ani jedinou státní menšinovou školu, jejich sedm škol jest soukromých. Tato čísla a dosavadní vývoj ukazují, že státní správa musí revidovati svůj poměr k hebrejským školám. Je třeba, aby naší dlouholeté žádosti o postátnění existujících hebrejských škol bylo vyhověno.“⁹⁸

Zanedlouho poté se pak ke čtenářům dostává mimořádné dvoustránkové vydání *Židovských zpráv* s datem 15. března 1937, v němž redakce s velkým nadšením zprostředkovává oficiální zprávu Československé tiskové kanceláře. Ta informuje o delegaci zástupců židovské menšiny, tvořené židovskými poslanci Goldsteinem a

⁹⁷ Eduard LEDERER, *Židovská rezervace na Podkarpatské Rusi*, *Rozvoj*, roč. 41, 1934, č. 1, s. 1.

⁹⁸ Zdeněk LANDES, *Požadavky židovské menšiny*, *Židovské zprávy*, roč. 20, 1937, č. 10, s. 1.

Kuglem a místopředsedou Židovské strany Zuckerem, která osobně představila své požadavky ministerskému předsedovi Milanu Hodžovi, jenž se jménem celé vlády vyjádřil, že požadavky židovské menšiny považuje za „oprávněné a spravedlivé a provede proto zestátnění hebrejského obecného školství.“⁹⁹ Tento příslib považuje redakce sionistického tisku za opravdu významný úspěch židovské politiky, a proto také pokládá „za nutné věnovati této politické události zvláštní vydání listu.“¹⁰⁰ Zdeněk Landes nakonec ve svém rozsáhlém komentáři čtenářům připomíná úspěchy židovské menšinové politiky, prováděné především zástupci sionistického hnutí, a velký prostor také věnuje samotnému obsahu příslibu československé vlády, který potvrzuje vznesené nároky židovské menšiny.

Když se podíváme na reakce českožidovských asimilantů, kteří se samozřejmě k celé záležitosti na stránkách svého tisku vyjadřují, zjistíme, že více jak samotný obsah požadavků jim trnem v oku byla především skutečnost, že se sionisté svým jednáním a rétorikou automaticky stavěli do pozice mluvčích všech židovských občanů republiky. Takové chování sionistů pak samozřejmě razantně odmítají. Svůj kritický komentář k celé situaci vyjádřil například autor článku s výstižným názvem *Samozvaní mluvčí* ve vydání Rozvoje z 26. března 1937: „Jde pouze o to, aby si naši sionisté vyznačili jasně hranici svých zájmů, jež se nesluší ztotožňovati se zájmy veškerého židovstva v republice. Sionistický úspěch nás k ničemu nezavazuje, tím méně pak zavazuje sionisty, aby hájili samozvaně zájmy nás ostatních, kteří nejsme příslušníky židovské menšiny, zůstávající plnoprávními členy československého národa. (...) Židovská národní strana u nás není legitimována hovořiti jménem veškerého židovstva v republice.“¹⁰¹

Negativní postoj a odmítavé poznámky Čechožidů ke skutečnosti, že sionisté velmi často sami sebe pasovali do role oficiálního zástupce veškerého židovstva a mluvili jménem všech Židů v republice, v mnoha momentech nalezneme po celou dobu 30. let minulého století. Českožidovští asimilanti, kteří sami o sobě hrdě hovořili, že jsou „svým nejhlubším přesvědčením a celým svým životem členy státního národa československého a nikoli pouze příslušníky minority,“¹⁰² tak nedokázali a zřejmě ani nehodlali tuto sebevědomou strategii sionistů akceptovat, a proto na ni na stránkách svého listu patřičně a velice ostře upozorňují a zdůrazňují, že sionismus představuje pouze jednu z mnoha

⁹⁹ *Velký den židovské politiky*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 12, s. 1.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁰¹ E. FISCHER, *Samozvaní mluvčí*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 13, s. 1.

¹⁰² At., *Židovská menšina?*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 12, s. 1.

složek židovstva v Československu, a není proto oprávněn stavět se do pozice mluvčího všech.

3. Židé prchající před nacismem

Éra 30. let 20. století znamenala pro Židy v sousedním Německu, a posléze i v Rakousku a v oblasti Sudet dobu neklidu, diskriminace, pronásledování a teroru ze strany Hitlerova nacistického režimu. Adolf Hitler se svým rasovým antisemitismem vedl proti židovskému obyvatelstvu ostrou válku, o níž bude blíže řeč ve čtvrté kapitole této práce. Vyhlídky do budoucnosti nebyly pro židovské etnikum v zemích zmítaných despotickou vládou nacistického vůdce vůbec růžové, a proto není divu, že byla velká řada z nich pod tíhou všech těchto okolností nucena uchýlit se k emigraci. Kroky mnohých židovských uprchlíků tak přirozeně vedly také do tolerantního Československa, kde po značnou dobu 30. let stále ještě panoval demokratický systém a příznivá menšinová politika. O osudy svých prchajících souvěrců měli nepochybně zájem i českoslovenští Židé, kteří se jim v duchu solidarity a soucitu snažili pomáhat.

Pomoci židovským uprchlíkům se ujali především českoslovenští sionisté, jež se angažovali v řadě organizací zaměřujících se právě na sociální a ekonomickou péči o Židy prchající před nacistickou hrůzovládou. Vedle množství domácích sdružení působily v Československu také dva důležité nadnárodní orgány orientující se právě na pomoc židovským emigrantům. Prvním z nich byla celosvětová organizace HICEM, která měla svoji pobočku v Praze. Druhou pak představuje Mezinárodní ženská sionistická organizace, známá pod zkratkou WIZO, jež měla po celé republice odboček a obzvláště také členek značnou část a jejíž oficiální věstník se také stal pravidelnou součástí Židovských zpráv. Snaha československých sionistických žen pomoci lidem v bídě a nesnázích byla patrná po celou dobu meziválečného období, a proto s přílivem německých, rakouských a sudetských Židů mohly tyto ženy uplatnit své mnohaleté zkušenosti.¹⁰³

K sociální i hmotné pomoci uprchlíkům převážně z Německa vybízeli sionisté také prostřednictvím svého tisku. Příspěvky a výzvy, jimiž redakce Židovských zpráv apelovala na své čtenáře, se přirozeně objevují od roku 1933, kdy se v Třetí říši ujal vlády Adolf Hitler a započal tak svoji agresivní protižidovskou kampaň. Ze stránek

¹⁰³ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 259–261.

sionistického listu se mimo jiné dozvídáme o vzniku Pomocného židovského výboru v Praze, který se stal hlavní organizací na pomoc uprchlíkům a jež zaštiťovali významné osobnosti, v čele s předsedou Nejvyšší rady svazu náboženských obcí v ČSR dr. Josefem Popperem. A právě oficiální výzvy Pomocného židovského výboru se v Židovských zprávách objevují velmi často. Jednalo se zřejmě o univerzální proklamaci, která byla plošně zveřejňována v angažovaném tisku, neboť identický příspěvek můžeme nalézt také na stránkách Rozvoje. Tato skutečnost pak samozřejmě dokládá, že podobně jako v případě sbírek pro Podkarpatskou Rus se i tentokrát do pomoci zapojili osobnosti bez rozdílu politické či osobní orientace. Pro názornost uveřejňujeme výzvu Pomocného židovského výboru otištěnou v Židovských zprávách i v Rozvoji v přílohách (viz obr. 7 a 8).

Vedle příspěvků, jež se vztahují k organizaci a výsledkům pomoci židovským uprchlíkům mířícím do Československé republiky, se ale Židovské zprávy také podrobně věnují i těm emigrantům, kteří si za svůj budoucí domov zvolili Palestinu. Jak si později ještě ukážeme, sionisté veškerého dění v nacistickém Německu dokázali mimo jiné velmi dobře využít k propagaci svých idejí. A k tomu jim bezpochyby výborně posloužila také velká přistěhovalcká vlna německých Židů, kteří se rozhodli pro nový život v židovské národní domovině. Proto se tak na stránkách Židovských zpráv můžeme setkat s množstvím příspěvků, jež sledují jednání předních sionistických organizací a zaměřují se na vydávání certifikátů pro německé Židy, na vybírání finančních prostředků pro výkup nové půdy v Palestině apod.

Oficiální stanovisko sionistů k událostem v Německu a k nutnosti pomoci židovským uprchlíkům bylo také vyřknuto na XVIII. sionistickém kongresu, který se konal v srpnu roku 1933 v Praze. Z četných veřejných prohlášení je patrné, že sionisté opravdu věřili, že myšlenky sionismu a jejich budovací dílo v Palestině představuje pro německé Židy jedinou záchranu a místo, kde budou v bezpečí. Zároveň si také byli velmi dobře vědomi, že Židé z Německa mohou velkou měrou přispět k rozvoji jejich palestinského snažení, neboť s sebou do země přinášeli své vyspělé kulturní dědictví, smysl pro disciplínu a pracovní morálku: „Radikální a trvalou pomoc pro Židy z Německa viděl kongres ve velkolepé snaze usídliti židovské masy z Německa v Palestýně, zakořeniti je ve Svaté zemi, aby veškerou svou duševní sílu, jmění i tvořivou schopnost věnovaly zemi a národu. Erec Israel musí se nyní státi pevným a jistým útočištěm pro všechny utiskované děti našeho národa, které jsou nuceny se vystěhovati a touží po

vykoupení.“¹⁰⁴ V podobném duchu se pak vyjádřil také samotný prezident sionistické organizace a Jewish Agency Nahum Sokolov, když již v květnu roku 1933 konstatoval, že „na své cestě světem našel jsem jen jedinou zemi, kde žijí lidé šťastně a věří ve výsledek své práce: v Palestýně. (...) pro ohromný počet Židů je tam místo, a nenašli bychom lepších kolonistů než jsou němečtí Židé. Přinesli by s sebou německou systematiku, disciplínu a podnikavého ducha. Rád bych viděl vznik velkého a silného německého Židovstva v Palestýně.“¹⁰⁵

Do pomoci židovským uprchlíkům se z počátku zapojili také českožidovští asimilanti. Jejich angažovanost v domácích organizacích sice nebyla čtenářům dávána tak na obdiv jako v případě sionistů, nicméně i v Rozvoji se čas od času můžeme setkat s příspěvky, které na jejich podíl při různých sbírkách poukazují. Příkladem může být již výše zmíněné zveřejnění výzvy Pomocného židovského výboru otištěné ve vydání z 28. dubna 1933. Skutečnost, že se českožidovští asimilanti aktivně účastnili akcí pořádaných na pomoc prchajícím Židům před nacistickým antisemitismem, nám dokládá také drobná poznámka prohlášená na členské schůzi Svazu Čechů-židů konané 6. listopadu 1933: „S lítostí konstatuji, že se náš poměr k sionismu nezlepšil. Truchlivé události německé vyvolaly jen spolupráci sionistů a asimilantů v pomocných komitétch pro německožidovské uprchlíky.“¹⁰⁶

Čechožidům jistě nebyl osud německých Židů lhostejný, ovšem zároveň je z příspěvků také patrné, že pro ně i přesto byla na prvním místě Československá republika, její rozvoj, bezpečnost, stabilita a klid. Svědčí o tom například článek Zdeňka Ballenbergera z 29. září 1933, který v něm konstatuje, že „pomoci je nutno, ale tak, abychom nepoškodili ani svůj stát, ani český národ jako celek, ani sebe jako jednotlivce.“¹⁰⁷ Přínos usazení židovských uprchlíků z Německa v naší republice vidí zejména v jejich pracovních schopnostech a potenciálu, který by posloužil k rozvoji naší země. Ovšem zároveň také dodává, že není možné, aby nová pracovní síla ohrozila zaměstnanost československých občanů a konkurenceschopnost firem, neboť jak sám upozorňuje, „jejich setrvání a konkurence zdejšímu obyvatelstvu na poli jeho vlastní práce by vznesla vlnu antisemitismu, jíž by se uškodilo všem bez rozdílu.“¹⁰⁸ Ve své úvaze Zdeněk Ballenberger nakonec také poukazuje na neefektivnost nejrůznějších

¹⁰⁴ *Manifest sionistické exekutivy*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 37, s. 1.

¹⁰⁵ *Nahum Sokolov o Palestýně*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 19, s. 3.

¹⁰⁶ *O politické situaci*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 42, s. 4.

¹⁰⁷ Zdeněk BALLEMBERGER, *Německá emigrace a Češi-židé*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 35, s. 1.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 1.

charitativních sbírek, které jsou podle něj pouze „východiskem z nouze, neboť nemohou stačiti na déle trvající výživu oněch nešťastníků. Tyto peněžní prostředky budou tvořiti vždy jen jakousi první pomoc v nejvyšší nouzi.“¹⁰⁹ Jako nejlepší řešení pak navrhuje, aby byli uprchlíci „rozděleni stejnoměrně a v malém počtu do ryze českých a slovenských krajů s podmínkou, že své děti budou vychovávatí v duchu českém, slovenském.“¹¹⁰

K situaci židovských emigrantů se redakce Rozvoje vyjadřuje např. také v kratším příspěvku svého vydání z 25. května 1934. Předně v něm uvádí na pravou míru zkreslené informace, které se objevují v ostatním, zejm. pravicovém tisku, a vyvrací tím tak tvrzení o jejich údajném hospodářském poškozování domácího obchodního trhu. Autor článku, vystupující pod zkratkou – an., zdůrazňuje, že proti pobytu židovských uprchlíků z Německa nic nenamítá, neboť jejich konexe představují přínos pro československý zahraniční export. Druhým dechem ale dodává, že problém jejich setrvání vidí především v němčení. Němečtí uprchlíci si s sebou do republiky přirozeně přivezli také svůj mateřský jazyk, který i nadále používali jako dorozumivací prostředek, což mohlo být podle Čechožidů vnímáno veřejností jako zbytečná provokace. Autor proto čtenáře upozorňuje na zásah Svazu Čechů-židů: „Naše organizace upozornila v poslední době příslušná emigrantská ústředí, aby se němečtí emigranti co nejvíce vystříhali všech činů, které by škodily českému rázu našeho hlavního města.“¹¹¹

Koncem 30. let se ale s postupujícím pocitem ohrožení státu oficiální politika dříve tolerantního a otevřeného Československa začala proměňovat. Vláda nejprve uprchlíkům ztěžovala cestu různými byrokratickými překážkami, až nakonec, po připojení Rakouska k Třetí říši v březnu 1938, kdy se velké množství rakouských Židů snažilo dostat ze země pryč, přistoupila k uzavření československých hranic. Uprchlíká krize se pak ještě více prohloubila po mnichovském diktátu a tzv. křišťálové noci na podzim roku 1938. Československé ministerstvo vnitra dokonce nařídilo, aby byli židovští i němečtí uprchlíci ze sudetských oblastí, kteří neměli ve zbytku Československa domovské právo, navraceni zpátky do svých původních domovů, i přestože během první republiky patřili mezi právoplatné občany státu. Nová republika měla být zemí Čechů, Slováků a Rusínů, u německých a židovských obyvatel se předpokládalo jejich rychlé vystěhování.¹¹²

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 1.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 1.

¹¹¹ An., *Emigrace z Německa*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 21, s. 3.

¹¹² Michal FRANKL, *Druhá republika a židovští uprchlíci*, in: POJAR, M. – SOUKUPOVÁ, B. – ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.), *Židovská menšina za druhé republiky*. Praha 2007, s. 45–51.

Obdobný názor zastávala například také obec sokolská. Jejich oficiální rezoluce vyjadřovala myšlenku, že v zemi mají zůstat pouze ti Židé, kteří se při posledním sčítání lidu v roce 1930 přihlásili k národnosti československé, ostatní pak mají odejít do zemí těch národů, k nimž se sami přihlásili.¹¹³ Nepřátelský postoj vůči židovským uprchlíkům dokonce oficiálně vyjádřil na stránkách svého listu také Svaz Čechů-židů. Čechožidé, za každou cenu věrni československému státu a jeho vládě, ve svém oficiálním prohlášení, uveřejněném 21. října 1938 na titulní straně *Rozvoje*, požaduje, „aby vláda ve shodě s velmocemi se postarala o emigraci jejím vhodným umístěním mimo oblast Československé republiky. Nelze připustiti, aby se emigrace usazovala v našich městech a ohrožovala nejen jejich národní ráz, nýbrž i existence českých lidí bez rozdílu vyznání. Jde o existenční otázku naší republiky a Češi židé jsou ze všech sil ochotni spolupracovati se správami měst a celou českou veřejností pro blaho a zabezpečení státu a národa.“¹¹⁴

Oficiální stanovisko k otázce emigrace pak ještě v několika příspěvcích potvrdil také Otta Stross, když z pozice předsedy Svazu Čechů-židů prohlásil, že „stanovisko českých židů jest rozdílné od stanoviska ostatních židů a že si přejeme, aby v novém Československu byla otázka židovská řešena s hlediska národního a nikoliv rasového.“¹¹⁵ Zdůraznil tak, že českožidovští asimilanti nežádají žádné výhody pro židovské uprchlíky jenom proto, že jsou židovského původu. V souvislosti s uprchlickou otázkou také upozornil, že rozlišuje problém politický a charitativní, k němuž Čechožidé své stanovisko zaujali ihned v roce 1933. Pravdou je, že ve vydání *Rozvoje* z 21. října 1938 se také objevuje výzva k hmotné pomoci těm, kteří jsou v důsledku politických událostí nuceni opustit svoje domovy. Redakce tak apeluje na čtenáře, aby nosili potraviny a ošacení, které bude dále předáno humanitárním organizacím.

Nicméně i přesto xenofobní stanovisko českožidovských asimilantů vyvolalo mezi židovskou veřejností vlnu odmítnutí a ostré kritiky. Sionisté, jež se na adresu Čechožidů vyjádřili na stránkách *Židovských zpráv* v řadě příspěvků, jejich postoj vnímali jako ránu „dýkou do zad.“¹¹⁶ V příznačně nazvaném článku *Demarkační čára* z 11. listopadu 1938 rezolutně konstatují, že „tato diskriminace jedněch Židů druhými je to nejsmutnější, co v posledních letech se stalo. Svaz Čechů-židů svým projevem dělá morální zed' protižidovské politice. (...) Naše stanovisko je, že jsme všichni na jedné lodi.

¹¹³ M. FRANK, *Židé přes palubu. Konstrukce „židovské otázky“ za druhé republiky*. Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 31, 2009, č. 3, s. 37–39.

¹¹⁴ *Rozvoj*, roč. 45, 1938, č. 43, s. 1.

¹¹⁵ O. STROSS, *Válka židovská*, *Rozvoj*, roč. 45, 1938, č. 47, s. 2.

¹¹⁶ *Demarkační čára*, *Židovské zprávy*, roč. 21, 1938, č. 45, s. 1.

Asimilanti mohou, chtějí-li, naskákati do bouře. Ale posílati na nás veřejnost, aby nás z lodi vyhazovala – proti tomu se budeme brániti. (...) Svaz Čechů-židů svojí „demarkační čarou“ přerval jakoukoli možnost společného postupu. Máme za to, že ti asimilanti, kteří s námi budou chtít spolupracovati, budou napříště postaveni před nutnost zříditi si jiné forum než je Svaz Čechů-židů.¹¹⁷

Byli to právě sionisté, kteří se plnou vervou vrhli do pomoci židovským uprchlíkům ze Sudet i jiných zemí. Prostřednictvím organizací pomáhali ale nejenom imigrantům, kteří do pomnichovské republiky přišli, nýbrž i těm, jež se z ní snažili dostat pryč. Všudypřítomný stín nacismu a protižidovské nálady předpovídaly, že se situace jen tak nezlepší, a proto řada Židů dospěla k názoru, že bude lepší ze země odcestovat. Sionisté zapojení do příslušných domácích i mezinárodních organizací tak např. pořádali různé rekvalifikační kurzy či obratně pomáhali při vyřizování certifikátů do Palestiny. O jejich činnosti se pak můžeme podrobněji dočíst i ze stránek Židovských zpráv, do nichž také zařadili novou rubriku s názvem *Židé na celém světě*. V ní se pak obecně zabývali jak problematikou emigrace a tzv. převrstvení (změnou povolání), tak čtenářům také předkládali informace o životních podmínkách na různých místech, kam mohou Židé emigrovat.

V souvislosti s židovskou emigrací na sklonku 30. let stojí jistě pro dokreslení za zmínku také stanovisko českožidovských asimilantů k uprchlíkům přicházejícím z Rumunska. Po volbách ze závěru roku 1937 se v Rumunsku dostala k vládě diktátorská, nacionálním socialismem inspirovaná vláda Octaviana Gogy, jehož působení sice nemělo dlouhého trvání, nicméně ihned po nástupu do funkce začal po vzoru Třetí říše uplatňovat protižidovské zákonodárství. Ve vydání *Rozvoje* z 18. února 1938 se k problematice rumunských uprchlíků v rozsáhlém článku odmítavě a intolerantně vyslovil funkcionář Svazu Čechů-židů Josef Bondy, který konstatoval, že rumunská emigrace „bude u nás nevíтанá.“¹¹⁸ Jako nejdůležitější argument pak uvádí, že „žid z Rumunska jest ve své většině složkou naprosto cizí a odlišnou, cizí jest on nám a my jemu. Naše horizonty kulturní, naše pojetí mravní i náboženské jest naprosto různé,¹¹⁹ a rezolutně konstatuje, že „není tu důvodu pro vítání této emigrace. (...) Přípuštění imigrace rumunských židů není v zájmu našeho státu, dalo by se říci, že naopak, a to je pro nás rozhodující.“¹²⁰

¹¹⁷ Tamtéž, s. 1.

¹¹⁸ Josef BONDY, *Několik poznámek k židovským problémům*, *Rozvoj*, roč. 45, 1938, č. 7, s. 2.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 2.

¹²⁰ Tamtéž, s. 2.

III. Sionisté, Čechožidé a jejich postoj k Československé republice

V období první Československé republiky zažívalo židovské obyvatelstvo všestranný rozvoj jak kulturní a společenský, tak i politický. Jejich postavení v nově vzniklém státě bylo ve své době zcela ojedinělé, neboť si užívali rovnoprávnosti, kterou by jim jinde ve světě mohli jenom závidět. Československá vláda totiž jako jediná ze zemí Evropy oficiálně uznala židovskou národnost a byla velice vstřícná k otázkám menšinové politiky. Na oplátku se jí od židovského obyvatelstva dostalo loajálního a vstřícného postoje. Jaká cesta předcházela k uznání židovské národnosti, jaký vztah k republice i jejím představitelům měli sionisté a českožidovští asimilanti a jak ve skutečnosti vypadal jejich aktivní politický život, si ukážeme v této kapitole práce.

Vedle tzv. Balfourovy deklaráce z roku 1917, o níž bude podrobněji řeč v následující kapitole, se důležitým dokumentem, který při uznávání židovské národnosti sehrál klíčovou roli, stala tzv. Wilsonova deklaráce uveřejněná v lednu roku 1918. Ve čtrnácti bodech v ní americký prezident Woodrow Wilson předložil svůj návrh mírového plánu, který by v budoucnu zabránil dalšímu rozpoutání válečného konfliktu. Jeho idea byla založena především na zásadě práva národů na sebeurčení. Jeden ze zmíněných čtrnácti bodů se přímo vztahoval také k autonomii národů Rakouska-Uherska, a proto je Wilsonova deklaráce považována za jeden ze stěžejních dokumentů při utváření samostatného československého státu. Její znění ovšem znamenalo mnoho nejen pro český, resp. československý národ, nýbrž i pro národ židovský, neboť sionisté toto právo na sebeurčení přijali za své. V evropských státech tak začali zakládat Židovské národní rady, jejichž úkolem bylo zastupování a prosazování práv židovské menšiny. V Čechách byla Židovská národní rada založena ještě před vyhlášením samostatného státu, konkrétně 22. října 1918, a jejím předsedou byl zvolen dr. Ludvík Singer.¹²¹ Postupně se k ní přidávali Židé ze všech koutů rodícího se státu, a proto se stala mluvčím většiny židovstva u nás. Jak již víme, Ludvík Singer byl zástupcem židovských nacionálů. A byl to právě on, který spolu s Maxem Brodem a Karlem Fischlem obratně vyjednávali s politickou reprezentací nově vzniklého státu.

¹²¹ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 28–29.

Kromě deklarace amerického prezidenta Wilsona měla velký význam pro uznání židovského národa také mírová jednání ve Versailles, která byla zahájena po první světové válce a na nichž byly otázky uznání židovské národnosti projednávány. Výsledky jednání byly mimo jiné zahrnuty i v tzv. saint-germainské smlouvě, která byla uzavřena 10. září roku 1919 a jež upravovala poměry nástupnických států Rakousko-Uherska, čili také Československé republiky.¹²² Ve znění této smlouvy bylo uvedeno, že stejná práva jako majoritní národ mají mít ve státě také rasové, náboženské a jazykové menšiny. Ačkoliv zde Židé jako národnostní menšina nebyli zmíněni přímo, vláda Československé republiky je za národnostní menšinu uznala.¹²³

Podle článku o ochraně menšin československé ústavy, přijaté roku 1920, si tak byli všichni občané republiky bez rozdílu rasového, náboženského či jazykového plně rovni, mohli využívat občanských i politických práv a těšit se svobodě. Otázka národnostních menšin se stala v období první republiky velice ožehavou, zejm. pokud hovoříme o menšině německé. Hlavním kritériem při volbě národnosti měl být pro občany mateřský jazyk, ovšem velká část obyvatel byla bilingvní, čili hovořila jak česky, tak německy, a proto při rozhodování, ke které národnosti se přihlásí, hrála roli celá řada faktorů. Tato volba se pak týkala především židovského obyvatelstva.¹²⁴ Československá vláda proto přistoupila k zásadnímu a velice ojedinělému kroku. V nově vzniklém státě měli Židovští obyvatelé právo svobodně se přihlásit k židovské národnosti, aniž by museli dokládat znalost jednoho z židovských jazyků či členství v židovské náboženské obci. Ani při volbách, ani při sčítání lidu, jak si níže ještě připomeneme, nebyli Židé nuceni se hlásit k jiné etnické národnosti. Mohli se tak rozhodnout pouze na základě vlastní národní identity. Zároveň se k židovské národnosti mohl přihlásit kdokoliv, tedy i člověk nevyznávající judaismus.¹²⁵

Nezastupitelnou roli při uznávání židovské národnosti sehrál také první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk, který byl mezi Židy z celého světa velice oblíben. Sympatie a popularitu si získal nejenom svým odmítavým postojem při tzv. hilsneriádě, ale také svojí všeobecnou náklonností k Židům a pozitivním hodnocením sionistických tendencí. Sám se již před válkou velmi zajímal o myšlenky Achada Haama, který je považován za zakladatele tzv. kulturního sionismu a jímž se nechal inspirovat

¹²² Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, s. 316.

¹²³ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé*, s. 30.

¹²⁴ K. ČAPKOVÁ, *Židé v Čechách za první republiky*, s. 19.

¹²⁵ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 33.

také při svých úvahách o obrodě českého národa.¹²⁶ Při poválečném utváření československého zákonodárství a při debatách o uznání židovské národnosti pak zastával názor, že „Čechoslováci nemohou upírat jiným to, co žádají sami pro sebe.“¹²⁷

A právě prezidentova autorita i jeho pozitivní vztah k národně židovským snahám měly jistě velký vliv na konečné rozhodnutí československého parlamentu, který uznání židovské národnosti odhlasoval. Podle Kateřiny Čapkové ale zásadní úlohu hrály také důvody čistě pragmatické. Jak jsme si již výše nastínili, židovské obyvatelstvo v Československu bylo povětšinou bilingvní a právě možnost přiznání židovské národnosti pomohla zejm. při sčítání lidu k odvedení hlasů od menšin jiných, především od německé a maďarské.¹²⁸

1. Českoslovenští Židé ve službách státu

Všechna výše popsaná privilegia, kterým se židovskému obyvatelstvu v době první republiky dostávalo, spolu se vstřícným postojem čelních státních představitelů k židovské otázce a menšinové politice pak mělo za následek, že sionisté i českožidovští asimilanti zastávali vůči demokratickému Československu a jejím politickým reprezentantům velice loajální a vstřícný postoj. Důkazem nám mohou být především četná vyjádření a provolání, která se při různých příležitostech na stránkách obou týdeníků po celou dobu 30. let objevují. Čechožidé, kteří považovali Československou republiku za svoji jedinou vlast a jež sami sebe hrdě nazývali jako věrné příslušníky československého národa, tak svoji nesmírnou oddanost a lásku k zemi, k její kultuře, historii a myšlenkovým tradicím zdůrazňovali výrazněji a nežádka pak svým protivníkům také vytýkali jejich rezervovanější přístup. Sionisté totiž pokládali za svůj domov Palestinu a Československo pro ně znamenalo spíše přechodnou zemi, nicméně i přesto si byli dobře vědomi vstřícností československého zákonodárství, a proto také oni vyjadřovali republice a jejím politickým představitelům vděčnost a loajalitu.

¹²⁶ Tamtéž, s. 35.

¹²⁷ Tomáš PĚKNÝ, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 525.

¹²⁸ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 40.

1. 1 Projevy „loyality“ a oddanosti k republice a jejím politickým reprezentantům

Jak již bylo nastíněno, pozitivní postoj Čechožidů i sionistů k Československé republice, je patrný především ze stránek jejich tisku. Své kladné stanovisko zdůrazňovali jednak při mimořádných situacích, o nichž byla nebo ještě bude řeč, a jednak také u příležitostí, které se opakovaly každoročně. Takovým příkladem pak můžou být oslavy 28. října jako dne vzniku samostatného a svobodného československého státu. V průřezu celých 30. let nenalezneme číslo, ve kterém by se redakce Rozvoje k tomuto významnému dni opomněla vyjádřit a projevit tak svoje upřímné odhodlání „pracovati pro další šťastné trvání našeho československého státu, pro jeho klidný vývoj a zajištěnou budoucnost!“¹²⁹ Taktéž redakce Židovských zpráv přináší pravidelně na svých stránkách provolání k 28. říjnu, nicméně při svém konání nejsou natolik důslední jako Čechožidé, a proto si můžeme povšimnout i jistých výjimek. Příkladem může být říjen roku 1930, kdy připomínku 28. října v Židovských zprávách nenalezneme. Vysvětlení můžeme zřejmě hledat ve skutečnosti, že v té době byli sionisté plně zaneprázdňeni problematikou palestinského přistěhovalectví, které právě plnilo převážnou část podzimních vydání jejich tisku.

Projevy úcty a věrnosti ale obě hnutí prostřednictvím svého tisku nevyjadřovala pouze republice jako demokratickému státu, nýbrž také jejím čelním politickým představitelům. Prezidentu Tomáši Garriguu Masarykovi, jehož osobnost, myšlenkový odkaz a zásluhy na samostatnosti našeho státu byly oběma týdeníky glorifikovány po celá 30. léta téměř neustále, bude věnována jedna z následujících podkapitol. V roce 1935 ale T. G. Masaryk v důsledku špatného zdravotního stavu dobrovolně odstoupil z funkce prezidenta republiky a jeho nástupcem byl zvolen dr. Edvard Beneš. Také jemu, jakožto Masarykovu žákovi a ochránci demokratických hodnot, byly na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje vyjadřovány velké sympatie, ovšem téměř vždy bylo zmiňováno právě ideové spojení s jeho největším učitelem. Pro sionisty bylo navíc důležité, že obdobně jako Masaryk se i prezident Beneš pozitivně stavěl k sionistickým snahám. Své provolání věrnosti pak obě redakce zveřejňovaly při různých důležitých příležitostech a můžeme si povšimnout, že oba týdeníky od doby, kdy se Beneš stal druhým prezidentem republiky, také pravidelně přinášely gratulaci k jeho květnovým narozeninám či připomínaly výročí jeho zvolení do funkce.

¹²⁹ *K 28. říjnu*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 42, s. 1.

Jedním z důsledků Mnichovské dohody, přijaté v září 1938, byla také abdikace Edvarda Beneše z funkce prezidenta republiky. V listopadu 1938 byl pak novou hlavou státu zvolen právník Emil Hácha, který funkci zastával nejen po dobu pomnichovské republiky, ale také během celého trvání Protektorátu Čechy a Morava za druhé světové války. Nebyl jako milovaný Masaryk či Beneš, nicméně jak sionisté, tak i českožidovští asimilanti jeho zvolení přijali s nadějí, že jako právník bude zárukou zachování spravedlnosti v zemi. Židovské zprávy v souvislosti s jeho kandidaturou na prezidentský post dokonce vyjadřují názor, že „šťastnější kandidatury na úřad prezidentský – která je výrazem všech politických stran – si nelze ani mysliti.“¹³⁰

Co se týče osobnosti předsedy vlády, můžeme konstatovat, že výraznějších projevů si můžeme povšimnout až v souvislosti se zvolením dr. Milana Hodži, který se ministerským předsedou stal po parlamentních volbách v roce 1935. Ten si u sionistů získal sympatie především svým pozitivním přístupem k menšinové otázce. Již v předchozí kapitole jsme si zmiňovali, že premiér Hodža v roce 1937 velice kladně přijal požadavky židovské menšiny, za což mu sionisté projevíli velké uznání. Zdeněk Landes pak v souvislosti s příslibem splnění židovských požadavků přímo vyjádřil, že „jméno dr. Hodži bude v těchto dnech na celém židovském světě vyslovováno s hlubokou vděčností a úctou. Doma i za hranicemi.“¹³¹ Jak sionisté, tak i Čechožidé na Milanu Hodžovi oceňovali zejména jeho demokratický program a zachování stability země. Redakce Rozvoje pak například u příležitosti Hodžových 60. narozenin v lednu roku 1938 vyjádřila, že Milan Hodža „je z mužů, kteří vždy převyšovali svým duchovním formátem své okolí. Není z politiků, vyhledávajících popularitu demagogickými prostředky. Dovede zápasit o věci poměrně málo populární v širší veřejnosti, aniž by tím ztrácel cokoli na své oblíbenosti. To je právě tajemství velkých osobností širokých rozhledů.“¹³²

Svoji věrnost a snahu podílet se na rozvoji a ochraně republiky ale obě hnutí prezentovala nejenom slovy mířenými ke státu a jeho politickým představitelům, nýbrž také praktickými činy. Jako příklad bychom mohli uvést dvě, resp. tři akce, jejichž výsledek měl československý stát podpořit především finančně. První dva příklady reprezentují oficiálně státem vyhlášené půjčky, které redakce obou týdeníků na svých stránkách propagují, a tím přesvědčují své čtenáře, aby se nákupem dluhopisů do podpory

¹³⁰ R., *Nejvyšší kandidát*, Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 47, s. 1.

¹³¹ Z. LANDES, *Význam a dosah událostí*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 12, s. 2.

¹³² E. f., *Šedesátka předsedy vlády Dr. Milana Hodži*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 4, s. 3.

státu aktivně zapojili. První představuje tzv. půjčku práce vyhlášenou v březnu roku 1933, která měla zemi pomoci překlenout probíhající hospodářskou krizi. Druhou je pak tzv. půjčka na obranu státu z června roku 1936, jejíž výnos měl přispět na obranu demokracie a k lepšímu vojenskému zajištění. Třetí příklad pak reprezentuje sbírka taktéž určená na obranu státu, která byla ale na rozdíl od té předchozí vyhlášena spontánně a z vlastní vůle veřejnosti v červnu roku 1938, čili v době, kdy byla svoboda a demokracie našeho státu značně ohrožena. Židovské zprávy tak na svých stránkách výrazně deklarují, že se do akce zapojuje i československé židovstvo, čímž dává najevo, že „svou občanskou povinnost plní rádo a s vědomím, že silná obrana je nejpevnější hrází demokracie proti všem útokům.“¹³³ Naproti tomu z českožidovského listu se můžeme dočíst, že Svaz Čechů-židů dokonce uspořádal svoji vlastní sbírku na ochranu státu, která má jasně a nepochybně dokumentovat, že jejich „příchýlnost k českému národu a československému státu není platonická, nýbrž skutečná a zjevná.“¹³⁴

1. 2 Cesta k Mnichovu a druhá republika

Po připojení, tzv. anšlusu Rakouska k nacistické Třetí říši v březnu roku 1938 začalo být všem obyvatelům republiky více než jasné, že ochrana svobody a demokratického zřízení našeho státu se stane hlavním úkolem nastávajícího období. Obavy a prohlubující se krize pramenily především ze stále se stupňujícího tlaku nacisticky orientované Sudetoněmecké strany Konrada Henleina, která se pasovala do role ochránců a zástupců početné německé menšiny žijící v příhraničních oblastech země. Konrad Henlein, napojený na politické vedení Třetí říše, na sjezdu pořádaném v dubnu 1938 v Karlových Varech zveřejnil oficiální program strany, tzv. karlovarské požadavky, v nichž požadoval převedení moci v pohraničí výhradně na SdP¹³⁵, což by de facto znamenalo ztrátu státní suverenity. Československá vláda tak byla nucena učinit kroky, které by sílící radikalizaci v československém pohraničí zabrzdily. Na konci května proto vyhlásila částečnou mobilizaci a vojenským jednotkám se poměrně rychle podařilo situaci v příhraničí dostat pod kontrolu.¹³⁶

¹³³ *Židé na obranu státu*, Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 22, s. 1.

¹³⁴ *Sbírka Svazu Čechů židů v Českosl. republice na obranu státu*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 23, s. 1.

¹³⁵ Sudetendeutsche Partei/Sudetoněmecká strana, vedená Konradem Henleinem.

¹³⁶ J. PÁNEK – O. TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, s. 334–335.

Česká veřejnost, která vyhlášenou mobilizaci přijala s nadšením a úlevou a vnímala ji jako rozhodný boj proti šířícímu se nacismu, svoji víru ve vládu a odhodlání bojovat za demokracii státu pak velkolepě demonstrovala na X. všesokolském sletu, konaném v červenci téhož roku v Praze. Mimořádnost sletu si samozřejmě uvědomovaly také redakce *Rozvoje* i *Židovských zpráv*, a proto na jeho dosah své čtenáře upozorňují. Neobyčejný význam této slavnosti například poměrně výstižně vyjádřil autor článku objevujícího se ve vydání *Rozvoje* z 1. července 1938: „Že X. slet připadá na dvacáté výročí republiky a krom toho do doby pro republiku jistě vážné, dává tomuto jubilejnímu sletu ráz, který jej staví významem nad všechny slety dosavadní. Všechny slety byly vždy obrazem národního snažení a národní vyspělosti. X. slet krom toho stává se manifestačním projevem brannosti a nebojácnosti celého národa. V jedné ruce pušku, v druhé ruce činku. Tak bych asi symbolicky charakterisoval X. slet.“¹³⁷

Redakce *Židovských zpráv* v příspěvku, který se k všesokolskému sletu vztahuje a jenž je zveřejněn na titulní straně vydání z 8. července 1938, se ale především věnuje účasti palestinské delegace. Zdůrazňuje, že „nebylo vhodnější příležitosti, aby zástupci židovské Palestíny projevíli srdečně sympatie a hlubokou oddanost národu Masarykovu,“¹³⁸ a informuje čtenáře o ujištění, že „Židovstvo celého světa stojí věrně při republice Československé a že pomáhá a pomůže.“¹³⁹ Zároveň pak autor článku také připomíná spojení a přátelské vztahy tělovýchovné jednoty Sokol s židovským sportovním spolkem Makabi, ideově orientovaným na sionistické hnutí. Na závěr pak dodává, že „Sokol a my všichni jsme odhodláni hájiti československou státnost,“¹⁴⁰ neboť v ní nalézají „formu a zároveň projev demokracie a svobody lidstva.“¹⁴¹

Ve společnosti se napjatá atmosféra sice částečně uvolnila, ovšem z hlediska politického nepříznivý vývoj situace pokračoval i nadále. Henleinova strana a západní mocnosti neustále stupňovaly svůj tlak na československou vládu, aby sudetoněmecký problém vyřešila. Všechny návrhy, které měly vést ke stabilizaci poměrů, ale SdP odmítala a celá situace nakonec vyústila ve všeobecnou mobilizaci československé armády. Národ byl připraven se bránit, ovšem jak známo, západní mocnosti chtěly za každou cenu předejít válečnému konfliktu, a proto přistoupily na hru Adolfa Hitlera. Dne 29. září 1938 se v bavorském Mnichově sešli zástupci Německa, Itálie, Francie a Anglie

¹³⁷ K. RŮŽIČKA, *Význam X. sletu*, *Rozvoj*, roč. 45, 1938, č. 26, s. 3.

¹³⁸ Beda BRÜLL, *Naše barvy mezi prapory*, *Židovské zprávy*, roč. 21, 1938. č. 27, s. 1.

¹³⁹ Tamtéž, s. 1.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 1.

a výsledkem jejich jednání byla tzv. Mnichovská dohoda, jejíž diktát o den později prezident Beneš přijal. Oblasti tzv. Sudet byly postupně obsazovány německými vojsky a včleňovány do náruče Třetí říše. Období první Československé republiky tak bylo necelý měsíc před 20. výročím od jejího vzniku definitivně ukončeno.¹⁴²

Bezprostřední reakce na zářijové události a Mnichovskou dohodu se jak v Židovských zprávách, tak i v Rozvoji nesou v duchu silného vlastenectví, víry v lepší budoucnost, odhodlání tvrdě pracovat a v případě potřeby i bránit náš stát se zbraní v ruce. Obě redakce zdůrazňují sepětí s československým státem, dovolávají se odkazu prezidenta Masaryka, vyjadřují soucit nad tragickým osudem, který náš národ postihl, ale nicméně stále věří, že „po ponurém podzimu přijde opět československé jaro.“¹⁴³ Na stránkách Rozvoje ze 14. října 1938 si také můžeme povšimnout veršů Felixe Krále, v nichž autor reflektuje mnichovskou zradu a vyjadřuje naději na odplatu.

„Ukolébavka

Spi, mé dítě, spi, můj synu,
k srdci svému
zdrásanému
horoucně tě vinu.

S mlékem ssaješ z prsu mého
tvrdost vzdoru žulového,
hněv, jenž po odplatě křičí
za vše, co nás deptá, ničí.
Nechť proto vždy do tvých tváří,
do srdce, před zraky tvými
plá písmeny krvavými
den třicátého září.

Spi, mé dítě, spi, můj synu,
k srdci svému
zdrásanému

¹⁴² J. PÁNEK – O. TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, s. 335–338.

¹⁴³ R., *V osudných chvílích*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 39, s. 1.

horoucně tě vinu.
Až zmohutní svaly, tělo,
zvedni šíji, zvedni čelo,
snad odplaty přišla chvíle,
snad zkvetem v bývalé síle.
Věřím, úkol se ti zdaří:
ty rozbiješ silou, vůlí
okovy, jež pro nás zkulí
v den třicátého září.¹⁴⁴

Spolu s projevy oddanosti československému státu můžeme také postřehnout několik málo poznámek mířených k čelním představitelům pomnichovské republiky. Z charakteru těchto příspěvků je patrné, že obě hnutí byla při svém hodnocení velice opatrná. V těžkých dobách druhé republiky, kdy problematika židovské otázky visela ve vzduchu jako strašák, tak sionisté i Čechožidé volili zdrženlivější přístup a jejich projevy důvěry jsou tak spíše formálnějšího rázu. Po pádu Hodžovy vlády v září 1938 se funkce ministerského předsedy ujal generál Jan Syrový, jehož vláda se podle Židovských zpráv těšila „důvěře všeho občanstva a je nadána autoritou i energií, které zaručují klidný vývoj a zdar rekonstrukčního díla.“¹⁴⁵ V souvislosti se zvolením Emila Háchy prezidentem republiky pak svoji důvěru a ochotu spolupráce vyjadřují na stránkách Rozvoje českožidovští asimilanti také k vládě druhého pomnichovského premiéra Rudolfa Berana. Konstatují tak, že čeští židé „musí a chtějí nové představitele státní moci s novým prezidentem v čele ve všem jejich snažení ze všech sil podepřítí.“¹⁴⁶ Agrárník Rudolf Beran si Čechožidy na svoji stranu získal především svým výrokem k židovské otázce, když prohlásil, že „poměr státu k těm židům, kteří jsou již dlouho usazeni na území republiky a kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národů, nebude nepřátelský.“¹⁴⁷

Pro Čechožidy Beranovo prohlášení znamenalo velkou naději, že v konečném řešení tak bude rozeznáváno mezi „dobrymi“ a „špatnými“ Židy. Českožidovští asimilanti bezmezně věřili, že s nimi, jako s věrnými a oddanými služebníky státu, kteří

¹⁴⁴ Felix KRÁL, *Ukolébavka*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 42, s. 2.

¹⁴⁵ R., *Budovat znova*, Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 40, s. 1.

¹⁴⁶ Dr. S., *JUDr. Emil Hácha zvolen třetím prezidentem republiky*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 49, s. 1.

¹⁴⁷ E. FISCHER, *Jasná slova*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 51, s. 1.

za všech okolností hájili jeho zájmy, bude nakládáno jinak. Byli přesvědčeni, že je „jejich češství ochráněno před jejich židovstvím.“¹⁴⁸ Nicméně doba byla krutá a vlna antisemitismu druhé republiky, jež se v silně frustrované společnosti i v tisku projevovala, nakonec zasáhla všechny židovské obyvatele bez rozdílu. V důsledku protizidovských opatření Beranovy vlády z ledna 1939 tak byli Židé postupně odstraňováni ze státní služby a židovským advokátům a lékařům byl zapovězen výkon jejich povolání. Českožidovští asimilanti prostřednictvím svého tisku i přesto nadále přesvědčovali veřejnost a politické představitele o své naprosté oddanosti a národní identitě. Jejich urputný boj je patrný například i z telegramů, které byly valným sjezdem Svazu Čechů-židů v únoru roku 1939 odestány prezidentu Háchovi, premiéru Beranovi a předsedovi správní komise Prahy Otakaru Klapkovi. V telegramu určeném Rudolfovi Beranovi bylo mimo jiné vyjádřeno, že „přes všechnu nepřízeň doby zůstáváme českými lidmi, poněvadž jinak nemůžeme. Prosíme, aby bylo přihlíženo k naší práci a nebyla zlomena naše životní víra, která byla a je spjata s osudem českého národa.“¹⁴⁹

Antisemitské zákonodárství pomnichovské republiky bylo ale jen mírným začátkem oproti tomu, jaký osud Židy postihl v době druhé světové války. Mnoho židovských obyvatel, včetně sionistů, tak pochopilo, že svůj život zachrání jedinečně emigrací do zahraničí. Řada Čechožidů se ale i přes všechny varovné signály odmítala ze země vystěhovat. Samotná podstata hnutí jim také nedovolovala, aby k vystěhování své souvěrce veřejně nebádali, nicméně vůči těm, kteří se rozhodli zemi opustit, měli porozumění. Důkazem jsou slova místopředsedy Svazu Čechů-židů dr. Josefa Becka, který při valném sjezdu v únoru 1939 prohlásil: „Nemůžeme a také nebudeme organizovati emigraci, ale své stoupence, kteří z vážných osobních důvodů odjíždějí z republiky, nebudeme pokládati za zbabělce a zrádce. Jsme přesvědčeni, že i v zahraničí zůstanou dobrými a věrnými českými lidmi.“¹⁵⁰ K emigrantům z řad českožidovského hnutí se pak vyjadřuje také článek na titulní straně vydání z 10. března 1939, v němž autor odcházejícím Židům klade na srdce, aby na zemi, „jež byla vám do nedávna dobrým a lidským domovem“¹⁵¹ nezanevřeli, nezapomněli na ni a aby ji i z nejvzdálenějších krajů nadále podporovali.

¹⁴⁸ C. RYBÁR, *Židovská Praha*, s. 142.

¹⁴⁹ *Valný sjezd Svazu Čechů-židů v ČSR*, Rozvoj, roč. 46, 1939, č. 9, s. 1.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 2.

¹⁵¹ *Of., Těm, kdož odjedou*, Rozvoj, roč. 46, 1939, č. 10, s. 1.

Dne 14. března 1939 odjel prezident Hácha do Berlína, kde se dozvěděl o Hitlerových úmyslech obsadit i zbývající území Čech a Moravy. Hácha nakonec po dlouhém nátlaku a vydírání Hitlerův návrh podepsal a o den později začala německá armáda české země okupovat. Dne 16. března 1939 byl pak vydán výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava a chapadla nacismu tak na celých šest let pohltila naši zemi.¹⁵² Redakce Židovských zpráv se již k této zlomové události českých dějin neměla možnost vyjádřit, neboť poslední výtisk jejich listu vyšel týden před vyhlášením protektorátu. Naproti tomu běžné číslo Rozvoje vyšlo ještě 17. března 1939. Na titulní straně je otištěna *Modlitba za vlast* od spisovatele Václava Beneše Třebízského a úvodník vyjadřující se k německé okupaci, pro jehož závěrečné poslání využil autor výstižných vlasteneckých slov otištěných v *Národních listech*: „Nikdy jsme neztratili věrnost k své zemi, dokud jsme dýchali. Bylo by nemoudré vzdychat. Ale je moudré stát a vytrvat v rozumu, v kázni, v jednotě. Čech může býti opuštěn. Ale neztratil nic, neztratí-li své české srdce, svou českou duši, svůj český jazyk!“¹⁵³

2. Sčítání lidu v roce 1930

Jak již bylo vícekrát zmíněno, zákonodárství první Československé republiky umožňovalo židovskému obyvatelstvu přihlásit se k židovské národnosti bez ohledu na mateřský jazyk. Volba vlastní národní identity tak nebyla ničím podmíněna. Židé mohli svobodně uvádět židovskou národnost, aniž by museli dokazovat znalost hebrejštiny či jidiš nebo členství v židovské náboženské obci. Toto nebývalé privilegium hrálo do karet především československým sionistům, nicméně volba židovské národnosti ještě automaticky podporu sionistického hnutí nezaručovala.¹⁵⁴

První sčítání lidu v nově vzniklém státě proběhlo v roce 1921. Podle statistik se k židovské národnosti přihlásilo téměř 54% obyvatel hlásících se k izraelskému vyznání, ovšem jen zlomek z nich patřil k aktivním sionistům. Židovskou národnost tak uváděli zejm. Židé na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, kde se většina z nich přikláněla k ortodoxnímu židovství. Ale i v Čechách a na Moravě se k židovské národnosti hlásili Židé, kteří nepodporovali sionistické hnutí. Jejich volba pak byla především ukázkou

¹⁵² J. PÁNEK – O. TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, s. 348.

¹⁵³ Dr. S., *15. březen 1939*, Rozvoj, roč. 46, 1939, č. 11, s. 1.

¹⁵⁴ K. ČAPKOVÁ, *Židé v Čechách za první republiky*, s. 21.

loajality k československému státu.¹⁵⁵ Podle národnostního složení obyvatelstva z roku 1921 pak tvořila židovská národnost v rámci celé Československé republiky celkem 1,3% občanů.¹⁵⁶ Je nutné též zdůraznit, že stejně tak jako v případě osob hlásících se k židovské národnosti můžeme hovořit i o obyvatelích, kteří vyznávali judaismus, ale při sčítání lidu uváděli národnost československou. Ani mezi nimi totiž nebyli všichni aktivně zapojeni do hnutí českožidovské asimilace.¹⁵⁷

Druhé sčítání lidu proběhlo v závěru roku 1930. Již na přelomu 20. a 30. let docházelo ve vládních kruzích k diskuzi o židovské národnosti. Vše nasvědčovalo tomu, že se Židé, na rozdíl od prvního sčítání lidu, nebudou moci k židovské národnosti přihlásit bez konkrétního dokazování své identity.¹⁵⁸ Hlavním důvodem se stala spolehlivost, protože podle některých bylo možné získat věrohodné výsledky pouze při respektování objektivních faktorů, zejm. mateřského jazyka. Podle návrhu by se tak Židé mohli k židovské národnosti přihlásit pouze v případě, že je jejich mateřským jazykem hebrejščina nebo jidiš. Dalším důvodem se také stal fakt, že postupně přibývalo stoupenců sionismu, kteří hovořili jazykem českým, ale přikláněli se k národnosti židovské, čímž podíl národnosti československé oslabovali.¹⁵⁹

Tento návrh zákona pak samozřejmě mezi československými sionisty zvedl vlnu nevole. Na titulní straně Židovských zpráv ze 14. února 1930 se velmi výrazně proti tomuto návrhu vyslovují a uvádějí, že jeho znění není zcela jednoznačné a může mezi židovským obyvatelstvem způsobit velký zmatek. Kritizují především vágní formulaci nutnosti uvést jazyk, kterým člověk mluví nejběžněji, a zastávají názor, že takový postup nepovede ke zpřesnění statistických údajů: „Návrh statistické rady se nesmí státí skutečností! Schvaluje velkou morální lež, ke které sčítací akt má tisíce občanů přinutiti. Udám-li národnost židovskou, udám pravdu podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Za tuto pravdu ale mohu býti pokutován pro „nepravdivý“ údaj, ježto úřad může snadno zjistiti, že není ani hebrejščina ani jidiš mým nejběžnějším jazykem. Udám-li však lež, totiž že jsem jiné než židovské národnosti, ačkoliv se k ní nehlásím, učinil jsem zadost své povinnosti. V tom tkví nekulturní paradox návrhu. Tak chce spolehlivě zjistiti statistická rada etnografické údaje.“¹⁶⁰

¹⁵⁵ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 49–51.

¹⁵⁶ J. PÁNEK – O. TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, s. 316.

¹⁵⁷ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 51.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 41.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 44.

¹⁶⁰ *K sčítání lidu. (Návrh, který musí padnouti.)*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 7, s. 1.

Reakci na zmíněný návrh nalezneme také v paralelním vydání Rozvoje. Českožidovští asimilanti se v kratším článku uvnitř vydání přirozeně vyslovují pro přijetí tohoto návrhu a zdůrazňují, že vždy toto stanovisko hájili. Nicméně dodávají, stejně jako sionisté, že formulace návrhu není nejšťastnější. „Bylo by jasnější mluvit jen o mateřské řeči a ne také o jazyku, jímž kdo mluví »nejzběžněji«. Nezáleží přece na zběžnosti nebo na hbitosti, jak kdo mluví, ale záleží právě na mateřštině. Americký Čech, jenž se vrátil po 30 letech do Čech, mluví snad nejzběžněji anglicky, ale jeho mateřština je český jazyk.“¹⁶¹

Nicméně odpůrců tohoto návrhu bylo mezi československou politickou reprezentací více, a proto nakonec na základě relevantních argumentů Ministerstvo vnitra rozhodlo o jeho zamítnutí. Židé se tak opět při sčítání lidu mohli svobodně přihlásit k židovské národnosti bez znalosti jednoho z židovských jazyků či doložení členství v židovské náboženské obci. Rozhodnutí ministerstva s velkou dávkou radosti uvítali především sionisté. Na titulní straně svého tisku ze 4. července 1930 se k němu vyjadřují následovně: „Našim vůdcům se podařilo přesvědčiti československou veřejnost, že Židé jsou národem, že nelze za jediné kritérium národnosti pokládati jazyk – kteréhož názoru ostatně jest také president Masaryk – a že by bylo nemorální, znemožniti Židům, aby se podle pravdy přihlásili k tomu, čím jsou.“¹⁶² Naopak redakce Rozvoje přistupuje k této zprávě poněkud zklamaně. V krátkém příspěvku informuje o rozhodnutí vládního nařízení, že druhé sčítání lidu se bude konat 1. prosince roku 1930 a proběhne podle pravidel z roku 1921. K rozhodnutí samozřejmě zaujímají negativní stanovisko a považují je za politický krok: „Nesouhlasíme s tím, že mají rozhodovati momenty politické. Výjimka pro židy jest po našem soudu výjimkou politického rázu, aby totiž část židů nehlásila se k národnosti německé a maďarské. (...) Lze tedy summárně říci: Zásada přijmouti z dvou zlých věcí menší zlo neplatí v daném případě. Za menší zlo se považuje v některých kruzích u nás zřízení zvláštní židovské národnosti než posíliti živel německý a maďarský.“¹⁶³

Datum druhého sčítání lidu bylo tedy stanoveno k 1. prosinci roku 1930. Proto již od listopadu můžeme v obou týdenících pozorovat nárůst příspěvků a prostoru věnovaných právě této problematice. Na pozadí sčítání lidu zde opět probíhal ideologický souboj mezi oběma stranami. Čtenáři je na první pohled jasné stanovisko obou táborů.

¹⁶¹ *Sčítání lidu k 1. prosinci 1930*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 7, s. 6.

¹⁶² *Sčítání lidu v duchu ústavy*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 27, s. 1.

¹⁶³ *O sčítání lidu v roce 1930*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 26/27, s. 5.

Sionisté vyzývají židovské obyvatelstvo k tomu, aby se přihlásili k národnosti židovské, českožidovští asimilanti naopak apelují, aby se nenechali ovlivnit a neuváděli židovskou národnost pod nátlakem či jen z pohodlnosti. Židovské zprávy ve svých příspěvcích zdůrazňují velkou mimořádnost možnosti přihlásit se k židovské národnosti, hovoří o vyspělosti československých právních předpisů a agitují, aby Židé tohoto privilegia náležitě využili: „Tato svoboda nás zavazuje! Židé, nedopust'te, aby se naše právo stalo mrtvou písmenou! Zůstaňte věrni své minulosti! Přiznejte se poctivě a svobodně k sobě samým, k židovskému národu!“¹⁶⁴ Snaží se vyvracet názory, které tvrdí, že Židé nejsou národem a že uvedením židovské národnosti škodí národu, v němž žijí. Na stránky svého tisku také připojují ukázkou formuláře s návodem, jak ho správně vyplnit, neboť u kolonky „národnost“ se v závorce vyskytovalo ještě „mateřský jazyk“, což mohlo být pro některé zavádějící a matoucí.

Čechožidé zase ve svém týdeníku vyzývají, aby se židovské obyvatelstvo po pravdě hlásilo k národnosti československé, protože jen tehdy bude mít podle nich sčítání lidu smysl a poslouží účelům, pro které je prováděno. Zdůrazňují, že není důvodu, aby se k československé národnosti Židé nepřiznali, neboť poměry v republice jsou stabilní, pro židovské obyvatelstvo příznivé a česká kultura je jim bližší. Jako výraz oddanosti a věrnosti k Československé republice redakce Rozvoje mimo jiné uvádí: „Židovstvo má být vděčno národu, mezi kterým žije, má s ním spolupracovati na dosažení lepší budoucnosti, poněvadž tím pracuje i pro sebe a nemá chtíti, aby dosáhlo separace, o jejíž odstranění po celá staletí bojovalo. Proč chtěli by se židé oddělovati od druhých národů? Nestačilo-li jim středověké oddělování?“¹⁶⁵ Dalším prostředkem, jehož k přesvědčování či ovlivňování obyvatel využívají, je také poukazování na v té době velice problematickou a nejistou situaci v Palestině: „Problematičnost židovské národnosti jest dnes zjevnější než kdy jindy, když zákaz nebo alespoň velmi podstatné omezení přistěhovalectví židů do Palestiny pro velkou většinu židů, zejména v našem státě žijících, činí neuskutečnitelným heslo zakladatele sionismu Theodora Herzla o znovuoživení židovské národnosti návratem do Palestiny.“¹⁶⁶

Předběžné výsledky sčítání lidu, které postupně statistický úřad zveřejňoval, se pak na stránkách obou periodik objevují v průběhu celého roku 1931. Oba týdeníky samozřejmě zaměřují svoji pozornost především na výsledky týkající se příslušnosti

¹⁶⁴ *Hlaste se k židovské národnosti*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 45, s. 3.

¹⁶⁵ E. F., *K sčítání lidu*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 46, s. 2.

¹⁶⁶ *Židé v českých krajích!*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 46, s. 1.

k židovskému náboženství a židovské národnosti. Z uveřejněných statistik pak jasně vyplývá, že oproti předchozímu sčítání z roku 1921 došlo k nárůstu občanů přihlásivších se k národnosti židovské. Sionisté tyto zprávy přirozeně publikují na titulních stranách svých vydání, považují je za úspěch, nicméně druhým dechem dodávají, že výsledky mohly být ještě lepší. V příspěvku z 6. února 1931, který hodnotí sčítání lidu v Praze, pak konkrétně uvádějí důvody, jež mohly méně uspokojující výsledky způsobit. Mimo jiné uvádějí, že jednou z příčin mohla být již zmíněná nejasná formulace kolonky národnost – mateřská řeč. Sebekriticky ale tento fakt připisují na vlastní bedra a zdůrazňují, že při správné a intenzivnější informační kampani mohli dosáhnout až trojnásobného výsledku.

3. Aktivní politický život

Již dříve jsme si nastínili, že po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 převzali zástupci z řad sionistů hlavní úlohu při vyjednávání s vládou o židovské menšinové politice a samotné sionistické hnutí zažívalo velký rozmach své spolkové i politické činnosti. Během meziválečného období působila v Československu řada politických stran a sdružení, které byly svým programem zaměřeny výhradně na židovské voliče, avšak jejich činnost nebyla příliš výrazná a většinou neměla ani dlouhého trvání. Jednalo se především o malé politické strany zakládané ortodoxními Židy ze Slovenska a z Podkarpatské Rusi. Ti, stejně tak jako levicově orientovaní Židé a Čechožidé, odmítali snahy sionistického hnutí a prostřednictvím svých politických uskupení se jim tak snažili odporovat a při volebním klání oslabovat pozici sionistické Židovské strany. Jejich volební úspěchy ovšem nebyly závratné, a proto zpravidla po volbách zanikaly. Jedinou židovskou politickou stranou, která aktivněji zasáhla do politického života první republiky, se tak stala Židovská strana, ideově propojená právě se sionistickým hnutím.¹⁶⁷

Impulz k založení jednotné politické strany, jež by zastupovala všechny národně smýšlející Židy v Československu, byl dán na prvním celostátním sjezdu Židovské národní rady, konaném počátkem roku 1919. Židovská strana tak představovala menšinovou národní stranu, která „usilovala o národní a kulturní rozvoj, občanskou a

¹⁶⁷ Marie CRHOVÁ, *Politické strany a politika židovské menšiny*, in: MALÍŘ, J. – MAREK, P., *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 186–2004. I. díl. Období 1861–1938*, Brno 2005, s. 967.

politickou rovnoprávnost židů a bojovala za jejich národní práva.¹⁶⁸ Jedním ze zásadních bodů jejího volebního programu byl boj proti antisemitismu a diskriminaci, ale také podpora a rozvoj židovské kultury, školství a výuky v hebrejštině. Zároveň byla ale plně loajální k československému státu a ochotně se podílela na jeho budování a rozkvětu.¹⁶⁹ Za hlavní cíl si po celé meziválečné období kladla účast svých čelních představitelů v Národním shromáždění, neboť jen díky zastoupení židovské menšiny v parlamentu mohlo dojít k naplňování jejich programu. Nicméně za důležitou považovala nejenom politiku celostátní, ale též regionální, a proto se kandidátní listina Židovské strany objevovala při volebním boji na všech úrovních, tedy jak při volbách parlamentních, tak i komunálních, zemských a župních.¹⁷⁰

Získání mandátů v Národním shromáždění ale nebylo pro představitele Židovské strany z počátku vůbec snadné. Jednak uvnitř strany nepanovala názorová jednotnota a strana tak byla vnitřně roztříštěná, a jednak byla její pozice oslabována agitací některých politických stran či ostatních židovských skupin – asimilantů, levicích a zejm. pak ortodoxních kruhů.¹⁷¹ Překážkou jim byl též samotný volební systém první republiky, který účast v parlamentu podmiňoval získáním určitého počtu hlasů. Rozhodujícím se proto stávaly volební výsledky na Podkarpatské Rusi, ale tam, jak jsme si již nastínili, nebylo židovské obyvatelstvo národně židovským snahám příliš nakloněno. Při parlamentních volbách v roce 1929 tak sionisté nechtěli dále na podkarpatské voliče spoléhat a rozhodli se pro spojení se třemi polskými menšinovými stranami, čímž dosáhli ve volebním okrsku Moravská Ostrava požadovaného počtu hlasů. Tato koalice se nakonec stala pro Židovskou stranu velice výhodnou a ve spojení s židovskými nacionály ze Slovenska zažila poprvé při volbách velký úspěch, neboť získala hned dva mandáty. Do parlamentu se tak za Slovensko dostal Julius Reisz a za české země nám již známý Ludvík Singer, kterého po jeho náhlém úmrtí v létě roku 1931 ve funkci nahradil dr. Angelo Goldstein.¹⁷²

Kladný výsledek parlamentních voleb z roku 1929 jistě měrou také přispěl k ustálení poměrů uvnitř strany. V lednu roku 1931 byl v Moravské Ostravě konán ustavující sjezd, na němž došlo ke sloučení dvou na sobě nezávislých frakcí Židovské strany. Vznikla tak jednotná Židovská strana, působící na celém území Československé

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 971.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 979.

¹⁷⁰ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé*, s. 242.

¹⁷¹ M. CRHOVÁ, *Politické strany a politika židovské menšiny*, s. 980.

¹⁷² K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 243.

republiky. Jejím předsedou byl zvolen dr. Emil Margulies, kterého v roce 1935 vystřídal Ernst Frischer.¹⁷³ Skutečnost, že byla vytvořena sjednocená židovská národní strana, samozřejmě neunikla ani redakcím Židovských zpráv a Rozvoje.

Židovské zprávy, jako hlavní sionistická tisková platforma, přináší informace o závěru sjezdu v Moravské Ostravě na titulních stranách svého vydání z 9. a 16. ledna 1931. Z příspěvků, čišících radostí, se čtenáři dozvědí o průběhu schůze, o řečnickém vystoupení hlavních představitelů, o stěžejních bodech programu strany a o její politické orientaci a vazbách na Českou stranu sociálně demokratickou. Podle oficiálního uveřejnění obsahu organizačních stanov, které Židovské zprávy otiskují, je tak Židovská strana v Československu „politickou organizací národního Židovstva v tomto státě. Je legitimním reprezentantem židovského národa v jeho boji za národní práva a v boji za národní a kulturní vývoj, za občanskou a politickou rovnoprávnost na půdě zákonů této republiky a v rámci její ústavy, za svobodu náboženských úkonů a rovnoprávnost židovského náboženství. Působišťem strany je území celé republiky.“¹⁷⁴

Na stránkách Rozvoje si čtenáři reakce na ustavující sjezd Židovské strany mohou povšimnout ve vydání až z 23. ledna 1931. Tato krátká zpráva s ironicky podbarveným názvem *Šťastná událost v Moravské Ostravě* přirozeně nefiguruje na titulní straně tisku, nýbrž se objevuje uvnitř zmíněného čísla. Obsahově nepřináší příliš objektivně hodnotné informace, ale spíše s jistým nádechem sarkasmu komentuje záměr Židovské strany zastupovat všechny židovské obyvatele v Československu a vést tak ideologicky nestrannou politiku zaměřenou pouze na obhajobu židovských zájmů. Ve jmenovaném článku se píše: „Bude to prý jednotná strana židovská v celé republice. (...) Koho chtějí pod touto průhlednou maskou „sjednocovat a slučovat“ je ovšem otázka, neboť každý třeba jen na jedno oko vidoucí židovský občan postřehne přece naráz i pod tímto nevínočným označením sionistické kopýtko.“¹⁷⁵

Odmítavý postoj Čechožidů k politickým ambicím a stranickému působení sionistů je patrný i ze všech příspěvků Rozvoje, jež reflektují volební události z 30. let. Českožidovští asimilanti v předvolebních soubojích agitují za české státotvorné strany a odsuzují politický izolacionismus národně židovského hnutí. Sionisté naopak ve svém tisku vehementně propagují volební program a kandidátní listiny Židovské strany a apelují na voliče, aby svým hlasem podpořili židovské zájmy. Taktiku obou skupin si

¹⁷³ M. CRHOVÁ, *Politické strany a politika židovské menšiny*, s. 977.

¹⁷⁴ *Založení Židovské strany v Československu*, Židovské zprávy, roč. 14, 1931, č. 3, s. 1.

¹⁷⁵ *Šťastná událost v Moravské Ostravě*, Rozvoj, roč. 38, 1931, č. 4, s. 5.

na následujících řádcích konkrétně ukážeme na příkladu dvou volebních událostí, které se ve 30. letech minulého století odehrály a jejichž průběh můžeme na stránkách obou týdeníků postřehnout. V prvním případě se bude jednat o obecní volby z podzimu roku 1931 a v druhém pak o v pořadí již čtvrté parlamentní volby konané v květnu roku 1935.

3. 1 Komunální volby v roce 1931

Drobnějších příspěvků k obecním volbám, které se konaly 27. září roku 1931, si čtenáři obou týdeníků mohli povšimnout zhruba od června. Jejich frekvence a naléhavost se přirozeně zvětšovala s blížícím se termínem voleb, a proto jich nejvíce nalezneme v zářijových číslech našeho tisku. Zhodnocení volebního klání, při němž si Židovská strana v Praze udržela stávající dva mandáty, se pak na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje objevují hned vzápětí po jeho skončení. Obdobně, ovšem ne s tak velkou vypjatostí a agresivitou jako při volbách do židovské náboženské obce v roce 1930, můžeme i v tomto případě pozorovat, že se komunální volby staly dalším jablkem sváru mezi oběma stranami. Jaké argumenty obě hnutí pro přesvědčování svých čtenářů zvolili, si tak ukážeme dále.

Sionisté pochopitelně prostřednictvím Židovských zpráv apelují na své čtenáře, aby volili Židovskou stranu, propagují její volební program i kandidáty a připomínají její předchozí politické úspěchy. Svými příspěvky se snaží zapůsobit na emoce každého jednotlivce a vzbudit v něm pocit sounáležitosti s židovskou komunitou. Zdůrazňují, že jen Židovská strana zaštiťuje židovskou národnost a jako jediná ze všech má skutečný zájem o ochranu blaha židovského obyvatelstva. Neusiluje o uchvácení velké politické moci, nýbrž chce pouze hájit práva své menšiny. Jejich ambice a předvolební program pak nejlépe vystihuje následující citát: „Malá strana nekandiduje jen s hlediska politického, nýbrž i zájmového. Malá strana nemá obyčejně expansivní úmysl, nýbrž vždy jen ochranný. To odpovídá situaci židovského obyvatelstva, které nikde nemá zájmu na nějaké mocenské situaci v obci, nýbrž jedině, aby v spolupráci k blahu komuny byl chráněn spravedlivý zájem židovského celku a aby nedošel škody.“¹⁷⁶

Strategie českožidovských asimilantů je podobná, ovšem přirozeně se liší svým obsahem. Čechožidé taktéž působí na city a na národní identitu svých čtenářů, dovolávají se jejich vlastenectví a přináležitosti k československému státu. Nezapomínají zmínit, že

¹⁷⁶ *Naše kandidatura do obcí – služba židovskému lidu*, Židovské zprávy, roč. 14, 1931, č. 35, s. 1.

i přes nelehkou hospodářskou situaci si republika dokázala udržet svoji stabilitu, a proto je podle nich nutné volit takové zástupce, kteří tento stav dokážou udržet i nadále. Kritizují předvolební boje a plané sliby politických seskupení a apelují na židovské obyvatele, aby volili jen spolehlivé české státoporné strany a nepodporovali separatistické skupiny, které jen tříští politický život v Československu. Tím měli samozřejmě na mysli i Židovskou stranu, jejíž politiku označili za bezbarvou a nedůslednou. Zprávu o údajné vlastní českožidovské kandidátní listině pak komentují slovy, která současně dokládají i naše předchozí tvrzení: „Několika deníky prošla zpráva, že čeští židé postaví svou samostatnou kandidátku. Konstatujeme, že tomu tak není a že čeští židé jako v dřívějších volbách ať obecních nebo parlamentních, budou voliti ony české státoporné strany, jak s nimi každý českožidovský stoupenec individuálně sympatisuje.“¹⁷⁷

3. 2 Parlamentní volby v roce 1935

Čtvrté, a zároveň i poslední parlamentní volby prvorepublikového Československa, které se konaly 19. května 1935, s sebou přinesly zpřísnění volebního zákona spočívající na zvýšení minimálního počtu hlasů potřebných k získání poslaneckého mandátu. Do Národního shromáždění se nově mohly dostat pouze ty strany, které v jednom z regionů dosáhly minimálního počtu 20 000 hlasů a v celkovém celostátním součtu pak minimálně 120 000 hlasů. Malým stranám, k nimž se řadila také Strana židovská, tak toto navýšení tzv. kvora cestu do poslanecké sněmovny ještě více znesnadnilo. Zástupcům Židovské strany proto bylo jasné, že samostatná kandidatura není reálná, a nastolenou otázkou se tedy stalo, po boku které politické partaje by mohla Židovská strana do parlamentních voleb vstoupit. Jednotná kandidátka s polskými menšinovými stranami, se kterými Židovská strana při předešlých parlamentních volbách v roce 1929 zažila úspěch, již nebyla z důvodu odlišných politických názorů možná, a proto byli čelní představitelé Židovské strany nuceni zvolit jiný plán.¹⁷⁸

O postupu československých zákonodárců a přijetí nových pravidel volebního řádu své čtenáře samozřejmě informují také Židovské zprávy i Rozvoj. Častější výskyt příspěvků věnovaných blížícím se parlamentním volbám můžeme na stránkách obou

¹⁷⁷ *Volby do obcí*, Rozvoj, roč. 38, 1931, č. 37, s. 4.

¹⁷⁸ D. BOREK, *Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938*, s. 146–147.

týdeníků pozorovat zhruba od dubna roku 1935. Českožidovští asimilanti, stejně jako při všech předešlých volbách, opět ve svém tisku deklarují, že do voleb nevstupují s vlastní kandidátní listinou, nýbrž že budou podle své individuální politické orientace volit výhradně československé státotvorné strany, které pro ně jako jediné představují záruku stability a zachování demokracie. Sionisté naopak prostřednictvím svého listu informují veřejnost, že Židovská strana uzavřela dohodu s Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou, na jejíž kandidátní listině budou židovští zástupci figurovat. V četných příspěvcích pak tento krok ospravedlňují, zmiňují dosavadní spolupráci se sociálními demokraty a ujišťují čtenáře, že „poslanci, kteří budou našimi hlasy zvoleni, jsou do parlamentu vysláni Stranou židovskou. Na tom nic nemění skutečnost, že budou uvedeni na kandidátní listině sociálně demokratické.“¹⁷⁹

Výsledky parlamentních voleb, v nichž sice počtem hlasů zvítězila fašisticky orientovaná Sudetoněmecká strana Konrada Henleina, ovšem v důsledku složitých propočtů nakonec o jeden mandát více získala strana agrární, pak obě periodika přináší svým čtenářům ve vydání z 24. května 1935. Redakce Rozvoje ve své analýze na titulní straně výsledky voleb hodnotí pozitivně a konstatuje, že „při nedělních volbách oslavila tedy demokratičnost českosl. národa svůj velký triumf: obstála uprostřed nedemokratických diktatur, jež obklopují naše zeměpisné hranice.“¹⁸⁰ Obdobné hodnocení si čtenáři mohou přečíst také na titulní straně Židovských zpráv, v nichž se redakce taktéž kladně vyslovuje k zachování demokratického rázu naší politiky. Uvnitř čísla pak navíc redakce sionistického tisku přináší také článek věnovaný povolebnímu úspěchu československých sociálních demokratů, kteří v celkovém součtu získali 38 mandátů, z nichž dva postupují zástupcům Židovské strany. Do Národního shromáždění tak znovu za Stranu židovskou usedl poslanec Angelo Goldstein a nově také ředitel mukačevského gymnázia Chaim Kugel.

Poměrně kuriózní záležitost pak můžeme na stránkách obou týdeníků postřehnout po volbách do zemských a okresních zastupitelstev, které následovaly ihned po volbách do poslanecké sněmovny. Obě poslední květnová vydání našeho tisku přináší svým čtenářům informaci, že národně socialistický list s názvem *A-Zet* ve svém povolebním článku nařkl československé sionisty, že místo zachování věrnosti kandidátce sociálních demokratů část z nich odevzdala své hlasy Henleinově krajně pravicové Sudetoněmecké

¹⁷⁹ Viktor FISCHL, *Občánku, a co teď?*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 18, s. 1.

¹⁸⁰ Era., *Povolební rozjímání*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 21, s. 1.

straně. Redakce Židovských zpráv se přirozeně proti takovému obvinění ostře vymezuje a statistickými údaji dokládá, že tvrzení opozičního tisku je nepravdivé. Na závěr pak dodává, že i „bez zření na čísla je zpráva, že by byli Židé, a dokonce sionisté, volili rasový antisemitismus henleinovců, tak absurdní, že se tato demagogie vyvrací sama.“¹⁸¹

Možná trochu překvapivá je ale reakce českožidovských asimilantů, kteří se dokonce ke zmíněnému osočení sionistů kriticky vyjadřují hned na titulní straně. Výrok pravicového tisku redakci Rozvoje zřejmě přišel tak absurdní a nemyslitelný, že ho taktéž rezolutně odmítají a svých ideových odpůrců se tak zastávají: „I když „A-Zet“ se pochvalně zmínil o českých židech a když jde v jeho tvrzení o sionisty, kteří jsou našimi politickými odpůrci, nemůžeme jinak, než se nad tímto neodůvodněným a nedoloženým tvrzením „A-Zetu“ pozastaviti, neboť nehledě ani k tomu, že není z volebních výsledků viditelné, přiči se vůbec zdravému lidskému rozumu. Nikdo přece nemůže pokládati židy za tak politicky hloupé, neprozíravé a náměsíční, aby volil Henleinovu stranu, o níž ví a jsou přesvědčeni, že je jen lokální československou obměnou hakenkrajclerství.“¹⁸² Uvnitř téhož čísla Rozvoje pak můžeme postřehnout krátkou poznámku, že pondělník A-Zet svoje nepodložené tvrzení opravil.

4. Prezident Masaryk na stránkách Židovských zpráv a Rozvoje

Tomáš Garrigue Masaryk se otázkami židovství zabýval velkou část svého života a již před první světovou válkou mu bylo velmi sympatické hnutí židovského nacionalismu, o němž byl také podrobně obeznámen. V sionismu spatřoval velkou mravní hodnotu a netajil se názory, že mu je bližší než hnutí českožidovských asimilantů. Oceňoval především to, že i když jsou Židé ve většině zemí utlačováni, nestydí se ke svojí národnosti přiznat. Tvrdil, že židovství je hodnota, která by neměla nikdy zaniknout. Ačkoliv patřili českožidovští asimilanti před válkou k jeho velkým stoupcům, jejich snahy považoval za nereálné a byl přesvědčen o tom, že asimilace Židů je možná pouze na kulturní úrovni, nikoli však zcela fyzicky.¹⁸³ V období první republiky mu byly nesympatické především snahy některých asimilantů usilujících o úplnou integraci. Přesto měl i mezi Čechožidy své přátele. Scházel se například s Jindřichem Kohnem,

¹⁸¹ *Volby do zemských zastupitelstev*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 22, s. 2.

¹⁸² *Era.*, *Henlein a židé*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 22, s. 1.

¹⁸³ Koloman GAJAN, *Postoj T. G. Masaryka k židovství a sionismu za první republiky*, in: POJAR, M., *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999: sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24.–26. listopadu 1999*. Praha 1999, s. 130.

českožidovským filozofem, který ale zastával myšlenky neúplné asimilace, otevřeně diskutoval se sionisty a dokonce v jejich snahách spatřoval velký význam.¹⁸⁴

Masarykovy postoje a názory k židovství pak shrnul židovský politik, právník a spisovatel Ernst Rychnovský ve spolupráci s ostatními autory v obsáhlé knize s názvem *Masaryk a židovství*, která byla sepsána k příležitosti prezidentových 80. narozenin. Jedná se o vědeckou kompilaci Masarykových spisů a projevů týkajících se židovské otázky, popis jeho účasti při různých událostech a vzpomínky Židů na jeho osobu. Sám Ernst Rychnovský v předmluvě knihy zmiňuje, že se jejich dílo systematicky věnuje dané problematice poprvé, a k vyjádření rozdrobenosti Masarykových názorů užívá trefné přirovnání: „Tak jak je židovstvo roztroušeno mezi národy, tak i myšlenky Masarykovy o židovské otázce jsou porůznu roztroušeny v četných jeho spisech.“¹⁸⁵ Kniha *Masaryk a židovství* vyšla v roce 1931 a její vydání samozřejmě neuniklo ani redakcím Židovských zpráv a Rozvoje. Oba týdeníky s velkým očekáváním na tuto publikaci své čtenáře s dostatečným předstihem upozorňují a nabízejí jim možnost předobjednávky. V Židovských zprávách se doslova píše, že se jedná o knihu, „kterou musí mít každý Žid.“¹⁸⁶ Po jejím vydání se pak s vybranými úryvky mohou čtenáři na stránkách našeho tisku seznámit konkrétněji, neboť obě periodika je s ohledem na svoji orientaci zveřejňují. Například ukázkou týkající se antisemitismu můžeme nalézt v Rozvoji z 22. ledna 1932. Naopak redakce Židovských zpráv ve svém vydání ze 4. března 1932, věnovaném prezidentovým narozeninám, otiskuje na titulní straně hned dva příspěvky. Jeden se týká Masarykova vztahu k sionismu a druhý pak jeho cesty do Palestiny.

Již mnohokrát jsme si ukázali, že během meziválečného období nezřídka docházelo mezi sionisty a Čechožidy k názorovým střetům. Tomáš Garrigue Masaryk do jejich vzájemných sporů nikdy přímo nezasahoval, nicméně jak už jsme si několikrát uvedli, nakloněn byl jednoznačně snahám sionistů.¹⁸⁷ I přes veškeré ideové neshody ale sionisty i českožidovské asimilanty spojovala jejich obrovská láska a úcta k prvnímu československému prezidentovi. Jeho osobnost se bez rozdílu vryla do srdcí všem Židům jak v Československu, tak i v jiných zemích Evropy a světa. Důvodem k tomu byly nejenom jeho názory založené na demokracii a humanitě, pozitivní postoj k židovství, ale

¹⁸⁴ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 36.

¹⁸⁵ Ernst RYCHNOVSKÝ, *Masaryk a židovství*, Praha 1931, s. 5.

¹⁸⁶ *Kniha, kterou musí mít každý Žid*, Židovské zprávy, roč. 14, 1931, č. 21, s. 7.

¹⁸⁷ K. GAJAN, *Postoj T. G. Masaryka k židovství a sionismu za první republiky*, s. 134.

především činy, které pro československé židovské obyvatelstvo vykonal a o nichž již byla také řeč.

Ani v Židovských zprávách, ani v Rozvoji nenalezneme článek, který by zpochybňoval prezidentovu autoritu či se k němu vyjadřoval jakkoliv kriticky. Vždy je vykreslován v superlativech jako muž světového formátu. Sionisté i Čechožidé v něm vidí symbol demokracie, nositele tradic a obdivují ho za jeho velkou odvahu, činy, moudrost a lidskost. Po přečtení příspěvků čtenář může nabýt dojmu, že se jedná o stále se opakující klišé. Prezidentova osobnost představovala pro celý československý národ nedotknutelný symbol, který všichni uctívali. Můžeme se domnívat, že jakákoliv kritika na účet prezidenta nebyla přijatelná a představovala ve společnosti jisté tabu. Ovšem charakter článků uveřejněných v Židovských zprávách i v Rozvoji nasvědčuje spíše tomu, že jejich projevy respektu a lásky byly myšleny skutečně upřímně, neboť příspěvky působí velice otevřeně, opravdově a emocionálně.

Důvody, proč byl Tomáš Garrigue Masaryk mezi židovským obyvatelstvem tak oblíbený, již byly zmíněny mnohokrát. Sionisté neustále na stránkách svého tisku zdůrazňují Masarykův postoj při polenské aféře, také jeho kladný vztah k židovskému národnímu hnutí a skutky, které pro židovskou populaci vykonal. Českožidovští asimilanti se naopak odvolávali na jejich vzájemné přátelské vztahy, které ještě více podtrhovali naprostou oddaností a loajalitou vůči československému státu. Samozřejmě mu též byli vděční za vše, co učinil pro dobro všech židovských občanů republiky bez rozdílu jejich názorové orientace.

Článků vztahujících se k Masarykově osobě nalezneme ve vydání obou týdeníků po celá 30. léta velké množství. Nejvíce však při významných událostech, a proto se následující řádky budou věnovat důkladnější analýze příspěvků, které můžeme vzhledem k Masarykově osobě považovat za stěžejní. Jedná se o oslavy prezidentových 85. narozenin, o jeho prosincovou abdikaci v roce 1935 a o jeho úmrtí o dva roky později.

4. 1 Prezidentovo jubileum v roce 1935

Každým rokem jsou pravidelně na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje připomínány prezidentovy narozeniny. Vždy se při této příležitosti u obou periodik setkáme s projevy lásky, úcty a věrnosti. Bezesporu jedním z velmi významných momentů se nejen pro židovské obyvatelstvo, ale obecně pro celou Československou

republiku staly oslavy prezidentových 85. narozenin v březnu roku 1935. Jak uvidíme dále, tato výjimečná událost se na stránkách námi zkoumaných periodik ovšem nenesla pouze v duchu oslav, nýbrž mezi oběma soupeřícími skupinami vyvolala i menší výměnu názorů, jejíž rozbuškou se stala sbírka Národního židovského fondu.

Již od počátku roku 1935 nalezneme v Židovských zprávách informace o sbírce, kterou vyhlášují českoslovenští sionisté za účelem vykoupení nové půdy v Palestině. Důvodem jejich konání je blížící se prezidentovo jubileum. Svůj záměr vysvětlují slovy: „Židovské obyvatelstvo v republice hodlá presidenta T. G. Masaryka uctít k jeho 85. narozeninám založením osady na jeho jméno v Erec Israeli – ve Svaté zemi.“¹⁸⁸ Obdobě si sionisté počínali i v roce 1930, kdy na prezidentovu počest k 80. narozeninám uspořádali veřejnou sbírku, jejíž výtěžek pak využili k vysazení Masarykova lesa v Palestině. Nově založená osada pro Židy z Československa, zbudovaná z finančních příspěvků veřejnosti, má být taktéž pojmenovaná symbolicky – Kfar Masaryk.¹⁸⁹ V následujících číslech Židovských zpráv pak můžeme pozorovat, s jakým nadšením a odhodláním se do této akce Židé v Československu zapojují (viz obr. 5). Na stránkách novin jsou uveřejňovány vybrané finanční částky a také města a obce, jež se do sbírky zapojily.

Tato sionistická akce, stejně tak jako ta z roku 1930 uspořádaná k příležitosti prezidentových 80. narozenin, ale u československých asimilantů zvedla vlnu negace a odsouzení. Článek *Kfar Masaryk aneb dvě mouchy jednou ranou*, uveřejněný v Rozvoji 1. března 1935, jasně dokládá postoj asimilantů k této záležitosti. Odmítnutí celé akce spočívá především v jejich programovém zaměření a přesvědčení: „My považujeme řešení židovské otázky u nás za správné jen ve smyslu českožidovského programu. Nepovažujeme však za správné, když odtud z Československa vyvázejí se lidé a vytrhávají se zde i s kořeny, které zde po staletí zapustili a když se přemísťují tito lidé od nás až někam do Asie. Sionism spojuje zde šikovně na jedné straně popularitu jména Masarykova u židů a na druhé straně své vlastní sobecké stranické účely.“¹⁹⁰ Stejně jako při příležitosti založení Masarykova lesa v roce 1930 se asimilanti i zde striktně proti této akci ohrazují, považují konání sionistů za prospěchářské a vyzývají veřejnost k větší opatrnosti.

¹⁸⁸ *Kfar Masaryk*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 2, s. 3.

¹⁸⁹ Hebrejské slovní spojení v překladu znamená Masarykova vesnice.

¹⁹⁰ *Kfar Masaryk aneb dvě mouchy jednou ranou*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 9, s. 1.

Současně si také v prvním březnovém vydání Rozvoje, resp. v kulturně-literární příloze *Rozséváč*, jež byla jednou měsíčně součástí tohoto týdeníku, můžeme povšimnout oslavné básně adresované prezidentu republiky. Verše pochází z pera spisovatele židovského původu Maxe Lederera a nese název *K 7. březnu 1935*. Autor jimi oceňuje prezidentovy kladné vlastnosti a vyjadřuje svoje poděkování za jeho vytrvalou práci, jež vedla k osamostatnění českého národa a vytvoření vlastní republiky.

„*K 7. březnu 1935*“

Osmdesát pět –

vršíš dneska let!

Co v těch rocích skryto všecko!

V život vešlo chudé děcko,
mladý muž pak s hrdým čelem,
stal se lidu učitelem,
zralý vědec přísných soudů
doved' jít i proti proudu,
ve věku, kdy zemdlí jiný,
konals největší své činy.

Osmdesát pět –

v úctě zří k nám svět.

Z nevolnosti jsi nás zvedl,
moudrou rukou bouří vedl,
dal jsi malým velkou víru,
stal se strážcem světa míru,
maříš vše, co dílo ruší,
čistou chceš mít českou duši,
a když svět kol ničí, boří,
Tebou láska u nás hoří.

Osmdesát pět –

Jaký vzácný květ!

Rozvit do krásy i síly,
soucitem se k chudým chýlí,
vniká v lidských duší tůně,
plaší bol, jímž dnešek stůně,
kouzlí naděj v naše tváře,
vnitřní jistoty v něm záře,
a pro českých lidí rody,
stále zraje v nové plody.

Osmdesát pět –
zbožně šepce ret.¹⁹¹

Podíváme-li se detailněji na samotná „narozeninová“ vydání obou periodik, zjistíme, že se v některých momentech liší. Bystrému čtenáři určitě neunikne, že rozdílné je hned datum vydání obou čísel. Datum 7. března, kdy se prezident T. G. Masaryk narodil, připadl v roce 1935 na čtvrtek, ovšem jak Židovské zprávy, tak i Rozvoj pravidelně vycházely každý pátek. Redakce Židovských zpráv ale zřejmě považovala prezidentovy narozeniny za tak významné, že jemu věnované číslo vyšlo výjimečně o den dříve, tedy přesně 7. března 1935. Naproti tomu vydání Rozvoje nebylo nikterak neobvyklé a vyšlo až v pátek 8. března 1935.

V Židovských zprávách je prezidentovým narozeninám věnována sice celá titulní stránka, ale kdo by čekal velké gratulace, byl by zklamán. Po přečtení příspěvků čtenář může nabýt dojmu, že sionisté skutečně využili této události k propagaci svých idejí. Hned v úvodu můžeme nalézt prohlášení o úspěšnosti sbírky Kfar Masaryk a výzvu všem, aby se na dokončení této akce podíleli. Pozadu nezůstávají ani další dva články. Oba se totiž zaměřují na vykreslení vztahu T. G. Masaryka k židovství, potažmo k sionistům samotným.

V prvním článku s názvem *K tomuto dni* jsou vyzdvihovány zásluhy sionistů při vzniku republiky a zdůrazňovány momenty, kdy se prezident svým jednáním zapsal do židovských dějin. „Přečetné jsou jeho vztahy k národu židovskému. Není snad na celém světě Žida, který by neznal jeho jména, neboť způsob, jakým vystoupil v aféře polenské

¹⁹¹ Max LEDERER, *K 7. březnu 1935*, Rozsévač, měsíčník pro českožidovskou mládež, roč. 3, 1935, č. 2, s. 1.

a že vůbec vystoupil, to zapsalo jej do knihy našich dějin nesmazatelně. Jsme šťastni, můžeme-li dnes a na tomto místě říci, že hluboká vděčnost za to T. G. Masarykovi se osvědčila činem. Když za světové války pražský profesor přišel do Ameriky s poselstvím malých národů a revolucí národu českého, tu našel v amerických Židech účinnou pomoc a podporu. A jsme hrdi na to, že to byli sionisté, kteří v Americe zprostředkovali styk s Wilsonem.¹⁹² Až v samotném závěru tohoto příspěvku si můžeme přečíst krátké blahopřání či spíše konstatování: „V tento den všichni naši bratři mají svá srdce naplněna vroucím přáním, aby ještě dlouhá, dlouhá léta pan president ve zdraví a svěžesti vládl československé republice.“¹⁹³

Druhý článek, jehož autorem je známý židovský spisovatel a intelektuál Viktor Fischl, se zase nese v duchu náboženské a mravní agitace. Na základě Masarykových filosofických úvah o Židech a židovství vede čtenáře k přemýšlení o sobě a podněcuje v nich pocit, že je třeba na rozvoji judaismu pracovat. Příkladem jest následující citát: „Již tehdy si Masaryk posteskl, že „i mezi Židy rozmáhá se náboženská lhostejnost, skepticismus a nevěra.“ (...) Užijme tohoto jubilea a uvažujme, zda se nerozrostla mezi námi od té doby lhostejnost náboženská, za jejíž mocný výhonek pokládám ovšem i náboženský formalismus. Nezpychla od té doby skepse? Hledejme ji a kdekoliv přijdeme na její stopy, vypovídejme jí boj.“¹⁹⁴

Na dalších stranách tohoto vydání Židovských zpráv se pak objevují kratší zprávy o slavnostech, jež byly na počest prezidenta konány. Zajímavější je ovšem příloha *Židovský svět*, která vyšla spolu s číslem novin. I v ní můžeme pozorovat jistý druh propagace, neboť zde jsou otištěny fotografie z Masarykova lesa v Palestině, jež byl vysazen, jak už víme, k příležitosti prezidentových 80. narozenin. Na fotografiích je zachycen dr. Angelo Goldstein, politik a poslanec za Židovskou stranu, spolu s československými přistěhovalci a děti československých kolonistů hrajících si v lese se svojí vychovatelkou.

Rovněž v Rozvoji je prezidentovým narozeninám věnovaná celá titulní strana. Rozdíl je ale patrný hned při prvním zhlédnutí, neboť na jedné polovině strany je vyobrazen jeho portrét (viz obr. 6). Na polovině druhé si pak čtenář může přečíst dva oslavné články, které za pomoci nejrůznějších superlativů vykreslují důležitost prezidentovy osobnosti. Čtenářům je představen nejen jako veliký učitel, vědec a státník,

¹⁹² L. B., *K tomuto dni*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 10, s. 1.

¹⁹³ Tamtéž, s. 1.

¹⁹⁴ V. FISCHL, *Masaryk a naše chyby*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 10, s. 1.

ale také jako člověk, který byl nadevše tolerantní a skromný. Ve srovnání s Židovskými zprávami působí oba články na první pohled více neutrálně. Autoři se v nich odkazují na celý československý národ a navrhují, jak nejlépe by měla celá republika projevit panu prezidentu úctu. Jako příklad lze uvést úryvek z článku Eduarda Lederera, židovského spisovatele a právníka, který se k českožidovským asimilantům hlásil: „Myslím, že měla vláda nařídit na den 7. března t. r. o vhodné ranní době na pár minut naprostý klid po celé republice, aby v tomto úlomku času všichni občané našeho státu se ponořili do mlčení a soustředili myšlenku na to, čím nám Masaryk byl a doposud je. Vlaky měly by se na kolejích zastavit, na silnicích a na ulicích všechna vozidla, ve chrámech a na schůzích mělo by zavládnout ticho, muži by měli smekat na veřejných místech, ženy a děti měly by sepnout ruce a jako mocná elektrická jiskra měla by prochvívat v téže chvíli miliony vděčných lidí myšlenka na našeho presidenta. To by byla snad nejdůstojnější oslava pětadesátých narozenin!“¹⁹⁵

Samozřejmě i na tomto místě si můžeme všimnout jistého druhu strategie. Českožidovští asimilanti samozřejmě píšou v duchu svého programu. Sami sebe považují za přirozenou součást československého národa, a proto nezdůrazňují svoji odlišnost a svoji víru tak, jako to dělají sionisté v Židovských zprávách. Můžeme se také domnívat, že jejich návrh uskutečnit výše zmíněné, představuje jakousi protiváhu k sionistické akci Kfar Masaryk. I oni přece nejspíš chtěli vyjádřit svoji úctu velkým a originálním činem, který by se zapsal do dějin.

Nicméně obdobně jako v Židovských zprávách ani v Rozvoji nenalezneme opravdovou gratulaci k narozeninám. Přání je taktéž pouze součástí článku, ovšem na rozdíl od sionistů se v něm Čechožidé vyjadřují familiárněji a s větším prožitkem: „V slavnostní den jeho narozenin nás ovládá jediné horoucí přání: Buď ještě s námi, učiteli náš, vůdče náš, tatíčku náš, po další léta!“¹⁹⁶

4. 2 Abdikace T. G. Masaryka a volba jeho nástupce

Tomáš Garrigue Masaryk byl československým prezidentem zvolen ihned v listopadu roku 1918. Již během první světové války si získal nebývalou politickou i morální autoritu a po vzniku republiky byl oslavován jako tvůrce národní nezávislosti.¹⁹⁷

¹⁹⁵ E. LEDERER, *1850 – 1935*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 10., s. 1.

¹⁹⁶ Tamtéž., s. 1.

¹⁹⁷ J. PÁNEK – O. TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, s. 314.

Díky jeho osobnosti získal prezidentský úřad mimořádnou prestiž, úctu a význam. Spolu s vládou se podílel na výkonné moci státu a především reprezentoval republiku na mezinárodním poli. Prezident byl volen Národním shromážděním a jeho funkční období trvalo sedm let, přičemž se o funkci mohl ucházet pouze dvakrát po sobě. Ovšem toto pravidlo pro Masaryka neplatilo, neboť jako výraz vděčnosti za jeho zásluhy mu bylo umožněno vykonávat prezidentský úřad bez přestávky. Během trvání první republiky tak zastával hned čtyři funkční období. Poprvé byl zvolen, jak jsme si již řekli, v roce 1918, podruhé při přijetí nové ústavy v roce 1920, potřetí v roce 1927 a naposledy pak v roce 1934.

Ovšem jeho poslední funkční období trvalo jen krátce, neboť v důsledku špatného zdravotního stavu došlo dne 14. prosince 1935 k jeho abdikaci z funkce prezidenta republiky. O pět dní později byl nakonec po dlouhých jednáních zvolen jeho nástupcem dr. Eduard Beneš. Je samozřejmé, že obě události, jež pro všechny občany Československé republiky znamenaly důležitý zlom, nezůstaly Židovskými zprávami ani Rozvojem bez povšimnutí. Obě periodika se ke zmíněným událostem vyjadřují ve svých vydáních z 20. prosince 1935. Nejprve se podíváme, jak byla redakcemi vnímána abdikace prvního československého prezidenta, a poté se zaměříme na reflexi volby prezidenta nového.

Po přečtení novinových příspěvků můžeme konstatovat, že sionisté i Čechožidé přijali zprávu o odstoupení prezidenta Masaryka z funkce se smutkem, ale zároveň i s pochopením. Ovšem rozdílnosti vyplývají z povahy článků, které se na stránkách obou týdeníků objevují. Židovské zprávy na abdikaci prezidenta reagují hned několika články. Avšak jedná se o příspěvky, které na základě výroků a citátů z knih připomínají Masarykův vztah k židovství a sionismu. Opět se zde dozvídáme o jeho pozitivním vztahu k židovskému náboženství, sympatiích k židovskému nacionalismu, o jeho návštěvě Palestiny v roce 1927 a postoji při hilsneriádě. V rubrice nazvané *Pozdravné telegramy* jsou pak otištěny dopisy různých významných židovských institucí adresované jak T. G. Masarykovi, tak i Edvardu Benešovi. Za všechny je možné ocitovat dopis Židovské strany, který reprezentuje sionisty jako celek a nejlépe tak vyjadřuje jejich emoce a poděkování: „Židovská strana v ČSR přijala s velkým dojetím zprávu o Vašem odstoupení z vysokého úřadu a sdílí smutek všech občanů z tohoto skutku plynoucí. Děkujeme Vám, že jste pro nás a pro naše cíle měl vždy vzácné pochopení. Děkujeme Vám, že za Vaší spolupráci byla dána židovské menšině v ČSR možnost, aby bez újmy

občanského a politického postavení se hlásila k vlastní národnosti, která dle svých sil přispívá ku blahu vlasti. Slibujeme Vám, vážený pane presidente, že s toutéž oddanou láskou, budeme plnit své povinnosti vůči sobě samým i vůči republice též za Vašeho nástupce. Přejeme Vám ještě dlouhá léta zdraví a síly.¹⁹⁸

Naproti tomu v Rozvoji se Masarykovu rozhodnutí věnují hned na titulní straně. Nalezneme zde článek, který oceňuje prezidentovu těžkou a vytrvalou práci a zdůrazňuje jeho odkaz. Stejně jako u článků reagujících na Masarykovo jubileum, i v tomto případě se autor vyjadřuje slovy celého národa a nezdůrazňuje žádné prezidentovy vazby s židovstvím. Vyzdvihuje jeho zásluhy na budování nového, samostatného státu a řadí jej nade všechny významné muže své doby: „Budou nám jistě mnozí závidět, že jsme žili v době, kdy působil Lenin, Clemenceau, Masaryk, Mussolini a jiní. Ale obraz, který zanechá naše doba, o těchto a jiných mužích, nebude jednotný: Jedněmi velebeni, druhými odsuzováni – tak přejdou do síně dějin. T. G. Masaryk může však být klidný. Před kritickým soudem dějin obstojí dobře, i když jest jisto, že budoucí doba leccos posoudí jinak, než současníci.“¹⁹⁹

Co se týče zvolení Edvarda Beneše novou hlavou státu, obě periodika tuto událost reflektují dosti podobně. Jak Židovské zprávy, tak i Rozvoj blahopřejí Benešovi k jeho vítězství. Z příspěvků je patrná radost, neboť Edvarda Beneše, jako Masarykova žáka a spolupracovníka, považují za nositele tradic a zdůrazňují, že jeho vláda bude zárukou kontinuity demokratických hodnot, které po celou dobu první republiky reprezentoval právě T. G. Masaryk. Novému prezidentovi slibují věrnost a oddanost a připojují i přivítání do funkce. Židovské zprávy hovoří ve jménu celého židovského národa a konstatují, že „není jediného židovského občana v republice, který upřímně ze srdce nevítal nového presidenta.“²⁰⁰ Redakce Rozvoje naopak vítá prezidenta do funkce jménem všech Čechů, ale doplňuje i vyjádření radosti z pozice příslušníků židovského obyvatelstva: „Vítáme nového presidenta dra Eduarda Beneše s nejoddanějšími a nejvroucnějšími pocity jako Češi a vítáme jeho volbu jako příslušníci židovského rodu.“²⁰¹

Obě strany si totiž byly moc dobře vědomy, jaké důsledky by mohla mít Benešova prohra, a proto si tak můžeme všimnout i jisté úlevy. Židovské zprávy upozorňují, že

¹⁹⁸ *Pozdravné telegramy*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 51/52, s. 3.

¹⁹⁹ *T. G. M. (K 14. prosinci 1935)*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 50/51, s. 1.

²⁰⁰ *President dr. Eduard Beneš*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 51/52, s. 3.

²⁰¹ *Nový president Československé republiky dr. Eduard Beneš*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 50/51, s. 1.

v případě zvolení Benešova protikandidáta, pravicového politika Bohumila Němce, by pravděpodobně došlo k ohrožení demokracie republiky, tedy i všech občanských a menšinových práv, která z demokratického zřízení vyplývají. Edvard Beneš tak pro ně představuje garanci zachování rovnoprávnosti židovské menšiny. Totéž si uvědomují i Čechožidé. Nicméně na rozdíl od sionistů, kteří Benešův postoj k menšinové otázce, resp. konkrétně k židovskému národu zdůrazňují a vyzdvihují, se asimilanti drží při zdi a oceňují jeho demokratický a humanistický přístup jako celek, jenž přináší blaho všem občanům republiky. Za velmi významné považují jeho zvolení i s ohledem k tehdejší politické situaci v sousedním nacistickém Německu. „A dnešní slavný den vybízí k srovnání: za našimi zeměpisnými hranicemi svěřili otěže velkého státu muži, který deptá lidská práva a svobodu svědomí a malý československý stát volí za svého vůdce a hlavu demokrata, humanistu, muže s ohromnými vědomostmi a bojujícího pro mír a dosažení všelidské harmonie.“²⁰²

4.3 Úmrtí T. G. Masaryka

Zprávu o zhoršujícím se zdravotním stavu T. G. Masaryka můžeme na stránkách Židovských zpráv postřehnout již ve vydání z 3. září 1937. Informace přicházející z Lán se nesou v duchu optimismu, a proto i redakce novin věří a doufá, že se pan prezident uzdraví. „Díváme se do lánského zátiší s úzkostí, ale zároveň i s nadějí, že zdraví pana presidenta odolá.“²⁰³ Taktéž redakce Rozvoje ve vydání z 10. září 1937 informuje své čtenáře o vážné nemoci prezidenta, ovšem hned vzápětí s radostí dodává, že „přízeň Osudu, skvěle odolný tělesný organismus prezidentův a výborná lékařská pomoc dovedly zdolat zlou chorobu a ve chvíli, kdy tyto řádky píšeme, sdělují lékařské bulletiny, že se stav prezidenta Osvoboditele podstatně zlepšil a že hrozivé nebezpečí minulo.“²⁰⁴ Nicméně zanedlouho poté již v rukou držíme vydání obou periodik, které přinášejí smutné oznámení o prezidentově úmrtí dne 14. září 1937.

Události, jež hluboce zasáhla celou Československou republiku, věnují Židovské zprávy i Rozvoj ve vydání ze 17. září 1937 velký prostor. Titulní strany jsou takřka totožné. Sionisté ve svých novinách bez jakéhokoliv titulku uveřejňují pouze velkou prezidentovu fotografii, pod níž se nachází citát žalmu v hebrejštině, v překladu

²⁰² Tamtéž, s. 1.

²⁰³ *Vážné zprávy z Lán*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 37., s. 2.

²⁰⁴ *Všecky zraky a veškeré mysli*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 37, s. 4.

znamenaající „Miloval jsi spravedlnost a nenáviděl bezpráví, proto pomazal Tebe Bůh.“²⁰⁵ V Rozvoji taktéž na první straně nalezneme velkou fotografii olemovanou černým rámem. Portrét je ale navíc doplněn daty jeho narození i úmrtí a je též uveden nadpisem, který čtenáře informuje o odchodu prezidenta Osvoboditele.

Oba týdeníky se samozřejmě ke smrti prezidenta Masaryka vyjadřují se zármutkem a s bolestí v srdci. Svými oslavnými příspěvky se s prezidentem chtějí důstojně a s úctou rozloučit. Znovu tak čtenářům připomínají jeho život, myšlenky a odkaz, na který by se nikdy nemělo zapomenout. Po zhlédnutí obou čísel je ale evidentní, že v Rozvoji je této události věnováno více prostoru, než je tomu v Židovských zprávách. Porovnáme-li například počet stran, zjistíme, že Židovské zprávy reflektují Masarykovu smrt na čtyřech stranách z osmi a dále se věnují i jiným událostem z republiky a ze světa. V osmistránkovém Rozvoji příspěvky věnované prezidentovu úmrtí zabírají takřka veškerý prostor vydání. Výjimkou je pouze poslední strana, na níž čtenáři naleznou krátké zprávy ze spolkové činnosti, nabídku práce, inzerci a reklamu. Rozdíly nenalezneme ale pouze v rozsahu, nýbrž můžeme je, stejně jako v předchozích případech, pozorovat i v různorodosti příspěvků.

Židovské zprávy se opět v poměrně rozsáhlém článku věnují Masarykovu vztahu k židovství. Stejně jako při výše zmíněných příležitostech dokládají jeho myšlenky, postoje a názory různými výroky a citáty. Ovšem při porovnání obdobného článku z roku 1935, který jsme zmiňovali v souvislosti s Masarykovou abdikací, dojdeme k závěru, že použité citáty jsou sice velmi podobné, ale přece jen nejsou úplně totožné. Článek znovu připomíná zásluhy Židů při Masarykově vyjednávání v USA, sionisty zorganizovanou výstavbu Masarykova lesa i jeho návštěvu Palestiny. Autor příspěvku si je také vědom, že ačkoli prezident vyrůstal v antisemitském prostředí, jeho rozum a kritika ho vedly k opačnému postoji, za což ho Židé velmi obdivují. Dokládá to na příkladu jeho boje při obvinění Leopolda Hilsnera z rituální vraždy. Cení si především jeho odvahy postavit se proti většině, a to i v případě, že se jedná o vlastní národ. „Proti antisemitismu nebyl z náklonnosti k Židům, nýbrž pro svůj mravní imperativ, který ho volal do boje proti každému bezpráví a proti každé nepravdě. A právě v tom tkví jeho význam pro Židy. (...) Zač tisíce Židů žehnilo Masarykovi není jen to, co skutečně vykonal v polenské aféře,

²⁰⁵ Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 39, s. 1.

nýbrž, že vůbec duch tak vynikající v této věci vystoupil, aby strhl masku nebezpečné lži, třebaš tuto masku na sebe bral vlastní jeho národ.“²⁰⁶

Dále se autor zmiňuje o Masarykově zájmu o malé národy, upozorňuje na paralely s židovským národem a nakonec apeluje na čtenáře, že židovský stát by měl být zbudován na základě prezidentových ideálů pravdy, práva a spravedlnosti. Vytyčuje tak úkol, který by se sionisté měli pokusit splnit, a zdůrazňuje, že je nutné v každém případě následovat jeho ideály humanity. V rubrice *Židovský národ trpí* jsou pak jménem všech významných židovských institucí otištěny kondolence a prohlášení věrnosti adresované prezidentu Benešovi. V neposlední řadě si může také čtenář přečíst článek kratšího rozsahu o Masarykově životě a výroky, které o Masarykovi řekli významní muži tehdejší doby či které otiskl zahraniční tisk. Za všechny lze uvést jako příklad citát, jenž publikoval zahraniční *Evening News*: „Ze všech postav světové historie, jež vynesla světová vojna, ničí kariéra nebyla tak mimořádná a romantická jako Masarykova. Svým krajanům se právem Masaryk jeví jako heroická postava a jeho dílo je nejvýznamnějším zjevem tohoto věku. Je to dílo, před nímž fantasie vypovídá službu. Masaryk byl mužem nejvyšší mravní počestnosti i odvahy, filosofem, kterému vzdávat pocty bylo radostí vědců. Byl otcem svého národa a jedním z největších jmen v dějinách Evropy.“²⁰⁷

Rovněž v *Rozvoji* si můžeme přečíst oslavné články o Masarykově významu, zejm. v souvislosti s jeho vědeckou, filosofickou a politickou kariérou. Je oceňován za svůj humanismus, odvalu a spravedlnost nejen při utváření našeho národa, ale i vzhledem k odmítání antisemitismu. Objevují se tu články všemožných autorů a úryvky z různých knih, ale i příspěvky psané samotným Masarykem. Všechny se nesou v pozitivním duchu a připomínají nám jeho ideály a životní moudrosti. Taktéž se tu setkáme s myšlenkou, že je třeba Masarykovy hodnoty udržovat a nadále se podle nich řídit: „Masaryk naplnil svůj život a nám nezbyvá v této chvíli smutku, než věřiti a usilovati o to, abychom i my naplnili svůj život tak, jak nás tomu učil a učí ten, s nímž se tak těžce loučíme.“²⁰⁸

Na rozdíl od *Židovských zpráv* se ale redakce *Rozvoje* více zaměřila na fotografickou přílohu. Portrét na titulní straně představuje, jak se ostatně můžeme také dočíst, poslední prezidentův snímek pořízený nedávno před jeho smrtí. Uvnitř vydání se pak objevují ještě další dvě Masarykovy fotografie. Jedna podobizna z roku 1935 a jedna z roku 1930 pořízená při příležitosti oslav jeho 80. narozenin. Zároveň *Rozvoj* nabízí

²⁰⁶ Z. LANDES, *Masaryk je úkol*, *Židovské zprávy*, roč. 20, 1937, č. 39, s. 2.

²⁰⁷ *Evening News*, *10 výroků o T. G. M.*, *Židovské zprávy*, roč. 20, 1937, č. 39, s. 4.

²⁰⁸ Zdeněk TOHA, *Odešel...*, *Rozvoj*, roč. 44, 1937, č. 38, s. 3.

i příspěvky uměleckého rázu. Jednak je zde zveřejněna báseň Otokara Fischera s názvem *Od 2. do 14. září*, která hovoří o prezidentově odchodu, a jednak v rubrice *Feuilleton* nalezneme příspěvek samotného Masaryka. Jedná se o jeho vzpomínky na dětství, kdy byl jako malý vychován v duchu primitivního antisemitismu, který převážně vycházel, jak sám přiznává, z předsudků a ze strachu z neznámého. Vypráví o svých pozitivních zkušenostech s židovskými vrstevníky a popisuje, jak postupně přicházel na to, že nemůže všechny židy házet do jednoho pytle: „Měl jsem příležitost poznat židovské město a seznámit se s více židy; ghetto předsudků se zkušeností rozbořilo; poznávání, srovnáváním postřehoval jsem, že jsou židé a židé, jako jsou křesťané a křesťané.“²⁰⁹

Též v následujícím vydání obou týdeníků z 24. září 1937 se opět setkáme s reakcemi na prezidentovo úmrtí. Židovské zprávy hned na titulní straně uveřejňují Masarykovu odpověď na jistou anketu o sionismu, která byla prováděna ještě před první světovou válkou. Jak redakce uvádí, jeho dopis nebyl ještě nikdy uveřejněn a stává se dokladem jeho pochopení sionistických snah a myšlenek, a to v době, kdy ještě nebyly mezi veřejností tak rozšířeny jako v 30. letech minulého století. „Theodor Herzl vyslovil ve svém spise tyto neporušitelné pravdy a proto si může býti jist vítězstvím své myšlenky. Je zastáncem svobody svědomí, snášenlivosti a dobra ve všech složkách veřejného života v rámci svobody židovského národa. A proto se každý poctivý člověk a politik, milující pravdu, přizná s vřelou sympatií k sionismu.“²¹⁰

Dále jsou v Židovských zprávách otištěny projevy smutku a upřímné soustrasti ze všech koutů Evropy a světa, s důrazem na Palestinu. Věnují se také prezidentově pohřbu, který se uskutečnil dne 18. září 1937. Zmíněný příspěvek představuje reportáž ze smutečního průvodu, kterého se zúčastnili také zástupci židovského mládežnického klubu Makabi. K článku jsou připojeny také dvě fotografie zachycující židovskou delegaci se svazovými vlajkami. Čtenářům se autoři snaží autenticky přiblížit atmosféru v ulicích Prahy a co nejpřesněji vyličit pocity, jaké v tento den prožívali: „Teprve kolem půl jedné hodiny otřásl ulicí a našimi dušemi dusot koňských kopyt, věštící zprávu, kterou jsme nikdy nechtěli slyšet a jež byla neuvěřitelná přesto, že jsme se na ni připravovali. Zde se k nám blížilo to, co jsme nikdy nechtěli spojit s nezdolnou osobností našeho drahého učitele a vůdce. Po prvé se sklání náš modrobílý prapor se znamením smutku před mrtvým

²⁰⁹ T. G. MASARYK, *Náš pan Fixl*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 38, s. 3.

²¹⁰ T. G. MASARYK, *T. G. Masaryk světu a nám*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 40, s. 1.

Osvoboditelem a v sevřeném šiku pocítujeme všichni, že zemřel nám všem drahý, ale že je věčný.²¹¹

Paralelní vydání Rozvoje se na své titulní straně k prezidentovu pohřbu vyjadřuje také. Informuje čtenáře, že smuteční obřad s průvodem se již uskutečnil, a uveřejňuje projev předsedy vlády dr. Milana Hodži přednesený na smuteční schůzi o několik dní dříve, který dodává národu vzpruhu, naději a ujištění, že republika stojí na pevných základech: „spojíme všechny společenské a mravní síly, aby československá demokracie zůstala vnitřně stejně silnou, jako jsou nejsilnější demokracie světa. Přijímáme závazek plnit mravní poslání svého lidu a státu, aby v naší republice trvale byla demokracie organizací národní a sociální spravedlnosti.“²¹²

Na závěr bychom ještě chtěli zmínit, že první výročí úmrtí prezidenta Osvoboditele symbolicky připadlo do doby, kdy československý národ zažíval svoji největší krizi. Měl to být rok plný bouřlivých oslav dvacetiletí republiky, ale místo toho naši zemi v září roku 1938 zasáhla tragická rána. Není proto divu, že se právě v této době stala víra v Masarykovy ideály a hodnoty jedinou útěchou a nadějí do budoucnosti. První výročí Masarykovy smrti samozřejmě na svých stránkách připomínají také redakce obou týdeníků. Židovské zprávy z 9. září 1938 přináší k této příležitosti příspěvek, v němž prohlašují, že českoslovenští Židé jsou připraveni následovat Masarykův odkaz, a zdůrazňují, že „ve dnech národnostního napětí, jež uvádí v úděl tuto zemi a celou Evropu, je to jeho duch a jeho učení, které jsme vssáli a které nás zachraňují. Masaryk v nás zbavuje zoufalství malověrné a naplňuje vírou v možnost smírného uspořádání sporů mezi národnostmi a státy.“²¹³

Redakce Rozvoje, která tomuto výročí věnuje ve svém listu podstatně více prostoru, uveřejňuje jak na titulní straně, tak i uvnitř vydání z 19. září 1938 několik příspěvků, v nichž připomíná prezidentovu osobnost a projevuje svoji odhodlanost za svůj národ a Masarykovy hodnoty bojovat: „věz, že národ Tvůj stojí se zaťatými pěstmi a zuby u Tvého hrobu, aby hájil sebe, svůj stát, ale i Tebe, Tvé životní dílo.“²¹⁴ Vzpomínku na prezidentovy životní ideály a snahu o zachování jejich kontinuity se pak také snažil zachytit Leon Kraus ve svých verších, umístěných pod prezidentovou portrétní fotografií.

²¹¹ B. B., *Doprovod nejsmutnější*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 40, s. 3.

²¹² *Za prezidentem osvoboditelem*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 39, s. 1.

²¹³ 14. IX., Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 36, s. 1.

²¹⁴ B., *Budovat, řešit, vytrvat*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 38, s. 1.

„T. G. M.

Je tomu rok, byl ještě mezi námi,
předrahý všem a všemi milován
muž, který bořil modly, lež a zradu
a stavěl svět z pravd pilířů a bran.

Šel první vždy tam, kde se děla křivda
rozehnat stíny pověr, zmatků, lstí,
svou pravdou jist a silný svojí vírou
svá vítězství psal v knihu lidskosti.

Přijal i boj, když nebylo lze jinak
a sám byl první, kdo šel smrti vstříc,
neb věčnost měřil vteřinami žití
a národ ideou, jež dějin brázdí líc.

V den výročí se semkl Jeho národ
v tvrz paží, srdcí, hlav, na práva rozmezí,
by chránil odkaz nejdrahocennější
pro nový důkaz: Pravda vítězí.²¹⁵

²¹⁵ Leon KRAUS, *T. G. M.*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 38, s. 1.

IV. Zahraniční události očima Židovských zpráv a Rozvoje

I při běžném zhlédnutí zjistíme, že vedle aktuálního dění na domácí scéně jsou v Židovských zprávách i v Rozvoji samozřejmě reflektovány též události, které překračují hranice Československé republiky. Politickému, hospodářskému a společenskému vývoji v ostatních státech Evropy a světa je na stránkách obou týdeníků rovněž věnován značný prostor. Kromě běžného zpravodajství, jež má za úkol čtenáře o aktuálních událostech především informovat, si můžeme přečíst také nejrůznější komentáře, analýzy, úvahy či reportáže, které se svým obsahem k zahraničním otázkám vyjadřují a zprostředkovávají tak stanoviska a názory obou hnutí. Obě redakce se pak především zaměřují na události a souvislosti, které se jakýmkoli způsobem dotýkají židovské problematiky. Převážně se jedná o dění politické s akcentem na antisemitismus a diskriminaci, kterým museli Židé v jiných státech světa čelit, ale nalezneme i příspěvky věnující se oblasti hospodářské, sociální i kulturní.

Přirozeně pak oba listy podrobněji své čtenáře informují o aktuální situaci v evropských státech, zejm. v zemích západní i jižní Evropy, v Sovětském svazu, Maďarsku, Rumunsku či Polsku, kde se židovské obyvatelstvo s antisemitskými projevy muselo potýkat velice často. Zraky obou týdeníků se ale upírají nejenom do okolních evropských zemí, nýbrž také do končin vzdálenějších. Ze stránek našeho tisku se tak můžeme dozvědět i o aktuálním dění a životních podmínkách Židů z asijských krajů, Spojených států, Mexika či jihoamerických zemí.

Pro naši důkladnější analýzu jsme si ale vybrali pouze dvě destinace, jejichž politický a společenský vývoj redakce obou týdeníků sledují velmi podrobně a kontinuálně. První ze zmíněných zemí představuje sousední Německo, které svým diktátorským režimem nastoleným od roku 1933 negativně ovlivňovalo situaci nejen v celé tehdejší Evropě, ale po rozpoutání druhé světové války v září roku 1939 i ve zbytku světa. Mraky nacismu, jež se po značnou část 30. let minulého století nad Evropou stahovaly, výrazně zasáhly především do života židovských obyvatel, a proto není divu, že událostem spojeným s nacistickou Třetí říší věnovaly Židovské zprávy i Rozvoj svoji velkou pozornost.

Druhým místem, jež je výrazně reflektováno především sionistickým listem, je pak odlehlejší oblast Palestiny. Otázky ohledně Palestiny, jako vyvolené země židovského nacionalismu, představovaly pro redakci Židovských zpráv velké téma,

ovšem stranou nezůstávala ani u opozičního českožidovského tisku. Můžeme konstatovat, že i tato země prošla během 30. let poměrně bouřlivým vývojem, jehož jedna kapitola byla dopsána až v roce 1948, kdy došlo k vyhlášení sionisty vysněného, nezávislého židovského státu Izrael.

1. Německo ve 30. letech 20. století

Období 1. poloviny 20. století představuje stinnou stránku německých dějin. Politicky i hospodářsky nestabilní éra poválečné Výmarské republiky byla postupně počátkem 30. let vystřídána agresivním nacistickým režimem, jehož působení mělo negativní dopady nejen na celé Německo, nýbrž na bezmála celý svět. Expanzivní politika Adolfa Hitlera spolu se silnou antisemitskou orientací vedla k rozpoutání největšího a nejkrutějšího celosvětového válečného konfliktu, jenž měl za následek miliony mrtvých lidí, ekonomické i hmotné vyčerpání a reorganizaci politických sil ve světě. Nacistická ideologie založená na přísné rasové teorii považující árijskou rasu za nadřazenou všem se pak velice krutě podepsala především na osudu židovského etnika. Adolf Hitler a jeho soukmenovci z NSDAP²¹⁶ ihned po převzetí moci začali uskutečňovat svoje protizidovské tažení podpořené ostrou antisemitskou propagandou. Po celé období Třetí říše tak můžeme být svědky, jak němečtí židovští obyvatelé postupně ztrácí všechna občanská a lidská práva a je proti nim veden agresivní boj, jenž tragicky vyústil genocidou evropských Židů za druhé světové války.

Reflexi vývoje německého státu v období 30. let s důrazem na protizidovskou kampaň nacionálních socialistů a antisemitské útoky německého tisku samozřejmě můžeme podrobně sledovat také na stránkách sionistických Židovských zpráv i českožidovského Rozvoje. Obě periodika německým událostem věnují na svých stránkách velký prostor a přináší svým čtenářům informace o tamějším vývoji situace. Následující řádky budou proto věnovány dějinnému kontextu a analýze příspěvků, které se k dané problematice vztahují a na nichž můžeme demonstrovat stanoviska obou hnutí.

²¹⁶ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei/Národně socialistická německá dělnická strana, vedená Adolfem Hitlerem.

1. 1 Vzestup politické moci národně socialistické strany Adolfa Hitlera

Demokratický politický systém Výmarské republiky, nastolený po první světové válce, se na konci 20. a na počátku 30. let dostal do hluboké krize, která vyústila nástupem Adolfa Hitlera do úřadu říšského kancléře v lednu roku 1933. K vzestupu Hitlerovy nacistické strany velkou měrou přispěla nepříznivá ekonomická a sociální situace, v níž se Německo v té době nacházelo. Společnost byla zmítána celosvětovou hospodářskou krizí a Adolf Hitler jí nabízel cestu k lepší budoucnosti. Svými rétorickými dovednostmi si dokázal získat širokou masu příznivců a k jeho ideologii, založené na radikálním antisemitismu a rasové čistotě, se tak začalo přiklánět stále více obyvatel. Za pomoci výrazné propagandy sliboval odčinění křivd, které byly na Německu spáchány versailleským mírovým systémem. Sám toužil po ovládnutí Evropy, potažmo i celého světa a hlásal vytvoření životního prostoru pro árijské Němce.²¹⁷

Politická, hospodářská a sociální nestabilita Výmarské republiky na přelomu 20. a 30. let tak připravila pro útočnou agitaci Adolfa Hitlera úrodou půdu. Demokratická koaliční vláda nebyla schopna řešit všechny problémy v zemi, a proto byla na jaře roku 1930 vystřídána prezidentským kabinetem vedeným kancléřem Heinrichem Brüningem. Ovšem ani jeho vláda si nedokázala se situací v zemi náležitě poradit, a tak nechal Brüning Říšský sněm v létě roku 1930 rozpustit.²¹⁸ Podle platné ústavy měly následovat předčasné volby, které proběhly v září roku 1930. Při nich zaznamenala NSDAP velký volební úspěch, neboť získala přes 6 milionů hlasů, čili 18,3%, a stala se tak s celkovými 107 mandáty druhou největší stranou Říšského sněmu.²¹⁹

Tento značný vzestup Hitlerovy moci nezůstal samozřejmě bez odezvy ani v Židovských zprávách, ani v Rozvoji. Redakce Židovských zpráv tuto událost reflektuje na titulní stráně svého tisku z 19. září 1930. V úvodu příspěvku konstatuje, že volby v Německu jsou pro ně překvapením i přes to, že příklon německé společnosti k pravicovým stranám očekávali. Článek čtenáře dále informuje, že hitlerovci získávají o 95 křesel více než v předchozím období, a upozorňuje, že Adolf Hitler a jeho stoupenci budou jistě uplatňovat silnou protižidovskou politiku. S určitou dávkou zklamání pak uvádí, že i přes vyspělost německé civilizace je v ní i nadále zakořeněn silný antisemitismus. „Vítězství hakenkrajclerů dokumentuje, že sebe větší pokrok civilizace a

²¹⁷ Mary FULBROOK, *Dějiny moderního Německa od roku 1918 po současnost*, Praha 2010, s. 48–49.

²¹⁸ Tamtéž, s. 51.

²¹⁹ Tamtéž, s. 51.

techniky naprosto ničeho nemění na antisemitských instinktech. (...) I člověk kulturní, totiž v míru kulturní, jakmile propadne válečné psychose, nevidí už ve vraždě, kterou dříve odsuzoval, zlo, nýbrž hrdě a s nadšením se k ní zná. Není léku, aby masy psychosám nepropadly. Není proto bezpečného léku proti antisemitismu. Ti, kdož nás učí, že antisemitismus, a tudíž židovská otázka v dnešní formě bude vyřešena automaticky postupem doby, pokroku a kultury, hlásají falešnou a uspávající pravdu. Byla zase jednou vyvrácena volbami v Německu.²²⁰

V paralelním vydání přináší výsledky německých voleb také redakce Rozvoje. Oproti Židovským zprávám je příspěvek umístěn až téměř v samém závěru vydání a je o poznání kratší, nicméně i přes to hovoří výstižně. Českožidovští asimilanti v něm předkládají volební výsledky NSDAP a naopak konstatují, že po uplynulých událostech v Německu pro ně nepředstavují žádné velké překvapení. Nicméně s obavami zdůrazňují, že „nastávají židům v říši krušné dni. A nejen německým židům, i celému Německu, neboť živel národně sociální ve svém šovinismu může přivoditi katastrofu nejen státní, ale i mezinárodní.“²²¹ Obsáhlejší komentář E. Fischera, vyjadřující se k uplynulým německým volbám, nalezneme až na titulní straně dalšího vydání z 26. září 1930. Autor v něm rozebírá příčiny volebního úspěchu Hitlerovy strany. Vidí je nejen v hospodářských potížích země, ale především v „kouzlu“ osobnosti Adolfa Hitlera a jeho řečnických schopnostech. Článek se také vyjadřuje k antisemitismu v německé společnosti a tvrdí, že v ní byl zakořeněn vždycky, ale až s politikou Adolfa Hitlera se stává nebezpečně aktivním. „Ti, kdož Hitlera slyšeli jedenkrát veřejně mluvit, říkají o něm, že jest to demagog přímo klasického rázu. Neselhávající argumentací tohoto řečnického demagoga byl v prvé řadě do krajnosti vypjatý rasový antisemitismus, v nejubožejším slova smyslu. Měli jsme příležitost sledovati říšskoněmecký hackenkreuzlerovský tisk v předvolební době, v celé jeho stupidní nízkosti a hanebnosti. Počínaje štvavými úvodními články, jichž jedinou moudrostí bylo, svalovati vinu za poválečné obtíže Německa na židy, až k těm hrubým násilnickým výzvám protižidovským, jaký to úpadek kultury a morálky národa, jenž právem reklamuje pro sebe důležité místo v evropském civilizačním procesu!“²²²

Ke znepokojující situaci v Německu, ale i v ostatních evropských státech, zejm. v Rakousku, Itálii, Maďarsku, Polsku či Rumunsku se taktéž vyjadřují příspěvky, které

²²⁰ *Volby v Německu*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 38, s. 1–2.

²²¹ *Výsledek voleb v Německu*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 37, s. 6.

²²² E. FISCHER, *Vítězný antisemitismus v Německu*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 38, s. 1.

na stránkách obou periodik nalezneme i v dalších vydáních. Například v Rozvoji z 10. října 1930 se články reflektující vypjatou situaci a antisemitismus v okolních zemích Evropy vyskytují hned tři. V jednom z nich, jehož autorem je Jindřich Sommer, je čtenářům zdůrazňována hrozba nového, ještě většího válečného konfliktu. Autor se trefně vyjadřuje metaforou, že „světový mír balancuje zase těžce na ostří bajonetu.“²²³ Vyslovuje myšlenku, že příští válečné střetnutí by bylo ještě ničivější a technicky vyspělejší, a pro připomenutí pak připojuje hrůzné statistiky první světové války, které podle něj hovoří samy za sebe. Nakonec všechny vyzývá: „Zanechte šílenství a třeštění! Rozežeňte mraky, kterými jste si zkalili obzory a dejte světu klid a mír ... Běda vám, pakli neuposlechnete ... Změníte Evropu v jedno velké pohřebiště!“²²⁴

Další ze zmíněných článků nejenom analyzuje poměry v evropských zemích, ale přidává také vhléd do situace v Československu. Patrná je silná nacionální orientace a víra, že většina československých obyvatel se nevydá stejnou cestou jako lidé v Německu. Důkazem je následující citát: „Z toho jest patrné, jak růžová jest naše situace. Místo, abychom svorně uvažovali o tom, jakým způsobem bychom se postarali o to, aby mír v Evropě byl zachován, najdou se u nás lidé, kteří z vlastního prospěchu a z nenávisti k politikům světového jména a snad jen proto, aby byl „hec“, nabádají k demonstracím proti německým filmům, které se zvrhnou proti židům a proti politickým odpůrcům“²²⁵. Domnívají-li se podněcovatelé demonstrací, že po německém způsobu vyhrají příští volby, pak jistě se mýlí, neboť český člověk jistě nedá se zlákat sliby a nestane se nástrojem lidí, jejichž politický neúspěch má býti důvodem k pošramocení dobrého jména Československého státu.“²²⁶

Příspěvky podobného rázu nalezneme také v Židovských zprávách. Příkladem může být článek otištěný taktéž ve vydání z 10. října 1930. Autor se v něm o vzrůstajícím antisemitismu vyjadřuje sice s obavami, nicméně se čtenáře zároveň snaží uklidnit: „Nemalujeme situaci černěji než jest. Nevidíme v rostoucím antisemitismu jako takovém ještě historickou katastrofu. Jsme toho názoru, že i Hitlerovi a Starhembergovi bude odzvoněno.“²²⁷ Konstatuje, že situace v Československu je mnohem lepší než u našich

²²³ Jindřich SOMMER, *Těžké mraky*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 40, s. 2.

²²⁴ Tamtéž, s. 2.

²²⁵ Autor naráží na události, které se staly koncem září v Praze. Podnětem k demonstracím se stalo promítání německého filmu *Nesmrtelný lup* v československých biografech. Rozvášněný dav ale na popud fašistů obrátil svoji nenávist vůči židovskému obyvatelstvu, došlo k protizidovským pochodům a ničení jejich majetku.

²²⁶ K. B., *Pošramocená Evropa*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 40, s. 3.

²²⁷ Bis., *Připozdívá se, Židovské zprávy*, roč. 13, 1930, č. 41, s. 1.

sousedů, ale i přes to upozorňuje, že se antisemitismus vyskytuje i v naší společnosti. Na závěr pak situace využívá k propagaci sionistických myšlenek a připojuje postoj, který sionisté k celé záležitosti zaujímají: „Sionistické stanovisko jest jasné. Nechceme, aby Židé si vzpomněli, že jimi jsou, když jim to někdo vnucuje ranami, a aby zapomínali, že jimi jsou v dobách klidu, když se nikdo o to nestará. Naše řeč a náš program jsou za všech situací stejné. Nechceme, aby svět dal Židu na věky usnout. Chceme, aby uznal jeho právo žít! Nebojujeme s antisemitismem, aby uznal, že jsme Čechy, Němci atd., ale o to, aby Žid jako takový měl plné a rovné občanské právo.“²²⁸

1. 2 Volby roku 1932 a jmenování Adolfa Hitlera říšským kancléřem

Ovšem ani nový kabinet kancléře Brüninga si nedokázal se stále více se prohlubující ekonomickou krizí patřičně poradit. Nezaměstnanost dosahovala vysokých čísel, životní úroveň obyvatel neustále klesala a ve společnosti docházelo k sociálním nepokojům a k projevům antisemitismu. Brüningova vláda ztrácela mezi německými obyvateli důvěru, čímž samozřejmě svoji pozici upevňovala Hitlerova NSDAP.²²⁹ Vzrůstající protižidovské nálady a nepříznivý vývoj politické, hospodářské i společenské situace posledních měsíců Výmarské republiky jsou přirozeně dále reflektovány také na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje, kde můžeme patřičné příspěvky sledovat již v závěru roku 1931 a především pak v průběhu roku 1932. Obě redakce tamější podmínky a atmosféru komentují a zaměřují se především na protižidovskou rétoriku i akce nacionálních socialistů a jejich příznivců.

Zhoršující se pozici Heinricha Brüninga ještě více ovlivnily také prezidentské volby, které se v Německu konaly na jaře roku 1932. Stávající prezident Paul von Hindenburg v nich musel čelit výraznému úspěchu Adolfa Hitlera. I přesto že byl nakonec prezidentem znovu zvolen, ne příliš hladký průběh volby dával za vinu právě Brüningovi, který podle něj jeho předvolební kampaň nezvládl. Jejich vyostřený vzájemný vztah a neshody nakonec vedly na konci května k Brüningově rezignaci. Německo se za krátký čas tak opět připravovalo na další všeobecné volby, které byly vyhlášeny na 31. července 1932.²³⁰ Odstoupení Heinricha Brüninga samozřejmě znepokojilo také československé sionisty i Čechožidy. Obě periodika se k jeho kroku na svých stránkách vyjadřují a

²²⁸ Tamtéž, s. 1.

²²⁹ M. FULBROOK, *Dějiny moderního Německa*, s. 51–54.

²³⁰ Tamtéž, s. 54–55.

Židovské zprávy navíc celé situace využívají i k propagaci vlastních idejí. Ve svém článku z 3. června 1932 vyslovují obavy o německé Židy a druhým dechem dodávají, že jediným východiskem pro vyřešení všech problémů v diaspoře je vytvoření vlastní národní domoviny: „V soudobém Židovstvu, zmítaném krisemi ve světě nenávisť, jest jediným pevným, cílevědomým pásmem, jediným, jež má dějinné perspektivy: sionismus a Erec Israel. Dnešek nejvýmluvněji dokazuje starou pravdu, že stanovisko sionisty jest Archimedovým bodem židovské otázky.“²³¹

Při volbách, konaných v atmosféře všudypřítomného násilí a krize, zaznamenala NSDAP dosud největší úspěch a stala se se svými 230 mandáty nejsilnější stranou v Říšském sněmu. I přesto ale Adolf Hitler spolu se svými sympatizanty v parlamentu potřebnou většinu nezískal, a dokonce mu, jako předsedovi nejsilnější strany, nebyl prezidentem republiky nabídnut ani post kancléře.²³² Možná právě proto tak můžeme v Židovských zprávách z 8. srpna 1932 číst příspěvek, který červencové německé volby komentuje s jistým optimismem a úlevou, že nebudou prosazována další protižidovská opatření: „Je téměř jisté, že národní socialisté nedocílí v novém říšském sněmu žádných Židům nepřátelských usnesení. (...) V dohledné době nepomýšlí se ani na dosažení národněsocialistické vlády, ani na to, že národní socialisté do vlády vstoupí. Očekává se, že nynější vláda dosáhne v novém sněmu většinu. Také to může se pokládati za jisté, že nynější vláda nevyhoví antisemitským požadavkům národních socialistů.“²³³

Naproti tomu redakce Rozvoje se ve svém příspěvku drží při zdi, výsledky voleb nevidí tak příznivě a konstatuje, že „230 mandátů je hrozná moc a byla by stejně hrozná a nebezpečná, kdyby mandátů bylo jen 150.“²³⁴ V rozsáhlejší komentáři na titulní straně pak autor varuje před přílišným optimismem a kladným hodnocením voleb: „Německo je zbouráno hitleriantstvím a podle toho, jak dopadly volby, se honem neutiší. To je právě podstata vítězství Hitlerova, jemuž se tu a tam říká: prohra, neboť se myslí, že Hitlerovy mandáty s příbuznými frakcemi nestačí na vládnoucí většinu v parlamentě. Počítáme-li však, že Hitler se svými blízkými má 280–290 mandátů, je to velmi mnoho, je to aspoň tolik, že má dvě třetiny vládních karet v rukách. To je velký úspěch.“²³⁵

Novým německým kancléřem byl po červencových volbách prezidentem republiky jmenován Franz von Papen, ovšem ten si pro svoji vládu nedokázal v Říšském

²³¹ Spect., *Třetí říši vstříc*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 23, s. 1.

²³² M. FULBROOK, *Dějiny moderního Německa*, s. 55–56.

²³³ *Volby v Německu*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 32, s. 1.

²³⁴ *Německo po volbách*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 32/33, s. 3.

²³⁵ H. J. BALLY, *Neurčité Německo*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 32/33, s. 1.

sněmu zajistit potřebnou podporu, a proto došlo k rozpuštění parlamentu a vyhlášení dalších všeobecných voleb, které se tentokrát uskutečnily 6. listopadu 1932. Po nich byl do funkce německého kancléře zvolen generál Kurt von Schleicher, který prezidentu Hindenburgovi slíbil, že celou situaci vezme pevně do svých rukou a zabrání vypuknutí občanské války. I přes veškeré snahy ale vládní krize překlenuta nebyla a jeho pokusy o stabilizaci poměrů selhaly. Během měsíce ledna roku 1933 tak došlo k různým intrikám a machinacím, které měly již starého a nemocného Hindenburga přesvědčit, aby do funkce říšského kancléře jmenoval Adolfa Hitlera. Prezident nakonec po sérii schůzek a jednání na tento krok přistoupil a dne 30. ledna 1933 nabídl Adolfu Hitlerovi plně v souladu s německou ústavou post říšského kancléře, čímž definitivně završil zánik demokracie poválečné Výmarské republiky.²³⁶

Bezprostřední reakci na tuto zlomovou událost německých dějin nalezneme samozřejmě na titulních stranách obou vydání našeho tisku z 3. února 1933. Po přečtení příspěvku Židovských zpráv bystrý čtenář nabyde dojmu, že nastalá situace v Německu nahrává sionistům, jak se říká, do karet, neboť s patřičným důrazem nezapomínají upozornit, že cesty asimilace v tuto chvíli zklamaly. Německé události pak využívají k výrazné propagaci svých myšlenek a ideálů a doufají, že svět konečně pochopí, že jedinou možnou cestou a východiskem je jejich úplné naplnění: „Celý myšlenkový svět, který se budoval na odvážném snu definitivní emancipace a určoval ideologii asimilace, jež věří v lineární pokrok, je v sutinách. (...) Pak není místa pro teorii, že poslání Židovstva jest naplněno rozptýlením a asimilací, nýbrž pro postulát nového, silného a svérázného židovství, obrozeného sionismem. Osud národa je dán v jeho vlastním lůně a ne v táboře nepřítelů. (...) Co však věčně a přes všechny katastrofy národ uchová, jest vědomí vlastní morální síly a vlastního poslání. Tomu i zaslepené nepřátele sionismu musily naučit tyto dny.“²³⁷

Redakce Rozvoje ve svém příspěvku, reflektujícím nástup Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře, vyjadřuje znepokojení a strach z protižidovské nacistické politiky, nicméně nevyslovuje žádné prognózy, v nichž by se snažila další vývoj událostí předvídat: „Jmenování Adolfa Hitlera kancléřem vyvolává neklid. Německo, náš bezprostřední největší soused, stojí před nejistotou, co bude nyní. (...) V této chvíli nevíme, co přinese Hitlerův režim v Německu. Neoddávejme se však falešnému

²³⁶ M. FULBROOK, *Dějiny moderního Německa*, s. 56–57.

²³⁷ O. B., *Hitler a následky*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 5, s. 1.

optimismu, neboť nic dobrého to nebude. (...) Celá Evropa má právo býti zneklidněna, my v Československu dvojnásobně. Dnes je u nás nejméně vhodná doba pro růžový optimismus a bezhlavé štvání! – Nechť dopadne tento experiment v Německu jakkoli, jisto je, že celý kulturní a duchovní život bude v této zemi sešněrován. Šílenství tohoto hnutí a jeho požadavek rasové čistoty je s to z této země vytvořit dočasnou kulturní a duchovní poušť. Nelze dosud předvídati, jak bude vyhlížet protizidovský kurs, s jehož skutečností nutno počítat.²³⁸

1. 3 Židé pod diktátem nacistického režimu

Vyjádřená nejistota a pochybnost Čechožidů, kam až antisemitská propaganda Adolfa Hitlera a jeho stoupců může zajít, ale velice záhy začínaly mít jasné obrysy. Ihned po jmenování Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře bylo potřeba nacistickou moc ještě více rozšířit a upevnit. Ve všudypřítomné atmosféře strachu a násilí začalo stíhání a trestání politických odpůrců, zejm. z řad levicově orientovaných, a samozřejmě byla také rozpoutaná silná protizidovská kampaň. Židovské obyvatelstvo bylo pronásledováno, docházelo k ničení jejich majetku a k potyčkám, při nichž bylo mnoho Židů zraněno, či dokonce zabito. Židům byla postupně odebírána občanská práva a v duchu teorie rasové čistoty začalo jejich odstraňování z veřejného života a státního aparátu. Nejprve se protizidovské akce dotkly především židovské inteligence. Svých míst tak byly zbavováni židovští úředníci, lékaři, advokáti, učitelé, umělci, vědci apod.

Diskriminace židovského obyvatelstva probíhala ale také na půdě ekonomické, když nacisté veřejně nabádali obyvatele, aby přestali podporovat židovské obchodníky. Pro úplné vyhladovění německých židovských obyvatel byl od 1. dubna 1933 dokonce vyhlášen organizovaný celostátní bojkot židovských obchodníků, bankéřů, lékařů a advokátů. Jeho dodržování pak bylo kontrolováno hlídkami z řad nacistických oddílů SA a SS, které tuto akci také využili k obrovské protizidovské propagandě. O průběhu nacistického bojkotu svým čtenářům podávají informace např. také Židovské zprávy ze 7. dubna 1933: „Všechny židovské obchody a kanceláře židovských advokátů a lékařů byly hlídány národněsocialistickými hlídkami, které varovaly chodce, aby nenakupovali u Židů. V případě, že někdo přece vešel do židovského obchodu, bylo mu vyraženo razítkem na obličej: „My zrádcové jsme kupovali u Židů“. Na výkladní skříně byly

²³⁸ E. FISCHER, *Hitlerovská psychoza*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 5, s. 1–2.

nalepeny plakáty se směšnými karikaturami a urážlivými nápisy. Na mnoha místech došlo i k výtržnostem v případech, že někdo trval na tom, vstoupiti do židovského obchodu.²³⁹

Všechny zmíněné kroky, které byly proti německému židovskému obyvatelstvu namířeny, samozřejmě bedlivě sledovaly také židovské týdeníky v Československu. Po téměř celé období 30. let proto německé události zaplňují jejich stránky, a to především v době, kdy byla situace v Německu nejvíce vyhrocená. Velice často se tak v obou listech objevují příspěvky, které reflektují protižidovské činy nacionálně socialistického režimu a informují své čtenáře o tamějším vývoji celé situace. Z jejich komentářů a poznámek je samozřejmě patrný nesouhlas, odmítnutí, znepokojení, ba dokonce i zděšení. Zároveň je možné také vysledovat, jaké stanovisko k dané problematice obě hnutí zaujala, a nezdá se proto můžeme být na stránkách obou periodik opět svědky sáhodlouhých polemik a ostrých narážek. Českoslovenští sionisté, jak už jsme si nastínili výše, se na příkladu německých událostí snažili dokázat „bankrot asimilace“ a celé situace využili k hojné propagaci sionistických myšlenek, což nám může dokládat také citát z 31. března 1933: „Kéž tato těžká doba se všemi událostmi, jež námi otřásly do hloubi srdce, stane se pro celý náš národ bolestným, ale trvalým poučením, jež dnes za své vzali tisíce, kteří nás dosud nechápali: obtížná ale jediná cesta ke skutečné židovské svobodě, k domovu na vlastní hroudě, k společnosti naplněné rovnoprávností, je budování domoviny v Erec Israeli.“²⁴⁰

Taková strategie sionistů samozřejmě nezůstala mezi českožidovskými asimilanty bez odezvy. Ti jejich tvrzení o krachu asimilace, které bylo oficiálně vysloveno také na XVIII. sionistickém kongresu v srpnu roku 1933, rezolutně odmítají. Například významný myslitel českožidovského hnutí dr. Otakar Guth se k rezoluci sionistického kongresu podrobně vyjádřil několika kritickými poznámkami, v nichž mimo jiné konstatuje, že „sionismus selhal v téhle dějinné chvíli. Ukázal, že mu jde především a hlavně o stranickou agitaci a o posílení vlastního hnutí. Našel silnější slova proti t. zv. asimilaci než proti národně sociálnímu hnutí v Německu. A to je smutná bilance.“²⁴¹ Dále také zdůrazňuje, že idea sionismu není lékem na vše, neboť se podle něj do sionisty vysněné Palestiny nemůžou přesunout všichni Židé z Německa, potažmo pak z celé diaspory. Navíc vyslovuje též myšlenku, že ani Palestina nemůže Židům poskytnout jistou záruku bezpečnosti, a jako příklad uvádí možnost vzestupu arabského

²³⁹ *Útisk pokračuje ...*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 14, s. 3.

²⁴⁰ J. Š., *Nevěřte jim*, Židovské zprávy, roč. 17, 1933, č. 13, s. 1.

²⁴¹ Otakar GUTH, *Kritické poznámky k sionistickému kongresu*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 40, s. 2.

nacionalismu, který by s sebou taktéž mohl přinést silné projevy antisemitismu: „Dejme tomu, že by se uskutečnil takový režim, jaký je dnes v Německu, někdy v budoucnosti v Palestýně. Vyloučeno to bohužel není, neboť jen v Palestýně žije asi 800.000 Arabů a asi 250.000 židů. Arabů je však kolem dokola ještě jako písku v moři a je jich oproti hrstce palestinských židů zdrcující většina. Ostatně známé arabské pogromy, které byly r. 1929 v Palestýně, pouliční demonstrace Arabů, které se konaly proti sionistům tyto dny, ukazují, že tento teoretický příklad není v budoucnosti vyloučen. Kdyby panarabský režim prohlásil v Palestýně přes odpor Anglie a ostatních mocností i židy za občany druhé třídy a ocejchoval je na bezprávné obyvatele, ohradil by se jistě sionism v takovém případě ostře proti tomu, aby bylo usuzováno z dočasného politického režimu na bankrot sionistické myšlenky.“²⁴²

Pod tíhou událostí v sousedním Německu pak můžeme u obou směrů také pozorovat výraznější příklon k Československé republice. Českožidovští asimilanti přirozeně svými proklamacemi demonstrovali náklonnost k československému státu o něco intenzivněji a viditelněji než sionisté, kteří se více zaměřili právě na ospravedlňování vlastní ideologie. Čechožidé neustále ve svých příspěvcích upozorňovali na příznivé podmínky v Československu a vyjadřovali vděčnost za shovívavou menšinovou politiku, díky níž se židovští občané mohli těšit ze všech občanských a lidských práv. Zároveň také apelovali na své čtenáře, aby se aktivně zapojili do práce na rozvoji a především uchování prvorepublikového demokratického zřízení. Jako jeden příklad z mnoha lze uvést citát čelního představitele českožidovských asimilantů dr. Josefa Becka, jenž následující slova veřejně pronesl na manifestační schůzi Svazu Čechů-židů v dubnu roku 1933: „My čeští židé neosobujeme si práva býti anebo chtít býti protektory německých židů a židů němčících, my však máme povinnost nejen protestovat jménem lidskosti proti tomu, co se děje proti německým židům jen proto, že jsou židy, ale současně je naší povinností i židům československým znovu a znovu připomínati, že jedině bezvýhradným přimknutím k národu československému posílí tímto v jeho demokracii a současně s tím posílí i ony jeho složky, jež jsou povinny býti stále na stráži proti extrémům s leva i s prava.“²⁴³

Naprostá oddanost a semknutí s Československou republikou, deklarovaná Čechožidy na stránkách Rozvoje, je zřetelná také z jejich odmítavého postoje k blokádě

²⁴² Tamtéž, s. 2.

²⁴³ *Mohutná členská schůze Svazu Čechů-židů*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 15, s. 2.

německého zboží, která byla na protest proti diskriminaci a antisemitským akcím v Německu vyhlášena židovstvem z celého světa. Přední myšlenkový vůdce českožidovského hnutí dr. Jindřich Kohn se k tomuto kroku vyjadřuje ve svém článku s názvem *Boykot boykotu* z 31. března 1933 poměrně skepticky a kritizuje jeho dopady, které budou nepříjemné nejen pro německou ekonomiku, ale především pro všechny občany země, včetně Židů. Zároveň ve své úvaze zdůrazňuje, že v případě jejich připojení k bojkotu by také mohlo dojít k narušení vzájemných vztahů mezi Československou republikou a sousedním Německem. Jeho názor pak nejlépe vystihuje následující citát: „Češi židé nezaujmu oproti Hitlerovi žádný postoj, který by se nekryl s českým zájmem na ustavení dobrých vzájemných styků hospodářských. Hospodářská psychologie velice často kalí ba otravuje dobré styky národů. Někdy je však mostem mezi zneprátenými skupinami lidskými. Trpí-li právě němečtí židé – nejvěrnější tito služebníci kultury německé – nevinně antisemitismem, pak žádná židovská složka nepřevzme na sebe vinu před dějinami, aby ukázala bojkot ve chvílích, kdy třeba překonávati bojkoty mezi národy i v nich. (...) Bylo by to tedy nikoli aktem přátelství, ale aktem krutosti, kdyby židovská diaspora – což je nemyslitelné – židy německé, postižené od Němců hospodářsky, postihovala ještě jako Němce bojkotem hospodářství německého, na jehož zdraví mají tak hluboký přirozený a dobrý zájem.“²⁴⁴

Vedle propagace národně židovských idejí i českoslovenští sionisté prohlašují na stránkách svého listu větší sepectí s Československou republikou, vděčnost za její ochranu všech menšin a odhodlání chránit její demokracii. Jasným příkladem může být již dříve zmíněný projev poslance dr. Angela Goldsteina, který na půdě československého parlamentu právě na jaře roku 1933 veřejně hlásal příklon československých sionistů k českému jazyku. Ten samý muž pak také za obrovské účasti veřejnosti na manifestační schůzi Židovské strany, pořádané taktéž v dubnu 1933, prohlásil: „Zmíněné události týkají se i zdejších poměrů. Jsouce si vědomi demokratické správy této republiky budeme i nadále ctiteli a přáteli této demokracie a budeme se všemožně starati o to, aby byla zachována.“²⁴⁵ Jako další příklad lze uvést slova téhož muže, jenž na schůzi Židovské strany v květnu roku 1933 v Brně prohlásil: „Dnes Židé v českých krajích, kteří nemají svůj hebrejský jazyk jako v Palestýně, musí národnostně zůstatí věrni sami sobě, ale jazyk českého prostředí jest a musí býti jejich jazykem a jest jejich úkolem, dobře poznati

²⁴⁴ Jindřich KOHN, *Boykot boykotu*, Rozvoj, roč. 40, 1933, č. 13, s. 1.

²⁴⁵ *Velkolepá manifestace pražských Židů*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 14, s. 1.

bohatou českou kulturu, a to tím spíše, že jsou republika hluboce vděční za ústavu, která jim zaručuje občanskou rovnoprávnost.²⁴⁶

Systematická diskriminace židovského obyvatelstva v sousední nacistické Třetí říši se i v následujících letech projevovala především odstraňováním Židů z veřejného politického a kulturního života. Ovšem Hitlerovu rasovou teorii o nadřazenosti árijské krve bylo nutné podložit také legislativně, a proto byly 15. září roku 1935 Říšským sněmem přijaty zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti, které diskriminační politiku NSDAP zlegalizovaly. Na základě tzv. Norimberských zákonů, jak se ústavní rasové zákony tradičně označují, pak byly vytvořeny dvě kategorie občanství a vydaná nařízení, jež komplexně upravovala problematiku židovských obyvatel v říši. Židé byli prohlášeni za občany druhé kategorie, čímž pozbyli nároku na německé, říšské občanství se všemi politickými a občanskými právy. Pod pohrůzkou trestu jim byly také zakázány sňatky, mimomanželské svazky i pohlavní styk s říšskými občany, již uzavřená manželství byla zrušena a to i v případě, že k svatbě došlo v zahraničí, Židé jako neněmečtí občané nesměli být zaměstnáni ve státním aparátu, sami pak nemohli ve svých domácnostech zaměstnávat německé ženy mladší 45 let a nesměli také vyvěšovat německou vlajku a užívat národní barvy.²⁴⁷

Všechna tato omezení ustanovená Norimberskými rasovými zákony samozřejmě mezi židovským obyvatelstvem v zahraničí zvedla vlnu nesouhlasu, odsouzení a zděšení, neboť například podle československých sionistů byl právě v Norimberku „za nevidané pompy a okázalosti vyřčen nad Židy soud, který překonává vše, co se dosud dalo a co se vůbec mohlo očekávatí.“²⁴⁸ Jak Židovské zprávy, tak i Rozvoj se k přijetí rasových zákonů v říši aktuálně kriticky vyjadřují nejenom ve vydání z 20. září 1935, nýbrž i v číslech následujících. Pro obě strany je bezesporu společné nekompromisní zavržení postupu německé vlády a vyjádření soucitu nad svými říšskými souvěrci, na nichž je páčáno neskonale příkoří a bezpráví. Oba týdeníky pak také uveřejňují znění nařízení, která z obsahu rasových zákonů vyplývají. Redakce Židovských zpráv například komentuje zákaz sňatků židovských občanů s Němci slovy, že ačkoliv sami nejsou přáteli smíšených sňatků, respektují soukromé rozhodnutí každého a podle nich „jest brutalitou zásah do nejzákladnějších lidských práv, a to zejména, je-li tento zásah provázen

²⁴⁶ *Mohutný projev strany židovské v Brně*, Židovské zprávy, roč. 16, 1933, č. 22, s. 4.

²⁴⁷ M. FULBROOK, *Dějiny moderního Německa*, s. 74.

²⁴⁸ *Tvář Třetí říše*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 38, s. 1.

argumentací o „hanobení rasy“.“²⁴⁹ S lítostí také sionisté konstatují, že svými nařízeními učinil Adolf Hitler paradoxně z židovských obyvatel národní menšinu, které ovšem není nucen poskytovat rovnoprávné postavení, neboť po vystoupení Německa ze Společnosti národů ho již nezavazují mezinárodní úmluvy o ochraně minorit. Svým cynickým jednáním se tak snaží zničit sionistické hnutí, které se podle Židovských zpráv stalo „ohniskem německého Židovstva a východiskem pokusů, jak zachrániti poslední trosky židovského života.“²⁵⁰

Na spojení nacistického protižidovského boje s hnutím židovského nacionalismu poukazuje ve svém článku také redakce Rozvoje, která tvrdí, že „antisemitismus v Německu odůvodňuje se oficiálně vedle poukazů rasovních také ještě dvěma důvody: chováním židů samotných a programem sionismu.“²⁵¹ Ve zmíněném příspěvku pak autor komentuje skutečnost, že si sionisté jistě naplnění svého programu nepředstavovali degradováním Židů na druhořadou národní menšinu, zbavenou všech politických a občanských práv, a nakonec také nezapomíná podotknout, že „bohužel dostává se nám zde nežádoucího a trpkého zadostiučinění. Léta jsme dovozovali v polemikách proti sionismu, že nastane jednou doba, kdy se chytí antisemité jeho teorií a vyvodí z něho důsledky, sionismem jistě nezamýšlené a nechtěné. Události v Německu daly nám bohužel až příliš za pravdu. Neuvádíme tyto věci na přetřes ani z důvodů agitačních nebo polemických a tím méně snad z nějaké marnivé chlubitosti. Dnes věru není čas na malicherné škorpení. Ale snad by se myslící lidé v sionismu měli sami zamyslit a sami revidovat své teorie místo aby tančili kankán nad „krachem asimilace“.“²⁵²

Zákony přijaté 15. září roku 1935 v bavorském Norimberku bohužel ani zdaleka nepředstavovaly kulminační bod agresivní antisemitské politiky NSDAP, nýbrž pouze jedno stádium na cestě za úplným vyloučením Židů z normálního, veřejného života. Norimberské zákony, jakožto součást německé ústavy, pak samozřejmě platily i v oblastech, které Adolf Hitler postupně získával pod svoji kontrolu. V březnu roku 1938 bylo k Třetí říši s velkým všeobecným nadšením připojeno Rakousko, v říjnu 1938 oblast československého pohraničí a v březnu 1939 posléze i zbytek Čech a Moravy. Stupňující se diskriminace, perzekuce a antisemitismus, jež se katastrofálním způsobem

²⁴⁹ Tamtéž, s. 1.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 2.

²⁵¹ Dr. G., *Antisemitism v Německu*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 37, s. 1.

²⁵² Tamtéž, s. 1.

projevily během protižidovského pogromu, tzv. křišťálové noci z 9. na 10. listopadu 1938, pak nakonec vyvrcholily soustavným vyhlazováním Židů za druhé světové války.

2. Palestina ... země zaslíbená?

Za otce myšlenek a průkopníka sionismu bývá tradičně považován vídeňský novinář a spisovatel dr. Theodor Herzl, který své ideje shrnul v programovém spise s názvem *Židovský stát*, vydaném v roce 1896. Při svých úvahách o židovské asimilaci byl velmi ovlivněn protižidovskými náladami a vlnou antisemitismu z konce 19. století, zejm. pak tzv. Dreyfusovou aférou, která v té době probíhala ve Francii. Dospěl tak k závěru, že asimilace Židů není možná, a řešení viděl jedině ve vytvoření vlastního židovského státu.²⁵³ Ve své knize přímo uvádí, že ideální místo, kde by mohla židovská národní domovina vzniknout, představuje buď Palestina, nebo Argentina. Ovšem v úvahu bral také země jako je Kongo, Kypr nebo Uganda.²⁵⁴ Podle Marka Čejky, autora úvodní kapitoly českého vydání Herzlova *Židovského státu*, lze jeho základní myšlenku vyjádřit pomocí věty, která vystihuje vše podstatné: „V židovském státě budou Židé více v bezpečí před útlakem než v diaspoře a není ani tak důležité, kde stát vznikne, ale že vznikne.“²⁵⁵

Svou osobností i schopností vyjednávat se pak Theodoru Herzlovi jako prvnímu podařilo ideje sionismu zpopularizovat a sám si mezi částí židovské populace, která se k jeho myšlenkám začala přiklánět, vybudoval silnou pozici. Ihned v roce 1897 byl do Basileje svolán první světový sionistický kongres, na němž byl definitivně vytyčen směr sionistické práce. Bylo stanoveno, že židovská domovina bude zřízena v Palestině, na historickém území biblického Izraele, a za hlavní úkol si sionističtí představitelé uložili především získání politického uznání od tehdejších velmocí.²⁵⁶ Pro uskutečnění všech vytyčených cílů byla též ustavena organizační struktura sionismu. Zastřešujícím orgánem všech sionistických aktivit se stala Světová sionistická organizace, jejímž prvním předsedou se stal právě Theodor Herzl. Světová sionistická organizace byla dále členěna na jednotlivé zemské organizace, do kterých se mohl přihlásit každý židovský občan starší osmnácti let sympatizující s idejemi sionismu. Svým členstvím se zároveň

²⁵³ Michael KRUPP, *Sionismus a stát Izrael. Historický nástin*, Praha 1999, s. 40–41.

²⁵⁴ Theodor HERZL, *Židovský stát: pokus o moderní řešení židovské otázky*, Praha 2009, s. 23.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 16.

²⁵⁶ Erich TERNER, *Dějiny státu Izrael*, Praha 1991, s. 47.

zavazoval k platbě ročního příspěvku, tzv. šekelu. Každá zemská organizace pak volila své zástupce, jež se nejprve každoročně, a později jednou za dva roky účastnili celosvětového sionistického kongresu.²⁵⁷

Od konce 19. století začaly v Palestině postupně vznikat první židovské kolonie. V dějinách židovského osidlování Izraele hrály významnou roli kolektivní zemědělské osady, tzv. kvucy a kibucy,²⁵⁸ které byly zakládány již od počátečního desetiletí minulého století. Vedle židovských osad bylo také na palestinském území, poblíž starobylého města Jaffa, roku 1909 založeno moderní město Tel Aviv,²⁵⁹ které se stalo hospodářským a kulturním centrem nově vznikajícího Izraele. Postupně též na palestinském území docházelo k oživení historického jazyka všech Židů. Hebrejščina se zprvu prosazovala jako hovorový jazyk v osadách, poté se dostávala do židovského školství, do veřejného života a stala se také jazykem mnoha židovských umělců.²⁶⁰ Osidlování území židovskými zemědělci, řemeslníky, dělníky i živnostníky a budování novodobého státu Izrael zahrnovalo několik vln, které nazýváme jako alija.²⁶¹ Do vypuknutí druhé světové války proběhlo celkem pět přistěhovaleckých vln, přičemž během poslední, páté alija, trvající v letech 1929–1939, přicházeli do Izraele především uprchlíci před nacistickým režimem Adolfa Hitlera.²⁶²

Jak již bylo zmíněno, hlavní snahou Theodora Herzla a jeho spolupracovníků se v prvních letech 20. století stalo vyjednávání s tehdejšími velmocemi o právním zajištění nově budovaného státu v Palestině. Sám Herzl se ale zlomového okamžiku nedožil, neboť v důsledku infarktu zemřel již v roce 1904. Jeho vedoucí pozici tak museli zastat jiní. Před první světovou válkou patřila oblast Palestiny pod nadvládu Osmanské říše, ovšem během války došlo k rozdělení osmanského území mezi Anglii a Francii. Sionisté tak neváhali a začali s diplomatickým vyjednáváním s anglickou reprezentací. Hlavní úlohy při těchto jednáních se ujal chemik a po Herzlovi jeden z nejvýznamnějších sionistických vůdců Chaim Weizmann, který se díky své vědecké kariéře blíže seznámil s předními anglickými politiky a získal si jejich přízeň. Především jeho zásluhou tak anglická vláda

²⁵⁷ M. KRUPP, *Sionismus a stát Izrael*, s. 43.

²⁵⁸ Hebrejské označení pro kolektivní osady v Izraeli fungující na principu společného vlastnictví veškerého majetku, společné odpovědnosti za práci či zemědělskou produktivitu apod. Osadníci kolektivních osad si jsou všichni bez rozdílu rovni a tvoří jednu velkou rodinu.

²⁵⁹ Z hebrejského překladu znamená „Pahorek jara“ ve smyslu obnovení židovské národní domoviny.

²⁶⁰ M. KRUPP, *Sionismus a stát Izrael*, s. 63–65.

²⁶¹ Hebrejské označení znamenající „cesta vzhůru“ či „vzestup“, pojí se především s přistěhovalectvím židovského obyvatelstva z diaspory do Izraele.

²⁶² Leo PAVLÁT, *Židé – dějiny a kultura*, Praha 2005, s. 32–33.

jako první z mocností uznala politické nároky sionismu.²⁶³ Úspěchů při obratném vyjednávání dosáhli ale i další přední sionističtí představitelé. Židovskému spisovateli a oddanému zastánci sionismu Nahumu Sokolovi se například podařilo získat pro ideje židovského nacionalismu náklonnost francouzské vlády a ke kladnému výsledku se dopracoval také při jednáních s italskými představiteli a s papežem. Sionistickým snahám byl též pozitivně nakloněn americký prezident Woodrow Wilson.²⁶⁴

Všechny tyto okolnosti pak vedly k rozhodnutí anglické vlády uznat sionistické nároky na vytvoření vlastní domoviny na území Palestiny. Stalo se tak dne 2. listopadu 1917 a prohlášení, které učinil ministr zahraničních věcí lord Arthur James Balfour, znamenalo pro sionistické hnutí významný mezník a vstoupilo do dějin pod názvem Balfourova deklarace. V dopise, jež poslal lord Balfour předsedovi britské sionistické organizace Lionelu Walteru Rothschildovi, se doslova píše: „Vláda jeho Veličenstva smýšlí blahosklonně o zřízení národní domoviny pro židovský národ v Palestině a vynasnaží se ze všech sil, aby usnadnila dosažení tohoto cíle, přičemž budiž jasno, že se nemá učinit nic, co by bylo na škodu občanských a náboženských práv stávajících nežidovských obcí v Palestině anebo co by ohrožovalo práva a politické postavení Židů v kterékoli zemi.“²⁶⁵ Splnění snu všech stoupců sionismu tak začínalo získávat konkrétnější obrysy.

Anglická vláda ale rozhodovala o území, které jí prozatím nepatřilo, neboť dohoda, kdo převezme nad oblastí Palestiny správu, ještě nebyla definitivně vyřešena. Konečné rozhodnutí o zřízení britského mandátu v Palestině padlo až při mírových jednáních, které od roku 1919 probíhaly ve francouzské Versailles. Založení Britského mandátu Palestina bylo nakonec stvrzeno a vyhlášeno na konferenci dohodových mocností v San Remu v květnu roku 1920. Velká Británie měla zemi spravovat a podporovat jen do chvíle, kdy bude místní obyvatelstvo samo schopno nad ní převzít vládu.²⁶⁶ Ve skutečnosti ale v zemi panoval koloniální režim, který byl zakotven palestinskou ústavou z roku 1922. V čele země stála výlučně britská správa s vysokým komisařem, který nad ní měl téměř neomezenou moc.²⁶⁷ Orgánem, jenž měl za úkol zastupovat židovstvo před mandátní vládou, byla nejprve určena Sionistická organizace,

²⁶³ M. KRUPP, *Sionismus a stát Izrael*, s. 68.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 68–69.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 69.

²⁶⁶ E. TERNER, *Dějiny státu Izrael*, s. 51–52.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 53.

po roce 1929 pak nově vzniklá Jewish Agency, jejímž předsedou byl vždy stávající prezident Sionistické organizace.²⁶⁸

Veškeré dění týkající se židovské národní domoviny v Palestině na svých stránkách samozřejmě reflektují jak sionistické Židovské zprávy, tak i českožidovský Rozvoj. Je přirozené, že redakce Židovských zpráv se k palestinské problematice ve svém tisku vyjadřuje velice podrobně. Týden co týden věnuje značný prostor a pozornost novým, aktuálním informacím a publikuje nejrůznější statistiky, reportáže, komentáře či analýzy o tamějších podmínkách a událostech, jež se Palestiny dotýkají. Své příspěvky pak redakce zveřejňuje nejenom na předních stranách svého týdeníku, ale také v pravidelných rubrikách, jako byly např. *Zprávy z Palestíny*, *Palestýnský přehled* či *Palestýnský film*, nebo v občasných přílohách, jakou byl např. *Židovský svět* nebo *Naše dílo*. V Židovských zprávách nalezneme ohlasy na vše, co s židovským budovacím dílem jakýmkoliv způsobem souviselo. Svým čtenářům tak redakce přináší zprávy nejen o situaci, která panovala přímo v Palestině, ale i o jednáních a rozhodnutích anglické vlády či o všemožných významných i méně důležitých konferencích a sjezdech sionistických národních i mezinárodních organizací.

Svůj zájem pak redakce směřuje nejen na vysokou politiku, ale i na každodenní život místních obyvatel. Prostřednictvím Židovských zpráv se tak čtenáři mohou dozvědět o politickém, hospodářském a společenském životě v Palestině, o přistěhovalectví a vydaných certifikátech, o významných osobnostech, o sociálních a životních podmínkách místního židovstva, o vzájemných vztazích s původním arabským obyvatelstvem, o úrovni tamějšího školství, kultury, literatury či sportu a díky tematickým článkům se mohou také dozvědět něco z historie anebo z náboženství. Často jsou také zmiňovány vzájemné vztahy Palestiny a Československé republiky, jejich hospodářská spolupráce, kolonie československých přistěhovalců či projekty, které byly za finančního přispění židovských obyvatel z Československa našimi Židy v Palestině uskutečňovány, např. založení Masarykova lesa, osady Kfar Masaryk nebo vysazení háje na počest poslance a politika Ludvíka Singra.

Jelikož se ale jednalo o sionisticky orientovaný list, jehož úkolem byla především propagace sionistických ideálů, nemůžeme předpokládat, že všechny uveřejněné informace a články byly ryze objektivní. Palestinské poměry a místní situace bývají Židovskými zprávami dosti často vykreslovány velice idylicky a za pomoci nejrůznějších

²⁶⁸ M. KRUPP, *Sionismus a stát Izrael*, s. 87.

superlativů. Příspěvky věnované palestinské problematice i sionismu obecně neměly čtenáře pouze informovat o aktuálním dění, ale měly na ně především zapůsobit, přesvědčit je o správnosti národně židovských snah, vzbudit v nich zájem o sionismus a v nejlepším případě je přimět k aktivnímu zapojení do sionistického snažení, či dokonce vnuknout myšlenku k přesídlení do Palestiny. Svými příspěvky redakce Židovských zpráv oslovovala nejenom Židy do sionistického úsilí již zapálené, ale mezi svými čtenáři hledala také budoucí potenciální nové členy, finanční přispěvatele a stoupence, kteří by se na propagaci idejí a budování židovské národní domoviny s nadšením podíleli.

K dosažení stanoveného cíle a k lepšímu šíření vlastních idejí pak sionistům napomáhaly jak stránky samotných Židovských zpráv, tak i *Židovský kalendář*, který jako kulturně-literární příloha pod stejným vydavatelstvím jako sionistický list vycházel jedenkrát ročně. Vedle příspěvků věnujícím se politickým, hospodářským či sociálním otázkám Palestiny můžeme na stránkách Židovských zpráv i *Židovského kalendáře* nalézt také jiné prostředky, skrze které se redakce snažila myšlenky sionismu propagovat. První nástroj představují fotografie z Palestiny, kterých v obou tiskových platformách nalezneme velké množství. Vizuální média, ke kterým se fotografie řadí, představují výborný prostředek k ovlivňování a přesvědčování lidí. Zapůsobí na člověka rychleji, bezprostředněji, mnohem lépe v něm vyvolají emoce a jsou také snadněji zapamatovatelná. Fotografií nebo obecně obrazem je mnohdy možné sdělit více než za pomoci sáhodlouhých textů. Těchto výhod si jistojistě byli sionisté dobře vědomi, a proto ve svém tisku vizuálních prostředků často využívali. Zpravidla se jedná o fotografie zachycující rozvoj celé židovské domoviny, s důrazem na průmysl, zemědělství, kolonie či města, ale v hojném zastoupení se zde objevují také fotografie významných sionistických i nesionistických osobností při návštěvě Palestiny, fotografie zachycující dění důležitých akcí či výjevy z každodenního života židovského obyvatelstva. Cílem bylo ve čtenářích vyvolat dojem, že životní podmínky v Palestině jsou na vysoké úrovni a že sionisté ve svém úsilí vybudovat židovskou národní domovinu slaví úspěchy.

Druhý důležitý prostředek, který sionisté k propagaci svých myšlenek využívali, představují literární ukázky. Literárních textů, ať už prozaického, či básnického charakteru, se na stránkách Židovských zpráv i *Židovského kalendáře* vyskytuje opravdu velké množství. Jejich tematika se obecně točí především kolem židovství, židovského náboženství a historie, tradic, svátků, sionismu apod. Analýze literárního a obecně kulturního obsahu, publikovaného v námi zkoumaném tisku, bude podrobněji věnována

značná část poslední kapitoly, a proto bychom se na tomto místě chtěli jen ve stručnosti zmínit o příspěvcích, které se svým obsahem přímo dotýkají židovské národní domoviny. Ideje sionismu jsou v Židovských zprávách i v *Židovském kalendáři* nejvíce šířeny pomocí poezie. Nalezneme zde řadu veršů z pera sionisticky orientovaných autorů, jako byl např. František Gottlieb, Viktor Fischl či Max Brod, nebo množství překladů izraelských básníků píšících hebrejsky. Co se týče námětů, nejčastěji se zde vyskytují motivy cesty do Palestiny, jejího budování a oslav plodnosti palestinské krajiny.

Jedním z mnoha příkladů sionisticky zaměřené poezie může být i trio oslavných písní, uveřejněných ve vydání Židovských zpráv z 11. října 1935. Jak si můžeme přečíst, jedná se o překlady veršů židovského spisovatele Daniela Samburského, které se objevují v prvním palestinském velkofilmu nesoucí název *Země zaslíbená*. Všechny tři příspěvky představují chvalozpěvy na palestinskou půdu, budovací dílo a město Tel Aviv. Jako zástupce lze uvést báseň s názvem *Jitřní píseň*, jejímiž verši autor vyjadřuje svoji lásku a oddanost k židovské národní vlasti a odhodlání pracovat na jejím budování a rozvoji.

„*Jitřní píseň*“

Na horách plane již slunce,
v údolí rosa ještě se skví.
Milujeme tě, země,
v radosti tě milujeme, v písni i v práci.
Od výběžku Libanonu
až k Mrtvému moři
brázdíme tě svými pluhy.
Stavíme na tvé půdě, den za dnem, dál a dál.

Sijeme do tvé půdy,
chceme tě mít krásnou.

Stuhami cest tě opásáme
a v zeleň zahrad oblékáme pole.

Na tvých pahorcích i v širé rovině tvé

žluté obilí kéž hrdě v dál se vlní.
Bez bázně pronikneme do tvých pustých pouští,
všechny tvé bažiny, močály vysušíme.
Tvé stromy a tvé hory a dálka moře tvého
kéž jsou nám radostí, kéž pýchou zůstanou.²⁶⁹

Aktuální dění kolem Palestiny reflektují ve svém tisku také českožidovští asimilanti. Ti přirozeně nutnost vytvoření židovské národní domoviny neuznávají, neboť kdyby tak činili, popírali by samotný základ vlastní ideologie, spočívající na integraci s československým národem. Jejich odmítavý vztah k Palestině je patrný po celou dobu 30. let, nicméně jistého posunu si v průběhu tohoto období povšimnout můžeme. Svůj vztah k sionistickému budovacímú dílu v Palestině, které asimilanti zpočátku považovali za zcela nereálné, postupně přehodnocují a nepovažují ho již za naprostou utopii. S ohledem na vzrůstající antisemitismus v Evropě, zejm. pak v nacistickém Německu, dokonce v sionistickém úsilí spatřují jistý smysl, neboť právě do Palestiny mířily tisíce židovských emigrantů prchajících před evropským nacismem. V roce 1935 byla na valném sjezdu Svazu Čechů-židů také oficiálně přijata rezoluce, jejíž obsah sice kolonizaci Palestiny neschvaloval, avšak potvrzoval, že bude tolerována účast jednotlivců z řad českožidovských asimilantů při humanitární pomoci pronásledovaným Židům mířícím do palestinských oblastí: „Svaz Čechů-židů vycházejí z asimilačního řešení židovské otázky, nepodporuje nikterak židovskou kolonizaci Palestiny, prováděnou v duchu sionistickém. Nebrání však případné spolupráci svých členů v nesionistických institucích ajko Jewish Agency, jež z důvodů filantropických podporují přesídlení židů, antisemitismem ohrožených, do Palestiny. Ani tato charitativní činnost jednotlivců nemá se však díti na újmu podpory potřebných židů tuzemských, kterou pokládáme především za naléhavou.“²⁷⁰

Témata týkající se židovské kolonizace Palestiny nepředstavují pro Čechožidy primární okruh zájmu a redakce Rozvoje jim nevěnuje takový prostor a pozornost jako redakce Židovských zpráv, nicméně i přesto můžeme v českožidovském tisku mnoho příspěvků věnovaných událostem, životním podmínkám v Palestině a situaci ohledně jejího budování nalézt. Jejich intenzita se pak zvětšuje ve chvílích, kdy docházelo

²⁶⁹ Daniel SAMBURSKÝ, *Jitřní píseň*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 41, s. 2.

²⁷⁰ *Valný sjezd Svazu Čechů-židů v ČSR*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 5, s. 2.

k projednávání důležitých otázek. Jak již bylo zmíněno, Čechožidé ze samotné podstaty vlastní ideologie s budováním židovského státu a s přesídlováním židovského obyvatelstva na jeho území nesouhlasili, a proto často úsilí sionistů na stránkách svého tisku kritizují. Jejich odmítavý postoj je patrný také z obsahu a orientace článků, v nichž nezřídka a rádi upozorňují na neutěšenou situaci v Palestině, na nepokoje mezi židovským a arabským obyvatelstvem, na nestabilní hospodářské i sociální poměry a veškeré problémy spojené s životem v židovské národní domovině. Častokrát také srovnávají palestinské poměry s životem v Československu a zdůrazňují, že životní podmínky v našem státě jsou stabilnější, bezpečnější a celkově lepší než v nejisté Palestině. Jejich strategie má samozřejmě za úkol vyvolat mezi židovským obyvatelstvem pocit strachu, nejistoty, nebezpečí, odradit je od možnosti emigrace do Palestiny i od podpory sionistických snah vůbec a posílit v nich československé národní uvědomění. Jako prostředek ovlivňování svých čtenářů využívali převážně texty v podobě zpráv, komentářů, analýz či reportáží, ale tu a tam si můžeme povšimnout také literárně orientovaných příspěvků, které se k otázkám sionismu a Palestiny vyjadřují. Jako příklad lze uvést kritickou báseň kratšího rozsahu uveřejněnou v Rozvoji z 23. května 1930. Verše nesou latinský název v překladu znamenající „slova hýbou, příklady táhnou“. Autor se v nich ironicky vyjadřuje k sionistickým stoupencům, kteří v bezpečí a jistotě domova přesvědčují ostatní o správnosti nejisté myšlenky sionismu.

„Verba movent, exempla trahunt

Já kdybych sionistou byl,
hned bych se z Prahy rozejel,
trvale bych se usadil
v kýžené Erec Jisroel.

Je snadno Sion vyznávat
a v Beth-Hamu pít kávu
zatím co chudí souvěrci
všanc arabskému davu

vydání jsou politikou

zaslepeného hnutí,
jež ve vlast dávno ztracenou
jiného věřit nutí.²⁷¹

Leckdy, stejně tak jako i v jiných případech, se ale Čechožidé uchýlovali také k taktice, která laicky řečeno nerespektovala pravidla hry. Objevují se totiž případy, kdy českožidovští asimilanti na stránkách svého tisku čtenáře upozorňují na neutěšenou situaci na palestinském území či přináší oznámení o protižidovských náladách a bouřích, ovšem po ověření jimi zveřejněných informací čtenář může postřehnout, že zprávy jsou buď neúplné, zkreslené, nebo záměrně nepravdivé. Jedním takovým příkladem může být zpráva o nepokojích v Adenu, které se udály koncem května roku 1932.

Krátké sdělení, že k bouřím v Adenu došlo, nalezneme ve vydání Rozvoje i Židovských zpráv z 3. června 1932. Ovšem již po přečtení obou příspěvků je i méně pozornému čtenáři jasno, že informace, které obě redakce předkládají, jsou značně odlišné. Pro porovnání je možné krátké zprávy ocitovat v plném znění. V Rozvoji se doslova píše: „Židé v Palestině byli přepadeni Araby, poněvadž prý byla židy zničena nějaká mešita. Židé byli prý kamenováni a do krve stlučeni holemi. Za dějiště tohoto činu uvádí se Aden. Poznamenáváme, že tuto zprávu přinesly pouze pražské časopisy, kdežto cizí, pokud jsme mohli sledovati, o událostech se nezmiňují.“²⁷² Naopak Židovské zprávy o události informují následovně: „Mezi Araby a Židy v Adenu, britském to území v jižní Arabii, došlo k těžkým bojům. Arabové, vinouce Židy ze zneuctění mešity, přepadli židovskou čtvrť. Židé se postavili na odpor a podařilo se jim vytlačit Araby z židovské čtvrti. Celkem bylo zraněno 60 Židů. Nicméně se podařilo policií obnoviti klid.“²⁷³ Jádro obou sdělení je více méně podobné. Dozvídáme se, že ve městě Aden došlo ke krvavým střetům mezi židovským a arabským obyvatelstvem. Ovšem podstatný rozdíl nalezneme v lokaci daného místa. Rozvoj uvádí, že Aden se vyskytuje v Palestině, ovšem Židovské zprávy jeho polohu umisťují do toho času britské kolonie v Arabii, čili na území dnešního Jemenu, kde skutečně ležel a leží.

Různé informace svým čtenářům obě periodika předkládají také ve svém dalším čísle, konkrétně v počtu poraněných židovských osob. V sionistickém listu z 10. června se v drobné poznámce můžeme dočíst, že z celkových 60 zraněných osob bylo 25 Židů.

²⁷¹ L. K., *Verba movent, exempla trahunt*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 21, s. 3.

²⁷² *Židé v Palestině*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 23, s. 4.

²⁷³ *Boje mezi Araby a Židy v Adenu*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 23, s. 2.

Zároveň se v tomtéž čísle také vyskytuje ironické upozornění na mýlku českožidovských asimilantů: „Pánům redaktorům „Rozvoje“, kteří ve své dojemné péči o palestýnské Židy přinesli krutou zprávu, že „v Adenu v Palestýně“ byly boje mezi Araby a Židy, oznamujeme k jejich uklidnění, že Aden leží na jižním cípu Arabského poloostrova, na 15° severní šířky a 45° východně od Greenwichu, a je od Palestýny tak daleko, jako asi Stockholm od Madridu. (2500 km vzdušné čáry.) Podrobnější poučení lze nalézt také i v Nikolauově učebnici zeměpisu pro nižší třídy středních škol.“²⁷⁴ Redakce Rozvoje ale v paralelním vydání svého týdeníku předchozí zprávu potvrzuje, lokaci Adenu nikterak neupřesňuje či neopravuje a nad to ještě uvádí, že zraněných Židů bylo celkem 69.

Redakce Židovských zpráv se ale evidentně nehodlala vzdát, neboť ve svém dalším vydání ze 17. června na nepřesné informace českožidovských asimilantů upozorňuje znovu. Jestliže bylo první upozornění laděno spíše ironicky a s jistou dávkou humoru, druhá výzva redakce je již podstatně naléhavější a ostřejší: „Pod titulem „Židé v Palestýně“ zabývá se „Rozvoj“ i ve svém minulém čísle výtržnostmi v Adenu a potvrzuje svůj článek. To už není legrace. Není snadné představit si redakci pražského listu, jež neví, že Aden není v Palestýně a že takto informuje „židovský“ list své čtenáře o Židech. Ale vůbec už nechápeme, že by nebyl upozornil některý z českožidovských inteligentů redakci na nesprávnost její informace. Očekáváme, že českožidovský časopis opraví svůj omyl, aby mu nemohlo býti vytknuto, že umisťuje Aden do Palestýny jen proto, aby mohl u svých čtenářů vzbuditi dojem, že jde o pogromy v Palestýně. Protisionistická agitace takového druhu byla by jistě odsuzována i slušnými asimilanty. Ale smutnější by jistě bylo, činiti z nich agitační prostředek proti Palestýně nebo jiné židovské skupině. Proto očekáváme, že časopis „Rozvoj“ řekne jasně svým čtenářům, že adenský pogrom se netýká Palestýny.“²⁷⁵

Ovšem ani při důkladném prostudování následujících vydání českožidovského Rozvoje žádnou opravu, přiznání omylu či jakýkoliv jiný způsob vyjádření nenalezneme. Je otázkou, proč se k takovému jednání českožidovští asimilanti uchýlovali. Šlo o neznalost způsobenou tím, že zprávu o nepokojích v Adenu převzali z jiného tisku, nebo se jednalo o vědomou strategii s cílem uškodit sionistickým snahám a záměrně ve čtenářích vyvolat nejistotu? Ať tak či tak, redakce Rozvoje měla možnost, jak to ostatně v mnoha případech i udělala, svoji chybu přiznat a uvést informace na pravou míru.

²⁷⁴ M., *Pánům redaktorům „Rozvoje“*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 24, s. 4.

²⁷⁵ *Pod titulem „Židé v Palestýně“*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 25, s. 6.

Skutečnost, že tak neučinila, na ni samozřejmě nevrhala nejlepší stín a mohla tak ve čtenářích vzbuzovat dojem, že Čechožidé skutečně ve svých bojích proti úsilí sionismu úmyslně využívali i nekalé praktiky.

Jak již bylo uvedeno, nejrůznějších článků a komentářů k palestinským událostem a tamější situaci bylo jak v Rozvoji, tak především v Židovských zprávách publikováno opravdu velké množství. Není proto možné tuto problematiku postřehnout zcela vyčerpávajícím způsobem, neboť se domníváme, že by její podrobné prostudování a zpracování vydalo na samostatnou práci. Proto budou následující řádky omezeny pouze na analýzu vybraných důležitých momentů, zejm. politického a sociálního charakteru, které ve 30. letech měly na vývoj židovské národní domoviny podstatný vliv a jejichž odraz je na stránkách obou týdeníků velmi výrazný. Bude se předně jednat o zásahy anglické vlády v oblasti přistěhovalectví a vzájemných židovsko-arabských vztahů, neboť právě na těchto otázkách lze výborně postřehnout, porovnat i doložit strategie a ideovou orientaci obou listů. Stranou tak zůstanou zvláště všemožné hospodářské záležitosti, statistiky, různé sionistické konference, sjezdy apod.

2. 1 Bílá kniha z roku 1930 a její revize

Jak již bylo nastíněno, soužití židovského a arabského obyvatelstva na společném území nebylo ani zdaleka ideální. Masivní imigrační vlna, vykupování arabské půdy a zaměstnávání židovských dělníků na úkor Arabů vyvolávalo mezi původními arabskými obyvateli nesouhlas. Boj proti sionistickým snahám tak vedl k rozvoji silného arabského nacionalismu. Propast mezi dvěma zcela nábožensky i kulturně odlišnými etniky se postupně prohlubovala, až vyvrcholila vypuknutím arabského povstání v roce 1929, které mělo za následek mnoho mrtvých životů. Přestože Arabové byli strůjci střetů, anglická vláda ve snaze neznepřátelit si arabské obyvatelstvo ještě více, přistoupila k řešení, které mezi sionisty vyvolalo nejenom celosvětovou vlnu protestů, ale také velké rozčarování a zklamání.

Anglické ministerstvo pro kolonie vyslalo hned na podzim roku 1929 do Palestiny královskou komisi, která dostala za úkol vyšetřit příčiny krvavých nepokojů mezi arabským a židovským obyvatelstvem a navrhnout patřičné kroky, aby se napříště takové události již neopakovaly. Výsledkem vyšetřování byla zpráva z 31. března 1930, v níž komise zhodnotila, že nepokoje byly zapříčiněny obavami Arabů o svoji ekonomickou

budoucnost a jejich nenávisť vůči Židům. Současně vydala také doporučení, aby byla omezena židovská imigrace a Arabové chráněni před vyháněním z půdy. Ministerstvo se tedy přiklonilo na stranu Arabů a na základě závěrů vyšetřující komise nařídilo mandátní správě snížit kvóty pro židovské přistěhovalce a zajistit větší ochranu arabského obyvatelstva.²⁷⁶

Všechna ujednaná opatření na omezení židovského přistěhovalce pak byla sepsána lordem Passfieldem v tzv. Bílé knize zveřejněné 20. října 1930. Podle jména jejího autora proto někdy bývá též označována jako Passfieldova Bílá kniha. Kroky anglické vlády samozřejmě zvedly mezi sionisty z celého světa vlnu nesouhlasu, rozhořčení a bouřlivých protestů. Všechny tyto události pak taktéž neunikly ani redakcím Židovských zpráv a Rozvoje, které o vývoji situace informují své čtenáře téměř po celý rok 1930. Redakce sionistického listu postupům britské vlády přirozeně věnuje větší prostor a můžeme proto konstatovat, že palestinské události z let 1929–1931 představují v tomto období pro Židovské zprávy jedno ze stěžejních témat. Všechny události sledují velice podrobně, objevují se k nim rozsáhlé komentáře a připojena je také ostrá protibritská kampaň, doprovázená útoky na anglickou vládu, kritikou a různými uštěpačnými poznámkami. Příkladem může být citát z 24. října 1930: „To, co v anglické Bílé knize se praví, jest frivolní hrou s osudem židovského národa. Jaká to předpojatost ve strachu o Araby od lidí, kteří dovedou utiskovat Indy a vyssávat Čiňany bez příkladu!“²⁷⁷

Sionisté všechna omezení anglické vlády považovali za hrubé porušení Balfourovy deklarace a britské odpovědnosti za splnění práva na zřízení židovské národní domoviny v Palestině. Ze všech zveřejněných příspěvků je zjevné, že obsah Bílé knihy samozřejmě nechtějí respektovat, nesouhlasí s ním a berou ho jako výzvu k boji za svoje právo na vlastní stát. Například ve vydání Židovských zpráv z 31. října 1930 se píše: „Židovský národ přijímá boj, vnucený mu britskou vládou, boj za své historické právo a jeho uskutečnění. Provede jej odhodlaně, tvrdě a nepoddajně potud, pokud nebude obnoven obsah a duch mandátu svěřeného Velké Británii. (...) Ve své práci pro budování Palestýny budeme pokračovati. Se zdvojenou silou budeme pokračovati ve své práci pro naše budovací fondy a pro získání půdy v Palestýně v nezcizitelný majetek našeho národa. Vyzýváme všechny Židy k spolupráci za zvýšení činnosti a mnohonásobení

²⁷⁶ Howard M. SACHAR, *Dějiny státu Izrael*, Praha 1999, s. 162–163.

²⁷⁷ *Anglie na rozcestí*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 43, s. 2.

počtu stoupců naší myšlenky. Dokažme svou neochvějnou vůli!²⁷⁸ Důsledkem vydání Bílé knihy byla také demise prezidenta Světové sionistické organizace a Jewish Agency dr. Chaima Weizmanna, který se ovšem po její revizi z počátku roku 1931 do funkce opět navrátil.

Z příspěvků, jimiž se redakce Rozvoje k palestinským událostem a k vydání Bílé knihy vyjadřuje, je naopak patrné domnělé vítězství a potvrzení správnosti idejí asimilace: „Těžká porážka sionismu nás nesvede ke škodolibosti, jakou nám po léta ukazovali naši sionisté se „Židovskými zprávami“ v čele, když i my jsme bojovali těžký boj. Ale bude nám dokumentem správnosti naší ideologie. Bude všemu židovstvu na celém světě výstrahou i poučením.“²⁷⁹ Českožidovští asimilanti se zároveň veřejně distancují od protestů mířených k anglické vládě, ve svých článcích zdůrazňují, že vydání Bílé knihy znamená pro sionismus ohrožení jeho samotné podstaty a poukazují na skutečnost, že ideály sionismu považovali od samého počátku s ohledem na místní arabské obyvatelstvo za utopické. Zmíněné články Čechožidů se tak nesou v duchu stvrzení českožidovských prognóz. Příkladem může být citát, který se objevuje ve vydání z 31. října 1930: „Schůze, protesty, resoluce, prosby i hrobzy sionistů i lidí jim blízkých odhalují dnes i slepému, že sionism stavěl na písku a že při prvním prudším závanu anglické politiky se sionistická budova židovského státu na ráz sbortila. Když č. hnutí poukazovalo po léta věčně a důtklivě na tyto konce, sklízelo za to od sionistů ne díky, ale hrubosti a výsměch. Prý si hrajeme na znalce mezinárodní politiky, prý nemáme ani potuchy o pravém významu Balfourovy deklarace, prý nevíme, že celý vzdělaný svět dnes stojí za myšlenkou sionismu atp. nám říkali. Počkáme, odpovídali jsme, na konec nebudou mluvit fráze a agitace, ale fakta. A ta fakta už tu jsou. Projev anglické vlády působí v sionismu jako rána palicí.“²⁸⁰

Rozhodnutí anglické vlády upravit poměry v Palestině a omezit židovské přistěhovalectví nezvedly ale vlnu odporu pouze mezi světovou sionistickou veřejností, nýbrž i v samotných britských politických kruzích. Pro zmírnění následků a urovnání vzájemných vztahů se proto premiér anglické vlády Ramsay MacDonald v únoru následujícího roku rozhodl vydat dopis adresovaný dr. Chaimu Weizmannovi, v němž obsah Bílé knihy výrazně zrevidoval a zmírnil. Židovské zprávy pak znění Macdonaldova dopisu s radostí uveřejňují na své titulní straně ve vydání z 20. února 1931. Ovšem tento

²⁷⁸ *Ohlas MacDonalldova prohlášení ve světě*, Židovské zprávy, roč. 13, 1930, č. 44, s. 1.

²⁷⁹ L. P., *Konec či začátek a čeho?*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 44, s. 2.

²⁸⁰ *Katastrofa sionismu*, Rozvoj, roč. 37, 1930, č. 43, s. 5.

ústupek anglické vlády naopak rozeznil palestinské Araby, kteří podali proti rozhodnutí vlády protest a uchýlili se k protižidovským akcím. Kolísavá politika Velké Británie tak pomohla propast mezi židovským a arabským obyvatelstvem v Palestině ještě více prohloubit. Prezident arabské exekutivy dokonce po reinterpretaci Bílé knihy prohlásil, že „ministrský předseda MacDonald zničil tímto dopisem každou naději na spolupráci mezi Židy a Araby, jestliže kdy taková naděje stávala, a že dorozumění mezi oběma stranami je zcela znemožněno.“²⁸¹

Na zhoršení vzájemných vztahů mezi Židy a Araby v Palestině poukazují také příspěvky v českožidovském Rozvoji. Ti považují vítězství sionistů spíše za Pyrrhovo a zdůrazňují, že „do radostí sionských vloudilo se několik bolestivých akordů.“²⁸² Vedle již zmíněného nepřátelského postoje ze strany arabského obyvatelstva pak českožidovští asimilanti poukazují také na prozíravost a vypočítavost anglické vlády, která podle nich tento krok učinila především z čistě pragmatických důvodů, jelikož „Bílá kniha v onom znění, jak byla publikována, byla by netušeně okleštila vývin Palestiny.“²⁸³ Těžká práce na budování osad, infrastruktury a zvelebování palestinského území byla financována ze sionistických fondů, které by přirozeně s omezením židovského přistěhovalectví výrazně snížily své vynaložené úsilí i finanční prostředky na rozvoj židovské národní domoviny. A to podle redakce Rozvoje Anglie nechtěla dopustit, a proto své původní nařízení zmírnila. Ke krokům anglické vlády se tak Čechožidé staví skepticky a zdůrazňují, že „v Palestině je ještě třeba stokrát tak velkého úsilí, než jak bylo dosud projeveno, aby kalkulace britského impéria byla uspokojena. Anglie má již od začátku svého mandátu krásný princip: chtějí-li židé Palestinu – olrajt – necht' ji vybudují...! Bude to ovšem naše Palestina a ne jejich... Proč bychom jim nepovolili, aby nám ji vybudovali? Až se tak jedenkrát stane, pak... pak přijde v platnost zase Bílá kniha...“²⁸⁴

2. 2 Arabské bouře z roku 1936

Poté, co v Německu ihned po svém nástupu do funkce říšského kancléře v roce 1933 začal Adolf Hitler aktivně uplatňovat svoji agresivní protižidovskou politiku, zvedl se mohutný proud židovských uprchlíků mířících nejenom do sousedních evropských

²⁸¹ *Po MacDonaldově statementu*, Židovské zprávy, roč. 14, 1931, č. 9, s. 1.

²⁸² *MacDonaldův dopis*, Rozvoj, roč. 38, 1931, č. 11, s. 1.

²⁸³ Tamtéž, s. 1.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 1.

států, ale především také do Palestiny. Neutěšená politická situace, která v Evropě panovala, samozřejmě nahrávala do karet arabským nacionalům, kteří se v mnohém od svých německých kolegů nechali inspirovat. O vlivu národního socialismu na arabskou mládež se můžeme například dočíst v Židovských zprávách již v červnu roku 1934, kdy redakce listu své čtenáře upozorňuje na skutečnost, že „arabské nacionalistické noviny plní nyní své sloupce textovým i obrazovým materiálem, především obrazy Hitlera a Goebbelse“²⁸⁵ a že „arabská mládež je vyzývána, aby si vzala za vzor pro boj proti Židům Hitlera.“²⁸⁶

Neustále vzrůstající počet židovských imigrantů hledajících nový život v Palestině, mezi nimiž bylo i velké množství přistěhovalců ilegálních, se pak stal také příčinou další arabské revolty, která propukla v dubnu roku 1936. Nebylo náhodou, že si arabští nacionalové vybrali zrovna toto období. S tichým přihlížením Společnosti národů a západních velmocí podnikla italská armáda na podzim roku 1935 drtivou invazi do Etiopie a v březnu 1936 pak Adolf Hitler porušil Locarnskou dohodu a obsadil demilitarizované Porýní. Arabové, chtějící vyzkoušet reakci anglické vlády, podnikli tak v dubnu roku 1936 několik útoků na židovské obyvatele.²⁸⁷ Zároveň také oficiálně formulovali podmínky, v nichž anglickou vládu žádali o okamžité zastavení židovské imigrace a výkupu arabské půdy. Na podporu svých požadavků pak vyhlásili generální stávkou arabských dělníků a obchodníků, která nakonec trvala šest měsíců.

O celonárodní arabské stávce i krvavém povstání, jež mělo za následek mnoho mrtvých životů na obou stranách, své čtenáře samozřejmě informovaly jak Židovské zprávy, tak i českožidovský Rozvoj. Není třeba nikterak zdůrazňovat, že redakce sionistického tisku se palestinským událostem věnovala přirozeně daleko podrobněji. V rozsáhlých zprávách a komentářích se týden co týden bezmála po celý rok detailně zabývala průběhem, příčinami a důsledky nepokojů i stávkou, která podle sionistů neměla „žádných účinků na život židovského obyvatelstva.“²⁸⁸ Svým čtenářům pak také zprostředkovávaly reakce a prohlášení významných sionistických představitelů z celého světa a informovaly je o krocích anglické vlády. Arabská vzpoura i generální stávka ovšem nedokázala sionisty v jejich úsilí zastavit, právě naopak v nich ještě více podnítila touhu a dodala sílu v započatém díle pokračovat. Reakcí sionistů se tak paradoxně stalo

²⁸⁵ *Zvýšená národněsocialistická propaganda v Palestině*, Židovské zprávy, roč. 17, 1934, č. 25, s. 2.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 2.

²⁸⁷ M. KRUPP, *Sionismus a stát Izrael*, s. 96.

²⁸⁸ *Arabská stávka bezvysledná*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 22, s. 1.

další přistěhovalectví, výkup nové půdy a vytrvalá práce na budování vlastního státu, a to zejm. v oblasti stavebnictví (např. vybudováním nového přístavu ve městě Tel Aviv). Jejich oficiální postoj také velice dobře vystihuje výrok Manachema Usiškina, sionistického aktivisty a předsedy Židovského národního fondu v Palestině, který prohlásil, že „odpovědí celého národa bez rozdílu musí být: Budováno bude dál!“²⁸⁹

Zvolená strategie sionistů je patrná také z Židovských zpráv, které prostřednictvím svých stránek výrazněji propagují sionistické ideály a především vyzývají židovské obyvatelstvo z Československa, aby se aktivně zapojilo do boje za židovskou národní domovinu, a to zejména finančními příspěvky na sbírku, která byla za účelem výkupu nové půdy a především napravení škod po arabských nepokojích vyhlášena. Akce, jež byla v Židovských zprávách ohlášena ve vydání z 16. září 1936, nesla název Mifal Bicarón a jejím heslem se stala Obrana, bezpečnost, dílo.

Ve zmíněném čísle se pak vedle emočně laděné výzvy k židovské veřejnosti objevují ještě další prostředky, kterými chce redakce přesvědčit své čtenáře a upoutat jejich pozornost. Tím prvním jsou dvě fotografie, umístěné v horním a dolním rohu stránky. Jedna z nich zachycuje postavu s trubkou u úst, z níž vychází tučně zvýrazněný nadpis, oficiální heslo celé akce „Obrana, bezpečnost, dílo“, a zřejmě tak zmíněnou sbírku vyhláší. Na druhé fotografii je pak zobrazen svalnatý muž s pracovním nástrojem v ruce, jež má pravděpodobně znázorňovat odhodlání, sílu a vůli v budování národní domoviny nadále pokračovat. Dalším prostředkem, objevujícím se na téže stránce, je pak agitační báseň, pod níž je jako autor podepsán Ben Moše a jež se ke zmíněné sbírce tematicky vztahuje.

„Slyšíte zemi, která volá?

To ústa mrtvých promlouvají

jejím hlasem,

jejím smutkem,

její tíhou.

Avšak dál se nesou hlasy

čtyř set tisíců, jež žijí.

Vyvrácené kmeny hájů,

doutnající trosky domů,

²⁸⁹ *Jak jsme odpovídali*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 17, s. 4.

ústa zpřetrhaných drátů,
lůžka nemocnic a hrobů
šeptají tři slova světa:
Obrana, bezpečnost, dílo.
Vesnici ves, město městu,
pole, poli, lesy lesům:
Obrana! muž říká muži.
Uzly cest a kola vlaků,
strážné věže spících osad,
hlídky na pokraji hájů
do mlčení noci praví:
Bezpečnost!

A v úderech kladiv
a v sykotu válců
a v rachotu jeřábů a kol
nad světem z města Tel Avivu
přístavní siréna nese hlas,
hlas, který volá:
Dílo! Dílo!

Slyšíte zemi, která volá?
To ústa mrtvých nemluví již.
Vpila již půda všechny slzy.
Čtyři sta tisíce těch, kdo žijí
volají nyní jejím hlasem,
její silou,
její vůlí:
Obrana, bezpečnost, dílo!²⁹⁰

Následující vydání Židovských zpráv pak čtenářům přinášejí podrobné výsledky sbírky, seznamy měst a obcí, které se do akce aktivně zapojily, a finanční částky, jež byly

²⁹⁰ Ben MOŠE, *Obrana, bezpečnost, dílo*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 37, s. 4.

na jednotlivých místech vybrány. Snaží se tak čtenáře nejenom informovat o průběhu sbírky, ale také motivovat další možné přispěvatele, kteří by se na akci taktéž chtěli podílet a přispět tak na rozvoj a obnovu zničených míst v Palestině. Celá sbírková akce byla ukončena k 24. prosinci 1936 a ve svém vydání toho samého dne Židovské zprávy pak také přináší zhodnocení veřejného fondu a informaci o finanční částce, která byla doposud vybrána. Předně redakce konstatuje, že „akce ukázala jasně hlubokou spojitost československého Židovstva s Palestýnou a plné uznání naší neochvějné vůle, dovésti budovací dílo ke konečnému úspěchu,“²⁹¹ a dále též čtenáře informuje, že konečné výsledky přinese ihned počátkem následujícího roku. Ve vydání z 5. února 1937 si tak můžeme přečíst, že celkem bylo z celého území republiky vybráno přes jeden milion dvě stě tisíc korun československých. Z četného výčtu měst a obcí pak pro zajímavost některé vybíráme: Praha 276 750 Kčs, České Budějovice 6 990 Kčs, Český Krumlov 11 600 Kčs, Brno 120 562 Kčs, Olomouc 30 000 Kčs, Boskovice 1 670 Kčs, Moravská Ostrava 77 487 Kčs, Bratislava 51 190 Kčs, Užhorod 2 442 Kčs.²⁹²

Co se týče českožidovského Rozvoje, palestinské události přirozeně ani zdaleka nezaplňují jeho přední strany tak, jako je tomu v případě Židovských zpráv. Nicméně i přesto své čtenáře samozřejmě o vývoji celé tamější situace informují, ovšem v porovnání s komentáři, jež se vztahovaly k událostem z let 1930–1931, můžeme konstatovat, že v tomto případě je redakce Rozvoje rezervovanější, a jak sama na svých stránkách deklaruje, snaží se čtenářům předložit pouze objektivní, nezkršená fakta. I přesto je ale z příspěvků patrné jasné odsouzení krvavých potyček, ke kterým mezi židovským a arabským obyvatelstvem několikrát došlo. Oficiální stanovisko českožidovských asimilantů můžeme vyčíst například z rozsáhlejšího článku s názvem *Krveprolití v Palestině*, jež se výjimečně objevuje na titulní straně Rozvoje z 1. května 1936. V něm se nám již známý redaktor Era kriticky vyjadřuje na účet anglické vlády, která se přiklonila na stranu rozpínajícího se arabského nacionalismu, a tím podle něj ještě více prohloubila neshody mezi Araby a Židy, jež nakonec způsobily, že se Palestina podobá „leydenské láhvi, naplněné nepřátelstvím i záštím a hrozící každé chvíle explozí.“²⁹³

²⁹¹ *Mifal Bicarón Uvitachon*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 51, s. 5.

²⁹² *Mifal Bicarón Uvitachon*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 51, s. 5.; *Mifal Bicarón*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 6, s. 6.

²⁹³ Era., *Krveprolití v Palestině*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 18, s. 1.

Nakonec zmíněného článku pak Era připojuje vyjádření, v němž formuluje oficiální názor celého českožidovského hnutí, když konstatuje, že „Češi židovského původu litují tragických událostí v Palestině jako lidé i Evropané a rovněž i jako židé. Čeští židé nepovažovali nikdy Palestinu za jediné řešení židovské otázky, v čemž se podstatně liší od sionistů, nýbrž viděli a vidí v Palestině útočiště části židů, jež útlak a pronásledování vypudily z jejich vlastí. Litujeme nešťastných obětí, ať jde o židy nebo Araby a přáli bychom si, aby nacionální štvance v Palestině ustaly a aby se Palestina stala konečně již zemí klidu, míru a harmonického soužití Arabů a židů.“²⁹⁴

2. 3 Rozdělení Palestiny jako možné východisko

Obdobně jako v případě arabského povstání z konce 20. let minulého století, i tentokrát byla do Palestiny vyslána královská komise, která dostala za úkol vyšetřit příčinu nepokojů a navrhnout další postup a možná opatření. Komise, jejímž předsedou byl lord Robert Peel, na palestinském území pobývala od listopadu 1936 do konce ledna roku 1937. O působení členů komise v Palestině i o jejím příjezdu zpět do Londýna samozřejmě své čtenáře informovaly také Židovské zprávy, které v článku z 29. ledna 1937 konstatovaly, že královská komise „přiváží s sebou ze země 10 beden listinného materiálu. To by nasvědčovalo tomu, že zprávu komise nelze očekávat v době nejbližší.“²⁹⁵

Redakce Židovských zpráv se ve svých prognózách příliš nezmýlila, protože konečná a velice podrobná zpráva tzv. Peelovy komise, jejímž závěrem se stal návrh na rozdělení palestinského území, byla zveřejněna až po pětiměsíčních přípravách. Z titulní strany sionistického listu z 9. července 1937 se tak můžeme dočíst, že královská komise „doporučuje rozdělení Palestíny jako jediné východisko, neboť došla na základě svých šetření k tomu, že nelze uvést ve shodu úsilí židovské a arabské. Palestýna budiž proto rozdělena ve tři území, totiž židovský stát, arabský stát a Jeruzalém, který má tvořiti trvalé britské mandátní území.“²⁹⁶ Dále pak zmíněný příspěvek přináší výčet území, které by k židovskému a arabskému státu mělo podle návrhu komise náležet, a také další praktické záležitosti a informace, podle níž by se navrhovaný plán měl uskutečnit k 1. lednu 1940. V jednom z následujících vydání Židovských zpráv se pak na titulní straně dokonce

²⁹⁴ Tamtéž, s. 1.

²⁹⁵ *Co bude dál?*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 5, s. 1.

²⁹⁶ *Palestýna bude rozdělena*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 29, s. 1.

objevuje konkrétní mapa navrhuující budoucí rozdělení, kterou naleznete v přílohách (viz obr. 9).

Přijetí obsahu Peelovy zprávy bylo ovšem velice rozporuplné. Arabové návrh na rozdělení Palestiny tak, jak jej doporučila královská komise, rezolutně odmítli, neboť by přišli o velice úrodné území. Sionisté zpočátku taktéž nebyli návrhu na rozdělení palestinského území příliš nakloněni, jelikož navrhovaná hranice by z nově vzniklého židovského státu učinila ve srovnání s arabským územím opravdu malou zemi, navíc ochuzenou o biblické město Jeruzalém. Nicméně zanedlouho po zveřejnění Peelovy zprávy se ve švýcarském Curychu konal světový sionistický kongres, na němž se právě rozdělení Palestiny stalo hlavním tématem jednání. Symbolicky tak tato závažná otázka a dalo by se říci i zlomový okamžik přišly do doby, kdy si sionistické hnutí připomínalo 40. výročí od konání prvního sionistického kongresu v Basileji a založení Světové sionistické organizace. Velký vliv při projednávání takto důležité záležitosti měl pak Chaim Weizmann, prezident světové sionistické organizace, který v návrhu na vytvoření autonomního židovského státu viděl splnění sionistických ideálů. Ačkoliv sám s obsahem Peelovy zprávy zcela nesouhlasil, zastával názor, že nabízí konstruktivní řešení a „přináší novou notu do naší přítomnosti, notu, která připomíná první zásadu sionismu, Herzlův veliký sen před čtyřiceti lety: vytvoření židovského státu.“²⁹⁷ Po dlouhých debatách byla nakonec zveřejněna oficiální rezoluce, jejímž závěrem byl kompromis. Kongres se tak usnesl na závěru, že sice „pokládá královskou komisí navržený plán na rozdělení Palestiny za nepřijatelný,“²⁹⁸ nicméně zároveň vyjadřuje ochotu k dalšímu jednání, které by mohlo vést k rozdělení Palestiny.

Rozdělení palestinského území se samozřejmě na stránkách svého tisku věnují též českožidovští asimilanti. Jejich stanovisko je taktéž spíše odmítavé, a to především z důvodu omezení počtu možných imigrantů prchajících před antisemitismem a diskriminací především z Německa, Polska a východní Evropy. Čechožidé se ve svých příspěvcích věnují jak kladům, tak i záporům navrhovaného dělení a zdůrazňují, že „velmi stinnou stránkou rozdělení jest praktické znemožnění dalšího podstatnějšího přistěhovalectví,“²⁹⁹ čímž podle nich velice rychle končí „pohádka o milionech židů, kteří se mohou do Palestiny v krátké době nastěhovati.“³⁰⁰ Ve vydání Rozvoj z 5. listopadu

²⁹⁷ *Čtyřicet let sionismu*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 33, s. 1.

²⁹⁸ *Historická rezoluce*, Židovské zprávy, roč. 20, 1937, č. 34, s. 1.

²⁹⁹ By., *Beati possidentes*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 29/30, s. 3.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 3.

1937 pak k příležitosti 20. výročí od vydání Balfourovy deklaráce redakce přináší na titulní straně článek Jindřicha Sommera, v němž autor konstatuje, že „deklaráce zůstala z největší části jen popsáním kusem papíru. Její přísliby zůstaly nesplněny a zlomek malé zemičky, určený pro budoucí židovský stát byl by věru těžce vykoupěn krví bezpočetných idealistů a nadšenců, kteří věřili v tak mnoho slibující text deklaráce. Dvacetiletí Balfourovy deklaráce mělo by přiměti anglické a sionistické kruhy k nejvážnějším úvahám, poněvadž se zdá, že ruka Osudu hodlá nad touto zemí napsati své osudné mene, tekel, ufarssin³⁰¹ ...“³⁰²

Dokonce ani anglický parlament nebyl v názoru na rozdělení Palestiny za jedno, a proto bylo nakonec rozhodnuto, že do Palestiny odcestuje nová královská komise, která by měla provést revizi Peelovy zprávy a navrhnout tak další plán na rozdělení palestinského území. Odjezd nové komise byl ale zmařen vypuknutím další vlny teroru ze strany arabského obyvatelstva, a proto bylo určeno, že komise do země odjede až ve chvíli, kdy bude v Palestině zajištěn relativní klid a pořádek. Ze stránek našeho tisku se pak můžeme dočíst, že nová technická komise předsedy sira Johna Woodheada která má za úkol doporučit „přesné hranice arabského a židovského teritoria, při tom musí přihlídnout k tomu, aby bylo co nejméně Arabů a arabských podniků na budoucím území židovském a naopak,“³⁰³ svoji práci v Palestině započne v dubnu 1938.

O zprávě Woodheadovy komise a konečném rozhodnutí anglické vlády pak redakce Židovských zpráv své čtenáře informuje v podzimních vydáních listu. V čísle z 11. listopadu 1938 si můžeme přečíst, že „anglická vláda na základě doporučení Woodheadovy komise opustila plán na rozdělení Palestýny. Podle názoru komise se jeví opatření, která doporučil lord Peel k rozřešení palestýnského problému neproveditelnými. Naproti tomu se anglická vláda usnesla svolati palestýnskou konferenci, které se mají zúčastnit zástupci Jewish Agency, palestýnských Arabů a sousedních arabských států.“³⁰⁴ Rozřešení palestinského problému tedy měla přinést konference, konaná od 7. února 1939 v Londýně, ovšem nalézt kompromis mezi arabskou a židovskou stranou, jež ani jedna nechtěla upustit ze svých požadavků, se ukázalo jako nelehký úkol. Celou situaci pak trefně okomentovala redakce Rozvoje, když napsala, že „bude opravdu třeba dobrého

³⁰¹ Slova, jimiž podle Starého zákona Bůh rozdělil království despotického panovníka Belsazara, z hebrejského překladu znamenají „sečteno, zváženo, rozděleno“. Dle *Slovníku cizích slov* pak v přeneseném významu slova znamenají naléhavé varování či tajemnou výstrahu.

³⁰² J. SOMMER, *Jubileum*, Rozvoj, roč. 44, 1937, č. 45, s. 1.

³⁰³ *Nová komise jmenována*, Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 9, s. 1.

³⁰⁴ *Palestýna nebude dělena*, Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 45, s. 1.

louskáčku, aby se zdarem rozlouskli tento ošklivě tvrdý palestinský oříšek.³⁰⁵ Konečný verdikt anglické vlády ale již redakce Židovských zpráv ani Rozvoje svým čtenářům poskytnout nemohly, neboť jejich vydávání bylo přerušeno nacistickou okupací zbytku Čech a Moravy v březnu roku 1939.

³⁰⁵ *Boj o Palestinu*, Rozvoj, roč. 46, 1939, č. 7, s. 5.

V. Literární ukázky na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje a reflexe kulturních a sportovních událostí

Jak již samotný název napovídá, v poslední kapitole práce se zaměříme na literárně-kulturní profilaci obou týdeníků a na jejich reflexi vybraných sportovních událostí. Stejně jako aktuálním otázkám ze sféry politické, hospodářské či společenské, je v obou týdenících velký prostor věnován také oblasti kulturní, literární i sportovní. Na konkrétních příkladech si tak ukážeme, jakým způsobem jsou významné kulturní a sportovní události redakcemi Židovských zpráv a Rozvoje vnímány a reflektovány, a blíže se podíváme také na tematiku a funkci literárních příspěvků, jež se na stránkách obou listů pravidelně objevují. K analýze literární části tisku nám pak poslouží nejenom naše týdeníky, nýbrž i kulturně-literární přílohy *Židovský kalendář* a *Kalendář česko-židovský*, které vycházely jedenkrát ročně.

1. Literární ukázky

Neodmyslitelnou součástí téměř každého vydání Židovských zpráv i Rozvoje tvoří také literární ukázky, jež se na stránkách obou týdeníků objevují jednak v souvislosti s určitými událostmi, a jednak také v pravidelných rubrikách nesoucích název jako *Besídka* či *Feuilleton*, nacházejících se současně u obou listů, *Umění a literatura* a zvláště *Literární příloha* v případě Židovských zpráv nebo speciální příloha pro českožidovskou mládež s názvem *Rozsévač*, která byla od roku 1933 k vydání českožidovského tisku jednou měsíčně přikládána a již od roku 1936 nahradila sekce s názvem *Dětská besídka*. Samostatnou kapitolu reprezentují také kulturně-literární přílohy, jež byly pod hlavičkou obou hnutí každoročně vydávány. Hovoříme samozřejmě o *Židovském kalendáři* a *Kalendáři česko-židovském*, na jejichž vydání oba naše týdeníky na svých stránkách vždy své čtenáře předem upozorňují a přinášejí informace o jejich obsahu.

1. 1 Literární příspěvky Židovských zpráv a Rozvoje

Nejprve se ale zaměříme na literární příspěvky, které se vyskytují v běžných vydáních obou týdeníků. Čtenáři zde naleznou mnoho textů různých literárních druhů a

žánrů, plnicích řadu odlišných funkcí. Předně mají literární ukázky čtenáře pobavit, zpříjemnit mu čtení a poskytnout možnost odpočinku od příspěvků závažnějšího, především politického charakteru. Nicméně můžeme si povšimnout, že některé literární texty mají také funkci vzdělávací či poučnou, a jiné zase agitační a společenskou. Ovlivňování a přesvědčování pomocí literárních příspěvků nalezneme především v Židovských zprávách, které je častokrát využívaly pro propagaci sionistických ideálů. Již v předchozí kapitole jsme se v souvislosti s problematikou Palestiny dotkli tematiky sionisticky laděné poezie, jejímž nejčastějším námětem bývá cesta do Palestiny, oslava palestinské krajiny a její plodnosti. Z autorů jsou pak v Židovských zprávách preferováni především spisovatelé židovští, někdy dokonce samotní stoupenci sionistického hnutí či autoři palestinští. Z česky píšících tvůrců můžeme zmínit např. Františka Gottlieba, jehož básně se na stránkách sionistického listu objevují velmi často, Viktora Fischla, Josefa Pollaka, Maxe Broda či Karla Fleischmanna. Palestinské autory, píšící hebrejsky, pak reprezentuje např. známý židovský spisovatel Chaim Nachman Bialik či autor vystupující pod jménem Ben Moše.

Jednou z mnoha příkladů sionisticky zaměřené poezie může být báseň nesoucí název *Pomoranč ze Šaronu* od Arnošta Reisse, objevující se ve vydání Židovských zpráv z 13. listopadu 1936. Svým obsahem se jedná o verše oslavující plodnost palestinské krajiny a konkrétně pomerančů, pěstovaných v oblasti Šaronské planiny, která patřila a patří mezi nejúrodnější pobřežní oblasti státu Izrael a jež je právě proslulá pěstováním citrusů. Symbolická je také skutečnost, že oblast Šaronu byla svojí úrodností známá již v dobách existence starověké Erec Israel, ovšem poté se z ní na několik století stalo území bažinaté, které zpět na úrodnou půdu ve 20. století proměnili právě přicházející sionisté. Pěstování pomerančů a jejich export do zahraničí měly velký přínos pro palestinskou ekonomiku, a tudíž i pro sionistické budovací dílo. Autor básně tak palestinské pomeranče vnímá jako symbol znovuzrození židovské národní domoviny. Na závěr pak připojuje hebrejskou frázi „alejchem šalom“, kde slovo „šalom“ v překladu znamená mír, pokoj, klid či pohodu, čili pro judaismus ideální stav spokojenosti a harmonie; ve spojení „alejchem šalom“ pak výraz znamená pozdrav „mír s vámi“.³⁰⁶

³⁰⁶ J. NEWMAN – G. SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 202, 245.

„Pomoranč ze Šaronu

Nektare smrtelných, královno plodů,
v šed' svítíš pošmourných, deštivých dnů,
líbezná krásy tvé podléhám svodu,
naděje hvězdou jsi staletých snů.

Judey žár plá z oranže jasu
v dužiny šumění, ó jaká slast,
chaluců naslouchám mužnému hlasu,
ze šťávy voní mne otců mých vlast.

Tisíce rtů se modlitbou chvěje
v svobodné hroudě když tkví se tvůj květ,
za vlahých nocí slavík ti pěje
v zlato když zelený měníš svůj vzhled.

Z lásky a touhy, krve a strastí,
nadšení, vůle, tvůj vyrostl strom,
vzkaz tlumoč lidstvu z pradědů vlasti:
Jsem moře lásky, alejchem šalom.³⁰⁷

Obdobně jako sionisté využívají verše jako prostředek oslavy palestinské krajiny a její plodnosti, můžeme poezii s totožnou tematikou nalézt také v českožidovském Rozvoji, ovšem s tím rozdílem, že se jedná o básně uctívající krajinu českou. Oblíbené se staly verše českého spisovatele Josefa Václava Sládka, z nichž můžeme zmínit např. báseň *Rodné brázdy v šíř a dál* uveřejněnou v *Rozsévači* z 25. ledna 1935, vlastenecky laděnou báseň *Vyznání* židovského autora Otokara Fischera, objevující se ve vydání *Rozvoje* z 24. května 1935, nebo báseň *Rodné zemi* z vydání *Rozsévače* z 1. března 1935 od neznámého tvůrce vystupujícího pod zkratkou Pavel S. Autor v ní hrdě vyjadřuje svoji lásku k rodné vlasti, odhodlání a vůli tvrdě pracovat pro její rozvoj a blahobyť.

³⁰⁷ Arnošt REISS, *Pomoranč ze Šaronu*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 45, s. 2.

„Rodné zemi

Mám rodnou zemi z duše rád
i celý národ nastokrát
i svoji českou řeč;
jí spíše může pomoci
má práce z rána do noci,
než zrezavělý meč.

Až bude půda zahřáta
a ruce moje svalnatá
v ní vnoří rádla kov,
má práce více pomůže
a čestnější je pro muže
než hrstka prázdných slov.

Než zevšednělá písnička
víc poví z klasů kytička
a měkký, vonný chléb;
chci raději orat souvratí,
než do boje se chystati
a jísti cizí chléb.

Mám zemi rodnou z duše rád
a zde chci také dokonat
a skončit žití běh
i v slední chvíli budu snad
já Bohu za to děkovat,
že zrodil jsem se Čech.³⁰⁸

Jestliže redakce Židovských zpráv publikovala na stránkách svého tisku, až na několik výjimek, především literární texty autorů židovského původu, v českožidovském

³⁰⁸ Pavel S., *Rodné zemi*, Rozsévač. Měsíčník pro českožidovskou mládež, roč. 3, 1935, č. 2, s. 13.

Rozvoji nalezneme častokrát také příspěvky od ryze českých tvůrců. Objevují se tu tak ukázky z tvorby např. Josefa Svatopluka Machara, Josefa Václava Sládka, Otokara Březiny, Jana Nerudy, Boženy Němcové, Karla Čapka či Ivana Olbrachta. Vedle nich pak samozřejmě nesmí chybět ani spisovatelé židovští, kteří s českožidovským hnutím sympatizovali. Mezi nejvýznamnější z nich patřili např. Eduard Lederer, Vojtěch Rakous, Max Lederer, Otokar Fischer, Hanuš Bonn či Egon Hostovský.

V porovnání s Židovskými zprávami také redakce Rozvoje výrazně častěji využívá básnických textů, jimiž v průběhu celých 30. let reaguje na aktuální dobové události. Již dříve jsme si nastínili a doložili též na mnoha příkladech, že redakce českožidovského listu zřejmě považovala komentování současné politické a společenské situace prostřednictvím veršů za vhodný způsob vyjádření vlastních postojů a názorů. Nicméně i v Židovských zprávách můžeme čas od času na básně, které na dobové dění reagují, narazit. Příkladem můžou být verše z pera Františka Gottlieba reflektující smrt poslance a stoupence sionismu Ludvíka Singra v létě roku 1931, kterou v plném znění uvedeme dále na jiném místě.

Jistou paralelu k dobové politické situaci můžeme spatřit také ve starých hebrejských básních, otištěných v Židovských zprávách, resp. obrazové příloze s názvem *Obzory* z 25. listopadu 1938. Jedná se o tři básně pocházející z oblasti Španělska 11. a 13. století, jež mají čtenářům připomenout nejenom starobylost židovské kulturní tradice, nýbrž také poukázat na skutečnost, že tragický osud židovského národa se táhne skrze celou historii až do přítomné doby, ve které, jak se později ukázalo, tento žalostný úděl vygradoval. Při bližším zkoumání zjistíme, že všechny tři hebrejské básně jsou součástí sbírky *Zpěvy zavržených*, jejímž editorem a zároveň i překladatelem byl židovský spisovatel Jiří Langer. Jako ukázkou uvádíme báseň s názvem *Což může Žid se radovat* od Falkéra Šem Tov ben Jóséfa, žijícího na území Španělska ve 13. století.

„Což může Žid se radovat

Což může Žid se radovat?! –
Když každý smí jej poplivat,
když dnes snad bohat nevím jak,
jde zítra světem o skrývu se rvát?!
Či může Jakubův rod práva a cti se dovolat?!

Izrael, zborcen krví svých ran,
jak chce svou páteř narovnat,
když soudcem nepřítel a kat?!
Bože, posvěť se jméno tvé, a rač
nad lidem svým se smilovat!³⁰⁹

Převážná část literárních ukázek nacházejících se v Židovských zprávách i v Rozvoji v sobě nesou náměty jakýmkoliv způsobem související obecně s židovstvím. Svým dějem, postavami a motivy se tak zaměřují buď na židovské náboženství, kulturu, svátky, zvyky, tradice a historii, sahající až do dob biblických, nebo na otázky související s projevy antisemitismu, diskriminace či s vžitými předsudky vůči Židům. Jedná se především o texty prozaické a to jak beletristického, tak i odborného charakteru, které mají čtenářům neustále připomínat jednak realie z bohatého židovského kulturního a náboženského života, udržovat v nich povědomí a možná též vzbudit zájem o vlastní kořeny, a jednak také poukázat na postavení Židů ve společnosti.

Jako dva reprezentativní příklady lze uvést povídku s názvem *Lepší šofar* z pera polského židovského spisovatele J. L. Perece, otištěnou ve vydání Židovských zpráv z 21. září 1933, a první kapitolu z románu německého autora Ernsta Glaesera s názvem *Ročník 1902*, publikovanou v Rozvoji ze 17. ledna 1930. V prvním případě je děj zasazen do období židovských oslav Nového roku, tzv. Roš ha-šana, při nichž se hraje na tradiční hudební nástroj z beraního rohu, tzv. šofar, mající pro židovské náboženství symboliku příchodu mesiáše a získání svobody.³¹⁰ Hlavním hrdinou příběhu je Šimon, který líčí různé veselé i méně veselé příhody, jež se mu přihodily při hře na šofar. Celý děj pak vrcholí popisem antisemitského útoku, který byl na Židy spáchán právě při probíhajících oslavách svátku Roš ha-šana. Děj druhé ukázky se odehrává při hodině tělesné výchovy, kdy se autoritativní učitel Brosius vysmívá jedinému židovskému chlapci z celé třídy Leu Silbersteinovi a svými slovními i fyzickými útoky ho tak ponižuje před ostatními žáky třídy.

Po celé období 30. let tak můžeme na stránkách pozorovat celou škálu literárních žánrů, od nejrůznějších povídek, bajek a črt, přes vzpomínky, cestopisy a reportáže, až po úryvky i kompletní vydání románů. V průběhu celého námi zkoumaného období

³⁰⁹ *Což může žid se radovat*, Obzory. Obrázková příloha Židovských zpráv, 25, XI. 1938, s. 5.

³¹⁰ J. NEWMAN – G. SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 215–216.

můžeme být svědky, že redakce Rozvoje svým čtenářům postupně přináší také celé romány na pokračování. Je to např. fantasticko-historický román *Golema* od Eduarda Rady, zasazený do období vlády Rudolfa II. a vyprávějící příběh o stvoření ženy podle vzoru mystického Golema, román *Zachmuřenou drahou* od Maxe Lederera, který na pozadí aktuálních dobových problémů líčí osud smíšeného manželství židovky s nežidem, humoristický román *Sedmá velmoc* od Jaroslava Humbergera či sci-fi román *Chrám Šalamounův* od Ervína Neumanna.

V neposlední řadě s literární částí *Židovských zpráv* a *Rozvoje* souvisí také příspěvky, které se věnují rozborům již publikovaných, či teprve chystaných literárních děl. V případě *Židovských zpráv* si též můžeme povšimnout článků, které čtenáře informují o překladech významných děl české literatury do hebrejského jazyka, např. Čapkových *Hovorů s T. G. M.* Oba týdeníky pak velmi často přináší na nově vydané knihy a básnické sbírky recenze. Vedle toho se redakce obou týdeníků v podobě životopisných medailonků zabývají také životní dráhou a tvorbou nejvýznamnějších židovských i nežidovských autorů, a to jak českých, tak i zahraničních, např. Heinricha Heineho, Friedricha Adlera či Sigmunda Freuda.

1. 2 Židovský kalendář a Kalendář česko-židovský

Jak již bylo mnohokrát zmíněno, *Židovský kalendář na rok...* i *Kalendář česko-židovský* byly dvě literárně-kulturní přílohy, jež vycházely vždy jedenkrát ročně zhruba v období letních měsíců. Datovány jsou pomocí židovského kalendáře, jehož systém se od našeho křesťanského kalendářního roku v mnohém odlišuje. Nejpodstatnější rozdíl představuje již samotný počátek židovského letopočtu, který je počítán nikoli od narození Ježíše Krista, ale již od biblického stvoření světa. Systém židovského kalendáře se váže jak na lunární, tak i sluneční cyklus, a proto jsou odlišné také počty dnů v měsíci. Židovský Nový rok, tzv. Roš ha-šana pak nezačíná v lednu, nýbrž první či druhý den v měsíci tišri, který spadá zhruba do období září až října.³¹¹ Doba od podzimu 2015 do podzimu 2016 podle našeho gregoriánského kalendáře je tedy dle židovského letopočtu rokem 5776. Systém židovského kalendáře je pak užíván také v případě námi zkoumaných literárně-kulturních příloh, to znamená, že pro období 30. let budeme využívat *Židovský kalendář* a *Kalendář česko-židovský* z let 5691–5699.

³¹¹ J. NEWMAN – G. SIVAN, *Judaismus od A do Z*, s. 80–82.

Všechna vydání *Židovského kalendáře* i *Kalendáře česko-židovského* obsahují vždy kalendářní a rituální část. V té je zaznamenán právě celý aktuální židovský rok s daty nejdůležitějších židovských svátků. Obě přílohy rovněž také shodně obsahují četnou část inzertní, v níž se vyskytují reklamy na nejrůznější výrobky, ale i služby, spolky či organizace. Pravidelně pak můžeme narazit také na upoutávky propagující *Židovské zprávy a Rozvoj* (viz obr. 14). Další členění periodik je již odlišné. Struktura *Židovského kalendáře* je zhruba do poloviny 30. let členěna na část všeobecnou, část věnující se problematice Palestiny a část zábavnou, resp. literární. Vydání z druhé poloviny 30. let pak již takové členění postrádá. Důležitou složkou *Židovského kalendáře* je také část obrazová, v níž nalezneme fotografie významných osobností, tvorbu židovských umělců (např. spisovatele a malíře Karla Fleischmanna či malíře Františka Reichentála) a především fotografie z Palestiny.

O významu obrazové přílohy pro propagaci sionistické ideologie jsme se již zmínili v jiné části práce, věnované právě reflexi židovské národní domoviny *Židovskými zprávami a Rozvojem*. Na tomto místě bychom chtěli jen zdůraznit, že persvazivní funkce autentických fotografií z každodenního života v Palestině je umocněna jednak popisky, které se pod jednotlivými obrazy vyskytují, a jednak také snahou ukázat skvělé výsledky sionistického úsilí pomocí srovnání. Příkladem můžou být dvě fotografie z ročníku 5695/1934–1935 ukazující rozdílný svět chudé arabské vesnice a moderního židovského velkoměsta Tel Avivu. Výjimkou nejsou samozřejmě ani fotografie zachycující život konkrétně československých Židů v československých koloniích.

Ve vydáních *Kalendáře česko-židovského* naopak zprvu členění na jednotlivé části nenalezneme, ale později se podobná struktura objevuje také. První část vždy představuje oddíl vzpomínkový a jubilejní, v němž jsou připomínána důležitá výročí židovských osobností, především významných pro českožidovské hnutí. Součástí je nejenom textový příspěvek o životě a díle dané osobnosti, ale také jeho fotografie. Druhou, nejobsáhlejší část pak tvoří příspěvky literární a odborné a poslední část pak přináší zprávy o činnosti nejdůležitějších českožidovských spolků. To znamená, že svůj roční výpis práce zde uvádí Akademický spolek Kapper, Svaz Čechů-židů, Ženský odbor, Československé společenské sdružení, Jubilejní fond a Kruh československých legionářů židovského původu. Na rozdíl od *Židovského kalendáře*, v němž je obrazová příloha zastoupena velmi bohatě, v *Kalendáři česko-židovském* se fotografie, vyjma těch ve vzpomínkové části, nevyskytují téměř vůbec.

Co se týče publikovaných příspěvků, obě periodika svým čtenářům připravila jak příspěvky odborného a filozofického rázu, tak i ukázky z umělecké tvorby židovských i nežidovských autorů. Odborné a filozoficky zaměřené studie se v obou případech věnují různým tématům. Častokrát narazíme na příspěvky k historii Židů, a to jak na našem území, tak i z jiných koutů světa. Výjimkou nejsou také medailonky významných židovských osobností a umělců či příspěvky z odborného hlediska analyzující židovskou literaturu, malířství, hudbu, film apod. Z filozofických témat jsou pak hojně zastoupeny úvahy o antisemitismu, židovské otázce, židovském náboženství a židovství obecně.

V neposlední řadě se pak v obou případech často také vyskytují příspěvky a studie věnující se podstatě a myšlenkám samotných ideologií, k nimž se obě přílohy vázaly. V případě *Židovského kalendáře* se tak setkáváme nejenom s výraznou propagací sionistických ideálů i výsledků práce, ale také s četnými úvahami o sionismu, jeho historii i počátcích. Příkladem může být příspěvek z ročníku 5692/1931–1932, jehož autorem je Filip Lehenhart. Jmenuje se *Kousek historie Židů v Praze* a vypráví autobiografický příběh z doby, kdy se v Praze objevila první sionistická organizace. *Kalendář česko-židovský* naopak své čtenáře zasvěcuje do problematiky asimilace, a to především prostřednictvím myšlenek a názorů svého největšího ideového vůdce Jindřicha Kohna (např. příspěvek z ročníku 1937–1938 s názvem *Z myšlenek o česko-židovství*).

Omezený prostor i kulturně-literární orientace příloh, jejichž periodicita byla navíc pouze jednoroční, nedovolují výraznější publikaci příspěvků reagujících na politické dění doby. Příspěvky, jež se svým obsahem k aktuálním politickým či hospodářským otázkám vyjadřují, většinou přináší shrnutí uplynulého roku nebo úvahy nad Hitlerovým režimem v Třetí říši a s ním souvisejícím kulturním úpadkem a problematikou emigrace. V *Kalendáři česko-židovském*, ročníku 1935–1936 se kupříkladu objevuje článek Georga Waltera s názvem *Psychologie emigrace*, v němž autor rozebírá příčiny a praktické důsledky vystěhování z rodné země. Hovoří zde např. o větší potřebě spánku, psychických problémech spojených s nutností vyrovnat se se ztrátou domova, s přizpůsobením se novému prostředí a s uplatněním na pracovním trhu v cizí zemi. Dotýká se také oblasti lásky, manželství a volnějšího sexuálního života, jenž je podle autora podněcován uvolněnými poměry velkoměstské morálky.

Na rozdíl od stránek *Židovských zpráv* a *Rozvoje kalendáře* také nesloužily k výraznější polemice mezi oběma směry či soustavnější kritice opozičního hnutí. Narážky na opačný ideový proud nalezneme spíše ve formě filozofických úvah. I přesto

ale můžeme např. v *Kalendáři česko-židovském*, ročníku 1930–1931 narazit na příspěvek, jež se kriticky vyjadřuje k pražské výstavě židovských umělců pořádané v roce 1930 sionisticky orientovanou organizací. Autor, vystupující pod přezdívkou Spectator, se ve své úvaze zamýšlí nad skutečností, že někteří židovští autoři se akce odmítli zúčastnit právě kvůli jejímu pořadateli, a zdůrazňuje, že tak byla opuštěna „půda čistě umělecká a nutně musily s výstavou býti spojovány také určité tendence, jež vyplývají z politicko-sionistického rázu pořadatelstva, jež mimoděk padají také na jednotlivé vystavovatele. Chtělo-li pořadatelstvo umožniti účast všem umělcům židovského původu, pak mělo výstavu pořádati alespoň společně s některým uměleckým spolkem.“³¹²

V případě *Židovského kalendáře* se pak mnoho článků vztahuje také k problematice židovské národní domoviny v Palestině. Jednak jsou to opět příspěvky charakteru spíše odborného, věnované nejrůznějším tématům z oblasti politiky, hospodářství a kultury, a jednak také ukázky z beletrie i poezie, jež se tematicky k židovské národní domovině vztahují. Nejčastěji jsou pak zastupovány básnickou tvorbou Františka Gottlieba a Viktora Fischla. Z příspěvků odbornějšího rázu bychom mohli uvést např. článek Františka Friedmanna *Palestýna v číslech* (ročník 5691/1930–1931), Ericha Weinerja *Něco o hebrejské univerzitě* (ročník 5696/1935–1936) nebo Simhy Manor-Mandelíka *Naši v Palestýně* (ročník 5698/1937–1938).

Vedle příspěvků odborných a filozofických pak velkou část obou příloh zabírají též texty umělecké literatury, a to jak prozaické, tak i básnické. Velká většina příspěvků pak opět souvisí s židovstvím – ať už svým námětem, či osobností autora. Z tematiky se nám tu znovu v hojné míře opakují nejenom motivy z historie, náboženství, svátků, tradic či židovských rituálů, ale také příběhy z běžného života, v něm se židovští hrdinové musí potýkat s diskriminací, projevy antisemitismu a s iracionálními předsudky, zakořeněnými ve společnosti již po dlouhé generace. Jako jeden z mnoha příkladů lze uvést antisemitsky laděnou povídku Oty Duba s názvem *Hledáme*, otištěnou v *Židovském kalendáři na rok 5692/1931–1932*. Děj příběhu se odehrává před továrnou majitele Holznera, Žida nesmyslně obviněného z tragické autonehody, při níž došlo ke srážce malého dítěte. Rozčilený dav Holznera označí za strůjce neštěstí jenom proto, že na tom místě do doby, než byla jeho továrna postavena, k žádnému podobnému neštěstí nedošlo. Na pozadí

³¹² Spectator, *Poznámky k výstavě židovských umělců v Praze*, Kalendář česko-židovský, 1930–1931, s. 218.

tohoto příběhu tak můžeme pozorovat v tehdejší době ničím neobvyklý model myšlení společnosti, který spočíval v přesvědčení, že za každým neštěstím stojí Židé.

Zastoupení umělecké tvorby židovských autorů v obou přílohách je obdobné jako v případě Židovských zpráv a Rozvoje. V *Židovském kalendáři* převažuje tvorba především autorů židovského původu, a to jak českých, tak zahraničních. Již dříve jsme zmiňovali, že nejčastěji se tu objevují texty Františka Gottlieba (např. z básnické sbírky *Bílý plamen*) a Viktora Fischla, ale s pravidelností se opakují také ukázky z tvorby Karla Fleischmanna, Oty Duba, Arne Nováka, Jiřího Langera, Maxe Broda, Josefa Pollaka či amerického spisovatele Šaloma Alejchema. V *Kalendáři česko-židovském* jsou to pak nejčastěji autoři spjatí s českožidovským hnutím, jako byl např. Vojtěch Rakous, jehož povídky a humoresky vykreslují život Židů z venkovského prostředí, Hanuš Bonn či autor psychologické prózy Egon Hostovský. Poslední dva zmiňovaní pak dokonce po určitou dobu vykonávali i funkci redaktora kalendáře. Vedle nich si pak své pravidelné místo vytvořily také verše významných českých básníků tehdejší doby. K nim pak patří především Josef Hora, František Halas, Jan Zahradníček a František Hrubín.

Na závěr bychom se ještě chtěli blíže zmínit k posledním vydání obou periodik, čili ročníku 5699/1938–1939. Začneme *Kalendářem česko-židovským*, jehož struktura a obsahová složka se od ostatních ročníků příliš neodlišuje. Pouze na úvod je zde publikovaný poměrně zajímavý příspěvek, jenž připomíná 20. výročí od vzniku samostatné Československé republiky. Jedná se o článek shrnující vytrvalou českožidovskou práci pro blaho českého národa a jejich přínos a věrnost od těžkých počátků konce 19. století, přes hrdou bojovnost za světové války až do radostných, prvorepublikových dnů, kdy „bylo dovršeno požehnané zrání.“³¹³ Autor připomíná především naprostou oddanost českožidovských asimilantů k československému národu a zdůrazňuje, že „nerozlučně spjati s hroudou, na niž nás postavil osud a kterou bychom nevyměnili za pomorančové háje v Palestině nebo jinde, chceme jako čeští lidé být připraveni na všechno, co dobrého i zlého je této zemi, tomuto státu a československému národu předurčeno.“³¹⁴

Podstatně zajímavější je poslední číslo *Židovského kalendáře*, které je kompletně celé tematicky věnované židovské Praze. Pouze na úvod je tu taktéž publikován příspěvek, v němž sionisté připomínají svůj pozitivní vztah k Československé republice,

³¹³ 1918 28./X. 1938, Kalendář česko-židovský, 1938–1939, s. 15.

³¹⁴ Tamtéž, s. 20–21.

ovšem zároveň v něm také zdůrazňují i hlubokou spojitost s Palestinou. Prostřednictvím kulturních, politických a hospodářských aktivit se pak snaží dokázat úzké sepětí a spolupráci obou zemí: „My, uvědomělí Židé v Československu, při bezvýhradné věrnosti státu, jehož občanství neseme s hrdostí, prožíváme s láskou všechnen život naší domoviny v Palestýně. Prožíváme jej kulturně – právě letos jsme byli tak šťastni, že jsme mohli vidět několik představení Habimy –, společensky – letos byl organizačně upevněn svaz našich československých krajanů v Palestýně –, hospodářsky – Československo-palestýnská obchodní komora tu vykonala kus práce – i ovšem po stránce sionistické politiky.“³¹⁵

Dále uveřejněné příspěvky se pak všechny různým způsobem dotýkají problematiky židovství a Prahy. Nalezneme tu odborné statě vztahující se k židovské Praze (např. Václav Vladivoj Tomek *O dvou pražských synagogách* či Tobiáš Jakobovits *Židovská knihovna a pražské listy*) i příspěvky propojující československé hlavní město s Palestinou (např. Jakub Edelstein *Palestýnský úřad v Praze* či Hanuš Lichtwitz *Českoslovenští osadníci v Palestýně*). Samozřejmostí je také bohatá literární část, jež obsahuje nejenom autorskou tvorbu spisovatelů s náměty magické židovské Prahy (např. Josef Svátek *Tři pražské legendy*, Viktor Fischl *Hodiny v ghetu*, Franz Kafka *Praha* či František Gottlieb *Nad Prahou*), ale také teoretické studie týkající se židovské literatury a umění obecně (např. Oskar Donath *Pražské ghetto v české literatuře*, Pavel Eisner *Židé a Praha v literatuře* či Pavel Diamant *Židovská grafika v Praze*). Mezi jednotlivými textovými příspěvky pak rovněž nechybí obrazová příloha taktéž tematicky spjatá s tajemnou atmosférou židovské Prahy (např. obraz Karla Fleischmanna *Golem* či Mikoláše Alše *Rabi Löw*).

2. Významné události z oblasti kultury

Jak jsme si již v úvodu kapitoly nastínili, nedílnou součástí Židovských zpráv i Rozvoje je vedle zájmu o aktuální politické, hospodářské a sociální otázky také reflexe událostí kulturních a společenských. Oba týdeníky přirozeně svoji pozornost zaměřují především na akce spojené s židovstvím, pořádané nejrůznějšími sdruženími a spolky, nicméně nezřídka také upozorňují na akce, které jsou určeny pro širší okruh veřejnosti, potažmo pak pro celý národ. Dění v oblasti společenské a kulturní je v obou týdenících

³¹⁵ *Židovská Praha*, Židovský kalendář na rok 5699, 1938–1939, s. 33–34.

reflektováno jednak mimořádnými příspěvky, a jednak také v pravidelných rubrikách. V případě Židovských zpráv můžeme kulturní život sledovat především v rubrice *Umění a literatura* či *Židé v Československu*, redakce Rozvoje pak nejrůznější pozvánky a poznámky ke kulturnímu dění přináší v rubrice s názvem *Kulturní hlídka* či *Divadlo*.

Jak již bylo zmíněno, oba týdeníky přináší informace zpravidla o akcích, které souvisejí s židovstvím, jeho historií, tradicemi, kulturou apod. Jedná se tak o pozvánky na nejrůznější koncerty, přednášky, výstavy, divadelní představení a filmy či o reportáže z již konaných událostí. V případě sionisticky orientovaných Židovských zpráv můžeme postřehnout, že redakce velmi často upřednostňuje propagaci akcí židovských, nejlépe přímo sionistických před těmi nežidovskými. Své čtenáře navíc podrobně informují nejenom o kulturním dění v Československu, ale také v Palestině, a to zřejmě proto, aby ukázaly bohatost palestinského společenského života a také rychlost a úspěšnost obrody místní židovské kultury. Velmi výrazně jsou pak redakcí Židovských zpráv propagovány právě sionistické akce, jež mají potenciál případné publikum ovlivnit, představit mu sionistické úsilí a pochlubit se výsledky práce. Na stránkách sionistického listu tak můžeme postřehnout např. výraznou reklamu na první zvukový film o Palestině, výstavu pořádanou k 40. výročí vzniku sionistického hnutí či na palestinský divadelní soubor Habimá, jež v roce 1938 představil své hebrejské hry v československých městech.

Redakce Rozvoje naopak na stránkách svého tisku nepreferuje pouze akce židovské, ale svoji pozornost věnuje také obecně československému kulturnímu a společenskému životu. Své čtenáře zároveň upozorňuje jak na mimořádně významné akce, tak je každý týden informuje o chystaných kulturních událostech ze všech koutů republiky či o právě hraných představeních pražských i mimopražských divadelních scén. Jejich strategie přirozeně vychází z pocitu identity, neboť sami sebe považovali za součást českého národa, a jako správní vlastenci proto českou kulturu náležitě propagovali. V souvislosti s významnými nežidovskými akcemi tak Čechožidé velice často vyjadřují svoji sounáležitost a propojení s československým národem. Redakce Židovských zpráv naopak častokrát v příspěvcích, jež se věnují nežidovským, ryze československým kulturním akcím, poukazuje na židovský podíl či obohacení židovské kultury. Příkladem může být reflexe oslav 100. výročí státní hymny, na niž se podrobněji ještě dále zaměříme.

Za součást kulturní a společenské oblasti považujeme také nejrůznější jubilea i úmrtí známých osobností, a to jak židovských, tak i nežidovských. Následující

podkapitola bude proto věnována právě tomu, jakým způsobem obě periodika vnímají a reflektují nejrůznější výročí, narozeniny, úmrtí apod.

2. 1 Jubilea a úmrtí na stránkách Židovských zpráv a Rozvoje

V průběhu celého období 30. let 20. století můžeme na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje pozorovat, jakým způsobem obě redakce své čtenáře na nejrůznější výročí upozorňují, a tím pak také vysledovat strategie obou hnutí. Jak už jsme si dříve několikrát ukázali, pro sionisty i českožidovské asimilanty byl charakteristický jejich loajální a vstřícný postoj nejenom k československé republice jako státu, ale pozitivně se stavěli také k významným osobnostem, které český národ reprezentovaly či velkou měrou přispěly k rozvoji politického, vědeckého a kulturního života. Vedle známých osobností ale se redakce čas od času zaměřily také na zlomové momenty české historie nebo události, jež se staly pro český národ klíčové.

Můžeme konstatovat, že redakce Rozvoje upozorňuje na významné české osobnosti či události častěji a vybírá i takové, které zůstávaly Židovskými zprávami opomenuty. V tomto ohledu tak českožidovští asimilanti prezentovali svoji spjatost s českým národem a kulturou výrazněji než sionisté. Nezapomínali na známé české spisovatele, hudební skladatele, vědce, ale i historické momenty a instituce, jež se staly symbolem obrození české kultury. Z velkého množství příkladů je možné vybrat např. připomínku 60. narozenin historika Josefa Pekaře, která se v Rozvoji objevuje v dubnu 1930, vzpomínku na 10. výročí úmrtí spisovatele Jaroslava Haška z ledna 1933, 30. výročí od úmrtí skladatele Antonína Dvořáka a 50. výročí smrti Bedřicha Smetany oboje z května 1934, 25. výročí úmrtí spisovatele Svatopluka Čecha z března 1933 či připomínku 70. narozenin českého autora Josefa Svatopluka Machara z února 1934.

Co se týče důležitých institucí, symbolů a historických událostí, můžeme postřehnout, že redakce Rozvoje například své čtenáře v jednom listopadovém vydání z roku 1933 upozorňuje na 50. výročí Národního divadla, v únorovém čísle z roku 1935 se vyjadřuje k 100. výročí prvního uvedení divadelní hry v českém jazyce, v dubnu 1936 pak svým čtenářům připomíná 100. výročí od vydání Máchova Máje, v červnu 1937 zase nezapomíná na 20. výročí slavné bitvy u Zborova či značný prostor vydání ze dne 25. května 1934 věnuje 500. výročí bitvy u Lipan, jež je myticky označována za nejtragičtější místo českých dějin. Při této příležitosti pak Max Lederer na titulní straně

v článku *Lipany a my* znovu zdůrazňuje podstatu myšlenek husitství, k nimž se Čechožidé hrdě hlásí, a konstatuje „že národnost není jen věcí rodu, ale výchovy, tradice, vnitřního spjetí člověka s minulostí celku, k němuž patří a s přítomností kolektiva, v němž žije. A není snad národa, s jehož tradicí – Hus, husitství, Komenský, českobratrství Palacký – až po Masaryka, mohl by žid splynouti plněji než našeho.“³¹⁶

Nicméně nalezneme i takové momenty, ke kterým se poznámky objevují nejenom v *Rozvoji*, ale také v *Židovských zprávách*. Ve většině případů se jedná o příspěvky přibližující čtenářům historické okolnosti či život daného člověka, jeho práci, dílo a zásluhy pro český národ. Velice často bývá také poukazováno na jeho vztah k židovství, u sionistů pak taktéž na postoj k židovskému nacionalismu. O každoroční zmínce narozenin prezidenta T. G. Masaryka již byla podrobně řeč, ovšem obě redakce nezapomínaly ani na další představitele, jež se významně zapsali do historie českého, resp. československého politického a kulturního života. Příkladů bychom rovněž našli celou řadu, a proto jen pro dokreslení vybíráme pouze ty, které na stránkách obou týdeníků rezonují výrazněji.

Jako první příklad můžeme zmínit úmrtí autora historické prózy Aloise Jiráska v březnu roku 1930, k němuž se oba týdeníky vyjadřují současně ve svém vydání ze 14. března. Sionisté i Čechožidé takřka identicky oceňují jeho tvorbu pokrývající téměř celé období českých dějin, příspěvek v *Židovských zprávách* navíc také zdůrazňuje, že „na několika místech jeho slovesného díla se setkáváme s židovskými náměty, v nichž se jeví dokonalým znalcem židovské minulosti a jejím objektivním znázorňovatelem.“³¹⁷ Redakce *Rozvoje* se pak k této události vrací ještě v následujícím čísle a to v podobě velké Jiráskovy fotografie na titulní straně a textem, jež poměrně působivě připomíná čtenářům jeho odkaz.

Druhým příkladem může být gratulace k 50. narozeninám ministra zahraničí a druhého československého prezidenta Edvarda Beneše objevující se v červnu roku 1934, čili v době, kdy Beneš ještě prezidentský post nezastával. Na první pohled je patrné, že redakce českožidovského listu věnuje jubileu Edvarda Beneše větší prostor. Na titulní straně si tak můžeme přečíst komentář k zahraniční politice našeho státu od Jindřicha Kohna a uvnitř čísla pak příspěvek Lva Vohryzka, který v něm oceňuje Benešovy demokratické zásady a vzpomíná na jeho politické působení během první světové války.

³¹⁶ M. LEDERER, *Lipany a my*, *Rozvoj*, roč. 41, 1934, č. 21, s. 1.

³¹⁷ O. DONATH, *Alois Jirásek*, *Židovské zprávy*, roč. 13, 1930, č. 11, s. 2.

V Židovských zprávách naopak můžeme postřehnout pouze kratší poznámku, v níž redakce „upřímně blahopřeje ministru Benešovi k abrahámovinám,³¹⁸ ale především zdůrazňuje, že „také židovské obyvatelstvo se sympatiemi si připomnělo, že ministr Beneš patří mezi ty, kdož vždy měli hluboké porozumění pro sionistické cíle doma i v Palestýně.³¹⁹

A konečně posledním příkladem, který bychom rádi zmínili, je úmrtí spisovatele, intelektuála a novináře Karla Čapka v prosinci roku 1938, v nelehké době plné obav o budoucnost celého národa. A právě v tuto chvíli autor příspěvku v Židovských zprávách kromě Čapkova vztahu k židovství také zdůrazňuje, že „zemřel Evropan, zemřel demokrat, zemřel veliký básník a člověk z nejlepších. Kde je víc příčin k slzám? Avšak zemřel člověk, který věřil, že lze zlepšit svět; a není nic důležitějšího, než zůstat mezi těmi, kdož tuto jeho víru dále ponosou.³²⁰ Taktéž redakce Rozvoje připomíná literární i myšlenkový odkaz velkého spisovatele Karla Čapka, který „probudil zájem světa o naše soudobé písemnictví a otevřel mu cestu do cizích jazyků.³²¹ Vedle toho pak také na stránkách Rozvoje můžeme postřehnout zvýrazněný Čapkův citát z nedávné doby vyjadřující jeho postoj k českožidovství: „Mezi českou a židovskou mládeží neznám rozdílu. Čeští židé jsou Čechy stejně jako my se všemi svými myšlenkami a cítěním. To dokazuje i česká literatura, která nezná žida Františka Langra, Karla Poláčka a ostatní, nýbrž zná jen české spisovatele těchto jmen.³²²

Podstatně čteněji a viditelněji jsou pak na stránkách obou periodik zmiňována jubilea či úmrtí významných židovských osobností, ať už myslitelů, politiků nebo spisovatelů, jež se aktivně zapojovaly či sympatizovaly se sionistickým, resp. českožidovským hnutím. Oslavně laděné příspěvky, které čtenářům připomínají život, dílo a zásluhy známých osobností židovského původu a jež jsou zpravidla doplněny také fotografiemi či literárními ukázkami, jsou tak protkány celými 30. léty 20. století. Je přirozené, že v takových chvílích každá redakce vždy věnovala větší prostor právě těm osobnostem, jež se řadily k jejich stoupencům, ovšem ve většině případů nalezneme ať už sebemenší zmínku také v tisku opozičním.

Za výjimečný v tomto ohledu můžeme považovat rok 1934, kdy si Židovské zprávy i Rozvoj připomínaly opravdu velkou řádku všemožných výročí narození a úmrtí

³¹⁸ *K narozeninám ministra Beneše*, Židovské zprávy, roč. 17, 1934, č. 22, s. 4.

³¹⁹ Tamtéž, s. 4.

³²⁰ V. FISCHL, *Loučení s Karlem Čapkem*, Židovské zprávy, roč. 21, 1938, č. 52, s. 2.

³²¹ Hanuš BONN, *Za Karlem Čapkem*, Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 53, s. 1.

³²² Rozvoj, roč. 45, 1938, č. 53, s. 2.

hned několika významných osobností spjatých se sionismem i hnutím českožidovských asimilantů. Na straně sionistů jsou to např. 50. narozeniny spisovatele Maxe Broda, 50. narozeniny sionistického filozofa a novináře Felixe Weltsche, 30. výročí od smrti otce sionismu Theodora Herzla či úmrtí známého hebrejského básníka Chaima Nachmana Bialika. Čechožidé v tomto roce zase upozorňují na 80. narozeniny politika Augusta Steina, 75. narozeniny spisovatele Eduarda Lederera či 60. narozeniny svého největšího ideového vůdce Jindřicha Kohna.

Za zmínku jistě také stojí rok 1935, který se stal především pro českožidovské asimilanty rokem tragickým. První ránou se stala smrt nejmávanějšího českožidovského myslitele dr. Jindřicha Kohna, který zemřel 12. března velice náhle a nečekaně na trombólzu. Stalo se tak v době, kdy celý národ včetně Čechožidů velkolepě oslavoval 85. narozeniny prezidenta T. G. Masaryka. Redakce Rozvoje tak svá březnová vydání naplnila nejenom příspěvky věnovanými prezidentovu jubileu, nýbrž se musela vyrovnat také se smrtí svého největšího filozofa. Druhým tragickým momentem se pak stala smrt jednoho z nejvýznamnějších českožidovských spisovatelů Vojtěcha Rakouse, který po dlouhé nemoci zemřel dne 8. srpna. K jeho odchodu se českožidovský týdeník vrací ve svém vydání z 16. srpna a vedle příspěvků mířených k jeho osobě se také uvnitř čísla objevuje poznámka, ve které se autor s obavami zamýšlí, zda se najdou jiní, jež by mohli zesnulého Jindřicha Kohna a Vojtěcha Rakouse adekvátně nahradit: „Smrt nám letošní r. vzala 2 z nejvýznamnějších osobností: dra Jindřicha Kohna a Vojtu Rakouse. Byl-li dr Jindřich Kohn hlubokým myslitelem a filosofem česko-židovského hnutí, byl Vojta Rakous jeho nejpřednějším literárním reprezentantem. A vedle lítosti a bolesti nad ztrátou těchto významných a všeobecně uznávaných osobností, pocítujeme, díváme-li se do řad našich mladších pracovníků i strach, bude-li velká mezera, vzniklá jejich odchodem, ne-li hned, tedy v dozrnlé době aspoň částečně vyplněna.“³²³

Jak už jsme výše nastínili, vedle množství vzpomínek a příspěvků, jež mají vždy čtenářům přiblížit životní cestu, kariéru a myšlenkový odkaz různých osobností, můžeme na stránkách našeho tisku postřehnout také ukázky ryze literární, vztahující se k dané osobnosti či události. Zpravidla se jedná o poezii, která čtenářům buď představuje autorskou tvorbu určitého jubilanta, anebo jde o básně, jež jsou přímo určeny ke konkrétní příležitosti, vyjadřují se k aktuálnímu dění a představují tak obyčejně projev uznání a pocty. V souvislosti s oslavou 85. narozenin prezidenta T. G. Masaryka jsme již

³²³ Dr. K., *Kdo na jejich místo?*, Rozvoj, roč. 42, 1935, č. 31/32, s. 5.

zmiňovali například báseň Maxe Lederera *K 7. březnu 1935*, báseň *Od 2. do 14. září* z pera Otokara Fischera vyjadřující se k prezidentovu úmrtí či verše Leona Krause s názvem *T. G. M.* připomínající 1. výročí od Masarykovy smrti. Dalším příkladem pak mohou být také verše sionistického básníka Františka Gottlieba, který se ve vydání *Židovských zpráv* ze 14. srpna 1931 svojí oslavnou básní vyjadřuje k předčasnému odchodu významného zastávce sionistických myšlenek, politika a poslance dr. Ludvíka Singra.

„Za drem Ludvíkem Singerem

Na hrob váš – z dálky – bílou růží,
tou barvou zářil vždy váš štít.
Proč odchod? Bojovníku, muži!
Vy měl jste ještě dlouho žít!

Dnů obzor úží se a těžce svírá,
hlas přítomnosti není jist.
Je třeba vůdců, v nichž je víra,
kdož znají do budoucna číst.

Vy četl jste a věřil v lásce,
vždy před sebou svůj jasný cíl.
Život jste vsadil – zanechal jej v sázce
pro ideál, byste jej nepřežil.

Zem lehká budiž vám a měkká
jak bílý sen pod modrou oblohou!
Dál běží vaše cesta, do daleka –
Slyšíte? Naše kroky po ní jdou!³²⁴

³²⁴ F. GOTTLIEB, *Za drem Ludvíkem Singerem*, *Židovské zprávy*, roč. 14, 1931, č. 32, s. 2.

2. 2 Oslavy 100. výročí československé státní hymny

Výročí narození či úmrtí významných osobností nebyla ovšem jediná oblast, na kterou naše redakce upřely svoji pozornost. Jejich zájmu totiž neunikaly ani další zlomové mezníky, jež pro český národ hrály důležitou roli. Takovým příkladem mohou být i oslavy 100. výročí od zkomponování a prvního uvedení písně *Kde domov můj*, které připadly na závěr roku 1934. Skladba, jejíž slova napsal Josef Kajetán Tyl a hudbu složil František Jan Škroup, byla veřejností poprvé slyšena při premiéře Tylovky divadelní hry s názvem *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*, konané v pražském Stavovském divadle 21. prosince roku 1834. Píseň velice záhy zlidověla, v době bouřlivého českého nacionalismu 2. poloviny 19. století se stala písní národní a po vzniku Československé republiky pak byla její první sloka přijata jako součást oficiální státní hymny nové země. Představovala tak jeden z hlavních symbolů československého národa, a proto není divu, že její velké jubileum nebylo samozřejmě opomenuto ani Židovskými zprávami, ani Rozvojem.

Židovské zprávy se k této významné kulturní události vyjadřují již ve svém vydání z 9. listopadu 1934. Jedná se o příspěvek věnovaný spíše skladateli Františku Škroupovi a jeho působení ve funkci sbormistra a varhaníka v pražské synagoze v Dušní ulici v letech 1836–1845. Autor v něm oceňuje především Škroupův přínos v oblasti chrámové hudby a zdůrazňuje, že to byl právě on, který jako první zavedl do synagogální bohoslužby hru na varhany. Při té příležitosti pak redakce Židovských zpráv připojuje pozvánku na slavnostní bohoslužbu, která se měla konat 23. listopadu symbolicky v synagoze v Dušní ulici a na níž měly zaznít ony Škroupovy chrámové skladby. Druhý příspěvek Židovských zpráv věnovaný této události pak mohou čtenáři postřehnout ve vydání z 30. listopadu. Článek kratšího rozsahu tentokrát představuje stručnou reportáž zhodnocující průběh zmíněné slavnostní bohoslužby na počest Františka Škroupa. Autor v něm nejprve opět připomíná skladatelovo působení v synagoze, a poté se pak vyjadřuje k samotnému programu pořádané akce: „Návštěva této slavnosti byla vskutku výjimečná a v synagoze byly vystaveny všechny symboly slavnostních bohoslužeb. Slavnost byla zahájena národní hymnou a modlitbou za blaho republiky a presidenta Masaryka.“³²⁵

Můžeme si tedy všimnout, že redakce Židovských zpráv kladla při reflexi této kulturní události důraz spíše na osobnost skladatele Františka Škroupa a na jeho přínos

³²⁵ *Na počest Frant. Škroupa*, Židovské zprávy, roč. 17, 1934, č. 48, s. 4.

v oblasti synagogální kompozice a reformy židovské bohoslužby. Naopak redakce Rozvoje se ve svých člancích více než osobností hudebního skladatele a jeho vlivem na židovský liturgický obřad zabývá spíše textem státní hymny a především jejím významem pro český národ. Z příspěvků je patrné, že pro českožidovské asimilanty jako občany hrdě se hlásící k československému státu znamená připomínka 100. výročí národní hymny důležitou událost, skrze ni mohli dát svoji oddanost a lásku k republice a jejím symbolům opětovně najevo. Své postoje a češství projevují také slovy, jimiž se přímo vyjadřují k samotné písni, neboť v příspěvku z 23. listopadu zdůrazňují, že státní hymna pro ně představuje něco, „co dovede pochopiti jen česká duše: je prohrátá českým duchem, slyšíte v ní šumění českých lesů, plynutí českých řek a závany českého vzduchu. Je to prostě českost sama. A proto jsme všichni, slyšíme-li ji kdykoliv a kdekoliv, tak mocně vzrušení!“³²⁶ Ve vydání z 30. listopadu se pak českožidovští asimilanti taktéž jako redakce Židovských zpráv věnují průběhu slavnostní bohoslužby. Vedle toho si ale také můžeme v kulturně-literární příloze Rozsévač povšimnout básně Jindřicha Sommera s názvem *Kde domov můj* ..., v níž se pomocí pěti strof s pravidelně se opakujícím přerývaným rýmem autor snažil nastínit nelehké okolnosti, za kterých František Škroup složil geniální skladbu, povýšenou na národní symbol.

„*Kde domov můj* ...

Za listopadové smutné noci jedné
kdes v Praze svíce matná plá,
u lůžka manželky muž sedí mladý,
již choroby sužuje těžká, zlá.

Před ním na stole notový papír leží
a zatím co k choré často klouže hled
z mužova pera noty v prudkém toku
do hudebních se splétávají vět.

Je ticho v pokoji. Nemocná slabě sténá
a ticho svírá ulici a dům

³²⁶ *K století národní a státní hymny „Kde domov můj“*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 42, s. 4.

a v tichu tom z papíru notového
což božského letělo k nebesům.

To píseň byla, kterou Škroup teď napsal,
„Kde domov můj“ tak pojmenoval ji,
v níž řeka, les, vzduch českou řečí mluví,
jež českou vírou je a českou nadějí.

Jí byla vždy i v porob těžkých chvílích
i v budoucnu jí bude stůj co stůj,
dál povede náš národ k šťastným metám
ta píseň Škroupova – ta „Kde domov můj?“³²⁷

Na rozdíl od Židovských zpráv, které se 100. výročí státní hymny a osobnosti Františka Škroupa věnují pouze ve dvou zmíněných příspěvcích, se k této události redakce Rozvoje vrací ještě ve svém vydání z 21. prosince. Příspěvek na titulní straně čtenáře upozorňuje, že právě v ten samý den si celý národ připomíná uplynutí sta let od prvního uvedení Tylovy frašky, v níž poprvé veřejně zazněla slova písně *Kde domov můj*. Autor článku Max Lederer se k této premiéře divadelní hry vrací a popisuje, jakým způsobem skladba uchvátila publikum a jaký význam pro české národní vlastenectví 19. století získala. Za zajímavý považuje fakt, že ačkoli existují hřmotné a dravé české písně, které dokázaly společnost strhnout a vyburcovat, vždy nakonec všichni potichu naslouchali „krotké písni o zemském ráji.“³²⁸

3. Židovský sport a významné sportovní události

V období první Československé republiky, jak už jsme si ostatně mnohokrát zmínili, zažívalo židovské obyvatelstvo nebývalý rozvoj své spolkové i politické činnosti. V oblasti židovského spolkového života docházelo k rozkvětu organizací nejrůznějšího charakteru. Jednalo se o spolky zaměřené jak na volnočasové, vzdělávací a společenské aktivity, tak i na činnosti charitativní a humanitární, přičemž mnoho z nich se mohlo

³²⁷ J. SOMMER, *Kde domov můj...*, Rozsévač, měsíčník pro českožidovskou mládež, roč. 2, 1934, č. 9, s. 1.

³²⁸ M. LEDERER, *Kde domov můj?*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 46, s. 1.

opírat o dlouholetou tradici sahající do 19. století.³²⁹ Mezi židovské spolky, které za první republiky rozvíjely svoji činnost, patřily také kluby sportovní a tělovýchovné. Sport patřil neodmyslitelně k životu židovského obyvatelstva. Jeho pěstování bylo všeobecně podporováno, neboť díky němu docházelo k utužování nejen těla, ale také společenských vztahů a vědomí sounáležitosti. Spolky také představovaly výborné místo pro propagaci i rozvoj určité ideologie a jejich prostřednictvím mohlo také docházet k ovlivňování členů, a to zejm. dětí a mládeže. Důvodem, proč vznikaly sportovní organizace výhradně židovské, byla především diskriminace, která v některých nežidovských sdruženích panovala. Proto tak Židé, a především sionisté přistupovali k zakládání spolků vlastních.³³⁰

Židovská mládež a sportovci se ale sdružovali nejenom v organizacích židovských. Mnoho z nich bylo také členy spolků nežidovských, což platilo především pro zastánce českožidovské asimilace. Ti se k tendencím zakládat vlastní sportovní organizace vyjadřovali povětšinou spíše kriticky a považovali je za počín odporující jejich základní ideové podstatě: „Jest pochopitelné, že sionisté, věrni své doktríně o zvláštní národnosti židovské propagují zřizování samostatných sport. klubů židovských. Méně pochopitelné jest, ozve-li se tu a tam i v řadách českožidovských volání po zvláštních žid. (nebo českožid.) sportovních útvarech. Takovýto separatistický počín musela by veřejnost s hlediska asimilačního chápat jako krok zpět, neodůvodněný dosavadním liberálním stanoviskem českého sportu a neomluvitelný ani zřeteli agitačními.“³³¹ Jejich ideová orientace, česká národní identita a pocit příslušnosti k československému státu tak mnoho z nich vedla do spolků ryze českých, podílejících se vedle sportovních aktivit i na budování a ochraně republiky. Takovým spolkem byla např. tělovýchovná jednota Sokol.

Židovští sportovci nejvíce vynikali ve sportech, mezi které se řadilo plavání, gymnastika, atletika, tenis či fotbal. Věnovali se ale i různým dalším sportovním odvětvím, kupříkladu ostatním kolektivním hrám, stolnímu tenisu či zimním sportům.³³² Sportovní činnost provozovali nejenom jako volnočasovou aktivitu, ale aktivně se zapojovali také do různých soutěží a závodů, ať už spolkových, celostátních či

³²⁹ Jiří KŘEŠŤAN – Alexandra BLODIGOVÁ – Jaroslav BUBENÍK, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948*, Praha 2001, s. 15.

³³⁰ Kateřina HRONOVÁ, *Volnočasová a spolková činnost pražských Židů od konce 19. století do roku 1939*, České Budějovice 2013, s. 57–58.

³³¹ *Židovské sportovní kluby*, Rozvoj, roč. 41, 1934, č. 6, s. 4.

³³² K. HRONOVÁ, *Volnočasová a spolková činnost pražských Židů*, s. 59–61.

mezinárodních. Někteří měli dokonce tu možnost reprezentovat československé barvy také na olympijských hrách.

Jak již bylo řečeno, nejvíce židovských sportovních klubů vznikalo pod hlavičkou sionismu. K těm nejvýznamnějším pak řadíme spolky Makkabi, Hagibor a Hakoach, jejichž názvy vycházejí z hebrejských označení souvisejících se zdatností, silou či s židovskou historií. Organizačně největším i člensky nejpočetnějším spolkem byla jednota Makkabi, mající během meziválečného období velkou řadu poboček po celém území republiky, jež byly od roku 1924 sdruženy v celorepublikovém Československém svazu Makkabi.³³³ Svojí činností i ideovým založením Makkabi často poukazovala na společné rysy s českým Sokolem.³³⁴ Cílem spolku byla péče o tělesnou, duševní i mravní výchovu židovské mládeže a posilování kolektivního ducha. K tomu měly sloužit také pravidelné celostátní i mezinárodní sjezdy a kongresy nebo pořádání nejrůznějších společenských aktivit. Myšlenkově byla Makkabi vázaná na sionismus, členové byli dokonce povinni platit příslušný poplatek, tzv. šekel, ovšem důsledně tento závazek dodržován nebyl a mnoho lidí do svazu docházelo pouze za účelem cvičení.³³⁵ Spolek Hagibor svoji činnost zaměřil především na zakládání specializovaných oddílů zaměřujících se výhradně na jedno sportovní odvětví. V rámci jeho organizace tak fungovala sekce např. fotbalistů, atletů či plavců, kteří patřili mezi špičkové závodníky vynikající též na mezinárodním poli.³³⁶ A nakonec klub Hakoach patřil k početně nejslabším, neboť se v něm sdružovali především ti sportovci, kteří byli nuceni z nějakého důvodu opustit spolek Hagibor. Jeho činnost tak byla ukončena již v roce 1927.³³⁷

Židovský sportovní život jak v Československé republice, tak i za jejími hranicemi pak samozřejmě neuniká ani sionistickému, ani českožidovskému tisku. V rubrice s názvem *Sport a tělocvik* se redakce Židovských zpráv téměř týden co týden věnuje veškerým sionistickým sportovním spolkovým aktivitám a událostem, na nich figurují židovští sportovci. Ve svých příspěvcích přináší nejenom výsledky sportovních utkání a soutěží z různých odvětví sportu, úspěchy jednotlivých sportovců i klubů ze všech koutů země, ale reflektuje také společenské akce i sjezdy, které jsou jednotlivými spolky pořádány. Vedle domácího sportovního života informují své čtenáře

³³³ Tamtéž, s. 64.

³³⁴ K. ČAPKOVÁ, *Češi, Němci, Židé?*, s. 247.

³³⁵ Tamtéž, s. 248.

³³⁶ Tamtéž, s. 247.

³³⁷ K. HRONOVÁ, *Volnočasová a spolková činnost pražských Židů*, s. 68.

také o významných mezinárodních soutěžích, kterých se židovští zástupci účastnili či se nějakým jiným způsobem židovství dotýkají. Do popředí pak přirozeně vystupují důležité akce a kongresy, skrze které dochází k výrazné propagaci sionistických myšlenek. Těm jsou pak v Židovských zprávách vyhrazeny přední stránky a je jim také, jak si ještě dále ukážeme, věnován velký prostor. Taktéž v Rozvoji nalezneme velké množství příspěvků vztahujících se k židovskému sportu, ale v porovnání s tiskem sionistickým je jich podstatně méně. Příčinou je samozřejmě již zmíněný fakt, že Čechožidé své vlastní sportovní židovské spolky nerozvíjeli v takové míře jako sionisté. Na svých stránkách se proto věnují pouze velkým sportovním akcím či závodům, na nichž židovští sportovci dosáhli výborného umístění či které nějakým způsobem zasáhly do českožidovského hnutí.

3. 1 Rok 1932, rok významných sportovních událostí

Již ze samotného názvu vyplývá, že se v průběhu roku 1932 uskutečnila řada sportovních událostí, které bychom mohli považovat za podstatné a jejichž průběh se proto různým způsobem odráží na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje. Příspěvky, vztahující se k těmto sportovním akcím, pak svých charakterem i obsahem čtenářům sdělují příslušnou ideovou orientaci obou týdeníků. Ta vyplývá nejenom z již zmíněného obsahu a významu článků, ale především také z četnosti či absence jejich výskytu, neboť i pouhá skutečnost, že tisk o něčem své čtenáře neinformuje, značně prozrazuje strategii a postoje jeho redakce.

Nejprve se podíváme na dvě události, které bychom dnešními slovy mohli označit za sportovní svátky. Myslíme tím zimní a letní olympijské hry, konané právě v roce 1932. Ač se jedná o mezinárodní soutěže, jichž se zúčastnili také českoslovenští sportovci, v našem židovském tisku o nich výraznější zprávy bohužel nenalezneme. O konání zimních olympijských her, které proběhly začátkem února v americkém Lake Placid, se na stránkách Židovských zpráv ani Rozvoje neobjevuje zmínka vůbec žádná. Naopak reflexi desátých letních olympijských her, konaných na přelomu července a srpna v Los Angeles, již na stránkách obou týdeníků zaznamenat můžeme, nicméně se nejedná o žádné dlouhé články, nýbrž o drobnější příspěvky zaměřující se výhradně na výsledky židovských sportovců. A právě zde bychom mohli najít odpověď na otázku, proč se oba listy zajímají pouze o olympijské hry letní, a nikoliv zimní. Na zimních hrách totiž

reprezentovalo Československou republiku šest sportovců, z nichž zřejmě nebyl ani jediný židovského původu. Naopak letních her se sportovci židovského původu zúčastnili dva z celkových sedmi členů československé delegace.

Co se týče zpráv o letních olympijských hrách, svým obsahem a zaměřením nám, jak už jsme si nastínili, prozrazují, se kterými myšlenkovými hnutími se oba týdeníky pojí. Židovské zprávy ještě před zahájením her informují o účasti židovského atleta Oskara Hekše, člena sionistického sportovního klubu Hagibor. Vyzdvihují nejen jeho skvělé výsledky, ale zmiňují se také velké finanční náklady spojené s pobytem v kalifornském Los Angeles, čímž žádají svoji „sportovně vyspělou veřejnost“, aby sebemenším finančním příspěvkem „umožnila skromnému Hekšovi splnění jeho tužeb a našim československým barvám možnost krásného umístění v olympijské soutěži.“³³⁸ O zahájení her čtenáře na svých stránkách informuje taktéž pouze redakce sionistického listu a to článkem v samém závěru vydání z 6. srpna 1932. V něm se vedle krátkého oznámení o zahájení her autor zabývá především úspěchy židovských sportovců na předešlých olympijských hrách v roce 1924 a 1928. S jistou dávkou roztrpčení také konstatuje, že není vůbec jednoduché jejich židovský původ zjistit: „Každý národ napjatě očekává zprávy o úspěších svých zástupců. Dozvědět se o vítězstvích Židů je však těžká věc. Všichni bojují za hlavy států, jichž jsou příslušníky, a nikdo se nestará o jejich židovství. Jen nás Židy to zajímá.“³³⁹ V čísle Židovských zpráv z 26. srpna pak nalezneme příspěvek přinášející výsledky židovských sportovců na ukončených hrách v Los Angeles a také krátké oznámení o přijetí Palestiny do Olympijského výboru, což redakce hodnotí jako veliký úspěch pro židovský sport.

Naproti tomu v srpnových vydáních Rozvoje se články vztahující se k letním hrám nevyskytují vůbec, nicméně krátký příspěvek můžeme objevit až v čísle z 9. září. Redakce v něm upozorňuje na účast dvou židovských sportovců československé výpravy a vyzdvihuje skvělý výsledek Oskara Hekše, který se v maratonském běhu umístil na osmém místě. Tento úspěch pak oceňují i přes jeho členství ve sportovním spolku Hagibor, který vyjádřeno jejich slovy „plove úplně v sionistických vodách.“³⁴⁰ Ovšem zároveň druhým dechem nezapomínají zmínit, že: „v Los Angeles necítil se Hekš určitě Židem, nýbrž Čechoslovákem a když byl s ostatními vítězi slavně vítán na balkonu staroměstské radnice tisícíhlavým davem, poznal určitě, že jeho pravým a skutečným

³³⁸ Hekš – vítěz Masarykova maratonu na Olympiádu, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 27, s. 5.

³³⁹ F. B., Židé na olympiádě v Los Angeles, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 32, s. 5.

³⁴⁰ Mezi hrstkou sportovců, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 36, s. 4.

domovem je tako země a nikoliv Palestina. Ostatně okolnost, že provádějí židé sport a účastní se veřejných utkání, je sama o sobě projevem asimilačního vžívání se a prostupování.³⁴¹

Na pozadí dalších dvou sportovních událostí, o kterých bychom se chtěli v souvislosti s rokem 1932 dále zmínit, pak taktéž můžeme velmi dobře sledovat ideové zaměření obou týdeníků, potažmo pak přímé vyjádření jejich postojů. Svědčí o tom nejenom obsah příspěvků, ale především také prostor, který je těmto událostem na stránkách našeho tisku věnován či nevěnován. Ve srovnání s olympijskými hrami, o nichž obě periodika informovala své čtenáře více méně podobně, v případě následujících sportovních událostí již můžeme pozorovat značné odlišnosti ve výskytu příslušných příspěvků.

První významnou událostí, jež je reflektována výhradně Židovskými zprávami, je první židovská celosvětová olympiáda konaná na přelomu března a dubna v palestinském Tel Avivu. O tzv. Makabiá či Makabiádě nalezneme na stránkách Židovských zpráv drobné příspěvky již od roku 1931, jejich intenzita pak samozřejmě stoupá s blížícím se termínem události. Vedle článků, jež se zabývají organizačními a propagačními záležitostmi akce, můžeme na stránkách sionistického tisku postřehnout také prosby o finanční podporu československé delegace sportovního klubu Makkabi. Redakce taktéž přímo uvádí, že židovská olympiáda představuje výborný prostředek k šíření myšlenek sionismu i k rozvoji jejich budovacího díla v Palestině. V souvislosti s odjezdem československé výpravy pak redakce přeje našim sportovcům úspěchy a doufá, že v nich pobyt ještě více podpoří jejich nadšení a zápal při propagaci sionistických idejí: „Přejeme všem těm šťastným, jimž byla poskytnuta skvělá příležitost k návštěvě a prohlédnutí našeho budovacího díla v Palestýně, plného zdaru a věříme, že po „viděném“ s novou vervou budou pracovat k dobudování životního díla a s nadšením budou vyprávěti nám a všem našim přátelům o židovské Palestýně. V tom právě tkví ten ohromný úspěch Makabiá, neboť od úst k ústům, od města k městu budou se šířiti zprávy o tom, co bylo již vykonáno a o tom, co třeba ještě vykonati.“³⁴²

O samotném průběhu Makabiá pak redakce samozřejmě své čtenáře informuje velice podrobně. Přináší zprávy o odjezdu i návratu naší reprezentace, reportáže ze slavnostního zahájení, ukončení i průběhu her, dojmy československé výpravy

³⁴¹ Tamtéž, s. 4.

³⁴² Berger, *Českoslovenští Židé odjíždějí na Makabiá*, Židovské zprávy, roč. 15, 1932, č. 13, s. 3.

z Palestiny, rozhovory se zástupci židovské delegace, oficiální výsledky ze všech sportovních disciplín a také úspěchy československých sportovců, kteří v celkovém hodnocení národů obsadili znamenité čtvrté místo. Vše je pochopitelně vykreslováno v nejlepších superlativech, oceňována je skvělá připravenost a organizace her, což podle redakce nejlépe dokumentuje úspěšnost renesance židovského národa nejen na poli politickém a kulturním, ale i sportovním. Upevňování přesvědčení o smyslu a správnosti budování židovské domoviny je ještě více podtrhováno autentickými zážitky a svědectvím přímých účastníků, a to zejm. známých osobností a autorit jako byl vůdce výpravy poslanec Angelo Goldstein či náčelník československého klubu Makkabi Arthur Herzog. Ohlasy uplynulých prvních židovských Makabejských her tu a tam nalezneme také v průběhu celého roku. Ve vydání z 28. října 1932 se pak čtenáři dozvídají, že se počátkem února následujícího roku chystají v polském Zakopaném první židovské zimní hry, jichž se ve všech disciplínách zúčastní také československá sportovní výprava.

Druhou sportovní a zároveň i společenskou událost, o kterou se naopak na svých stránkách zajímá výlučně českožidovský Rozvoj, pak představuje devátý všesokolský slet, věnovaný 70. výročí založení Sokola a 100. výročí narození jeho zakladatele Miroslava Tyrše. Ve srovnání s národně židovskou Makabiá, jíž je na především titulních stránkách Židovských zpráv věnován opravdu značný prostor, se redakce Rozvoje rozhodla o sokolském sletu, konaném na strahovském stadionu, informovat své čtenáře pouze několika drobnějšími příspěvky vyskytujícími se v červnových a červencových vydáních listu. Nicméně i přesto jsou tyto články dosti výmluvné a dokumentují nám českožidovský postoj, ideologii a jejich pocit sounáležitosti s československým národem. Příspěvky se nejenom vyjadřují k průběhu a významu sokolského sletu, ale také k osobnosti a myšlenkám Miroslava Tyrše, na kterého vzpomínají také v jednom ze svých zářijových čísel u příležitosti připomenutí jeho narození. Čechožidé oceňují na ideách sokolství jak jejich tělovýchovné působení, tak především posílení ducha, vůle a národního uvědomění. Hrdě se k těmto myšlenkám hlásí a také zdůrazňují početné členské zastoupení z řad českožidovských asimilantů i židovstva obecně. Příkladem tohoto tvrzení může být citace z 1. července: „Sokolský slet je ohromnou a na výsost přesvědčivou manifestací české národní disciplíny, síly a vůle. Je i nejimposantnější manifestací demokratického ducha a pokrokovosti. Že sokolské heslo „paže tuž, vlasti služ“ není jen rýmovanou frází, dokázalo jasně sokolstvo v dobách těsně popřevratových a o převratu samém, kde bylo nejvlastnějším jádrem nového republikánství, jeho pilířem

a opěrou. (...) Sokolstvo je národní síla a záruka. A jsme jako Češi židovského rodu potěšeni, že se ve všech složkách Sokola shledáváme se značným počtem členstva našeho rodu a že je to jmenovitě mládež, která s nadšením slouží sokolské věci. (...) Vítáme proto sokolský slet s takovou radostí a nadšením, jako všichni českoslovenští lidé a naše srdečné a upřímné „Vítejte nám“ spojuje se v tuto slavnostní chvíli nerozlučně s voláním všech česky a národně smýšlejících občanů. Zdar Vám!“³⁴³

Zároveň, stejně tak jako v případě komentáře k úspěchu maratonského běžce Oskara Hekše, si ale ani v tuto chvíli českožidovští asimilanti nedokázali neopustit drobné popíchnutí na účet sionistického hnutí. Svojí ač nepatrnou poznámkou, která byla namířena na židovskou národní domovinu v Palestině, tak opět ukázali nutkavou potřebu neustále se vůči národně židovskému hnutí vymezovat, kritizovat jejich základní ideologické pilíře i snahy a naopak upozorňovat na úspěchy vlastního hnutí. Jejich glosa, zveřejněná ve vydání ze 17. června 1932, zní následovně: „Účast mládeže židovské na sokolském sletu je dobrou zárukou zdatu i myšlenky českožidovské. Naše mládež lne duší i srdcem k české vlasti a nikoliv k nějaké mlhavé – na Jordánu.“³⁴⁴

3. 2 Olympijské hry ve znamení hákového kříže

Vedle olympijských her pořádaných v roce 1932 na americké půdě proběhly ve 30. letech minulého století ještě jedny hry, tentokrát na evropském kontinentu. Za pořadatelskou zemi XI. letních a IV. zimních olympijských her, které se měly uskutečnit v roce 1936, bylo již na počátku 30. let vybráno Německo, tehdy ještě zcela demokratická země. Nicméně politická situace v Německu se po roce 1933, kdy se k moci dostal Adolf Hitler, velmi výrazně obrátila, a proto není divu, že se již dlouhou dobu před samotným zahájením her ozývaly z úst především židovské veřejnosti obavy o dodržení olympijských zásad, které spočívají na rasové, politické a náboženské rovnoprávnosti všech zúčastněných sportovců. Diskriminační protižidovská opatření a zákony, jež židovské obyvatelstvo Třetí říše postupně zcela vyloučily z veřejného života, zbavily je všech občanských i politických práv a degradovaly je na občany podřadné kategorie, se samozřejmě značně dotýkaly také židovských sportovců.

³⁴³ *Sokolský slet*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 27, s. 4.

³⁴⁴ R., *Den káňat*, Rozvoj, roč. 39, 1932, č. 25, s. 3.

Možnost o přemístění olympijských her do jiné země byla Olympijským výborem sice projednávána, nicméně ze stránek našeho tisku se můžeme dozvědět, že nacistický vůdce výboru oficiálně přísahal, že při německé olympiádě bude zachována rovnoprávnost a hry proběhnou zcela v olympijském duchu. Adolf Hitler byl při svém slibu jistě veden čistě pragmatickými důvody, neboť olympiáda pro něj znamenala nejenom výborný prostředek propagace síly Třetí říše a ukázky nadřazenosti árijské rasy, nýbrž měla pro jeho zemi také značný pozitivní přínos v oblasti hospodářské. Proto byl také zřejmě ochoten po dobu konání olympijských her zmírnit antisemitské projevy a nařídit odstranění všech protižidovských nápisů a hesel. Ekonomickému významu her pro německou říši se na svých stránkách věnuje také redakce Rozvoje, která si je dobře vědoma promyšleného kroku Adolfa Hitlera, a proto své čtenáře prozíravě upozorňuje, že „před cizinou se má sehrátí velkorysá komedie, aby se naplnily vyprázdňené kapsy německých obchodníků a některých podnikatelů. Pak ovšem po Olympiádě shodí Německo zase svou masku, vycení zuby na ostatní národy, na obchodech, kavárnách a restauracích se objeví zase tabulky: „Juden unverwünscht“³⁴⁵ a bude se radovati ze svého krásného podfuku.“³⁴⁶

Start na olympijských hrách jistě pro každého sportovce představuje vrchol kariéry a možnost reprezentovat vlastní národ znamená velkou čest. Ovšem otázka účasti na olympiádě pořádané pod hákovým křížem se stala zejména pro židovské sportovce velice kontroverzní. Odmítnutí účasti na německé olympiádě bylo jistě vyjádřením nesouhlasu s tamějšími poměry a projevem neochoty podporovat akci organizovanou pod záštitou antisemitského režimu. Druhým, neméně důležitým důvodem se jistě také stal strach o vlastní bezpečnost. Již od roku 1935 můžeme na stránkách Židovských zpráv a Rozvoje pozorovat příspěvky, které se k účasti československých židovských sportovců vyjadřují a rezolutně ji odmítají. Totožný názor jako redakce obou týdeníků pak sdílí také organizace Makabi, která při svém mezinárodním kongresu, konaném v září roku 1935 v Brně, učinila prohlášení, v němž „vzhledem k židovské situaci v Německu žádá (...) olympijské výbory a sportovní svazy, aby osvobodili židovské sportovce od účasti na Olympiádě 1936 v Německu.“³⁴⁷ Oficiální proklamace Československého olympijského výboru, že „nebude nutit sportovce židovského náboženství, po případě židovské národnosti k účasti na těchto hrách, pokud se ovšem dobrovolně sami pro ni

³⁴⁵ Z německého překladu „Židé nežádoucí“.

³⁴⁶ *Berlínská olympiáda*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 4. s. 4.

³⁴⁷ *Makabi a olympiáda v Německu*, Židovské zprávy, roč. 18, 1935, č. 38, s. 4.

nerozhodnou,³⁴⁸ se pak v Židovských zprávách i v Rozvoji objevuje ihned počátkem ledna roku 1936. Ze stránek sionistického i českožidovského tisku se tak čtenáři dozvídají, že na základě tohoto rozhodnutí výboru Československý svaz Makabi potvrdil, že se jejich židovští sportovci olympiády pořádané v únoru v bavorském Garmisch-Partenkirchenu a v srpnu v Berlíně nezúčastní.

Nicméně již v lednu si můžeme v Židovských zprávách povšimnout příspěvku, který se zabývá prohlášením Československého amatérského plaveckého svazu. Ten ihned po vydání rozhodnutí olympijského výboru prohlásil, že účast na hrách a s tím spojená reprezentace národních barev je povinností každého, u nich zapsaného sportovce. Jejich argumenty pak vychází z přesvědčení, že olympijské hry nemají s politickými záležitostmi nic společného. Zároveň také svaz bere na vědomí čestné prohlášení německé vlády, že budou dodržena všechna pravidla vyplývající z olympijských zásad. Své stanovisko pak Plavecký svaz potvrdil i těsně před zahájením letních her, o čemž redakce Židovský zpráv referuje v rozsáhlém komentáři svého vydání ze 17. července 1936. Autor článku Zdeněk Landes v něm konečné rozhodnutí Plaveckého svazu samozřejmě odmítá a snaží se dokázat irelevantnost jejich hlavního argumentu o apolitičnosti sportovní akce: „Uznáváme, že i mezi národy politicky sebe více zneprátelenými mohou existovati sportovní styky. (...) Ale což mezi námi Židy a Třetí říší panuje politické nepřátelství? Ani brvou bychom nehnuli a dali rozkaz svým borcům, startovati v Berlíně, kdyby Němci Židy jen sebeurputněji nenáviděli. Což však činí Němci? Diskvalifikovali Židy jako národ a lidi a prohlásili je za rasu méněcennou, za morovou ránu lidstva. A nejen prohlásili. Uzákoonili židovskou méněcennost přímo jako základ ústavy Třetí říše. Nikdy nepošlapal národ čest a lidství jiného národa jako Němci čest a lidství židovské. (...) Není věcí politiky, ale cti židovského člověka, aby v Berlíně nemusil vzdáti poctu tribuně, již vévodí nejlitější utiskovatel židovského národa od dob inkvisice.“³⁴⁹

Kritické příspěvky i sarkastické komentáře mířené k letní berlínské olympiádě můžeme v Židovských zprávách i v Rozvoji pozorovat také po zahájení her. Na stránkách českožidovského listu si například ve vydání ze 7. srpna 1936 můžeme povšimnout uštěpačné poznámky věnované přímo slavnostnímu zahájení: „V krátké zprávě nedělních časopisů, líčících slavné zahájení berlínské Olympiady, se praví: „Slavnostní přísahu

³⁴⁸ *Borci čl. Makabi se nezúčastní Olympiády*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 1, s. 6.

³⁴⁹ Z. LANDES, *Sport a lidskost*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 28, s. 1.

olympijských závodníků zakončuje mohutný chorál Halleluja. “ Před hrstkou let by každý býval tuto zprávu přešel bez zvláštního povšimnutí, ale za Hitlerova režimu udivuje, že slovo halleluja³⁵⁰ nebylo jednou pro vždy v Německu škrtnuto ze slovníku, poněvadž je hebrejské. A že je právě zpíváno na Olympiádě, na níž se Německo před celým světem chlubí a nadouvá svou hakenkrajclerskou velikostí.³⁵¹ Bez komentáře pak samozřejmě nemohla redakce Rozvoje ponechat také legendární vítězství černošského sprintera Jesseho Owense, který v závodě běhu na 100 metrů získal nejcennější kov, ovšem za velice příznačný a zároveň pikantní redakce považuje fakt, že Adolf Hitler raději „odešel před finalem na 100 metrů, aby nemusil blahopřáti černošskému vítězi.“³⁵²

Sarkasticky laděný článek s trefným a poměrně vtipným názvem *Olympijský oheň na střeše*, v němž se autor taktéž vyjadřuje ke skutečnosti, že na berlínské olympiádě nekralovali pouze sportovci árijského původu, nýbrž výborných výsledků dosahovali také sportovci jiných, Hitlerem opovrhovaných národů, se objevuje také ve vydání Židovských zpráv ze 14. srpna 1936. Ironicky komentuje jednání Adolfa Hitlera, který vždy raději opustil tribunu, jen „aby nemusel gratulovat vítězům, kteří náleželi k rasám ku podivu prý méněcenným. Či snad přece ne méněcenným? Stálo by skoro za to zjistit, kolik německých a nordických závodníků bylo poraženo černochoy a Japonci a příslušníky jiných národů a ras, postavených v hitlerovské teorii na stupni tak nízkém. Stalo se dokonce, že v jediné soutěži získali zlaté, stříbrné i bronzové medaile tři Židé.“³⁵³

K výsledkům židovských sportovců, jichž se přes všechny nepříznivé okolnosti olympiády v nacistickém Německu zúčastnila jen hrstka, se vyjadřuje redakce Rozvoje ještě ve svém vydání z 21. srpna. V kratším článku autor konstatuje, že ačkoliv reprezentantů židovského původu nebylo „celkem mnoho, přece si odneslo několik z nich zlaté a stříbrné medaile.“³⁵⁴ Dále pak následují konkrétní jména sportovců, kteří v různých disciplínách získali olympijský cenný kov, a nakonec pak autor vyjadřuje myšlenku, že „hitlerovci mají nyní možnost, aby uvažovali o neudržitelnosti své teorie, která hlásá méněcennost židovské rasy a byla v pravém slova smyslu výsledky Olympiády postavena na hlavu.“³⁵⁵

³⁵⁰ Z hebrejského překladu znamená „chvalte Hospodina či Pána“.

³⁵¹ *Halleluja*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 31/32, s. 3.

³⁵² *I sportovní výsledky berlínské Olympiády*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 31/32, s. 3.

³⁵³ Or., *Olympijský oheň na střeše*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 32, s. 3.

³⁵⁴ *Berlínská olympiáda*, Rozvoj, roč. 43, 1936, č. 33/34, s. 5.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 5.

Závěr

Éra první Československé republiky znamenala obecně pro židovské obyvatelstvo období všestranného politického, kulturního i společenského rozvoje, a to především díky svobodě a rovnoprávnosti, jež vyplývaly z vstřícného postoje československé vlády k menšinám. Ovšem situace uvnitř samotné židovské komunity v období mezi léty 1918 až 1939 byla značně komplikovaná, neboť zde vedle sebe existovaly různé ideologické koncepty, které se zásadně rozcházely v pohledech na národnostní, náboženské, jazykové i politické otázky. Předmětem našeho zkoumání se nicméně staly sionistické Židovské zprávy a českožidovský Rozvoj, a proto byla naše pozornost věnována pouze problematice židovského nacionalismu, českožidovské asimilace a jejich vzájemného vztahu. Při analýze obou nejčtenějších židovských týdeníků z období 30. let minulého století, jež se staly oficiálními tiskovými reprezentanty dvou, ideově protichůdných koncepcí, založených především na odlišném vnímání národní identity, jsme dospěli k závěru, že obě periodika jsou nejen svým obsahem orientována prožidovsky, ale samozřejmě jsou také silně ovlivněna ideologiemi, jež formují jejich celkovou strukturu. Ideologické zaměření obou týdeníků se tudíž projevovalo jak výraznou propagací idejí a aktivit obou směrů, tak i v preferenci a ve způsobu interpretace a reflexe dobových událostí či významných kulturních a sportovních akcí.

Metoda komparace, kterou jsme po celou dobu práce s texty Židovských zpráv a Rozvoje užívali, nám odhalila, že ideologické zaměření obou týdeníků se jednak ukázalo v obsahu samotných příspěvků, a jednak bylo patrné také ve zvolených strategiích. Častokrát jsme narazili na skutečnost, že jedna a ta samá událost byla oběma týdeníky interpretována z různých pohledů, neboť byly redakcemi zdůrazňovány jiné informace, které korespondovaly s ideologickou orientací listů. V některých případech se dokonce redakce uchylovaly k záměrnému zamlčování důležitých faktů, uvádění informací neúplných, či dokonce nepravdivých, a to především s cílem poškodit druhou stranu. Zcela protichůdné ideologické zaměření obou listů bylo také evidentní z výběru a preference jednotlivých dobových problémů či konkrétních událostí, o nichž noviny své čtenáře informovaly buď velice podrobně, jen částečně, nebo zcela vůbec.

Ukázkovým příkladem, na němž se rozdílné zaměření obou periodik projevilo nejvýrazněji, se staly především palestinské události, reflektované jak redakcí Židovských zpráv, tak i redakcí Rozvoje. Sionisté přirozeně veškeré dění ohledně

židovské národní domoviny sledovali velice podrobně, neboť problematika Palestiny pro ně představovala jednu z hlavních priorit. Značně důkladně tak informovali o aktuálním politickém, hospodářském, sociálním i kulturním vývoji země, přičemž své čtenáře chtěli nejenom informovat, ale především také ovlivnit a získat jejich přízeň pro ideály sionismu. Jako persvazivní prostředky pak častokrát využívali nejen samotné texty, v nichž se snažili podat co nejidyličtější obraz místních poměrů, ale i autentické fotografie a literární, především básnické ukázky.

U postoje českožidovských asimilantů k židovské národní domovině můžeme v průběhu celých 30. let pozorovat jistý posun. Zpočátku námi zkoumaného období se Čechožidé k židovské kolonizaci palestinského území stavěli spíše odmítavě. Témata týkající se Palestiny pro ně navíc nepředstavovala hlavní okruh zájmu, a proto jim redakce Rozvoje nevěnovala takový prostor ani pozornost. Přesto se ale množství příspěvků vyjadřujících se k palestinskému dění na stránkách Rozvoje objevovalo. Sama redakce zdůrazňovala, že jimi předložené informace jsou objektivní a nezaujaté, ovšem patrné je, že poměrně s oblibou a jistou škodolibostí informovala o neutěšené situaci v Palestině, napjatých vztazích mezi místními židovskými a arabskými obyvateli a nejistém politickém vývoji. Častokrát též srovnávala místní podmínky se stabilnější a klidnější situací v Československu s cílem vzbudit ve čtenářích strach, a posílit tak české národní uvědomění. Nicméně v důsledku antisemitské politiky a soustavné diskriminace židovského obyvatelstva v Německu pak Čechožidé svůj přístup částečně přehodnotili. Kolonizaci palestinského území sice i nadále neschvalovali, ale alespoň připustili, že oblast Palestiny může být jednou z možností, která poskytne prchajícím Židům nový domov.

A právě německý nacistický režim a s ním spojené protižidovské nálady, které se na stránkách Židovských zpráv i Rozvoje setkávaly se všeobecným odporem a nesouhlasem, ale nahrávaly, jak se říká, do karet především sionistům, neboť ti se na pozadí německých událostí snažili dokázat, že asimilace nadobro zkrachovala a jediným možným řešením jsou tedy myšlenky sionismu a budovací dílo v Palestině. Jejich strategie, která přímo útočila na asimilační hnutí, pak samozřejmě nezůstávala redakcí Rozvoje bez povšimnutí. Mezi stoupenci obou směrů tak prostřednictvím Židovských zpráv a Rozvoje propukaly sáhodlouhé polemiky, v nichž se jedna strana snažila argumentačně vyvracet tvrzení strany druhé a naopak. Nebyla to ale pouze aktuální

zahraniční či domácí politická situace, která vyvolávala mezi přívrženci sionismu a českožidovské asimilace názorové diskuze.

Jejich napjaté vztahy, vzájemná rivalita a neustálé mediální střety, které jsou patrné po celou dobu 30. let, pramenily jednak ze společenského vlivu obou směrů, jednak z mocenskopolitických soubojů uvnitř židovské komunity, a to především v boji o čelní pozice v pražské židovské náboženské obci, a jednak také z odlišného pohledu na zásadní národnostní, jazykové či školské otázky. Po první světové válce zaznamenalo výrazný zlom především hnutí sionistické. Nejenže zažívalo velký rozkvět své spolkové a politické činnosti, ale jeho představitelé také získali hlavní slovo při vyjednávání s čelními reprezentanty nově vzniklého státu a stali se tak pomyslnými mluvčími židovské menšiny v zemi. Svoji vlivnou pozicí, členskou základnou i četnými aktivitami proto sionisté do jisté míry zastínili hnutí českožidovských asimilantů, jež za první republiky zažívalo spíše úpadek. Toto společenské postavení tak propast mezi stoupenci obou hnutí ještě více prohlubovalo.

Jak již bylo zmíněno, díky vstřícné menšinové politice mohli Židé svobodně rozvíjet svůj politický a spolkový život. Sionisté, jakožto stoupenci židovského nacionalismu hlásící se k židovské národnosti, tak realizovali svoje politické ambice ve vlastní Židovské straně, jejíž čelní představitelé hájili zájmy židovské menšiny a aktivně se prosazovali také v nejvyšší politice státu jako členové Národního shromáždění. Při každých volbách, ať už parlamentních, krajských či okresních, proto redakce Židovských zpráv věnovala propagaci Židovské strany velký prostor a apelovala na své čtenáře, aby svými volebními hlasy podpořili její kandidáty. S obdobným zápalem pak taktéž vyzývali židovské občany, aby se při druhém sčítání lidu, které proběhlo v závěru roku 1930, hrdě hlásili k národnosti židovské, státem oficiálně uznávané a tolerované. Současně pak sionisté svoje aktivity výrazně zaměřili také na rozvoj a propagaci hebrejského jazyka, židovského školství, kultury a sportu.

Stoupenci českožidovské asimilace, jakožto zcela oddaní příslušníci českého, resp. československého národa, se naopak na všechny zmíněné oblasti dívali naprosto jinýma očima, neboť jejich snahou byla integrace židovských obyvatel do české politické, kulturní i jazykové společnosti. Chování sionistů, kteří se snažili zdůrazňovat svoje židovství, tak Čechožidé striktně odmítali jako zbytečně separatistické. Za všech okolností pak na stránkách Rozvoje propagovali výhradně český jazyk a české školství, při sčítání lidu vyzývali židovské občany, aby se hlásili k národnosti československé, a

při volebním klání apelovali na čtenáře, aby podle své individuální politické orientace volili jediné spolehlivé české státotvorné strany, které podle nich na rozdíl od stran menšinových netříštily politický život v Československu a byly schopny zajistit republice stabilitu a prosperitu.

Sionisté a Čechožidé tak mezi sebou paradoxně vedli „boj na život a na smrt“³⁵⁶, ačkoliv toho měli mnoho společného. Kolektivní minulost, historický úděl i aktuální ohrožení ze strany radikalizující se evropské společnosti, stejně tak jako jejich zájem o rozvoj a zachování židovského náboženství, tradic a kultury i vzájemná spolupráce na poli charitativním ale nepřekonatelný ideový rozpor mezi přívrženci obou myšlenkových směrů nedokázaly změnit. Nicméně po velice napjatém období počátku 30. let, kdy obě strany výrazně poznamenal především konflikt spojený s volbami do pražské náboženské obce, táhnoucí se od roku 1929, resp. 1930 do roku 1932, ale můžeme v polovině zkoumaného období pozorovat jisté, sic pouze krátké uklidnění zbraní. K tomuto posunu jistě přispěla kompromisní dohoda, která byla v pražské náboženské obci v roce 1934 uzavřena, a také konečné jasně odmítavé stanovisko sionistů k problematice němčení. Na stránkách obou týdeníků se v této době jak z jedné, tak i z druhé strany dokonce objevovaly výzvy k vzájemné spolupráci, neboť i sami Židé si uvědomovali, že jsou „všichni na jedné lodi.“³⁵⁷ Avšak tento světlý bod jejich vzájemného vztahu byl velice záhy opět vystřídán vyhocenými spory.

Bouřlivá situace a zásadní ideové polemiky, které jsou patrné ke konci 30. let, nakonec kulminují v období mezi léty 1938–1939, a to především v souvislosti s židovskou emigrací. Agresivní protižidovská politika Třetí říše, která se postupem času prosazovala i v nacisty okupovaných zemích, měla za následek obrovskou vlnu židovské emigrace. Stoupenci sionismu již po jmenování Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře v roce 1933, kdy začal být uprchlický problém velice aktuální, zaujali k pomoci svým souvěrcům kladné stanovisko, které zastávali až do sklonku 30. let. Skrze stránky Židovských zpráv nejenom vyzývali k humanitární pomoci židovským uprchlíkům, ale díky emigrantské krizi daleko více také propagovali ideály sionismu a především jejich výsledky budovacího díla v Palestině, která měla poskytnout nový domov tisícům diskriminovaných evropských Židů.

³⁵⁶ Z. LANDES, *Boj a spolupráce*, Židovské zprávy, roč. 19, 1936, č. 3, s. 3.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 3.

Též českožidovským asimilantům nebyl osud německých emigrantů zcela lhostejný. Zpočátku byli pomoci židovským uprchlíkům nakloněni také, nicméně s narůstajícím pocitem ohrožení a zejména pak po přijetí Mnichovské dohody v září 1938 se jejich postoj radikálně proměnil. Důsledkem mnichovského diktátu byla řada židovských obyvatel z pohraničních oblastí nucena opustit své domovy a uchýlit se do vnitrozemí. A právě v souvislosti s přílivem sudetských Židů pak českožidovští asimilanti, kteří za každou cenu chtěli hájit zájmy již okleštěného československého státu, přehodnotili své stanovisko a vydali oficiální prohlášení, v němž žádali, aby bylo k řešení židovské otázky přistupováno nikoli podle rasového původu, ale z hlediska národnostního, čili aby bylo v důsledku rozlišováno mezi Židy, jež se při sčítání lidu přihlásili k národnosti československé, a mezi těmi ostatními, přihlásivšími se např. k národnosti německé či židovské. Sionisté tento jejich xenofobní postoj vnímali jako obrovskou zradu, a proto i sebemenší naděje na zlepšení jejich již natolik poznamenaného vzájemného vztahu byla nadobro pohřbena.

Pro stoupence obou myšlenkových hnutí byl ale společný také jejich pozitivní vztah k Československé republice a jejím politickým představitelům. Rozdíly nicméně můžeme pozorovat v motivaci, jež obě strany k takovému stanovisku vedla. Loajální postoj sionistů k československému státu vyplýval především z příhodných životních podmínek a vstřícné menšinové politiky, díky které mohli v zemi nejenom svobodně žít, ale také aktivně prosazovat svoje politické zájmy a rozvíjet kulturní a společenský život. Projevy nacionalismu se pak na stránkách Židovských zpráv výrazněji objevují po nacistickém převratu v sousedním Německu, kdy sionisté ve svém tisku oficiálně vyjádřili svůj příklon k českému jazyku a kultuře, a pak především na sklonku 30. let ve chvíli bezprostředního ohrožení suverenity a demokracie našeho státu. Ačkoliv jejich vlastenecké cítění a věrnost československému státu byly zajisté velice upřímné, svůj skutečný domov, dle ideálů sionismu, nicméně viděli v židovské národní domovině na palestinském území.

Čechožidé naopak projevovali svoji naprostou oddanost a věrnost k českému, resp. československému národu již ze samotné podstaty svého hnutí, které bylo na přijetí české národní identity založeno. Po celou dobu 30. let tak byla ze stránek Rozvoje patrná jejich silně česká vlastenecká orientace i hrdost nad příslušností ke státnímu národu, jež byly mnohokrát vystupňovány především v pomnichovském období. Nicméně představa Čechožidů, že je jejich absolutní věrnost a ochota za každou cenu hájit zájmy

československého státu, který se pro ně stal jediným domovem, ochrání před protizidovským zákonodárstvím a antisemitskými projevy druhé republiky, se v konečném důsledku ukázala jako mylná, a někdy proto bývá označována jako jejich velký „historický omyl.“³⁵⁸

Přívrženci sionismu i českožidovské asimilace zastávali vstřícný postoj nejenom k Československé republice jako státu, ale také k jejím čelním politickým reprezentantům. Za naprosto výjimečný můžeme považovat především jejich vztah k prvnímu československému prezidentovi, který byl pro sionisty i Čechožidy jednak ztělesněním moudrosti, lidskosti a odvahy, a jednak také morální autoritou a neotřesitelným symbolem humanity a demokracie. Projevů úcty a lásky k Tomáši Garrigu Masarykovi nalezneme při různých příležitostech na stránkách obou týdeníků po celou dobu 30. let velké množství. S každoroční pravidelností se například v obou listech objevovaly gratulace k prezidentovým březnovým narozeninám, velký prostor v obou případech byl také věnován jeho úmrtí v roce 1937 a shodně se také stoupenci obou hnutí upínali k jeho myšlenkovému odkazu v těžkých dobách pomnichovské republiky. Můžeme též konstatovat, že všechny příspěvky jak v Židovských zprávách, tak i v Rozvoji vykreslovaly prezidentovu osobnost, práci i zásluhy jedině v nejlepších superlativech.

Svoji vděčnost mu v první řadě vyjadřovali kvůli jeho činům, které vykonal pro blaho židovských obyvatel i celé republiky. Zároveň na něm také oceňovali jeho kladný vztah k židovství, odmítavé stanovisko při hilsneriádě a obecně k antisemitismu. Sionisté navíc neustále zdůrazňovali prezidentovy sympatie k židovskému národnímu hnutí, připomínali jeho návštěvu Palestiny z roku 1927 a také vyzdvihovali zásluhy samotných sionistů na vzniku samostatné republiky. Významných událostí, jako bylo kupříkladu prezidentovo životní jubileum oslavované v roce 1935, dokonce dokázali využít k propagaci sionistických ideálů, což samozřejmě v českožidovském táboře nejednou vyvolalo odmítavé reakce a stalo se tak další příčinou jejich vzájemných sporů.

Při analýze obou týdeníků bylo evidentní, že redakce Židovských zpráv svoji pozornost obecně na propagaci sionistických myšlenek zaměřila dosti výrazně. Již výše jsme si nastínili, že k ovlivňování svých čtenářů sionisté využívali také ukázek z literární tvorby. Umělecké texty ať už prozaického, či básnického charakteru tak v sionistických snahách hrály velkou roli. Agitační funkci měly kupříkladu cestopisné

³⁵⁸ C. RYBÁR, *Židovská Praha*, s. 142.

reportáže, v nichž se autoři snažili autenticky vylicít obraz palestinského života a krajiny, nicméně opravdu stěžejní úlohu v tomto případě zastávala poezie židovských autorů, zejm. Františka Gottlieba a Viktora Fischla, kteří byli myšlenkami sionismu přímo ovlivněni. Na konkrétních textech jsme si pak ukázali, že nejčastějším námětem sionisticky laděné poezie v Židovských zprávách i v Židovském kalendáři byla oslava palestinské krajiny a její plodnosti či cesta do Palestiny.

U literárních textů publikovaných v Rozvoji i v Kalendáři česko-židovském jsme přímou propagaci ideálů asimilačního hnutí, jako v případě sionistického listu, sice neodhalili, nicméně patrná byla především z volby autorů, jejichž příspěvky se na stránkách obou periodik objevovaly. Jednak to byli autoři židovští, kteří sami myšlenky českožidovské asimilace zastávali (např. Vojtěch Rakous, Otokar Fischer či Egon Hostovský), a jednak také významní spisovatelé českého literárního života (např. Josef Svatopluk Machar, František Halas, Josef Hora či František Hrubín). Na druhou stranu jsme se ale mohli přesvědčit, že redakce Rozvoje se mnohem častěji, na rozdíl od redakce Židovských zpráv, uchýlovala k básnickým textům, jimiž reagovala na aktuální politické a kulturní události, a snažila se tak tímto způsobem do jisté míry ovlivňovat mínění svých čtenářů.

Pro obě, resp. všechna čtyři analyzovaná periodika bylo ale společné, že převážná většina publikovaných beletristických i odborných literárních příspěvků tematickým zaměřením souvisela obecně s židovstvím. Svým dějem, postavami i motivy tak umělecké texty různých literárních druhů a žánrů vycházely z židovské historie, náboženství, tradic, zvyků či svátků. Skrze literární příspěvky se tak redakce snažily čtenářům přiblížit a připomenout reálie z bohatého židovského náboženského a kulturního života a probudit v nich tak zájem o vlastní kořeny, které ani sionisté, ani Čechožidé neměli nikdy v úmyslu zapírat.

Použité zdroje

Prameny

Kalendář česko-židovský. Praha: Spolek českých akademiků židů, 1930–1939. ISSN 1214-9993.

Rozvoj: list Svazu Čechů-židů. Praha: Svaz Čechů-židů, 1930–1939, roč. 37–46.

Židovské zprávy. Praha: Ústřední svaz sionistický pro ČSR, 1930–1939, roč. 13–22. ISSN 1801-3619.

Židovský kalendář na rok... Praha: Nakladatelství Židovských zpráv, 1930–1939. ISSN 1803-1927.

Literatura

BERGER, Natalia, ed. aj., *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0305-1.

BÍLEK, Petr A., *Reprezentace: metafora, pojem či koncept?* In: PAPOUŠEK, Vladimír - BÍLEK, Petr A., *Cosmogonia. Alegorické reprezentace "všeho"*. České Budějovice: Akropolis, 2011, s. 28–39. ISBN 978-80-87481-61-5.

BOREK, David, *Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938*. Moderní dějiny: Sborník k dějinám 19. a 20. století. Praha: Historický ústav 11, 2003, s. 65–201. ISBN 80-7286-053-4.

BUBÍKOVÁ, Šárka – ZDERADIČKOVÁ, Olga – KAYLOR, Michael M. (eds.), *Problematika identity. Identita a globalizace*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, 2003. ISBN 80-7194-590-0.

CRHOVÁ, Marie, *Politické strany a politika židovské menšiny*. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel, *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. díl. Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 965–985. ISBN 80-7239-178-X.

ČAPKOVÁ, Kateřina, *Československé sionistické hnutí v nových historických souvislostech*. In: POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.), *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, s. 65–72. ISBN 80-85608-94-4.

ČAPKOVÁ, Kateřina, *Československo jako útočiště uprchlíků před nacismem!?* In: *Exil v Praze a Československu 1918-1938*. Praha: Pražská edice, 2005, s. 138–148. ISBN 80-86239-11-X.

ČAPKOVÁ, Kateřina, *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách 1918-1938*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-695-9.

ČAPKOVÁ, Kateřina, *Několik tváří exilu v ČSR. Každodennost péče o uprchlíky před nacismem*. Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 30, 2008, č. 3, s. 30–33.

- ČAPKOVÁ, Kateřina, *Židé v Čechách za první republiky*. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2001*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 19–35. ISBN 80-210-2743-6.
- FRANKL, Michal, *Azyl nebo dočasné útočiště?* In: *Exil v Praze a Československu 1918-1938*. Praha: Pražská edice, 2005, s. 56–61. ISBN 80-86239-11-X.
- FRANKL, Michal, *Druhá republika a židovští uprchlíci*. In: POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.), *Židovská menšina za druhé republiky*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 45–56. ISBN 978-80-86889-52-8.
- FRANK, Michal, *Židé přes palubu. Konstrukce „židovské otázky“ za druhé republiky*. Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 31, 2009, č. 3, s. 37–39.
- FULBROOK, Mary, *Dějiny moderního Německa od roku 1918 po současnost*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3104-9.
- GAJAN, Koloman, *Postoj T. G. Masaryka k židovství a sionismu za první republiky*. In: POJAR, Miloš, *Hilsnerova aféra a česká společnost 1899–1999: sborník přednášek z konference na Univerzitě Karlově v Praze ve dnech 24.–26. listopadu 1999*. Praha: Židovské muzeum, 1999, s. 129–137. ISBN 80-85608-28-6.
- HERZL, Theodor. *Židovský stát: pokus o moderní řešení židovské otázky*. Praha: Academia, 2009. Europa, sv. 17. ISBN 978-80-200-1712-3.
- HORÁK, Zábaj, *Židovské školy*. In: *Církev a české školství: právní zajištění působení církví a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 38–41. ISBN 978-80-247-3623-5.
- HRONOVÁ, Kateřina, *Volnočasová a spolková činnost pražských Židů od konce 19. století do roku 1939*. České Budějovice, 2013. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Fakulta teologická. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Jan Samohýl.
- KASPEROVÁ, Dana, *Židé a školství v prvorepublikovém Československu*. In: KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana, *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu. Pohledy na školství a vědu*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, s. 45–54. ISBN 80-7372-134-1.
- KIEVAL, Hillel J., *Formování českého židovstva: Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870-1918*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-174-0.
- KREJČOVÁ, Helena – BEDNARČÍK, Jan, *Emigrace do Československa a z něj po Mnichovské dohodě*. In: *Exil v Praze a Československu 1918-1938*. Praha: Pražská edice, 2005, s. 200–106. ISBN 80-86239-11-X.
- KREJČOVÁ, Helena, *Židovská komunita v moderní české společnosti*. In: VEBER, Václav (ed.), *Židé v novodobých dějinách*. Praha: Karolinum, 1997, s. 17–27. ISBN 80-7184-412-8.
- KRUPP, Michael, *Sionismus a stát Izrael. Historický nástin*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-265-9.

- KŘEŠŤAN, Jiří – BLODIGOVÁ, Alexandra – BUBENÍK, Jaroslav, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-27-7.
- LINHART, Jiří a kol., *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2004. ISBN 80-85843-61-7.
- MÜLLER, Richard – ŠIDÁK, Pavel (eds.), *Slovník novější literární teorie. Glosář pojmů*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2048-2.
- NEWMAN, Ja'akov – SIVAN, Gavri'el, *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-3-4.
- NÜNNING, Ansgar, *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.
- PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol., *Dějiny českých zemí*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1544-8.
- PAPOUŠEK, Vladimír, *Proměny imaginace a její textové reprezentace*. In: PAPOUŠEK, Vladimír - BÍLEK, Petr A., *Cosmogonia. Alegorické reprezentace "všeho"*. České Budějovice: Akropolis, 2011, s. 54–63. ISBN 978-80-87481-61-5.
- PAPOUŠEK, Vladimír, *Strategie reprezentací v literárních textech*. In: PAPOUŠEK, Vladimír - BÍLEK, Petr A., *Cosmogonia. Alegorické reprezentace "všeho"*. České Budějovice: Akropolis, 2011, s. 40–53. ISBN 978-80-87481-61-5.
- PAPOUŠEK, Vladimír, *Symetrie a reprezentace moci*. In: PAPOUŠEK, Vladimír - BÍLEK, Petr A., *Cosmogonia. Alegorické reprezentace "všeho"*. České Budějovice: Akropolis, 2011, s. 72–80. ISBN 978-80-87481-61-5.
- PAŘÍK, Arno, *Z historie židovského vzdělávání*. Maskil. Věstník židovské liberální komunity Bejt Simcha 6, 2006/5767, č. 3, s. 6–7.
- PAVLÁT, Leo a kol., *Židé – dějiny a kultura*. Praha: Židovské muzeum, 2005. ISBN 80-86889-11-4.
- PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 2001. ISBN 80-85924-33-1.
- Pravidla českého pravopisu*. Olomouc: Fin Publishing, 2005. ISBN 80-86002-52-7.
- Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Praha: Státní nakladatelství, 1924.
- RYBÁR, Ctibor, *Židovská Praha. Glosy k dějinám a kultuře. Průvodce památkami*. Praha: TV Spektrum, 1991. ISBN 80-85334-04-6.
- RYCHNOVSKÝ, Ernst, *Masaryk a židovství*. Praha: Mars, 1931.
- SACHAR, Howard M. *Dějiny státu Izrael*. Praha: Regia, 1999. ISBN 80-902484-4-6.
- SOUKUPOVÁ, Blanka, *Českožidovská asimilace ve 30. letech 20. století*. In: *Židovská ročenka*. Praha: Židovská obec v Praze, 5765/2004–2005, s. 61-75.

SOUKUPOVÁ, Blanka, *Češi židé mezi Mnichovem a 15. březnem 1939*. In: POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.), *Židovská menšina za druhé republiky*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 84–98. ISBN 978-80-86889-52-8.

SOUKUPOVÁ, Blanka, *Identita Čechů židů v nové evropské realitě*. In: POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.), *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, s. 36–47. ISBN 80-85608-94-4.

SOUKUPOVÁ, Blanka, *T. G. Masaryk a židé (Židé): legenda a skutečnost*. In: POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.), *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, s. 96–111. ISBN 80-85608-94-4.

ŠATAVA, Leoš, *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-86429-83-0.

TERNER, Erich, *Dějiny státu Izrael*. Praha: Kora, 1991. ISBN 80-901092-0-9.

VÁVROVÁ, Ilona, *Židovské zprávy ve 30. letech 20. století*. České Budějovice, 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Fakulta filozofická. Ústav bohemistiky. Vedoucí práce Martina Halamová.

Internetové zdroje

ČAPKOVÁ, Kateřina, *Českožidovské listy*. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 8. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Ceskozidovske_Listy

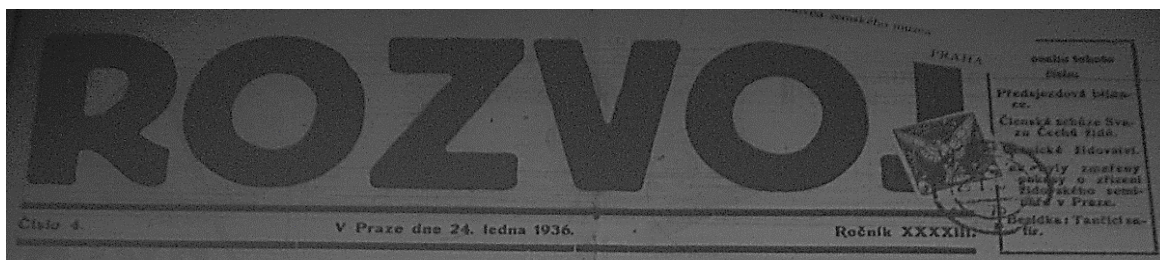
ČAPKOVÁ, Kateřina, *Židovské zprávy*. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 8. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Zidovske_Zpravy

KREJČOVÁ, Helena, Viktor Vohryzek. *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [online]. [cit. 8. 4. 2016]. Dostupné z: http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Vohryzek_Viktor

VACHOVÁ, Klára – ŘEHÁKOVÁ, Blanka, *Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě*, *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, 40 (4), s. 489–508. ISSN 0038-0288. Dostupné též z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0_534_416vlach19.pdf

Obrazové přílohy

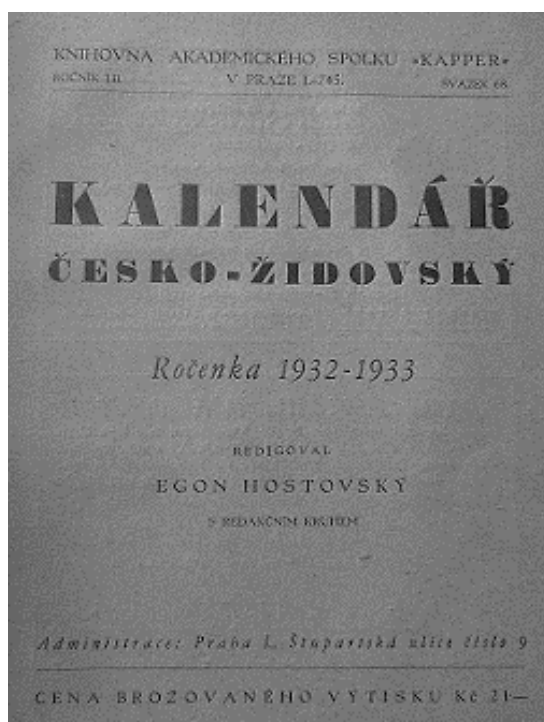
1. Hlavička Rozvoje z 30. let 20. století.
2. Hlavička Židovských zpráv z 30. let 20. století.
3. Titulní strana Kalendáře česko-židovského.
4. Titulní strana Židovského kalendáře.
5. Příspěvek uveřejněný na titulní straně Židovských zpráv z 1. března 1935 propagující sionistickou sbírku, jejíž výtěžek byl použit pro založení osady Kfar Masaryk na počest prezidentových 85. narozenin.
6. Fotografie T. G. Masaryka na titulní straně „narozeninového“ vydání Rozvoje z 8. března 1935.
7. Výzva na pomoc židovským emigrantům z nacistického Německa uveřejněná na titulní straně Židovských zpráv dne 21. dubna 1933.
8. Obsahově totožná výzva na pomoc židovským emigrantům z nacistického Německa uveřejněná uvnitř vydání Rozvoje ze dne 28. dubna 1933.
9. Mapa přiložená ke zprávě Peelovy komise z července roku 1937, která zobrazuje návrh na rozdělení palestinského území.
10. Příloha *Židovský svět*, jež především sloužila ke zveřejňování fotografií z Palestiny. V tomto případě se jedná o přední stranu *Židovského světa* přiloženého k Židovským zprávám z 18. srpna 1933. Ve vrchní části se nachází portréty dvou nejvýznamnějších mužů reprezentujících sionistické hnutí na mezinárodním poli (vlevo Nahum Sokolov, vpravo Chaim Weizmann), zbývající fotografie pak zachycují život v Palestině.
11. Propagace soutěže o zájezd do Palestiny otištěná na stránkách Židovských zpráv na přelomu let 1930–1931.
12. Na stránkách Židovských zpráv se též objevuje reklama vychvalující palestinské pomeranče, které představovaly důležitý exportní artikl a jež byly dováženy také do Československé republiky.
13. Vybrané ukázky inzerce a reklamy, jež se v Židovských zprávách i v Rozvoji pravidelně objevují.
14. Upoutávka na Židovské zprávy objevující se v *Židovském kalendáři* a reklama na týdeník Rozvoj vyskytující se naopak v *Kalendáři česko-židovském*.

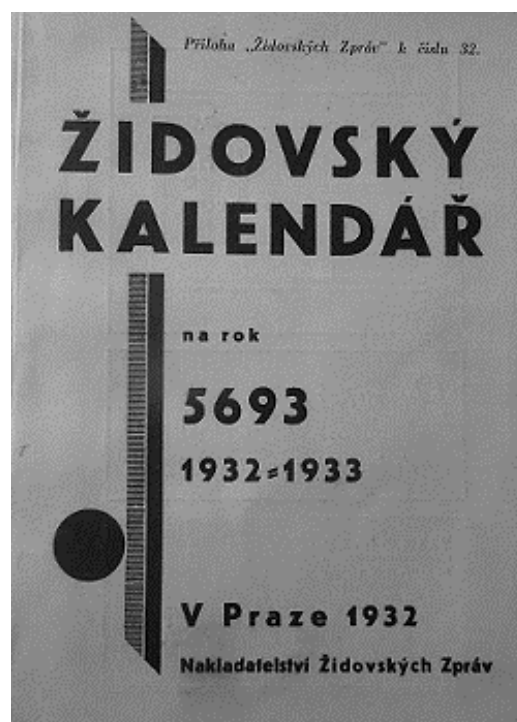
Obr. 1 Hlavička Rozvoje z 30. let 20. století.

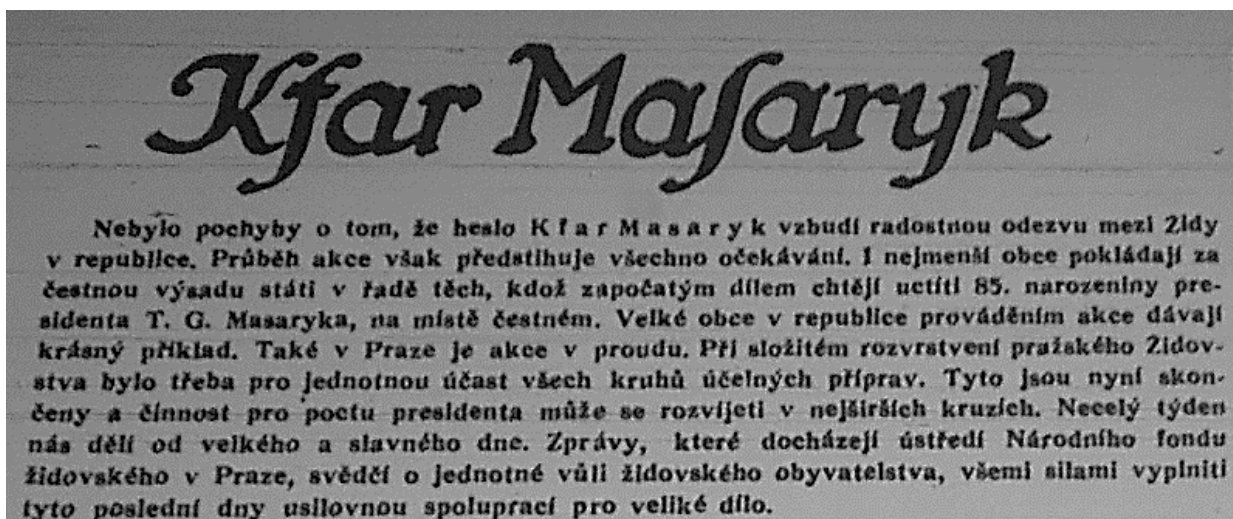
Obr. 2 Hlavička Židovských zpráv z 30. let 20. století.

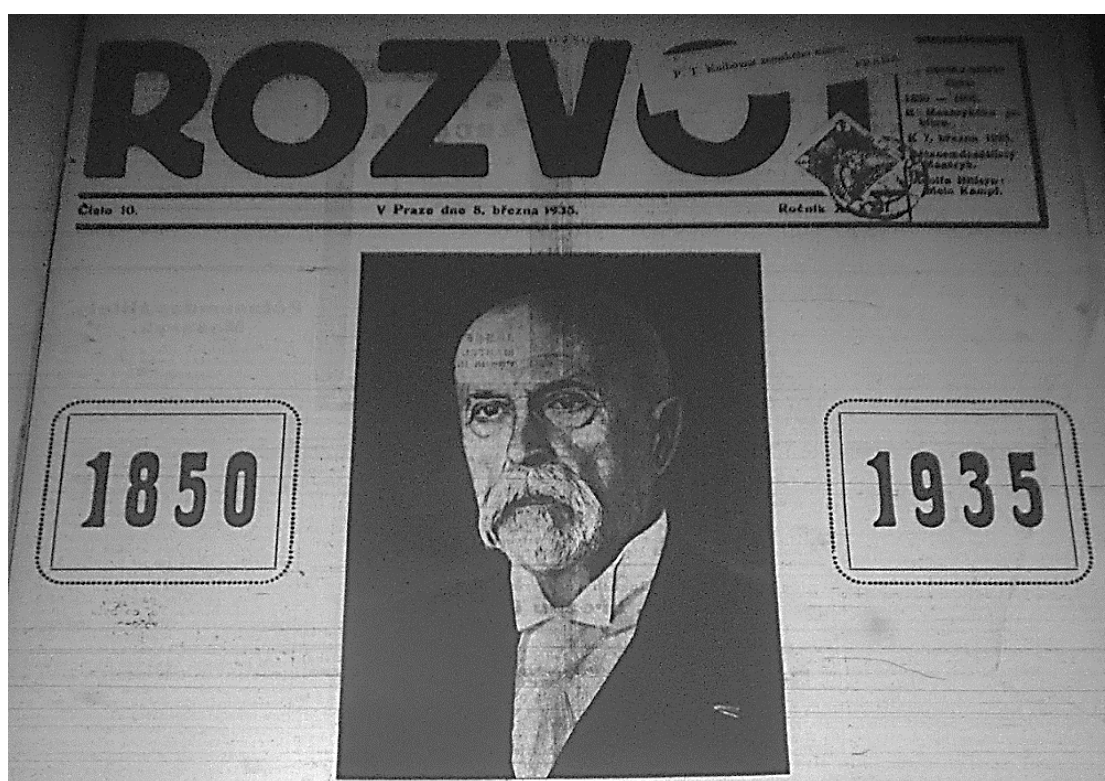
Obr. 3 Titulní strana
Kalendáře česko-židovského.

Obr. 4 Titulní strana
Židovského kalendáře.

Obr. 5 Příspěvek uveřejněný na titulní straně Židovských zpráv z 1. března 1935 propagující sionistickou sbírku, jejíž výtěžek byl použit pro založení osady Kfar Masaryk na počest prezidentových 85. narozenin.

Obr. 6 Fotografie T. G. Masaryka na titulní straně „narozeninového“ vydání Rozvoje z 8. března 1935.

Přátelé lidskosti! Židé!

Lidskost a židovství ukládají nám, abychom pomohli svým souvěrcům, kteří pozbyli v Německu existence.
 Netřeba mnoha slov, skutky mluví samy.
 Kdo dbá lidské důstojnosti a jest si vědom své povinnosti jako člověk, nechť pomůže. Dvojnásob pomáhej souvěrec lidem, trpícím jen pro svou víru a pro svůj původ.

Pomocný židovský výbor v Praze.

Dr. Josef Popper,
 prezident Nejvyšší rady svazu židovských náboženských
 obcí, člen Jewish Agency.

Dr. Augustin Stein,
 prezident Svazu náboženských obcí Velké Prahy.

Dr. Bohumil Stein,
 starosta židovské náboženské obce v Praze.

Poslanec Dr. Angelo Goldstein.

Dary na účet označený „Židovský pomocný komitét v Praze — Dr. Josef Popper“ u České banky Union, u bankovního domu Petschek a spol. a u Živnostenské banky. Informace: denně 10—12. Telefon 22082.

Obr. 7 Výzva na pomoc židovským emigrantům z nacistického Německa uveřejněná na titulní straně Židovských zpráv dne 21. dubna 1933.

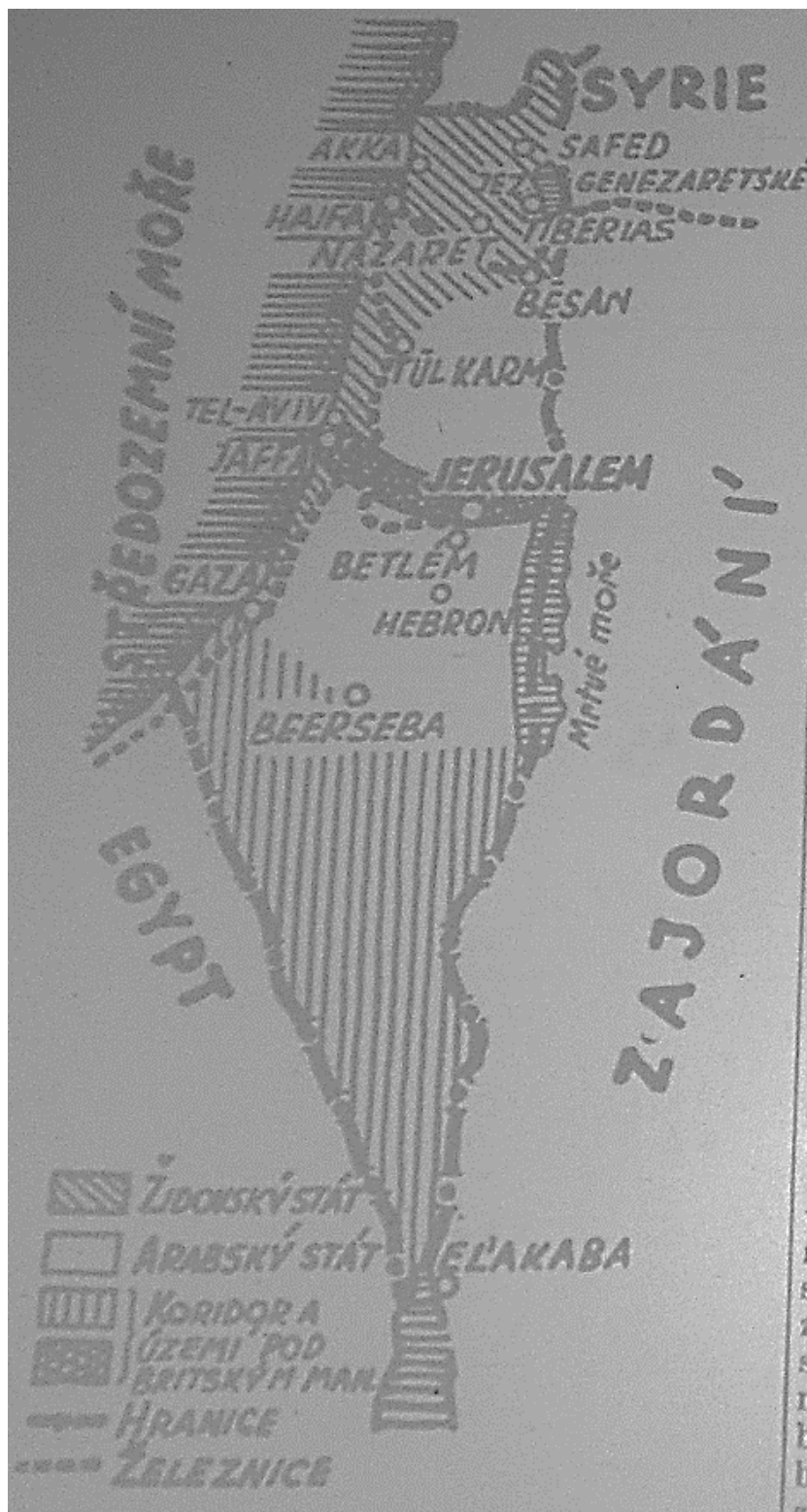
Přátelé lidskosti! Židé!

Lidskost a židovství ukládají nám, abychom pomohli svým souvěrcům, kteří pozbyli v Německu existence. Netřeba mnoha slov, skutky mluví samy. Kdo dbá lidskosti jako člověk, nechť pomůže. Dvojnásob pomáhej souvěrec lidem, trpícím jen pro svou víru a pro svůj původ.

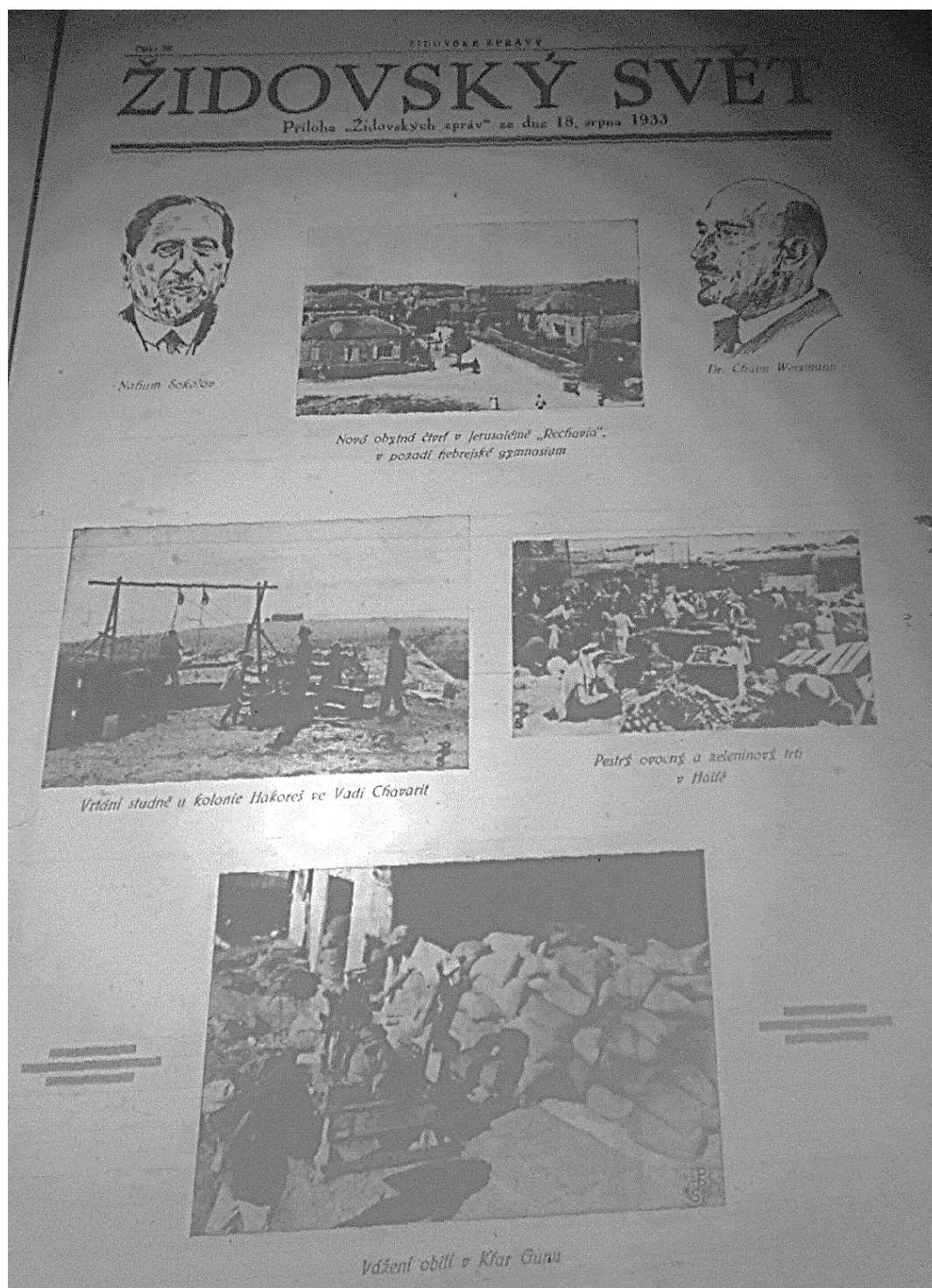
Židovský pomocný komitét v Praze,
 Dr. Josef Popper,
 předseda Nejvyšší rady židovského svazu
 náboženských obcí.
 Dr. Augustin Stein,
 předseda Svazu nábož. obcí Velké Prahy.
 Dr. Bohumil Stein,
 předseda pražské náboženské obce židovské.
 Poslanec dr. Angelo Goldstein.

Příspěvky na účet „Židovské pomocné komitét v Praze (dr. Josef Popper)“ u Živnostenské banky, České banky Union, Bankovního domu Petschek a spol. Informace denně od 10—12 h dop., telefon 517-06.

Obr. 8 Obsahově totožná výzva na pomoc židovským emigrantům z nacistického Německa uveřejněná uvnitř vydání Rozvoje ze dne 28. dubna 1933.

Obr. 9 Mapa přiložená ke zprávě Peelovy komise z července roku 1937, která zobrazuje návrh na rozdělení palestinského území.

Obr. 10 Příloha *Židovský svět*, jež především sloužila ke zveřejňování fotografií z Palestiny. V tomto případě se jedná o přední stranu *Židovského světa* přiloženého k *Židovským zprávám* z 18. srpna 1933. Ve vrchní části se nachází portréty dvou nejvýznamnějších mužů reprezentujících sionistické hnutí na mezinárodním poli (vlevo Nahum Sokolov, vpravo Chaim Weizmann), zbývající fotografie pak zachycují život v Palestině.

e
to
e-
t-
o-
á
e-
t-
a

Praha-Jerusalem gratis!

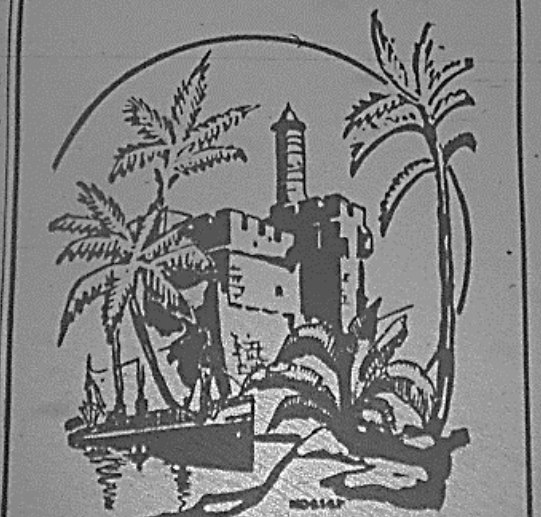
Ždarma do Palestýny!

Budete-li mít v šesti pokladničkách Židovského Národního Fondu do 31. března 1931 Kč 100, můžete vyhrát cestu do Palestýny zdarma

Neopomíňte tuto vhodnou příležitost!

KEREN KAJEMET LEISRAEL
Praha I, Dlouhá 41

Můžete ztrávit

jaro v Palestýně

Zúčastníte-li se soutěže pokladniček Židovského národního fondu.

Podmínky:
Musíte mít v době od 15. července 1930 do 15. března 1931 Kč 100— ve své pokladničce a musíte být přihlášen k slosování.

Přihlaste se ještě nyní, před posledním prázdněním pokladniček,

snad vyhrajeté právě Vy!

Prázdnění pokladniček počátkem března.
Slosování o cestu do Palestýny dne 15. března.

Obr. 11 Propagace soutěže o zájezd do Palestiny otištěná na stránkách Židovských zpráv na přelomu let 1930–1931.

Čím lepší pomeranče — tím více šťávy!

Žádejte proto výhradně Jaffa pomeranče. Toto nejlepší ovoce, tak velké, sladké a plné šťávy, přichází k nám ze slunných, pomerančových hájů Svaté země. Šťáva z Jaffa pomerančů působí znamenitě na celý organismus — udržuje Vás svěží, vyživuje pleť a dodá Vám nové životní síly. Přesvědčte se, že slunce, půda a podnebí Palestiny rodí nejdělicatnější pomeranče, jaké jste kdy ochutnali.

Žádejte

Jaffa

POMERANČE
& GRAPEFRUIT

Jaffa pomeranče jsou vždy šťavnatější.

PLODY PALESTINY.

Obr. 12 Na stránkách Židovských zpráv se též objevuje reklama vychvalující palestinské pomeranče, které představovaly důležitý exportní artikl a jež byly dováženy také do Československé republiky.

Radostné léto

VE VZDUŠNÉ OBUVI A SITOVANÝCH PUNČOSKÁCH.

- 1.) Peštrá basketové střevičky s gumovou podrážkou.
- 2.) „LIDO“ - lehké střevičky různých barev a vzorů.
- 3.) Elegantní vzdušné střevičky bílé nebo hnědé barvy.
- 4.) Módní bílé střevičky (mubuk), kombinované lakem.

NOVINKA: síťované punčochy. Jsou hygienické a příjemně se nosí. — Kč 12.—

Rada

ALPA francovka ke kloktání.
Předejdeme nachlazení a chřipce.

Vaječné nudle, vaječné špagety, dodává jen vaječné makarony

Propper
s těmito značkami

dobré kvality

Žádejte, prosím, výslovně tyto značky

První teplická továrna vaječných těstovin, EDUARD PROPPER, TRNOVANY-TEPLICE

Osram-D musíte říci,

pak obdržíte žárovku s bělejším světlem, která dává — podle druhu — až o 20% více světla za 1 watt. Žádejte ale výslovně OSRAM-D s označeným světelným výkonem v dekalimenech (DLm), jakož i oznaženou spotřebou proudu ve watttech

OSRAM-D
dává mnoho světla za málo peněz

Hedvábní Obchodní dům hedvábním
OTA KOLLINSKÝ,
Praha I., Rytířská 30.

Československý výrobek

Nestálé jarní počasí?

tedy:
NIVEA KRÉM

v krabicích a tubách: Kč 3.- - 13.-

35

Obr. 13 Vybrané ukázky inzerce a reklamy, jež se v Židovských zprávách i v Rozvoji pravidelně objevují.

Předplatil jste již
jediný česky psaný židovský list?

**ŽIDOVSKÉ
 ZPRÁVY**

přinášejí novinky z celého židovského světa

Židovské zprávy
 informují stále o postupu budovacího díla
 v Palestýně

Židovské zprávy
 přinášejí ukázky židovské literatury • Bojují
 proti útisku Židů a proti antisemitismu na
 celém světě

Židovské zprávy
 jsou listem, který chrání Vaše občanská práva.
 Předplatte Židovské zprávy • Inzerujte v Ži-
 dovských zprávách

Předplatné na půl roku Kč 35.-

Redakce a administrace
 PRAHA I., Dlouhá tř. 41

Čtěte, předplácejte,
a rozšiřujte jediný
českožidov. týdeník

»ROZVOJ«

Administrace:
PRAHA I.,
Čeletná ul.
číslo 12-I.

Obr. 14 Upoutávka na Židovské zprávy objevující se v *Židovském kalendáři* a reklama na týdeník Rozvoj vyskytující se naopak v *Kalendáři česko-židovském*.